

Riina Turunen

Luottamuksen loppu

Konkurssiin ajautuminen ja sen vaikutukset konkurssintekijän
elämään Jyväskylän kaupungissa 1870-luvulla

Suomen historian pro gradu -tutkielma 2012

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Riina Turunen	
Työn nimi – Title Luottamuksen loppu — Konkurssiin ajautuminen ja sen vaikutukset konkurssintekijän elämään Jyväskylän kaupungissa 1870-luvulla	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year 06/2012	Sivumäärä – Number of pages 128 s. + liitteet 16 s.
Tiivistelmä – Abstract Työssä tarkastellaan mikrohistoriallista lähestymistapaa hyödyntäen konkurssia ja sen kokeneita ihmisiä 1800-luvun jälkipuoliskon Jyväskylässä. Aiempi tutkimus on keskittynyt etenkin rannikkoseutujen suurkauppiaiden taloudellisen toiminnan selvittämiseen, joten työn alueellinen rajaus — pieni ja nuori sisämaan kaupunki — tarjoaa siten erilaisen lähtökohdan tulkinnoille. Toisin kuin useimmiten aikaisemmassa tutkimuksessa, työssä pääosassa ovat menestyjien sijaan taloudellisessa elämässään vaikeuksiin joutuneet ihmiset. Työssä on kyse vararikkoisen selviytymisestä sekä tarkastelusta ennen ja jälkeen. Sosiaalisen pääoman teorian käsitteistön, etenkin luottamuksen ja maineen avulla työssä kysytään, vaikuttiko ennen konkurssia nautittu sosiaalinen pääoma vararikosta selviytymiseen. Siten tarkasteluun nousevat paitsi konkurssin vaikutukset, myös mahdollisuudet ja sille annetut arvostukset. Konkurssi tarkoitti koko omaisuuden luovuttamista velkojille sekä määritelmällisesti että konkreettisesti. Patriarkaalisten ihanteiden mukainen elämä rikkoutui, koska vararikkoisella oli edessään muuttamista, köyhyyttä ja epäonnisia yrityksiä jatkaa pääomia vaativaa elinkeinoa. Ennen konkurssia hankittu maine luotettavana miehenä ei suojellut joutumiselta ulos niistä sosiaalisista yhteyksistä, joissa vakavaraisuudelle annettiin erityinen merkitys. Ei kuitenkaan voi sanoa, että konkurssi olisi merkinnyt joutumista paikallisyhteisön hylkäämäksi. Kovin suuret eivät enää mahdollisuudet kuitenkaan konkurssin jälkeen olleet, ainakaan kotikaupungissa. Työn tärkeimmät alkuperäislähteet ovat Jyväskylän raastuvanoikeudessa konkurssien käsittelyissä syntyneet varsinaisasiainpöytäkirjat sekä niiden liiteasiakirjoista muodostetut konkurssi asiakirjavihkot. Työn metodina on lähteiden lähiluvun ohella eri lähteistä saatujen tiedonmurusten yhdistely johtolankaparadigmaa mukaillen, joten alkuperäisaineistoa on laajennettu useaan eri lähde tyyppiin. Oikeuslähteiden rinnalla on käytetty kunnan- ja valtion verotusaineistoja, kirkon rippi- ja historiakirjoja sekä yhdistysten arkistoja. Hyödyksi ovat olleet myös niin kaupungin vaivashoitolautakunnan pöytäkirjat ja henkikirjat kuin Keski-Suomi -lehtikin.	
Asiasanat – Keywords: mikrohistoria, konkurssi, selviytyminen, luottosuhteet, luottamus, sosiaalinen pääoma, köyhyys, sosiaalinen asema, patriarkaalisuus	
Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

1 JOHDANTO	5
1.1 LÄHTÖKOHDAT	5
1.2 SOSIAALINEN PÄÄOMA	12
1.3 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TYÖN RAKENNE.....	15
1.4 AIKA, PAIKKA JA TUTKIMUSKOhteET.....	16
1.5 TUTKIMUSTAPA JA LÄhteET	22
2 KONKURSSISSA	34
2.1 KYMMENEN KONKURSSINTEKIJÄÄ	34
2.2 VELKOJA EI HAE VELALLISTAAN KONKURSSIIN	35
2.3 KONKURSSIHAKEMUS KESKEYTTÄÄ ULOSOTON	37
2.4 KONKURSSI KEINO ALOITTAU UDELLEEN?	40
2.5 TUSKINPA KONKURSSIIN KEVYIN PERUSTEIN PATRIARKAALISESSA YHTEISKUNNASSA	44
2.6 VELALLISEN ROOLI KONKURSSIOIKEUDENKÄYNNISSÄ	49
3 VELALLINEN JA HÄNEN VELKOJANSA.....	57
3.1 SOSIAALINEN PÄÄOMA SIAITSEE VELKASUHTEESSA.....	57
3.1.1 <i>Velkojat</i>	57
3.1.2 <i>Merkitykselliset velkakirjalainat</i>	61
3.1.3 <i>Luottosuhteiden maantieteellinen jakautuminen</i>	69
3.2 LUOTTAMUKSEN LOPPU.....	72
3.2.1 <i>Maksuun haetut velat</i>	72
3.2.2 <i>Vekselivelat osoituksena luottamuksen murenemisesta?</i>	76
3.2.3 <i>Ensimmäisenä lakkaa luottamasta paikallisyhteisö</i>	79
4 KONKURSSIN JÄLKEEN	85
4.1 VÄLITTÖMÄT VAIKUTUKSET	85
4.1.1 <i>Varattomuus</i>	85
4.1.2 <i>Muuttamisen pakko</i>	88
4.2 PAIKALLISYHTEISÖN JÄSENEÄ	92
4.2.1 <i>Ehtoolliselle on edelleen tervetullut</i>	92
4.2.2 <i>Kummiksi ei enää kelpaa</i>	94
4.2.3 <i>Luottamustoimiin valitaan nyt muut miehet</i>	96
4.3 SELVIYTYMISKEINOT JA TULOJEN HANKKIMINEN	100
4.3.1 <i>Vaivaihoidon puoleen kääntyneet leskiä</i>	100
4.3.2 <i>Vaimot uudessa roolissa</i>	102
4.3.4 <i>Halu jatkaa entisessä elinkeinossa</i>	105
4.3.5 <i>Yksi ryhtyy ravintoloitsijaksi ja osa sortuu laittomuuksien tielle</i>	110
5 PÄÄTÄNTÖ	112
LÄhteET	117
LIITE 1. JYVÄSKYLÄN KAUPUNGIN KARTTA VUODELTA 1894.....	129
LIITE 2. ULKOMAISTEN VALUUTTOJEN MUUNTAMINEN MARKKOIKSI	130
LIITE 3. YLI KAKSI VUOTTA ENNEN KONKURSSIA SAADUT LAINAT	131

LIITE 4. KONKURSSEISSA VALVOTTUJEN VELKOJEN TYYPIT HENKILÖITTÄIN.....	132
LIITE 5. KONKURSSINTEKIJÖIDEN OMAISUUDEN JA TUOMIOSSA MAKSUUN HYVÄKSYTTYJEN VELKOJEN SUHDE.....	138
LIITE 6. JYVÄSKYLÄN ASEMAKAAVA-ALUEEN TONTTIJAKO	140
LIITE 7. KONKURSSINTEKIJÖIDEN KUMMILASTEN VANHEMMAT JYVÄSKYLÄN KAUPUNKISEURAKUNNASSA	141
LIITE 7. SUOSTUNTAVERON MÄÄRÄYTYMISEN PERUSTEENA OLEVA PUHDAS TULO	143
LIITE 8. KAUPUNGINVEROTUKSESSA ASETETUT ÄYRILUVUT TULOJEN MUKAAN.....	144

1 JOHDANTO

1.1 Lähtökohdat

Tässä pro gradu–työssä tarkastellaan epäonnistujia ja häviäjiä 1870-luvun Jyväskylässä.¹ Konkurssintekijöitä voidaan kutsua häviäjiksi, koska he kokivat taloudellisessa elämässään tappion, jonka vaikutukset olivat syvät muutoinkin kuin taloudellisesti. Siinä missä heidän taloudellisesti, yhteiskunnallisesti tai poliittisesti menestyneet aikalaisensa ovat monessa tapauksessa saaneet nimensä historiankirjoituksen lehdille, vararikoon ajautuneista ihmisistä historian tutkimus ei ole ollut kovinkaan kiinnostunut.² Tutkielman perimmäinen motiivi onkin siinä, että menestyjien ohella on tärkeää tutkia myös epäonnistujia ja unohdettuja.³ Konkurssintekijän nostaminen tutkimuskohteeksi osoittaa, että lopullisia voittajia ei historiassa ole.⁴ Tämä on mahdollista, koska konkurssitapaukset jättivät jälkeensä sellaisia alkuperäisiä lähteitä, joita taloudellisesti onnistuneemmista aikalaisista ei välttämättä jäänyt.

Työn tutkimuskohdetta voi perustella myös sillä, että tutkimalla jotakin normaalitilanteena pidetystä poikkeavaa tai marginaalista voi tavoittaa tutkittavasta aikakaudesta piirteitä ja ilmiöitä, joita normaalia tai tavanomaista tutkimalla ei saa näkyväksi.⁵ Vaikka tämän työn mieli on ennen kaikkea itse konkurssissa ja sen tehneessä ihmisessä, voi epäonnistuneiden tutkiminen laajentaa näkökulmaa 1800-luvun lopun taloudellisista suhteista ja toimijoista.⁶ Talous ja taloudellinen toimintakyky ovat tietenkin vahvasti läsnä tässä työssä, koska konkurssi on talouden alaan liittyvä ilmiö. Tarkalleen ottaen konkurssi tarkoitti oikeudellista tilaa, jossa velallinen joko omasta tai velkojan hakemuksesta luovutti koko omaisuutensa yhdellä kertaa velkojilleen.⁷ Työn

---

¹ Nuori historian tutkija ei voi välttyä siltä varoitukselta, että historia on voittajien. Tällä tarkoitetaan, että usein ajastaan voittajina selviytyneet ihmiset, ilmiöt, ja ideologiat ovat sellaisia myös historian tutkimuksessa, johtuen esimerkiksi voittajien jälkeensä jättämistä runsaista lähteistä tai poliittisesti korrektista tutkimuksen suuntaamisesta, Vares 1995, 132—133, 137, 145; Kalela 2000, 112—113.

² Katso Rautiainen 1995, 143.

³ Karonen 2004, 32.

⁴ Lopullisia voittajia tosiasiaassa muutoinkaan tuskin on: aika kuluu, tuloksijat ja näkökulmat vaihtuvat ja muovaavat kuvan historian voittajista ja häviäjistä aina uusiksi, Vares 131—132.

⁵ Markkola 1996, 10–14.

⁶ Marginaalihistorian piiriin lasketaan myös ne ryhmät tai henkilöt, joita ei historian tutkimuksen piirissä ole pidetty tutkimisen arvoisina tai joita ei ole aikaisempien tutkimuskysymysten valossa kyetty havaitsemaan, Markkola 1996, 12.

⁷ KS 1868: 1. luku § 1, 5–6. Erkki Havansi määrittelee konkurssin ”yleistäytäntöönpanoksi, jossa velallisen koko ulosmittauskelpoinen omaisuus alistetaan tuomioistuimen valvonnassa yhdellä

lähtökohta on siis häviön hetki, joka aihepiirin ikävyydestä huolimatta on erityisen mielenkiintoinen. Näin työn näkökulma kattaa paitsi konkurssin hetken, myös ajan ennen ja jälkeen konkurssin. Siten työssä on pohjimmiltaan kyse selviytymisestä ja siitä, miten elämä ennen konkurssia vaikutti siihen.

Kriisistä selviytymistä on historiantutkimuksen piirissä tarkasteltu jonkin verran. Ruotsissa Marie Lennersandin ja Linda Ojan johdolla on tutkittu paikallisyhteisön selviytymistä ja selviytymisstrategioita sellaisesta kriisistä, joka kosketti koko yhteisöä.⁸ Suomessa selviytymisteemaa on käsitelty ainakin sodasta rauhaan palaamisen ongelmana.⁹ Yksilötason kriisistä selviytymistä on puolestaan käsitellyt Juha Maijala väitöskirjassaan 1930-luvun pula-ajasta. Tutkimuksessa tarkastellaan, kuinka maaseudun ihmiset selvisivät suuren murroksen keskellä.¹⁰ Kriisistä selviytymisen tutkiminen ei kuitenkaan ole aivan helppoa, sillä kriisistä selviytyminen jää lähteissä usein huomioimatta.¹¹ Maijalan työ nostaa ansiokkaasti esiin niitä keinoja, joiden varaan kriisin hetkellä turvauduttiin ennen hyvinvointivaltion turvaverkkoja. Työ käsittelee kuitenkin ennemminkin kriisiin reagoimista ja sitä, kuka selvisi siitä vähimmillä tappioilla kuin kriisin vaikutuksia sen kokeneen ihmisen tulevalle elämälle.¹²

Suurin osa tämän tutkielman kohteena olevista konkurseista tapahtui kauppiaille.¹³ Selitys on luonnollinen: kauppiaat toimivat talouselämässä, jossa voitot saattoivat olla suuret, mutta niin olivat riskitkin.¹⁴ 1800—luvun kauppiaita ja yrittäjiä onkin tutkittu melkoisen laajalti aina viime vuosiin asti. Tutkimuksen painopiste on rannikon suurten kauppahuoneiden tai vaihtoehtoisesti maaseudulla

---

kertaa kokonaisselvittelyyn ja pakkohallintoon, minkä kautta koko tuo omaisuus realisoidaan ja varat jaetaan hänen kaikkien velkojensa kesken yhdenvertaisesti heidän saataviensa suuruussuhteiden mukaisesti, ellei jollekin saatavatyypeille säädetyistä etuoikeuksista muuta koidu”, Havansi 1991, 2. Matti Rautiaisen esitys konkurssilainsäädännön muutoksista osoittaa, että edelleen voimassa olevan konkurssilainsäädännön pääperiaatteet luotiin 1800-luvun lopulla uudistetussa konkurssilainsäädännössä, Rautiainen 1995, 135—138.

⁸ Lennersand & Oja 2004. Projektin nimi oli ”Att orka gå vidare. Sociala läkningsprocesser i ett lokal perspektiv, 1670—1870”.

⁹ Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksen projektissa tarkasteltiin sitä, millaisia ongelmia yhteiskunnat joutuivat kohtaamaan rauhaan paluun jälkeen ja milloin rauhaan palaaminen oli onnistunutta, Karonen & Tarjamo 2006.

¹⁰ Maijala 2005.

¹¹ Maijala 2005, 22.

¹² Maijala 2005, erityisesti 132—133, 199—200, 220. Kriisiin reagoitiin Maijalan mukaan esimerkiksi aktiivisella tai passiivisella väkivallalla.

¹³ Vertaa Ericsson 1988, 68—69.

¹⁴ Varmasti samasta syystä aikaisempi suomalaisia konkurseja koskeva tutkimuskin on kertonut vain kauppiaiden tekemistä konkurseista. Kauppiaiden yhteiskunnallisesta asemasta ja heidän asemaansa määrittäneistä privilegioista sekä niiden purkautumisesta 1800—luvun loppupuoliskolla katso Mauranen 1981, 185—186, 194.

toimineiden maakauppiaiden tarkastelussa.¹⁵ Rannikon painottuminen tutkimuksessa on epäilemättä seurausta siitä, että valtakunnan suurimmat ja menestyksekkäimmät liike-elämän toimijat tulivat perinteisesti rannikon ulkomaankauppaa ja laivanvarustusta harjoittaneista kauppahuoneista.¹⁶ Esimerkiksi Petri Karosen esitys yritysjohtajista¹⁷ uuden ajan alusta aina 1900-luvun alkupuolella tarkastelee pääasiassa rannikon kaupunkien suuriliikemiehiä. Näin on siksi, että johtamiseen ja sen vaikeuteen pureutuva työ edellyttää tutkimuskohteidensa harjoittaneen paitsi valtakunnallisesti merkittävää liiketoimintaa, myös omanneen kunnallisia virka- tai luottamustoimia ja olleen mukana myös valtiollisessa toiminnassa valtiopäivillä. Karonen päätyy siten esittämään, että liiketoiminnalle oli yleensä hyödyksi, jos yritysjohtaja vaikutti liike-elämän ohella muussa yhteiskunnassa, esimerkiksi valtiopäivillä.¹⁸

Painottaessaan tämän erityisvoitonpyynniksi nimittämänsä toiminnan merkitystä menestymiselle liike-elämässä, Karonen liittyy siihen liike-elämän toimijoita tutkineiden joukkoon, joka korostaa erilaisten immateriaalisten tekijöiden vaikutusta yksilön taloudelliseen toimintaan. Erityisen sijan tarkastelussa ovat saaneet luottamus sekä maine.¹⁹ Sekä Jari Ojala että Mika Kallioinen ovat osoittaneet, että 1800-luvun liiketoiminnassa pyrittiin ensisijaisesti pitkäkestoisiin liikesuhteisiin, koska siten poistettiin tai vähennettiin ainaista luottamuksen ongelmaa. Pitkäkestoisissa suhteissa kukin osapuoli oli maineeltaan tunnettu ja siten liiketoiminnan riskit olivat pienemmät.²⁰ Maineen merkityksen korostuminen 1800-luvun liiketoiminnassa kumpusi siitä, että tiedonkulun heikkouden vuoksi tiedon saaminen uudesta kauppakumppanista oli hänen maineensa varassa.²¹ Näin ollen molemmat nostavat liiketoiminnan menestymisen ehdoksi pääsyn osalliseksi suhdeverkostoista.²² Mahdollisimman

---

¹⁵ Esimerkiksi Möller 1954; Alanen 1957; Ojala 1999; Kaarniranta 2001; Kallioinen 2002; Karonen 2004.

¹⁶ Toki 1800-luvun kuluessa, kun rannikkokaupunkien privilegit poistettiin ja teollistuminen toi uusia vaikuttajia liike-elämään, tilanne alkoi jossain määrin tuki muuttua, katso esimerkiksi Mauranen 1981, 190—191, 194; Pihkala 2001, 84—85, 105—108; Virrankoski 2001, 422—427.

¹⁷ Karonen käyttää nimitystä yritysjohtaja kattavasti niin kauppiaista, teollisuusmiehistä kuin kauppahuoneiden omistajistakin, Karonen 2004, 15.

¹⁸ Karonen 2004, erityisesti 25, 62—70, 330—346 (Liite 1).

¹⁹ Hyvä esitys luottamuksesta ja maineesta ja niiden vaikutuksesta yritystoiminnan sidosryhmäsuhteisiin katso Ojala & Luoma-Aho 2008.

²⁰ Ojala 1999, 311—312; Kallioinen 2002, 84. Katso myös Keskinen 2008.

²¹ Kallioinen 2002, 111—112.

²² Ojala 1999; Kallioinen 2002, erityisesti 19—20. Verkostotutkimusta ovat historian tutkimuksessa hyödyntäneet myös esimerkiksi Mirkka Lappalainen tutkimuksessaan Creutzin aatelissuvusta 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa sekä Kari Teräs tarkastellessaan yhden

luotettavan informaation tärkeys korostui varsinkin tilanteessa, jossa 1800-luvun yrittäjä ryhtyi kauppoihin: tuolloin piti olla saatavilla tietoa niin kaupankäynnin kohteesta, kaupan ehdoista kuin toisesta osapuolesta. Tiedon hankinnan kalleus, hitaus ja vaivalloisuus johtuivat siitä, että liikekumppanit sijaitsivat usein maantieteellisesti hyvinkin kaukana toisistaan.²³ Raahen, Kokkolan ja Pietarsaaren laivanvarustaja-kauppahuoneita tutkinut Jari Ojala kutsuu näitä epätäydellisen tiedon hankinnasta johtuvia kuluja yrityksen tehokkuuteen vaikuttaneiksi liiketoiminnan kustannuksiksi.²⁴

Luottamuksen, maineen ja suhdeverkostojen merkityksen korostaminen 1800-luvun liike-elämän toimijoita koskevissa tutkimuksissa on perusteltua myös siksi, että ne liittyivät vahvasti siihen normistoon, joka määritteli kauppiaiden ja liike-elämässä mukana olleiden toimintaa. Mika Kallioinen nimittää sitä 1800-luvun yrittäjäkulttuuriksi. Tämä moraalinormisto tuli kaikkien taloudellisessa toiminnassa mukana olleiden sisäistä. Se määritteli lakien ohella sen, mikä oli hyväksyttävää ja mikä kiellettyä. Yrittäjäkulttuurin mukainen toiminta kunniallisena, sanansa pitävänä ja vakavaraisena miehenä kerrytti henkilön hyvää mainetta. Kallioisen mukaan vakavaraisuudelle annettiin erityinen paino, koska vakavarainen mies pystyi aina suoriutumaan veloistaan. Omaisuus tuli toki myös olla hankittu laillisin keinoin, jotta itseään pystyi kutsumaan kunnialliseksi.²⁵

Kauppiaiden toimintaa määrittelevä ja säätelevä yrittäjänormisto oli kuitenkin vain osa sitä suurempaa maailmankatsomusta tai käsityskokonaisuutta, joka läpäisi koko yhteiskunnan. 1800-luvun yhteiskunta järjestyi näet edelleen patriarkaalisten ihanteiden perusteille. Vaikka patriarkaalisuuden yksiselitteinen määrittelemine on hankalaa siihen liittyvien monien aikaa ja paikkaan liittyvien merkitysten vuoksi, voidaan siitä sanoa tiettyjä ajattomia ja yleispäteviä lainalaisuuksia.²⁶ Patriarkaalisuuden perustana olivat ensinnäkin aina mies ja

---

suomalaisen yritysjohtajan verkosto- ja sidosryhmäsuhteita vuosina 1900—1970, Lappalainen 2005; Teräs 2009.

²³ Kallioinen 2002, 11—12. 1800-luvun tiedonvälityksestä ja uuden kauppasuhteen solmimisen tavoista katso Kallioinen 2002, 84—85, 90.

²⁴ Ojala 1999, 31. Katso myös Karonen 2004, 203—204, 279—282. Kallioinen käyttää liiketoiminnan kustannuksista yksinkertaisesti nimitystä informaatiokustannukset, koska hänen mielestään kustannukset syntyivät juuri vajavaisen informaation ongelmasta, Kallioinen 2002, 10—11.

²⁵ Kallioinen 2002, 119—120. Katso myös Ojala 1999, 311—312, Kallioinen 2006, 258 ja Keskinen 2008, 151—152.

²⁶ Karonen 2002, 10. Patriarkaalisuuden käsitettä käytettäessä täytyy tiedostaa, että patriarkaalisuus ei esiintynyt samanlaisena läpi yhteiskunnan eikä sukupuolijärjestelmä ollut kaikkialla samankaltainen. Ennen kuin tulkitsee patriarkaalisuuden miesten naisia kohtaan harjoittamaksi hirmuvallaksi, on syytä tiedostaa, että patriarkaalinen ”isän valta”, kohdistui myös

miehen (isännän) valta yli kotitaloutensa. Siellä, patriarkaalisuuden keskeisimmässä sijaintipaikassa, isäntä käytteli valtaa vaimoonsa, lapsiinsa ja palkollisiinsa. Isännänvalta ei kuitenkaan aikalaistenkaan mukaan tarkoittanut mielivaltaa. Päinvastoin, patriarkaalisuus merkitsi myös miehen velvollisuutta huolehtia valtansa alle olevista.²⁷ Kotitalouden ja perheen lisäksi patriarkaalisuus oli läsnä useissa esiteollisen ajan instituutioissa ja rakenteissa ja vaikutti siten monin tavoin ihmisen elämään.²⁸ Ei voidakaan ajatella, että 1800-luvulle tultaessa ja esiteollisen ajan hiljalleen jäädessä taakse patriarkaalisuus äkisti olisi hävinnyt. Päinvastoin, teollistuvassa Suomessa tehtaiden ja muiden yritysten johtajatyöntekijä – suhteet noudattivat patriarkaalista järjestystä.²⁹ Samoin sama käsitys isännän vallasta yli palkollisensa säilyi kauppiaiden ja heidän kauppa-apulaistensa sekä käsityöläismestarien ja kisällien välisissä suhteissa.³⁰ Siten patriarkaalisuutta voidaan työssä käsitellä paitsi tutkimuskohteena olevien kauppiaiden myös käsityöläistaustaisten henkilöiden konkurssien yhteydessä.³¹

Kun tutkitaan jotakin normaalista tai ainakin tavoitetilasta poikkeavaa, on tietenkin tärkeää tunnistaa nämä edellytykset ja vaatimukset, joita liike-elämässä ja elämässä ylipäättään menestyminen edellytti. Tavanomaisin yhteys, jossa taloudellisen tappion kokeneita on aiemmassa tutkimuksessa tarkasteltu, on heidän asettamisensa menestyskertomusten vastapainoksi. Niinpä esimerkiksi Petri Karonen pohtii konkurssien kautta niitä tekijöitä, jotka erottivat toisistaan onnistujan ja epäonnistujan.³² Toini Aunola taas tarkastelee Raahessa ja Oulussa sattuneiden konkurssien määrää vuosien 1765—1809 välillä osana tutkimustaan

---

kotitalouden ja työyhteisön miespuolisiin jäseniin, Karonen 2002, 20—21. Vertaa Bennett 2006, 59.

²⁷ Eilola 2002, 101.

²⁸ Patriarkaalisuuden juuret olivat jo antiikissa ja Raamatussa, mutta luterilainen kolmisäätyoppi vei sen pisimmälle. Luterilaiseen Vähä katekismukseen sisältyneen huoneentaulun mukaan Jumala luovutti valtansa perheen isälle, jonka tuli hallita alamaisiaan kovalla, mutta rakastavalla tavalla, Karonen 2002, 12, 14—15.

²⁹ Kekkonen 2002, 191—192; Ojala 2002, 221. Petri Karonen erottaa tällaisen muuhun taloudelliseen toimintaan liittyneen patriarkalisiin kotitalouden sisällä noudatetusta patriarkaalisesta järjestyksestä, Karonen 2004, 142

³⁰ Käsityöläisillä alistus- ja käskysuhteet olivat Karosen mukaan yksiselitteisempiä. Kisällistä mestariksi oli vaikeampi päästä, koska käsityöläiset pelkäsivät kilpailua. Kauppiaille kilpailu taas oli normaalia, joten kauppiaan ja oppipojan suhde oli yleensä vähemmän jyrkkä alistus- ja tottelevaisuussuhde, Karonen 2004, 143.

³¹ Käsityöläisten tulotasosta katso Hjerppe 1981, 226—227 ja vahvasta ryhmäidentiteetistä Uotila 2006, 128—129.

³² Merkitykselliseen asemaan Karonen nostaa jälleen luottamuksen ja verkostot ja niiden puutteen. Taloudessaan epäonnistuneita Karonen sanoo tarkastelevansa, koska ”heidän käsittelynsä on tarpeen siksi, että voitaisiin ymmärtää tehokkaan johtamisen elementtejä”, Karonen 2004, 203—204, 207—217

Pohjois-Pohjanmaan kauppiaiden ja talonpoikien välisistä luottosuhteista.³³ 1600-luvun alun Suomen tapulikaupunkien valtaporvariston kaupankäyntimenetelmiä käsittelevässä tutkimuksessaan Sylvi Möller puolestaan kertoo muutamasta konkurssin tehneestä kauppiasta.³⁴ Jo aikaisemmin mainittu Juha Maijala taas sivuaa maakauppiaiden tekemiä konkursseja 1930-luvun Kalajokilaaksossa.³⁵ Ajallisesta samankaltaisuudesta johtuen Kim Kaarnirannan luottosuhteita tarkasteleva tutkimus tarjoaa tälle työlle mahdollisuuden vertailuun siitä huolimatta, että Kaarniranta käsittelee maakauppiaiden konkursseja. Kaarniranta keskittyy tutkimuksessaan etenkin konkurssin tehneiden velkojen ja varallisuuden suhteen tarkasteluun ja tutkimuksen lähestymistapa on perinteisessä talous- ja sosiaalishistoriassa. Siten tarkastelun kohteena eivät ole yksilöt vaan konkurssintekijöitä ja heidän velkojinaan käsitellään yhtenä joukkona.³⁶ Tarkastelemalla ketä lainoitettiin pitkään ja ketä ei, myös Kaarniranta päätyy korostamaan maineen ja luottamuksen merkitystä liiketoiminnalle.³⁷

On luonnollista, että tutkimuksissa, joiden varsinainen tarkoitus ei ole konkurssissa, konkurssia ei juuri tutkita ilmiönä ja osana sille olennaisia konteksteja.³⁸ Toisin on kuitenkin Matti Rautiaisen pro gradu -työssä, jossa hän tutkii, miksi tietyiltä teollisuuden aloilta ajaututtiin konkursseihin useammin kuin toisilta Kuopion ja Joensuun seuduilla 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa. Työssään Rautiainen vertailee, kuinka konkurssien määrät suhteutuivat ajan yleisiin taloudellisiin suhdanteisiin. Konkursseja Rautiainen lähestyy taloushistoriallisesta näkökulmasta käyttäen alkuperäislähteinään pääasiassa konkurssitilastoja ja konkurseista alioikeuksissa kerättyjä konkurssi asiakirjavihkoja.³⁹ Rautiaisen pro gradun vahvuus on etenkin konkurssiprosessin selventämisessä, mutta näkökulmastaan johtuen työ ei käsittele konkurssin tehnyttä ihmistä.

Tapani Maurasen artikkeli 1860-luvulla konkurssiin menneestä haminalaisesta Bruunin kauppahuoneesta tarkastelee puolestaan

---

³³ Aunola 1967, 389—399.

³⁴ Möller 1954, 272—276.

³⁵ Maijala 2005, 159—176.

³⁶ Kaarniranta 2001, 105—113. Kaarnirannan työssä on tosin mielestäni se ongelma, että hänen lähteisiin viittaamistekniikkansa on hyvin minimalistista.

³⁷ Kaarniranta 2001, 109.

³⁸ Relevanteista konteksteista katso Hyrkkänen 1995, 57, 60—61.

³⁹ Rautiainen 1994, 3—6. Siihen ongelmaan, joka Rautiaisella muodostui lähdesarjojen puutteellisuudesta ja siten vaikeudeksi selvittää konkurssien lukumääriä, olisivat alioikeuksien tuomiokirjat voineet tuoda ratkaisun. Niitä Rautiainen ei ottanut mukaan tutkimukseensa, koska konkurseista myöhemmin kirjoittamassaan artikkelissa hän sanoo, että ”*Tuomiot ovat useimmissa tapauksissa taloushistorian kannalta epäolennaisia materiaalia...*”, Rautiainen 1995, 140. Myös Kaarniranta mainitsee vaikeudet löytää konkurssi asiakirjoja kattavasti, Kaarniranta 2001, 22.

mikrohistoriallisella tarkkuudella konkurssintekijää, tämän velkoja ja varallisuutta sekä konkurssiin johtaneita taloudellisia kytköksiä.⁴⁰ Toisin kuin muut nyt käsitellyistä konkurseista sivuavista kirjoittajista, Mauranen käsittelee suuren kauppahuoneen konkurssin vaikutuksia ympäröivään paikallisyhteisöön.⁴¹ Aikaisempi tutkimus ei ole juurikaan käsitellyt sitä, mitä konkurssi merkitsi sen kokeneelle ihmiselle ja tämän perheelle, millaiset elämän edellytykset konkurssin jälkeen odottivat tai miten esimerkiksi konkurssin tehneeseen ihmiseen ylipäättään suhtauduttiin. Toki jotakin konkurssien jälkeisestä elämästä on sanottu ja eräs näistä asioista on köyhyys, jonka esimerkiksi Kaarniranta nimeää konkurssintekijän väistämättömäksi seuralaiseksi.⁴² Jonkin verran on otettu kantaa myös elinkeinon harjoittamisen mahdollisuuksiin ja paikkakunnalta pois muuttoon konkurssin jälkeen.⁴³ On luonnollista, että konkurssien yhteydessä on käsitelty yleensä myös velallisen varallisuutta, velkoja, saatavia ja jonkin verran itse luottosuhteita.⁴⁴ Useimmissa tapauksissa ne kuitenkin otetaan annettuina ilman, että tarkasteltaisiin siihen, mistä ne kertovat tai voisivat kertoa, jos niille esitettäisiin kysymyksiä.⁴⁵ Kukaan konkurssista kirjoittaneista ei myöskään ole yhdistänyt näitä näkökulmia eli tarkastellut velallisen luottosuhteita suhteessa konkurssista selviytymiseen.

Yhteistä konkurseista historiassa kirjoittaneille on ollut halu etsiä syitä konkurssiin ajautumiselle. Näin on siitä huolimatta, että syiden nimeäminen on melko hankalaa.⁴⁶ Tästä huolimatta syiksi on nähty melko samankaltaisia tekijöitä, kuten velaksi myynti, huono kirjanpito, haluttomuus hakea saataviaan oikeusteitse, talouden laskusuhdanteet, riittämättömät pääomat, kova kilpailu, onnettomuudet, liian yksipuolinen liiketoiminta tai liiketoimien laajentaminen ja uudistaminen.⁴⁷ Siten keskittyminen konkurssin syiden tarkasteluun ei liene enää kovin hedelmällistä. Kuten edellä esiteltyjen teosten perusteella voidaan sanoa, konkurseista käsittelevien historiantutkimusten ajallinen

---

⁴⁰ Mauranen 1990.

⁴¹ Mauranen 1990, 168—171.

⁴² Kaarniranta 2001, 108.

⁴³ Möller 1954, 275—276; Aunola 1967, 389—394.

⁴⁴ Esimerkiksi Möller 1954, 18; Mauranen 1990, 136—166; Kaarniranta 2001, 108—109, Maijala 2005, 161—170.

⁴⁵ Poikkeus tähän on ainakin Karosen esitys kaskislaisen Petter Johan Bladhin taloudellisesta kujanjuoksusta ennen konkurssia, Karonen 2004, 210—215.

⁴⁶ Rautiainen 1994, 5; Rautiainen 1995, 145.

⁴⁷ Sariola 1940, 103; Möller 1954, 272; Aunola 1967, 389, 392—393; Mauranen 1990, 167—168; Kaarniranta 2001, 105; Karonen 2004, 211, 214; Maijala 2005, 159. Kaarniranta tosin esittää, että vararikkojen syynä eivät olleet suurten saatavien aiheuttamat rahoitusvaikeudet, kuten aiempi tutkimus on väittänyt, Kaarniranta 2001, 109—110.

ja maantieteellinen hajonta on suuri. Konkurssien näennäisestä samankaltaisuudesta huolimatta eri aikakausina tehtyjen vararikkojen vertaileminen edellyttää konkurssilainsäädännön perinpohjaista tuntemusta.⁴⁸

1.2 Sosiaalinen pääoma

1800-luvun taloudellisia toimijoita tutkineet ovat siis nostaneet menestyksen ehdoiksi maineen ja luottamuksen⁴⁹ kaltaisia aineettomia tekijöitä. Sen vuoksi on perusteltua tarkastella myös epäonnistuja samankaltaisesta teoreettisesta viitekehystä käsin. Mainen ja luottamus katsotaan lähes poikkeuksetta olevan olennainen osa sosiaalisen pääoman teoriaa.⁵⁰ Sosiaalisen pääoman käyttökelpoisuus ja tämän työn tavoitteet linkittyvät erityisen hyvin yhteen siinä James S. Colemanin näkemyksessä, että sosiaalinen pääoma mahdollistaa muiden pääoman lajien tapaan yksilölle sellaisten päämäärien saavuttamisen, joiden saavuttaminen ilman sitä ei ole mahdollista.⁵¹ Konkurssitilanne kaikessa käänteisyydessään on erityisen mielenkiintoinen tarkasteltava, koska se näyttäytyy tilanteena, jossa luottamus ja maine on asetettu kyseenalaisiksi ja siten sosiaalinen pääoma päämäärien saavuttamisen välineenä on vähentynyt.⁵²

Historiantutkimuksessa sosiaalisen pääoman käsite on toki lähtökohdiltaan anakronistinen ja itse käsitteen sisällön epätarkkuus ja vaikeasti havainnoitavuus on herättänyt kriittisiä puheenvuoroja sitä kohtaan.⁵³ Melko yksimielisiä ollaan

---

⁴⁸ Konkurssilainsäädännön muutosten vaikutuksista käy esimerkiksi se, kun Toini Aunola peilaa konkurssista selviytymistä siihen, kuka sai konkurssituomiossa vapautuksen velkojensa vastaisesta maksamisesta. Jos konkurssituomio oli suosiollinen, Aunolan mukaan kauppaliikkeen jatko saattoi olla mahdollista, mutta toisaalta toisia kohtasi loppuelämä köyhäinavun varassa. Aunolan tutkimusaikana 1765—1809 tämän vapauttavan tuomion saattoi saada, jos velka oli syntynyt jonkinlaisen onnettomuuden seurauksena, kun taas vuoden 1868 konkurssisääntö ei tällaista vapautusta suonut, Aunola 1967, 389—394. Vertaa KS 1868: 6. luku § 85. Muita tälle työlle tärkeitä lakeja ovat muun muassa vuoden 1858 vekselisääntö sekä Ruotsin vallan peruja ollut vuoden 1734 Ruotsin valtakunnan laki. Työssä on käytetty vuodelta 1867 peräisin olevaa suomennoksen toista painosta. Lisäksi lakiin siihen asti tehdyt muutokset sisältävästä lain kolmannelta painoksesta vuodelta 1899 on tarkastettu kunkin käytetyn lainkohdan voimassaolo tutkimusajalla.

⁴⁹ Siinä missä luottamus vaatii syntyäkseen joko vuorovaikutusta tai toisen osapuolen hyvää mainetta, on maine toimijan menneen toiminnan summa. Luottamus on edellytys nykyiselle ja tulevalle toiminnalle ja se merkitsee varmuutta siitä, että toinen toimii siten, kuten toinen odottaa tämän toimivan, Ilmonen 2000, 22; Seligman 2000, 48; Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-Aho 2006, 16. Philip Scrantonin nostaa esiin sen, että luottamus voi perustua rationaalisen pohdintaan, päätöksentekoon tai tilannekohtaiseen hyödyntämistarpeeseen eikä ainoastaan toistuvaan ja luottamusta vahvistavaan toimintaan, Scranton 2008, 30. Lin määrittelee maineen niiden suotuisien tai epäsuotuisien mielipiteiden määräksi, jonka yhteisö henkilöstä jakaa, Lin 2001, 244.

⁵⁰ Esimerkiksi Coleman 1988, 102—103; Ilmonen 2000, 10; Lin 2001, 147.

⁵¹ Coleman 1988, 98.

⁵² Maineen menettämisestä Lin 2001, 158, 161.

⁵³ Vaikka sosiaalisesta pääomasta kirjoitettiin satunnaisesti jo 1800-luvun lopulla, nykyisessä merkityksessään se on kuitenkin esiintynyt vasta 1980-luvulta alkaen, jolloin se nousi yleisempään

kuitenkin siitä, että sosiaalinen pääoma tarkoittaa sosiaalisissa suhteissa olevaa tarpeen tullen hyödynnettävissä olevaa resurssia.⁵⁴ Kuten Keskinen ja Teräs toteavat, historiantutkimukselle sosiaalisen pääoman eri puolia painottavien määritelmien rikkaus ei kuitenkaan ole ongelma vaan ehkäpä jopa rikkaus, koska näin siitä voidaan hyödyntää monenlaisia teoreettisia työkaluja.⁵⁵ On tietenkin selvää, että nämä työkalut täytyy pystyä työssä määrittelemään sekä nimeämään niiden paikka sosiaalisen pääoman teorian kentällä. Tässä työssä lähtökohtana ovat yksilöt ja heidän mahdollisuutensa ja asemansa niin taloudellisessa elämässä kuin muutenkin. Siksi työssä eivät ole tarpeellisia sosiaalisen pääoman yhteisötasolla operoivat näkökulmat⁵⁶ vaan merkityksellistä on se yksilötason näkemys, että sosiaalinen pääoma on toimijan inhimillisen pääoman jatke ja investointi sosiaalisiin suhteisiin. Tällöin kyse on siitä, kuinka yksilö pääsee käsiksi sosiaalisissa suhdeverkostoissa piileviin resursseihin.⁵⁷

Työn lähtökohtainen oletamus on, että 1800-luvulla liikesuhteisiin pääseminen edellytti sosiaalista pääomaa, joka rakentui maineen ja henkilön nauttiman luottamuksen pohjalle. Sosiaaliseen pääomaan liittyvän vaikean mitattavuuden ja havainnoitavuuden ongelmaan vastataan työssä siten, että tarkastelemalla konkurssintekijän velkasuhteiden määriä, tyyppejä ja niiden maantieteellisiä sijainteja, pyritään kartoittamaan kuvaa henkilön ennen konkurssia nauttimasta sosiaalisesta pääomasta. Keskeinen oletamus on myös, että konkurssin ajautuneen ihmisen omaama sosiaalinen pääoma ei voinut pysyä ennallaan. Konkurssi osoitti, ettei henkilö enää saanut uutta pääomaa maksaakseen erääntyneitä maksusitoumuksiaan. James S. Colemanin näkemys luottamuksesta sosiaalisen pääoman muotona tukee näitä oletamuksia. Sen mukaan luottamus liittyy vastavuoroisuuden velvoitteeseen ja siihen liittyvään

---

käyttöön ensin yhteiskuntatieteiden parissa ja sittemmin monille muille tutkimusaloille, Ruuskanen 2001, 1–4, 15. Katso myös Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-Aho 2006, 14–16.

⁵⁴ Coleman 1988, 98; Ilmonen 2000, 10; Lin 2001, 19, 56; Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-Aho 2006, 14; Scranton 2008, 27; Keskinen & Teräs 2008, 10–11. Sosiaaliseen pääomaan katsotaan useimmiten kuuluvaksi sellaiset sosiaalisen rakenteen ulottuvuudet kuin verkostot, normit ja luottamus, Ruuskanen 2001, 1. Vaikka Ojala ja Luoma-Aho sanovat, että sosiaalisen pääoman voi ymmärtää ”yleistyneeksi luottamukseksi” toimijoiden välillä, eivät maine ja luottamus sinällään ole sosiaalista pääomaa, ellei niitä voida hyödyntää sosiaalisissa verkostoissa, Ojala & Luoma-Aho 2008, 122, 125.

⁵⁵ Keskinen & Teräs 2008, 9. Keskinen ja Teräs esittävätkin, että hedelmällisempää kuin pohtia yksiselitteistä sosiaalisen pääoman määritelmää, on kohdistaa katse siihen, millaisia yhteiskunnallisia muutosprosesseja sen avulla voidaan jäsentää.

⁵⁶ Yhteisötason näkökulmassa tarkastellaan, miten tietty ryhmä luo ja ylläpitää sosiaalista pääomaa ja miten aikaansaatu resurssi tai sen puute vaikuttaa ryhmän jäsenten toimintaan, Keskinen & Teräs 2008, 10.

⁵⁷ Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-Aho 2006, 15–16; Keskinen & Teräs 2008, 10.

odotukseen lunastamattomien vastapalvelusten suorittamisesta. Odotukseen liittyy aina luottamus siitä, että vastapalvelus tullaan suorittamaan. Colemanin mukaan sosiaalinen pääoma mahdollistaakin koko luottojärjestelmän syntymisen.⁵⁸ Vastavuoroisuuden velvoitteen ymmärtäminen on tälle työlle tärkeä, koska taloudellisessa elämässä luotonsaannin ehtona oli odotettu vastine eli luoton takaisin maksaminen. Konkurssiin joutuva henkilö ei tähän takaisinmaksukyvyyn velvoitteeseen enää kyennyt vastaamaan.

Koska tässä työssä on kyse paitsi konkurssintekijän nauttimasta luottamuksesta, maineesta ja siten sosiaalisesta pääomasta, myös velkojien muodostamasta ryhmästä, on otettava huomioon myös verkostojen merkitys sosiaaliselle pääomalle.⁵⁹ Colemanin mukaan verkostoissa kulkeva informaatio on sosiaalisen pääoman kannalta ratkaisevaa, koska mitä enemmän yksilöllä on kontakteja toisiin, merkityksellistä tietoa omaaviin ihmisiin, sitä paremmin hän kykenee toteuttamaan omia aikeitaan.⁶⁰ Informaation kulun merkitys liittyy myös edellä esitettyihin velkasuhteisiin liittyviin oletuksiin. Voidaan olettaa, että paljon liikesuhteita varsinkin maantieteellisesti kaukaisiin paikkoihin omaavan konkurssintekijän täytyi omata sosiaalista pääomaa. Näin voidaan väittää, koska etenkin kaukaiset liikesuhteet harvoin perustuivat tuttuudelle. Sen sijaan uudesta liiketuttavasta täytyi hankkia toisen käden tietoa, joka puolestaan perustui maineeseen.⁶¹ Informaation kulkua tarkasteltaessa täytyy kuitenkin muistaa, että siinä missä verkostossa liikkui maineelle hyvää tekevä tieto, niin samoin liikkuivat myös huonot uutiset.⁶²

Verkostonäkökulman ja sosiaalisen pääoman teorian käyttökelpoisuus tälle työlle ilmenee myös Pierre Bourdieun näkemyksessä sosiaalisesta pääomasta tietyn ryhmän jäsenyyden tuomana lisäarvona. Sen mukaan sosiaalinen pääoma liittyy yksilön jäsenyyteen toisiaan arvostavien henkilöiden verkostossa ja tämä

---

⁵⁸ Coleman 1988, 102—103. Myös esimerkiksi Nan Lin mukaan sosiaalinen pääoma on investointeja sosiaalisiin suhteisiin odotettujen vastineiden vuoksi, Lin 2001, 55. Katso myös Portes & Sensenbrenner 1993, 1324.

⁵⁹ Vaikka työssä ei varsinaista verkostoanalyysiä harjoiteta.

⁶⁰ Coleman 1988, 104. Ronald Burt näkee puolestaan sosiaalisen pääoman liittyvän ensisijaisesti siihen, millaisessa asemassa henkilö sijaitsee suhdeverkostossa. Niin sanotun sosiaalisen rakenteen aukkoa hallitsemalla henkilön sosiaalinen pääoma on suurta, koska näin hän saa verkoston muihin jäseniin nähden kontrolli- ja informaatiohyötyjä, Burt ei kuitenkaan hylkää Colemanin käsitystä suljetun rakenteen käyttökelpoisuudesta, sillä hänen mielestään molemmat teoriat yhdistämällä voidaan saada hyviä tuloksia, Burt 2001, erityisesti 34—37. Vertaa myös Ojala 1999, 31 ja Kallioinen 2002, 11—12.

⁶¹ Kallioinen 2002, 90, 111—112.

⁶² Sosiaalisen pääoman negatiivisista vaikutuksista katso esimerkiksi Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-Aho 2006, 17—19.

jäsenyys tuo kantajalleen arvostusta ja luottoa. Sosiaalisen pääoman hankkiminen edellyttää Bourdieun mukaan maineen ja kunnioituksen ansaitsemista verkostossa, ja tämä mahdollistaa luoton. Koska Bourdieu vielä painottaa mahdollisuuden ohella velvoitetta toimia oman arvostusryhmän määräämällä tavalla, on Bourdieun näkemys hyvin samankaltainen kauppiaskunniaa ja yrittäjänormiston mukaista toimintaa vastaavan ideologian kanssa.⁶³

1.3 Tutkimuskysymykset ja työn rakenne

Tutkielman tavoitteet voidaan jakaa kolmeen eri teemaan, jotka toki limittyvät työssä läheisesti toisiinsa. Ensimmäinen teemoista liittyy konkurssille annettuihin merkityksiin. Työssä halutaan selvittää, mitä konkurssi merkitsi 1870-luvulla sen tekijälle ja toisaalta yleisesti aikalaisille. Tätä kautta päästään väistämättä tulkitsemaan niitä käsityksiä, joita konkurssille tuolloin annettiin. Jos ensimmäinen pääteema tarkastelee mentaalisia, vaikeasti havaittavia käsityksiä, toinen on konkreettisempi. Siinä näet tarkastellaan konkurssintekijän taloudellisia suhteita ja etsitään merkkejä sosiaalisesta pääomasta ja sen häviämisestä. Työn kolmas teema koskee konkurssista selviytymistä.

Ensimmäisessä luvussa konkurssille annettuja merkityksiä pyritään tekemään näkyväksi tarkastelemalla konkurssiin hakeutumista: kuka aloitti konkurssin ja miksi, sekä pohditaan, hakeuduttiinko konkurssiin helposti tai kevyin mielin. Ensimmäisessä luvussa konkurssin merkitystä ja siihen suhtautumista tarkastellaan myös sen kautta, kuinka velkojat suhtautuivat velalliseen konkurssin aikana ja millainen konkurssioikeudenkäynti oli eri osapuolten näkökulmasta.

Toisessa pääluvussa tarkastelun keskiössä ovat velallinen ja hänen velkojansa. Näin luodaan kuva siitä, millaiset olivat konkurssintekijän taloudelliset suhteet ennen konkurssia. Velkojista halutaan selvittää, keitä he olivat, mistä tulivat ja millaisia velkoja he velkoivat. Tärkein toista lukua koskeva tutkimuskysymys koskee luottamuksen ja sosiaalisen pääoman ilmenemistä ja mahdollista murenemistä. Keskeisellä sijalla on kysymys, kuka tai ketkä lakkasivat ensimmäisenä luottamasta velallisen taloudelliseen selviytymiskykyyn ja lopettivat tämän luotottamisen.

---

⁶³ Bourdieu 1986, 246—250. Myös Portes & Sensenbrenner näkevät taloudellisessa toiminnassa merkityksellisenä ryhmän jakamat yhteiset arvot, koska ne rajoittavat oman edun tavoittelua ja kannustavat jakamaan resursseja keskenään, Portes & Sensenbrenner 1993, 1323—1324.

Kun toisessa luvussa tehdään näkyväksi konkurssintekijän ennen konkurssiin ajautumistaan nauttimaa luottamusta ja sosiaalista pääomaa, kolmas pääluku osoittaa, oliko niillä vaikutusta konkurssista selviytymiseen. Katse kohdistetaan siihen, millaisia vaikutuksia konkurssilla oli sen tekijälle: millaiset olivat elannon hankkimisen mahdollisuudet konkurssin jälkeen sekä millaisiksi tulot muodostuivat. Taloudellisten vaikutusten ohella luvussa tarkastellaan toki myös sitä, millaisia vaikutuksia konkurssilla oli konkurssintekijän sosiaaliseen asemaan laajemmin osana paikallisyhteisöä. Näin ollen kysytään, pystyikö konkurssintekijä toimimaan edelleen kummina, osallistumaan ehtoolliselle tai toimimaan edelleen luottamustoimissa. Tarkastelun kohteena ovat myös ne selviytymiskeinot, joiden avulla kriisistä yritettiin jatkaa eteenpäin. Kaiken kaikkiaan kaikki kolme pääteema ja niihin liittyvät tutkimuskysymykset pyrkivät selvittämään vaikutuksia, joita konkurssilla oli sen kokeneelle ihmiselle ja tämän perheelle. Vaikutusten kautta tulee näkyväksi, miten tutkittavaan ilmiöön yleisesti suhtauduttiin. Suhtautuminen puolestaan paljastaa väistämättä ilmiölle annettuja käsityksiä. Vaikka työn tavoitteet voivat siten vaikuttaa korkealentoisilta, liikutaan itse työssä tiukasti alkuperäislähteiden asettamissa rajoissa ja lähellä tutkimuksen kohteena olevia vararikkoisia.

1.4 Aika, paikka ja tutkimuskohteet

Jyväskyläläisten konkurssitapausten valintaa tutkimuskohteeksi puoltaa halu tarkastella pienehkön sisämaan kaupungin taloudellisia toimijoita.⁶⁴ Tutkimushenkilöksi valittiin ainoastaan konkurssintekijöitä, joiden kotipaikka oli Jyväskylän kaupungin alueella ja olivat raastuvanoikeuden tuomiovallan alaisia. Tarkennus on tarpeen, koska itse Jyväskylän kaupungin alue oli melko pieni, Jyväskylän pitäjäksiin maat muuttuivat jo Harjun toisella puolella (Liite 1).⁶⁵ Siten käytännön elämässä raja kaupungin ja sitä ympäröivän pitäjän välillä ei ollut yhtä selvä. Esimerkiksi oikeudellisesti kaupunkilaiset kuuluivat Laukaan

---

⁶⁴ Kaupungissa oli 1870-luvun alussa 1 331 asukasta ja vuosikymmenen lopulla noin pari tuhatta. Esimerkiksi pääkaupungissa Helsingissä asui vuonna 1875 yli 33 000 ja teollisuuskaupunki Tampereella taas vajaat 8 500 asukasta. Jyväskylän kanssa samoihin aikoihin perustettujen sisämaan kaupunkien Mikkelin, Heinolan ja Joensuun asukasluvut 1875 olivat 1 264, 1 084 ja 1 332 asukasta. Näistä Mikkeli ja Heinola olivat leimallisesti hallintokaupunkeja, Tommila 1872b, 242, 256; Nikula 1981, 169, 286.

⁶⁵ Jyväskylän kaupunki ulottui idässä Tourujokeen, lännessä Köhniönjärven toiselle puolelle, etelässä rajana oli Jyväsjärvi ja pohjoisessa raja kulki Harjun toisella puolella. Korkeankoskenlahden rannassa kaupungilla oli vielä erillinen palsta. Kokonaispinta-ala pysyi noin 6km²:ssä pitkälle 1900-lukua, Tommila 1972a, 25.

kärjäkuntaan raastuvanoikeuden perustamiseen asti vuonna 1862 ja kirkollisesti pitäjäläisten kanssa samaan kappeliseurakuntaan vuoteen 1875 asti. Rajaa hälvensi myös, että kaupunkilaisten asutus alkoi 1870-luvulta alkaen ahtaudesta johtuen levitä kaupungin rajojen ulkopuolella olleiden maatalojen maille.⁶⁶

Jyväskylä on työlle mielenkiintoinen lähtökohta myös siksi, että kaupunkina Jyväskylä oli vielä 1870-luvulla nuori. Se perustettiin vuonna 1837 Jyväskylän kirkonkylän paikalle, jossa ennestään oli kirkko ja markkinapaikka sekä joitakin vakituksia asukkaita. Kaupunkia ei perustettu tyhjältä vaan oli se toiminut jo vuosisadan alusta saakka markkinapaikkana hyvien maa- ja vesiyhteyksien risteyksessä.⁶⁷ Vastaperustettuun kaupunkiin houkuteltiin asukkaita muun muassa verohelpotuksin ja kaupungin ensimmäiset porvarinoikeudet saaneet asukkaat olivat kotoisin eri puolilta Suomea, kuten Tampereelta, Mikkelistä, Kuopiosta, Raahesta ja Pietaristakin asti, osan ollessa jo ennestään Jyväskylän pitäjän asukkaita.⁶⁸ Kun verrataan Jyväskylää esimerkiksi vanhoihin rannikkokaupunkeihin, joissa sukujen historia paikkakunnalla saattoi ulottua useiden sukupolvien päähän ja valta hallinnossa sekä liike-elämässä oli yhtä pitkältä ajalta samojen sukujen ja suhdeverkostojen käsissä, ei Jyväskylässä tällaista tilannetta voinut olla.⁶⁹ Kaupunkiin saapui sen ensimmäisinä vuosikymmeninä jatkuvasti uusia asukkaita, joten vanhojen kaupunkien kaltaisia vakiintuneita suhdeverkostoja ei varmaankaan Jyväskylässä voinut olla. Tulokkaiden oli rakennettava uudet sosiaaliset verkostot entiselle kotipaikkakunnalle jääneiden verkostojen rinnalle ja tilalle.⁷⁰

Vaikka työn alueellinen raja on tiukka, kyseessä ei kuitenkaan ole paikallishistoriallinen tutkimus.⁷¹ Alueellinen raja luo lähtökohdan tutkimusongelmaksi nimetyn ilmiön, konkurssin, tarkastelulle. Pentti Renvallia mukailleen työssä ei tutkita tapauksia, jotka ovat sattuneet tietyllä alueella vaan tapauksia, jotka ovat sattuneet tietylle joukolle ihmisiä, joiden piiri määritellään

---

⁶⁶ Tommila 1972a, 147, 182, 313.

⁶⁷ Tommila 1972a, 1, 15, 17—20; Markkanen 1988, 303. Vaikka ensimmäinen sysäys kaupungin perustamiseksi lähti joukolta paikkakuntalaisia, merkittävin tekijä sen syntyyn oli valtiovallan toive saada sisämaan talonpoikien kauppamatkat lyhemmiksi ja yleisiä toimeentulomahdollisuuksia paremmiksi perustamalla sisämaahan vakituksia markkinapaikkoja, Tommila 1972a, 2—7.

⁶⁸ Jokipii 1999, 439—441; Tommila 1972a, 33—34.

⁶⁹ Katso esimerkiksi haminalaisen Bruunin suvusta, Mauranen 1990, 157—158. Myös Ojala 2000, 199—200, 292.

⁷⁰ Vuonna 1880 Jyväskylän kaupungin asukkaista oli kaupungissa syntynyt 34,8 prosenttia, Tommila 1970a, 257.

⁷¹ Paikallishistoriallisesta tutkimuksesta ja sen vaiheista katso Tommila 1996, 9—22.

käyttämällä hyväksi alueellisia rajoja.⁷² Toki työ liikkuu maantieteellisesti laajemmissa yhteyksissä myös aivan konkreettisesti, koska konkurssintekijän ohella toista pääroolia näyttelevät tämän velkojat, joista kaukaisimmat asuivat Keski-Euroopassa.

Myös työn aikarajausta määrittää useampi taso. Tutkimuksen kohteena on ainoastaan sellaisia konkurssitapauksia, jotka alkoivat 1870-luvulla.⁷³ Tämän lisäksi työtä määrittää myös toinen ja laveampi aikarajaus, koska tutkimuksessa käsitellään tutkimushenkilöiden elämää sekä ennen että jälkeen konkurssin. Siksi työn voi sanoa sijoittuvan 1800-luvun jälkipuoliskolle.

On tietenkin oikeutettua kysyä, miksi juuri 1870-luvun kymmenvuotisjakso on tutkimuksellisesti riittävä, ja etenkin miksi juuri tuo vuosikymmen. Riittävä se on siksi, että tutkimusmetodi, mikrohistoriallinen lähteiden lähiluku, ei kestä valtavaa tutkimusjoukkoa, joka aikarajauksen pidentämisestä väistämättä seuraisi.⁷⁴ Riittäväksi sitä voi perustella myös sen vuoksi, että tutkimuskohteena ei ole mikään tietty, aikaan sidottu tapahtuma, vaan pohjimmiltaan hitaasti muuttuvat käsitykset ja arvostukset. Tällöin tutkimusajan ja tapausten lisääminen ei tuo työlle enää lisäarvoa.⁷⁵

Tarkasteluajankohdan valintaa määrittävät myös kontekstuaaliset muutokset, joista ensimmäinen on konkurssilainsäätö. 1700-luvun lopulta voimassa ollut konkurssisäätö korvattiin vuoden 1868 marraskuun ensimmäisenä päivänä annetulla uudella konkurssisäännöllä.⁷⁶ Toisaalta tutkimuksen sijoittaminen aikaan ennen lakimuutosta, 1860-luvulle, ei ollut järkevää tuolloin vallinneiden kato- ja nälkävuosien vuoksi.⁷⁷ Aikarajauksen loppupäälle riittävä syy puolestaan on elinkeinolainsäädännön muutos. Vuonna 1879 voimaan astunut elinkeinonvapaus vapautti esimerkiksi kauppiaan ammatin luvanvaraisuudesta ja

---

⁷² Renvall 1983, 263. Katso myös Nummela 1996, 41.

⁷³ Konkurssi katsottiin alkaneeksi sinä päivänä, kun hakija jätti konkurssihakemuksen oikeuteen ja hakemuksesta seurasi konkurssi. Konkurssi voitiin näet peruuttaa vielä hakemuksen jättämisen jälkeen mutta ennen ensimmäistä kuulustelua. Se pidettiin kaupungissa kaksi viikkoa hakemuksen jättämisen jälkeen ja siihen kutsuttiin paikalle velallisen lisäksi lähimpänä asuvat velkojat. Konkurssin päättymistapa, joita olivat oikeusistuimen tuomio tai sopimus eli akordi, eivät vaikuttaneet siihen tosiasiaan, että konkurssi oli konkurssi, KS 1868: 1. luku § 9, 2. luku § 13, 21, 7. luku § 93, 94, 98.

⁷⁴ Heikkinen 1993, 41.

⁷⁵ Saarimäki 2006, 12, 30. Alkuperäislähteiden riittävydestä myös Kalela 2000, 168—170.

⁷⁶ Koska lainsäädäntö muodostaa tutkittavalle ilmiölle rakenteen, joka määrittää ihmisen toimintaa ja mahdollisuuksia konkurssissa, kahden eri konkurssisäännön alaisten konkurssien tutkiminen olisi aiheuttanut vain tarpeetonta sekavuutta tutkimukseen. Rakenne- ja toimijanäkökulmista ja niiden yhdistämisestä katso Florén 1996, erityisesti 140—146; Karonen 2004, 20—22.

⁷⁷ Tommila 1972a, 184. Esimerkiksi vuosina 1867—1868 Suomessa kuoli yli kaksinkertainen määrä ihmisiä verrattuna normaalioloihin, Pitkänen 1991, 41. Katojen vaikutuksesta talouteen katso Turpeinen 1986, 29.

ammattitaitovaatimuksista kaikkien halukkaiden harjoitettavaksi.⁷⁸ Seurauksena Jyväskylässä oli sekä kauppiaiden että konkurssien määrän raju nousu.⁷⁹ 1880-luvulla vararikkoja tehtiin yhteensä 65 ja seuraavalla vuosikymmenellä 79 kertaa.⁸⁰ Määrät olivat suuret verrattuna 1870-luvun 37 konkurssiin.⁸¹

1870-luku tutkimuksen lähtökohtana on toki itsessäänkin mielenkiintoinen. Vuosikymmen sijoittui siihen kohtaan Suomen historiassa, jossa talouselämä muuttui suuresti. Muutosta vauhdittivat jyrkät taloudellisten suhdanteiden vaihtelut sekä talouselämän säädösten purkaminen.⁸² Edellisellä vuosikymmenellä alkanut yrittämisen esteiden poistaminen jatkui edelleen näkyen esimerkiksi jo mainitussa vuoden 1879 elinkeino- ja muuttovapaudessa. Elinkeinonvapautuksella oli suuri vaikutus kaupankäyntiin. Kaupunkikauppiaiden etuasema maalaisten tavaranhankkijana loppui. Samoin kävi suurten kauppahuoneiden monopoliasemalle ja purjelaivojen aikakaudelle kauppamerenkulussa. Toisaalta aikakauteen kuului kaupan erikoistuminen, teollisuuden tuottamien halpojen massatavaroiden markkinoille tulo ja kaupan volyymin kasvu.⁸³

Kaupungeissa vanhat valtasuhteet muuttuivat, kun vuoden 1873 kunnallishallinnon uudistus lakkautti säätyprivilegioihin perustuneet vaikutusmahdollisuudet kaupunginhallinnossa. Tämä tarkoitti, että perinteisesti kaupunkien johdossa olleet porvarit, käytännössä varakkaimmat kauppiat ja käsityöläiset, joutuivat nyt luovuttamaan paikkansa virkamiehille ja muille vapaiden ammattien harjoittajille.⁸⁴ Kauppiaan asema oli 1870-luvulla muutoinkin

---

⁷⁸ Alanen 1957, 361–362, Tommila 1972a, 13. Pääsy käsityöläisammatteihin oli vapautunut jo aiemmin, Hjerpe 1981, 216.

⁷⁹ Toki tähän oli vaikutuksensa kansainvälisellä lamalla, joka 1870- ja 1880-lukujen taitteessa oli pahimmillaan, Hjerpe 1989, 47.

⁸⁰ Sariola 1940, 104; Tommila 1972a 214, 216. Jo vuosina 1880–1885 kauppiaksi ilmoittautui melkein yhtä monta kaupanpitäjää, 91 kappaletta, kuin edellisten 40 vuoden aikana, Tommila 1987a, 214.

⁸¹ JyMA JRO TMK 1870–1879. Konkursseihin on laskettu mukaan myös sopimukseen päättyneet konkurssit mutta ei niitä, joiden hakemukset peruutettiin määräaikaan mennessä. Konkurssien määrän selvittäminen 1870-luvulla onnistuu vain tuomiokirjoista tai virallisista lehdistä, sillä maistraatin pitämä rekisteri alkaa Jyväskylässä vasta vuodesta 1880. Samasta vuodesta alkavat myös maaherrojen kertomusten liitteeksi kerätyt Virallisen Tilastokeskuksen pitämät konkurssitilastot koko maasta, Forssell 1979, 28–29. 1870-luvun konkurssien määrään Jyväskylässä ei aikaisempi tutkimus ole ottanut kantaa, mutta kauppiaskonkurssien määräksi Tommila sanoo 12, Tommila 1972b, 275. Selvitykseni mukaan, kun otetaan huomioon myös kauppiaiden lesket, kauppiaksi luokiteltavia konkurssintekijöitä oli kuitenkin 23.

⁸² Erityisesti Jyväskylän tilanteesta katso Ahvenainen 2007, 314–315. 1870-luku nähdään myös esimerkiksi ns. modernin sosiaalipolitiikan syntyaikana, Pulma 1992, 187.

⁸³ Forssell 1979, 27; Mauranen 1981, 190–191; Vahtola 2003, 274, 278.

⁸⁴ Ennen kunnallishallinnon uudistamista äänioikeus oli rajattu vain porvareille ja ääntenlaskun peruste olivat maksetut verot. Kunnallishallinnon uudistuksen jälkeen kauppiaiden asema romahti ja kaupunginvaltuustoon nousi paljon virkamiehiä ja vapaiden ammattien harjoittajia, Mauranen 1981, 185, 196–198.

muutostilassa, sillä nouseva teollisuus synnytti yhteiskuntaan uuden teollisuusyrittäjien ryhmän.⁸⁵

Siinä missä Jyväskylän, myös koko Suomen 1870-luvun talouden suhdannekehitykseen vaikutti ensisijassa sahateollisuus. 1870-luvun ensimmäisinä vuosina teollisuuden kasvanut sahatun puutavaran kysyntä, rautateiden rakennus ja sotavarustelut synnyttivät kansainvälisen noususuhdanteen, joka nosti myös Keski-Suomen metsien arvoa. Haapakosken ja Lohikosken jo olemassa olleet sahat saivat Jyväskylän lähiympäristössä seurakseen Kuokkalan ja Korkeakosken sahat ja Keski-Suomen⁸⁶ pääkaupunkina Jyväskylä koki ennennäkemättömän rahaolojen vilkastumisen. Tukkipaikat toivat rahaa niin tilallisille, kaupungin kauppiaille kuin keinottelijoillekin. Päiviö Tommila näkee tukkiajan yleisen rikastumisen vaikuttaneen jopa kaupankäynnin tapoihin: kauppatavaroiden laatu parani, alkoholin valmistus ja myynti vilkastuivat ja kauppaliikkeet alkoivat ilmoitella suurellisesti vasta perustetun Keski-Suomi -lehden sivuilla.⁸⁷

Tukkiajan ensimmäinen korkeasuhdanne saavutti huippunsa 1874, jonka jälkeen sahateollisuus koki pienen notkahduksen. Vuosina 1876 ja 1877 elettiin jälleen noususuhdanteen aikaa, kunnes seuraavina kahtena vuotena koettiin romahdusmainen lamakausi, josta Brummer käyttää mahtipontista nimitystä ”konkurssien-aikakausi”.⁸⁸ Huomattava määrä konkurssintekijöitä näinä kahtena vuotena olikin, sillä vuosikymmenluvun 37:sta konkurssista 17 sattui tuolloin.⁸⁹ Tommilan mielestä konkurssien syyt olivat rahanpuutteesta johtuneessa kyvyttömyydessä maksaa takaisin tukkihuuman aikaisia rakentamiseen ja liiketoiminnan laajentamisen otettuja velkoja.⁹⁰ Sahateollisuuden lisäksi muuta teollisuutta ei Jyväskylässä tutkimusajalla juuri ollut. Oluttehdas toki löytyi, mutta tukkiajan lopussa aiemmista puutavarayrityksistä ainoastaan yksi jatkoi toimintaansa.⁹¹ Lehtoreiden ja koulujen kaupungille sopivasti kaupungissa toimi kuitenkin 1870-luvulla parikin kirjapainoa.⁹²

---

⁸⁵ Mauranen 1981, 194; Kuisma 1992, 40–49. Talouselämän aikakausien tyyppijaottelusta katso Karonen 2004, 297 ja Ojala 2008, 128.

⁸⁶ Käsite Keski-Suomi syntyi 1850-luvulla Jyväskylän piirilääkäri Wolmar Schildtin kynästä ja levisi nopeasti lehdistön kautta esimerkiksi yhdistysten käyttöön. Käsite myös liitettiin alusta alkaen päämäärään saada aikaiseksi Keski-Suomen lääni, Jokipii 1988, 13–40.

⁸⁷ Tommila 1972a, 185–188, 191–193. Brummer ei suuresti arvostanut tukkiajan huumaa: hän vertasi sen aikaan saamaa kiihkoa mielet tasapainosta poissaavaan sielulliseen ruttoon, Brummer 1916, 185.

⁸⁸ Brummer 1916, 198; Tommila 1972a, 185.

⁸⁹ JyMA JRO TMK 1870–1879.

⁹⁰ Tommila 1972a, 207.

⁹¹ Tommila 1972a, 227–228.

⁹² Markkanen 1988, 256.

Tutkimuskohteiden valintaa ei työssä tehdä tietoisesti valikoimalla vaan asettamalla niille tiettyjä työn tavoitteiden kautta määrittyneitä ehtoja. Ensimmäinen ja tärkein ehto on, että tapausten tuli olla konkurssseja, joissa velallinen oli konkurssin alkaessa elossa.⁹³ Kuoleman jälkeen konkurssiin haetut velkapesät eivät kuulu työhön siksi, että ne ovat luonteeltaan erilaisia ja työn tutkimuksen tarkoituksella sopimattomia, koska työssä suuressa osassa on selviytymisen tarkastelu. Toisekseen velallisen kuoleman jälkeinen konkurssi tarkoitti yleensä sitä, että perunkirjoituksen jälkeen leski totesi pesän velkaiseksi ja haki määräajassa sekä konkurssia että perinnöstä luopumisetua.⁹⁴ Menettelyssä perilliset luopuivat perinnöstään, mutta samalla he vapautuivat maksamasta omaisuudellaan pesän niitä velkoja, joihin he eivät olleet osallisia.⁹⁵ Koska perinnönluovutusmenettelyssä pesästä sai oikeudelta vaatia irrotettavaksi etuosaansa, elämiselle välttämättömiä tarpeita, perinnönluovutuskonkurssi takasi edes jonkinlaiset eväät elämän jatkoa ajatellen.⁹⁶

Tarkastelun ulkopuolella ovat myös yhtiöt, jotka eivät personoituneet yhteen henkilöön. Käytännössä tämä tarkoitti osakeyhtiöiden konkurssseja, joita tosin tutkitulla ajalla sattui vain yksi, lukuisten osakkaiden omistamalle Jyväskylän Höyrysaha-Osakeyhtiölle. Rajauksen perusteeksi riittää se, että työssä ei olla kiinnostuneita niinkään konkurssista tapahtumana vaan henkilöstä konkurssin takana.⁹⁷

Kolmannen ehdon mukaan konkurssista tuli olla konkurssiasiakirjavihko saatavilla joko Jyväskylän maakunta-arkistossa tai Vaasan hovioikeuden arkistossa.⁹⁸ Tämä ehto on työn kannalta kenties olennaisin, koska

---

⁹³ Velallinen oli konkurssin alkaessa elossa 23 tapauksessa. Kuoleman jälkeen haettuja oli siten 13 kappaletta, JyMA JRO TMK 1870–1879.

⁹⁴ Käytännössä konkurssintekijä tutkitulla ajalla oli aina mies. Miehen kuoleman jälkeen haetuissa konkurssissa puhuttiin ensisijaisesti miehen, ei hänen vaimonsa, konkurssista, JyMA JRO TMK 1870–1879. Tämä ei sikäli ole ihmeellistä, jos tarkastellaan hieman naisen asemaa juridisesta näkökulmasta. Ensinnäkin nainen oli miehensä edusmiehisyyden alainen, jolloin miehen vastuulla oli paitsi talouden menestys myös sen tappiot. Mies myös hallitsi ja käytti sekä yhteistä että vaimon omaisuutta. Ja vaikka 1800-luvun kuluessa lainsäädännöllä pyrittiin turvaamaan vaimon omaisuus ja toimeentulo miehen ylivelkaisuustilanteessa, miehen ensisijaista asemaa perheen taloutta koskeissa ratkaisuissa ei kuitenkaan haluttu kyseenalaistaa, Hemmer 1954, 44; Pylkkänen 1991a, 94–95.

⁹⁵ AVM 1868: § 6, 8, 18.

⁹⁶ AVM 1868: § 9, 10. Näin voidaan sanoa siksi, että perintöä ei lain mukaan saanut pesästä nauttia ennen kuin velat oli maksettu. Jos pesä oli hyvin velkainen varallisuuteen nähden, saattoi olla, että perillisille ei jäänyt mitään jäljelle, jos olisi menetelty normaalin velkojen maksujen kautta, jossa jokaiselle velkojalle erikseen maksettiin heidän vaatimansa summa, AVM 1868: § 1. Etuosasta ja perinnönluovutuksesta katso Hemmer 1954, 41, 71–73.

⁹⁷ Yhtiön konkurssista katso Tommila 1972a, 207.

⁹⁸ Konkurssin valitustie alioikeuksista vei ensin hovioikeuteen (Vaasa) ja sieltä tarpeen tullen senaatin oikeusosastoon, johon myös konkurssiasiakirjavihkot lähetettiin käsittelyä varten, RVL

konkurssiiasiakirjavihkot sisältävät monia sellaisia tietoja konkurssista, joita muista lähteistä ei ole saatavilla. Näin ollen niiden vaikutus tutkimuksen kysymyksenasetteluun ja tavoitteisiin on suuri. Asetettuihin ehtoihin poikkeuksen muodostaa kauppias Tuomas Häggmanin konkurssi, sillä hänen konkurssiiasiakirjavihkoaan ei työssä ollut käytettävissä.⁹⁹ Häggmanin konkurssin mukaan ottaminen on perusteltua, koska hänen ja kauppias Antti Turtiaisen ja kauppaliike Häggman & Co:n konkurssit kietoutuivat monella tapaa yhteen.¹⁰⁰ Konkurssinsa aikaan Turtiainen oli yrityksen ainoa omistaja¹⁰¹, mutta Häggman oli vain hieman aiemmin eronnut sen toiminnasta.¹⁰² Mukaan ottamista puolustaa kuitenkin myös, että aikalaiset eivät tienneet poislähtemisestä ennen konkurssin alkua, koska asiasta ei ollut tiedotettu asianmukaisesti.¹⁰³ Tuomas Häggmanin sisällyttäminen tutkimukseen on toki myös hedelmällistä: hänen konkurssinsa oli rahallisesti mitattuna nyt tutkituista suurin ja hän kuului taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti kaupungin vaikuttavimpiin henkilöihin.¹⁰⁴ Näin työn tutkimusjoukko muodostuu kymmenestä lähtökohdiltaan erilaisesta konkurssista ja konkurssintekijästä.¹⁰⁵

1.5 Tutkimustapa ja lähteet

Vaikka konkurssi on taloudellinen ilmiö ja työssä on jo useasti mainittu käsitteet talous ja taloudellinen toimintakyky, työn näkökulma ja tavoitteet eivät ole

---

1734: 30. luku § 1; KS 1868: 7. luku § 98. Koska kyseessä on pro gradu -työ, ulotettiin konkurssiiasiakirjojen etsiminen Jyväskylän raastuvanoikeuden arkiston jälkeen vain Vaasan hovioikeuden arkistoon, joten senaatin arkistossa olevat asiakirjavihkot ja niiden käsittelemät konkurssit jätettiin tutkimuksesta pois.

⁹⁹ Se löytynee juuri senaatin arkistosta, sillä hän anoi raastuvalta lupaa valittaa senaattiin, koska oli tyytymätön hovioikeuden tuomioon konkurssi-asiansa vetojutussa, JyMA JRO 15.9.1879.

¹⁰⁰ Kaupparfirma Häggman & Co oli Häggmanin ja Turtiaisen yhteinen yritys 1870-luvun puolivälistä asti. Ennen kuin Tuomas ja Antti perustivat yhteisen kauppaliikkeen, Turtiainen toimi Häggmanin kauppa-apulaisena, Tommila 1970a, 291, 305. Konkurssien yhteen kietoutuminen näkyy parhaiten siinä, että useat velkojat anoivat samaa velkasaamistaan molemmista konkurssista siltä varalta, että jäivät ilman maksua toisessa.

¹⁰¹ Mistä syystä edellä sanottu ehto siitä, että yrityksiä ei haluttu mukaan tutkimukseen, ei kosketa Häggman & Co:ta ja Turtiaista. Lisäksi konkurssiin kuului myös Turtiaisen henkilökohtainen omaisuus ja velat, JyMA JRO 23.11.1878, § 1147.

¹⁰² JyMA JRO KAV 1879 I: Turtiainen ja Häggman & Co, kauppakirja 19.12.1877.

Konkurssiiasiakirjavihkoihin viitattaessa vuosiluku tarkoittaa sen vuoden koteloa, johon asiakirjavihko on arkistoitu Jyväskylän maakunta-arkistossa. Esimerkiksi Turtiaisen ja Häggman & Co:n konkurssi löytyy vuoden 1879 ensimmäisestä kotelosta, vaikka konkurssi itse asiassa alkoi jo vuonna 1878. Työssä käytetyt konkurssiiasiakirjat on arkistoitu ja koteloitu seuraavasti: vuodet 1867—1878 (sarjan tunnus JyMA:ssa Ed:4), 1879 I (Ed:5), 1879 II (Ed:6), 1880—1885 (Ed:7).

¹⁰³ JyMA JRO 21.4.1879, § 445.

¹⁰⁴ Esimerkiksi Sariola 1940, 35—36. Tuomaksen konkurssia seurattiin myös Keski-Suomi lehdessä, mitä ei suinkaan tapahtunut kaikkien konkurssien kohdalla, Keski-Suomi 9.10.1878, s. 3, 12.2.1879, s. 1.

¹⁰⁵ Työssä tarkastellaan paikoitellen myös niitä toisia konkurssseja, joihin kaksi tutkituista ajautui melko pian konkurssseja seuraavina vuosina..

taloushistoriallisia.¹⁰⁶ Kyse on ennemminkin talouden sosiaalhistoriasta, tarkastellaanhan työssä taloudelliselle ilmiölle annettuja merkityksiä ja sen vaikutuksia kokijansa elämään.

Tutkimustapa, jolla työlle asetettuja tutkimustavoitteita kohti edetään, on laadullinen.¹⁰⁷ Tarkemmin kuin laadullista, työ on mikrohistoriaa.¹⁰⁸ Jo työn lähtökohta ajallisesti, alueellisesti ja tutkimuskohteiden määrän suhteen rajattuna tekee siitä mikrohistoriaa.¹⁰⁹ Kuitenkin kyse on enemmästä kuin huomion kiinnittämisestä paikallistasoon ja yksittäistapauksiin. Mikrohistoria merkitsee tutkijan positiota, jossa tutkimuskohteita pyritään ymmärtämään¹¹⁰ ja lähestymään heidän omista lähtökohdistaan käsin. Kyse on myös tarkastelun ohjaamisesta nimenomaan siihen, miten tutkittavat ihmiset ja yhteisö kokivat tutkittavan ilmiön ja millaisia vaikutuksia sillä oli heidän elämäänsä.¹¹¹ Mikrohistoriaa ja sen rajattuja tutkimuskohteita on tavattu kuvata erilaisten metaforien kautta. Tässäkin työssä tarkastellaan suuria asioista mikroskoopilla.¹¹² Metafora viittaa tietenkin pyrkimyksiin vastata mikrohistoriaa ja sen kautta saatujen tutkimustulosten yleistettävyyttä ja edustavuutta vastaan esitettyyn kritiikkiin. Pohjan kritiikille antaa jollain tapaa poikkeuksellisten ihmisten valikoituminen mikrohistorian tutkimuskohteeksi.¹¹³ Mikrohistorioitsijoiden vastaus kritiikkiin on esittää, että jokainen ihminen on yhtä aikaa sekä poikkeava että tyypillinen. Siksi näitä tyypillisiä poikkeuksia tutkimalla voidaan paljastaa tyypillisyydelle ja normaaliudelle annettuja rajoja.¹¹⁴

Konkurssitapaus on tietyllä tapaa toimiva esimerkki tällaisesta tyypillisestä poikkeuksesta. Konkursstentekijät saattoivat olla ketä tahansa, edustaa mitä tahansa

---

¹⁰⁶ Vertaa Schybergson 1992, 89.

¹⁰⁷ Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimustavan eroista katso esimerkiksi Alapuro 1999, 34—48. Mutta kuten Alapuro huomauttaa, laadullinen ja määrällinen tutkimusote eivät ole toisiaan poissulkevia vaan voivat esiintyä rinnakkain samassa tutkimuksessa, Alapuro 1999, 31—34.

¹⁰⁸ Mikrohistoria on osa sitä uudeksi historiaksi kutsuttua suuntausta, jonka alle luettiin 1980-luvulta lähtien useita erilaisia lähestymistapoja kuten mentaliteettien historia ja psykohistoria. Uuden historian juuret ovat ranskalaisessa annales-ryhmässä ja vaikka koko käsite on sinänsä ongelmallinen ja kenties vanhentunutkin, on se jäänyt elämään kuvattaessa tutkimussuuntauksia, jotka erosivat perinteisestä talous- ja sosiaalhistoriallisesta koulukunnasta ja nostivat tutkimuskohteeksi arjen ja tavallisen kansan edustajat, Heikkinen 1993, erityisesti 6—9, 13—14, 20—21; Katajala 1995, 9—10; Markkola 1996, 9.

¹⁰⁹ Elomaa 2001, 61. Antero Heikkinen sanoo mikrohistorian lähtökohdan olevan ihminen pieniyhteisössään, Heikkinen 1993, 21.

¹¹⁰ Kalelan mukaan ymmärtäminen ei kuitenkaan tarkoita eläytymistä, empatiaa tai hyväksymistä vaan ”käsittämistä”, arkista oivallusta, jossa tutkija tavoittaa jotakin tutkittavan henkilön ajatuksesta tai toiminnan ideasta, Kalela 2000, 232—233.

¹¹¹ Eilola 2003, 32. Myös Peltonen 1999, 21.

¹¹² Tällä viitataan siihen, että mikrohistoriassa uskotaan mikroskooppisen tarkastelun paljastavan ennen havaitsemattomia ilmiöitä, Peltonen 1996, 10, 13. Myös Heikkinen 1993, 40.

¹¹³ Elomaa 2001, 70—71.

¹¹⁴ Peltonen 1999, 62; Elomaa 2001, 71.

yhteiskunta- tai ammattiryhmää. Kuitenkin he joutuivat tilanteeseen, joka ei ollut normaalitilanne tai ihanne. Tällaista tyypillistä poikkeavuutta tarkastelemalla saamme tietoa siitä, kuinka esimerkiksi konkurssiin 1870-luvun Jyväskylässä suhtauduttiin, koska jonkin määrittäminen normaalista poikkeavaksi tai epätoivottavaksi tapahtuu aina suhteessa siihen, mikä koettiin normaaliksi. Toki tutkimus ei käytännössä ole näin suoraviivaista ja varovaisuutta täytyy noudattaa sen suhteen, ettei todellisuutta yksinkertaista liikaa tai siirretä johtopäätöksiä automaattisesti yleisempään yhteyteen.¹¹⁵ Toisaalta mikrohistoriallisen metodin vastakohdaksi toisinaan asetetut makrohistoriallisen lähestymistavan lainalaisuudet eivät nekään välttämättä sovi yksittäistapauksiin. Mikrohistorioitsijat eivät yleensä asetakaan mikro- ja makrotasojä vastakkain vaan näkevät ne toisiaan tukevinä ja täydentävinä lähestymistapoina. Sama koskee myös sitä, että vastakkainasettelu ihmisen toiminnan ja yhteiskunnallisten rakenteiden välillä nähdään hedelmättömänä.¹¹⁶

Ehkä jopa lähestymistapaa merkityksellisempää on kuitenkin tunnistaa se varsinainen käytännön tapa, jolla työ alkuperäislähteiden parissa on tehty. Kuten niin usein mikrohistoriallista ja laadullista tutkimustapaa hyväkseen käyttävissä töissä, myös tässä tutkimustapana on lähteiden lähiluku. Esimerkiksi Kimmo Katajala määrittelee lähiluvun kertovien lähteiden yksityiskohtaiseksi analyysiksi.¹¹⁷ Lähiluku vaatii hyvää aikaisemman tutkimuksen ja lähdetyypin tuntemusta, jotta alkuperäislähteille pystytään esittämään tutkittavan ongelman kannalta hedelmällisiä kysymyksiä ja siten nostamaan esiin uusia tulkintoja. Lähteiden lähiluku merkitseekin mielestäni alituista valppautta ja kykyä erottaa olennainen epäolennaisesta, taitoa nähdä rivien väliin, jotta aivan muuta tarkoitusta varten syntyneet lähteet saadaan vastaamaan niihin kysymyksiin, joita tutkija lähteille esittää.¹¹⁸

---

¹¹⁵ Elomaa 2001, 72.

¹¹⁶ Heikkinen 1993, 15—17; Elomaa 2001, 73. Myös Peltonen 1996, 10—11 ja Peltonen 1999, 132—133.

¹¹⁷ Katajala 2002, 17.

¹¹⁸ Tällöin lähteiden lähiluvun määrittely on samankaltainen kuin Pentti Alasuutarin näkemys laadullisen analyysin tekemisestä yleensä. Siinä on Alasuutarin mukaan kyse havaintojen pelkistämisestä. Tällä tarkoitetaan sitä, että aineistoa tarkastellaan ensinnäkin tietystä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta, jolloin katse kiinnittyy siihen, mikä on kyseisen ongelman kannalta olennaista. Tämän jälkeen havaintojen määrää karsitaan niitä yhdistämällä, jolloin havainnoista etsitään yhteinen piirre tai nimittäjä tai muotoillaan niitä yhdistävä sääntö ja siten havainnot pystytään yhdistämään yhdeksi tai ainakin harvemmaksi havaintojen joukoksi. Lopullinen tulkinta tehdään vertaamalla pelkistettyjä havaintoja muuhun tutkimukseen ja kirjallisuuteen, Alasuutari 1999, 41—46.

Tällä tavoin lähteistä löydetään tiedon murusia, joita voi Carlo Ginzburgia mukaillen kutsua johtolangoiksi. Ginzburgille johtolanka on jonkinlainen jälki tai vihje jostakin, joka viittaa suurempaan kokonaisuuteen ja siksi näiden pienten ja vähäpätöistenkin vihjeiden avulla pystytään tulkitsemaan niiden taustalla olevaa todellisuutta.¹¹⁹ Historiantutkimus merkitsee tuolloin katseen kiinnittämistä yksilölliseen ja ainutkertaiseen yleispätevyyksien sijaan.¹²⁰ Tässä työssä johtolankametodi ilmenee siten, että vihjeitä tutkimushenkilöistä ja heidän elämästään on hankittu useista erilaisista käytettävissä olevista lähdesarjoista. Näitä palasia yhdistelemällä ja vertailemalla on pyritty kasaamaan mahdollisimman hyvin tutkimushenkilöille oikeutta tekevä kuva heidän elämästään.¹²¹ Johtolankametodin etu on, että se mahdollistaa väljän teoreettisen lähtökohdan ja hypoteesien asettelun sekä vapaan lähteiden tulkinnan. Siten se lähenee abduktiota, jossa tutkimuksen lähtökohtana ei ole valmis hypoteesi, joka pyritään varmentamaan lähteiden avulla vaan tutkimuksessa annetaan sijaa luovuudelle ja todisteet päättelyn tueksi haetaan lopulta induktion kautta.¹²² Tässä työssä lähestymistapa on kuitenkin perinteisempi: työn kysymyksenasettelu pohjaa osittain valmiiden teorioiden ja etukäteen hahmoteltujen hypoteesien varaan. Siitä huolimatta työssä on pyritty tulkitsemaan lähteitä johtolankaparadigman ja abduktiivisen päättelyn hengessä mahdollisimman avoimin mielin.¹²³

Työn tärkeimmän alkuperäisaineiston muodostavat Jyväskylän raastuvanoikeuden henkilöittäin kootut konkurssi asiakirjavihkot, joita on valikoiden käytetty vuosien 1870 ja 1883 väliseltä ajalta. Konkurssi asiakirjat sisältävät ne asiakirjat, jotka konkurssin oikeuskäsittelyssä syntyivät tai joiden pohjalta sitä käytiin.¹²⁴ Vaikka konkurssi asiakirjat on arkistoitu erilliseksi sarjaksi, ovat ne osa raastuvanoikeuden varsinaisasiain pöytäkirjoja eli tuomiokirjoja.¹²⁵

---

¹¹⁹ Ginzburg 1996, erityisesti 62,—63, 74—75; Peltonen 1999, 131; Katajala 2002, 18.

¹²⁰ Peltonen 1992, 29, 30, 33.

¹²¹ Kalela 2000, 54—56.

¹²² Induktio tarkoittaa tutkimustapaa, jossa edetään hypoteesista faktoihin. Abduktiossa taas vasta faktojen tarkastelu johtaa hypoteesiin, Heikkinen 1993, 27. Matti Peltosen mukaan abduktio on taitoa muodostaa hypoteeseja, kykyä löytää vaihtoehtoja, rohkeutta epäillä ja vaatia todisteita ihmiselvillekin tosiasioille, Peltonen 1992, 39.

¹²³ Heikkinen 1993, 27; Elomaa 63—64.

¹²⁴ Vertaa Rautiainen 1994, 5 ja Maijala 2005, 30. Kahdessa tapauksessa konkurssi asiakirjan säilytyspaikka oli Vaasan maakunta-arkistossa.

¹²⁵ Työssä käytetään jatkossa varsinaisasioiden pöytäkirjoista nimitystä tuomiokirjat, vaikka Pentti Virrankosken näkemys oli, että 1800-luvun puolivälin jälkeen syntyneistä varsinaisasiain pöytäkirjoista tuli käyttää nimitystä oikeuspöytäkirjat tuomiokirjojen sijaan siitä huolimatta, että kyseessä oli saman sarjan jatkumo, Virrankoski 1970, 118, 120—121.

Erilleen arkistointi johtui siitä, että asiaan liittyviä liitteitä kerääntyi konkurssiasioissa niin suuri määrä, että niitä ei ollut järkevää liittää tuomiokirjojen yhteyteen. Liitteiden suuri määrä johtui konkurssioikeudenkäynnin kirjallisesta luonteesta. Tyypillistä aineistoa, joita konkurssiasiakirjavihkot useimmiten sisältävät, ovat muun muassa konkurssihakemus, pesäluettelo¹²⁶ ja velkojien vaatimuskirjeet¹²⁷. Kun työssä jatkossa viitataan velkojan vaatimuskirjeeseen, tarkoitetaan sillä sitä kokonaisuutta, johon vaatimuskirjeen lisäksi kuuluivat kaikki mahdolliset liitteet, kuten oikeusistuimen antama todistus velan oikeellisuudesta, alkuperäinen maksusitoumus, oikeuden maksumääräys tai todistus velan vahvistamisesta valalla.¹²⁸ Kirjallisten liitteiden määrää lisäsi myös konkurssioikeudenkäynnin eri osapuolten oikeus vastustaa muiden velkojien tai velallisen vaatimuksia, ja myös nämä vaatimukset esitettiin yleensä paitsi suullisesti, myös toimittamalla ne oikeudelle kirjallisina.¹²⁹ Toki myös vaatimusten perusteet olivat kirjallisia, mikä on luonnollista, koska konkurssi ilmiönä liittyi taloudelliseen toimintaan, jossa luotonantoon liittyvät sitoumukset olivat päteviä vain kirjallisina.¹³⁰

Konkurssiasiakirjojen rinnalla työssä käytetään totta kai myös varsinaista tuomiokirja-aineistoa. Työtä varten on tutkittu systemaattisesti kaikki tutkimuskohteena olleiden konkurssitapausten oikeudenistunnoissa pidetyt pöytäkirjat. Lisäksi työssä käytiin läpi myös Jyväskylän raastuvanoikeuden vuosien 1868—1885 tuomiokirjojen sisällysluettelot, koska haluttiin tarkastella myös muita oikeudenkäyntejä, joissa tutkimushenkilöt olivat osallisina.¹³¹ Käytännössä sisällysluettelotasolta ei juuri päässyt käsiksi niihin tapauksiin, joissa tutkimuksen kohdehenkilö oli syytettynä osapuolena, sillä useimmiten sisällysluettelot laadittiin kantajan nimen mukaan, mutta toki joitakin

---

¹²⁶ Pesäluettelo on luettelo konkurssipesän varallisuudesta ja veloista. Käytännössä pesäluettelo vastaa kuoleman jälkeen tehtyä perukirjaa, jossa samoin eritellään kuolinpesän varat ja velat. Katso KS 1868: 1. luku § 2–3; Markkanen 1988, 22, 51.

¹²⁷ Oikeus suullisesti vaatia velkaansa oli vain ”vähävaraisilla asianomistajilla, jotka eivät itse osaa kirjoittaa”, KS 1868: 2. luku, § 24. Tutkimusaineistossa suullisesti esitettyjä velkavaatimuksia oli alle kymmenen ja ne olivat kaikki piikoina tai renkeinä toimineiden palkkavaatimuksia, katso esimerkiksi JyMA JRO 21.1.1871, 13.5.1878, 9.8.1879, 15.3.1880.

¹²⁸ KS 1868: 2. luku § 14, 24–26.

¹²⁹ KS 1868: 2. luku § 35.

¹³⁰ RVL 1734: Kauppakaari: 9. luku § 1.

¹³¹ Ratkaisuun käydä läpi tuomiokirjat ainoastaan sisällysluettelotasolla eikä systemaattisesti kokonaan päädyttiin siksi, että se oli aiheenmukaisinta ottaen huomioon työn tavoitteet ja opinnäytetyöltä vaaditun laajuuden ja ajankäytön.

oikeustapauksia tätä kautta nousi osaksi tarkastelua.¹³² Konkurssioikeudenkäynneissä oikeudenistuntoja kertyi tuomionjulistamisen lisäksi keskimäärin noin viisi kertaa, ja kussakin istunnossa pidetyn pöytäkirjan pituus vaihteli muutamasta rivistä useisiin sivuihin. Vaikka konkurssiakirjat ja niihin liittyvät oikeuspöytäkirjat liittyvät syntyhistoriansa puolesta samaan asiaan, tarjoavat ne työlle toisistaan poikkeavan alkuperäisaineiston.¹³³

Konkurssiakirjojen kautta pääsee käsiksi velallisen taloudellisen tilanteen molempiin puoliin varallisuuksineen ja velkoineen ja etenkin erityisen kiinnostuksen kohteena oleviin velkasuhteisiin. Esimerkiksi tarkemmat tiedot velkojasta ja tämän asuinpaikasta, velan tyypistä, velan ottamisajankohdasta ja velan takaisinperinnästä käyvät ilmi ainoastaan asiakirjavihkojen sisältämistä asiakirjoista. Toki joissakin tapauksissa tuomiokirja-aineisto tarjoaa lisätietoa konkurssiakirjojen sisältämistä asioista, mutta tuomiokirja-aineiston ensisijainen merkitys työlle on toisaalla. Konkurssiakirjavihkojen sisältämässä aineistossa ei juuri ole sijaa henkilökohtaiselle, kertovalle aineistolle vaan asiakirjat ovat pääsääntöisesti joko määrämittäisiä ja -muotoisia, viranomaiselle tarkoitettuja tai viranomaisen tekemiä kirjelmiä tai muita taloudellisissa suhteissa syntyneitä asiakirjoja. Tuomiokirjat taas mahdollistavat konkurssiprosessin osapuolten oman äänen esiin saamisen.¹³⁴

Tuomiokirjoihin kirjattiin ylös se keskustelu, joka konkurssioikeudenkäynneissä käytiin sekä toki myös asiasta tehdyt päätökset ja tuomio. Mahdollisia osapuolia konkurssioikeudenkäynnissä sen eri vaiheissa olivat velallinen, ehkä tämän vaimo, velkojat, mahdollisesti jokunen edustaja ja asiatodistaja, kaupunginviskaali yleisenä syyttäjänä sekä Jyväskylän

---

¹³² Lisäksi eräs oikeustapaus tutkittiin Jyväskylän tuomiokunnan varsinaisasiain pöytäkirjoista vuosilta 1878—1880, koska se käsiteltiin Jyväskylän kärjäkunnan puolella. Tapauksen jäljille päästiin rippikirjaan merkityn mainehuomautuksen avulla.

¹³³ Lähteen synty-yhteyden määrittämisen tärkeydestä katso Heikkinen 1980, 28—31.

¹³⁴ Konkurssiakirjojen ensimmäinen ja tärkein lähdekriittinen havainto liittyy juuri siihen, että useat niistä olivat asiakirjoja, joiden muoto ja sisältö eivät olleet kirjoittajan itsensä vapaasti valittavissa. Esimerkiksi sen, miten velkoja muotoili asiansa valvontakirjeeseensä tai minkälaisin sanankääntein konkurssia haettiin, määritteli vastaanottaja eli Jyväskylän raastuvanoikeus, jolle asiakirjat osoitettiin. Muotoon vaikutti myös lainsäädäntö, koska konkurssisäännön mukaan vain asianmukaisesti ilmoitetuilla, valvotuilla ja vahvistetuilla velkavaatimuksilla oli mahdollisuus päästä osalliseksi konkurssipesän varoista. Konkurssihakemuksissa puolestaan toistui vanhan sananparret ”olla pakotettu” hakeutumaan konkurssiin ja ”anoa nöyrimmin” oikeudelta lupaa ”luovuttaa omaisuutensa kaikkien velkojien tyydyttämiseksi”, esimerkiksi JyMA JRO AK 1879 II: Lundbergin konkurssihakemus 22.8.1879, JyMA JRO KAV 1879 II: Poutasen konkurssihakemus 11.8.1879. Tuomiokirjoista, niiden kaavamaisuudesta ja väärin tulkintojen vaaroista katso Virrankoski 1970, 124—125, Katajala 2002, 17 ja Viikuna 2009, 311.

raastuvanoikeuden edustajina pormestari ja pari raatimiestä.¹³⁵ Keskustelun pöytäkirjaksi muunsi oikeudenkirjuri, jonka rooli on muuttunut epäkiitolliseksi historian­tutkijoiden alettua käyttää tuomiokirjoja etenkin tavallisen ihmisen historian tutkimiseen.

Käytettäessä tuomiokirjoja historian tutkimuksen lähteenä joudutaan tiedostamaan oikeudenkirjurin merkitys syntyneelle lähteelle, koska kriittiset äänenpainot ovat esittäneet, että tuomiokirjat eivät ole asianosaisten tutkimuskohteiden itsensä kirjoittamia vaan kirjurin tärkeäksi kokemista asioista tekemiä kokonaisuuksia.¹³⁶ Mutta kuten Jari Eilola huomauttaa, oikeudenkirjurin kirjaus ei voinut olla mielivaltaista, koska itse oikeuslaitos tarvitsi pöytäkirjoja. On myös merkittävää, että kirjuri ja oikeudenkäynnin osapuolet olivat saman yhteiskunnan ja aikakauden edustajia, jotka jakoivat saman tuomiokirjoista välittyvän arvomaailman.¹³⁷ Ja vaikka kritiikillä on pohjansa, ei siinä sinänsä ole mitään uutta historian­ tutkimuksen kentällä: harvassa ovat ne tavallisesta kansanosasta käytettävissä olevat lähteet, jotka olisivat tutkimuskohteen itsensä kirjoittamia, puhumattakaan siitä, kuinka paljon oikeampaa tietoa sellaiset lähteet edes tarjoavat.¹³⁸ Kyse onkin siitä, kuinka se, että tuomiokirjoihin kirjatut lausunnot ovat tilanne­ arvioita eivätkä käsityksiä tyhjentävästi kuvaavia selostuksia¹³⁹, pystytään kääntämään omassa tutkimustyössä voitoksi.

Pohjimmiltaanhan kyse on objektiivisuuden ja lähteen suhteesta. Lähde sinänsä on mykkä, mutta kohdistamalla sille oikeanlaiset kysymykset se voidaan muuttaa lähdetiedoksi, joka antaa halutut vastaukset.¹⁴⁰ Tämä tosin edellyttää perinteisen objektiivisuuden, itsensä sammuttamisen, korvaamista omien lähtökohtien ja ennakkokäsitystensä tunnistamisella.¹⁴¹

Näin käsitettynä tuomiokirja-aineisto ja kysymys siitä, kenen näkemyksen se tuo julki, ei muodostu ongelmalliseksi. Työssä ei ole tarkoituksena selvittää, olivatko esitetyt väitteet tosia vaan tuomiokirjateksti käsitetään dialogina, joka oli

---

¹³⁵ Kuusanmäki 1962, 7—8, 35.

¹³⁶ Hyvä esitys tuomiokirjoihin kohdistuneesta kritiikistä katso Eilola 2003, 43. Vertaa Virrankoski 1970, 125—128.

¹³⁷ Eilola 2003, 43—44. Eilola myös esittää, että oikeudenkirjurit eivät kirjoittaneet enempää kuin on pakko, joten tuomiokirjaan kirjoitetuilla yksityiskohdilla täytyi useimmiten olla aikalaisille jokin merkitys. Myös Katajala 1994, 64—65.

¹³⁸ Katso esimerkiksi Katajala 2002, 17.

¹³⁹ Eilola 2003, 42.

¹⁴⁰ Kalela 2000, 96—97; Katajala 1994, 65. Pohjimmiltaan tässä on kyse *varman tiedon* korvaamisesta *hedelmällisellä tiedolla*, Kalela 90—91.

¹⁴¹ Heikkinen 1980, 37—40; Kalela 2000, 14, 156.

totta ainakin kertojalleen.¹⁴² Se, pitivätkö oikeudessa esitetyt väitteet ja vaaditut velkasummat paikkansa, ei siis ole työn kannalta merkittävää tai edes kiinnostavaa, toisin kuin dialogi, jossa erilaiset näkemykset ja mielipiteet risteävät.¹⁴³ Käräjillä annetut lausunnot olivat mahdollista todellisuutta kertojalleen tai paikallaolijoille ja tämä riittää tutkijalle, kun tuomiokirjojen kautta halutaan päästä käsiksi käsityksiin, ei siihen, miten asia todellisuudessa oli.¹⁴⁴ Siksi työssä otetaan esitetyt velkavaatimuksetkin annettuina: jos aikalaiset tai ainakin oikeus ne hyväksyivät, ei ole mitään mieltä tässä enää pohtia sitä, olivatko ne todellisia vai eivät. Kaiken kaikkiaan kyse on kuitenkin siitä, että työssä ei olla kiinnostuneita konkurssin oikeuskäsittelystä tapahtumana vaan siitä, mitä oikeudessa esitetyt asiat kertovat itse konkurssista ja siihen liittyvistä ihmisistä.¹⁴⁵

Toinen oikeuspöytäkirjojen luonteen ongelmallisena pidetty piirre liittyy niiden kertomuksellisuuteen ja epäsystemaattisuuteen ja sitä kautta todistusvoimaisuuteen.¹⁴⁶ Tässä työssä kertomuksellisuus nähdään kuitenkin rikkautena. Kertomuksellisuuden ja kenties epäsystemaattisuuden vaarat ovat myös työssä melko pienet, koska oikeuspöytäkirjojen lisäksi työssä käytetään useita eri lähdetyyppisiä rinnakkain.¹⁴⁷ Mitä tulee todistusvoimaisuuteen, niin kyse on mielestäni koko kvalitatiivisen tutkimustavan todistusvoimaisuudesta, ei vain yksittäisen lähdetyyppin. Laadullisen tutkimuksen päättelyyn liittyy toki aina jossakin määrin tulkintaa ja esitystavan valinta voi olla haasteellista.¹⁴⁸

Oikeuslähteiden ohella merkittävän lähderyhmän muodostavat kaupungin ja kruunun verotukselliset aineistot. Niistä käyvät ilmi konkurssintekijöiden tulot ennen ja jälkeen konkurssin. Kaupungin verot koostuvat kahdesta eri sarjasta. Jyväskylän kaupungin verotusluetteloiden konsepteista on tarkasteltu vuosina 1870—1878 toimitettua verotusta ja Jyväskylän kaupungin ylöskantokirjoista vuosina 1878—1887 asetettuja veroja. Ensin mainittua sarjaa on käytetty ainoastaan niiden tutkimushenkilöiden kohdalla, joiden konkurssi sijoittui

---

¹⁴² Tuomiokirjatekstin näkeminen dialogina tarkoittaa tekstin näkemistä moniäänisenä vuorovaikutuksena, jossa tekstin henkilöt nähdään ristikkäisinä voimina, joista yksikään ei puhu kirjailijalle tämän omasta näkökulmasta käsin. Tuomiokirjoissa kirjurin tehtävä oli kirjoittaa ylös se, mistä käsiteltävässä asiassa oli kyse, vaikka lausunnot olivat keskenään ristiriitaisia, Eilola 2003, 44. Muita tapoja hahmottaa tuomiokirjateksti ja kohdata sen ongelmallisuus ovat esimerkiksi tekstin näkeminen narraationa tai tulkitsemalla sitä diskurssianalyysin näkökulmasta, Katajala 1994, 64; Katajala 2002, 18—19; Saarimäki 2006, 31—33.

¹⁴³ Eilola 2003, 44.

¹⁴⁴ Eilola 2003, 40—41; Saarimäki 2006, 25.

¹⁴⁵ Vertaa Eilola 2003, 44.

¹⁴⁶ Katajala 1994, 64.

¹⁴⁷ Lähdetyyppien vertailemisesta Heikkinen 1980, 36—37.

¹⁴⁸ Katajala 1994, 64; Katajala 2002, 18.

vuosikymmenen alkuun tai hieman puolivälin jälkeen.¹⁴⁹ On huomattava, että vuoteen 1872 asti verotuskäytäntö oli hyvin kirjavaa koko Suomessa. Käytännössä verotus kohdistui osittain elinkeinon ja osittain varallisuuden ja kiinteistön omistamiseen. Vuoden 1873 kunnallishallinnon uudistus kaupungeissa selkeytti kunnallisverotuksen käytäntöjä. Nyt verotusta toimitettaessa tuli tulot erottaa toisistaan kolmeen luokkaan: tuloihin talosta ja tontista, tuloihin elinkeinosta ja liikkeestä sekä tuloihin palkasta tai eläkkeestä.¹⁵⁰

Tässä työssä huomio on kiinnitetty vain elinkeinotoiminnasta tai työstä saatujen tulojen verotukseen. Kaiken kaikkiaan kaupungin verotusaineisto 1870-luvulta on sekalainen kokonaisuus, joka sisältää monin paikoin keskenään ristiriitaisia lukuja, aukkoja ja puutteita. Työssä kuljetaan Tommilan viitoittamalla tiellä ja otetaan mukaan luotettavimmaksi katsotut luvut.¹⁵¹

Kruununveroaineisto, jota työssä on käytetty, tarkoittaa vuodesta 1865 vuoteen 1885 kerättyä suostuntaveroa.¹⁵² Jyväskylän kaupungin suostuntaverot löytyvät vuodelta 1875 Laukaan kihlakunnan voudin suostuntaveroluetteloista ja vuosilta 1876 ja 1879—1885 Jyväskylän kaupunginvoudin kruununtileistä.¹⁵³ Sarjassa on jonkin verran aukkoja, joten esimerkiksi 1870-luvun alkupuolella konkurssiin ajautuneiden osalta tietoja suostuntaveron maksamisesta ei ole käytettävissä.

Suostuntaverona oli ensimmäinen Suomessa kerätty tulovero ja se oli lievästi progressiivinen.¹⁵⁴ Veroa joutui maksamaan vain tuloista, jotka ylittivät 500

---

¹⁴⁹ Käytännössä siis Juho Viinikaisen, Aadolf Walleniuksen ja Aadolf Taipaleen kohdalla. Walleniuksen ja Taipaleen osalta päädyttiin käyttämään ensin mainittua sarjaa toisen sijasta, koska ylöskantokirjojen sarjassa tiedot sarjan ensimmäisiltä vuosilta ovat hyvin sekavat toisin kuin verotusluetteloiden konsepteissa.

¹⁵⁰ Verotuksessa tulot ilmoitettiin äyri-lukuna, jossa yksi äyri vastasi tiettyä määrää omaisuutta. Vuosina 1873—1882 pienin mahdollinen verotettava tulo vastasi yhtä äyriä. Vuoden 1883 kunnallisverouudistuksessa pienituloisten verotaakkaa helpotettiin: yhden äyriin suuruiset tulot hankkineet saivat vapautuksen veron maksusta, kahdesta äyriin tuloista taas maksettiin yhden äyriin verran ja kolmesta äyristä kahden äyriin verran veroa, Kallenautio 1983, 290—293.

¹⁵¹ Vertaa Tommila 1970a, 147. Hyvä yleisesitys kunnallisverotuksen vaiheista on esimerkiksi Hjelt & Broms 1904, erityisesti 1—7.

¹⁵² Suostuntaverona alettiin kantaa kansakoulujen rahoittamista varten, Lappalainen 1999, 19.

¹⁵³ Työtä varten tutkittiin kruununtileistä myös kruunun veronkantokirjat vuosilta 1876, 1878—1882 ja 1885—1888. Niihin merkittiin määrätyn henkirahan määrä sekä toisinaan myös maksetun suostuntaveron määrä. Nämä tiedot jätettiin kuitenkin lopulta työstä pois sekavuuden välttämiseksi, koska maksetun suostuntaveron määrä ei käynyt yhteen suostuntaveroluetteloiden tietojen kanssa. Välillä oli myös vaikea erottaa, tarkoitettiinko suostuntaverolla itse suostuntaverona vai esimerkiksi Punaiselle Ristille kannettavaa suostuntua. Toisaalta taas henkirahan maksaminen käy ilmi myös henkikirjoista. Eroavaisuuksia eri veroluetteloiden välillä selittävät luultavasti niiden laatimisen eriaikaisuus ja poikkeavat merkintätavat.

¹⁵⁴ Myöhänen 2000, 24—25.

markkaa. Siten tutkittavan henkilön uupuminen suostuntaveroluettelosta on jo sinällään tutkimustulos.¹⁵⁵

Molempiin, sekä kunnallisverotietoihin että suostuntaveroluetteloihin, liittyy kaksi olennaista lähdekriittistä huomiota. Ensinnäkin tarkkaavaisuutta vaatii se, minkä vuoden tuloihin veroluetteloihin merkityt verot itse asiassa viittaavat. Kunnallisverotus kohdistui säädösten mukaan vuoteen 1883 asti nimenomaan kuluvan vuoden tuloihin. Käytäntö ainakin Jyväskylässä oli kuitenkin toinen. Tutkituista kunnallisveroluetteloista ilmenee, että verotuksen kohteena olivat edellisenä vuotena hankitut tulot.¹⁵⁶ Suostuntavero puolestaan kohdistui niin säädöksen mukaan kuin mitä ilmeisimmin myös käytännössä edellisen vuoden tuloihin.¹⁵⁷ Toiseksi tulee tiedostaa, että verovelvollisilla ei ollut minkäänlaista pakkoa ilmoittaa tulojaan taksoituslautakunnille. Näin ollen verotusluetteloiden tiedot henkilön tuloista kertovat joko sen, mitä hän itse ilmoitti tulojensa suuruudeksi tai millaisiksi taksoituslautakunnat ne arvioivat.¹⁵⁸ On kuitenkin esitetty, että taksoituslautakunnan jäsenillä oli sen verran hyvä tietämys paikkakunnan henkilöiden taloudellisesta tilanteesta, että määrätyt verot eivät voineet olla aivan tuulesta temmattuja.¹⁵⁹

Merkittävässä roolissa työssä ovat myös kirkolliset aineistot eli rippikirjat sekä syntyneiden ja muuttaneiden luettelot.¹⁶⁰ Näiden avulla rakennetaan paitsi kuva henkilön elämänkaaresta, saadaan myös vastauksia kysymyksiin kummina toimimisesta, muuttamisesta ja ehtoolliselle osallistumisesta. Rippikirjoja tutkittiin ajalta 1838—1886, syntyneiden ja kastettujen luetteloja vuosilta 1841—1886 ja muuttaneiden luetteloja 1870—1886. Rippikirjat tutkittiin henkilöittäin, kun taas kaksi viime mainittua lähderyhmää käytiin läpi systemaattisesti.¹⁶¹ Periaatteena kirkollisen aineiston rajauksessa oli tutkia vähintään viisi vuotta

---

¹⁵⁵ Brummer 1916, 556; Kaarniranta 2001, 22. Suostuntaverotus päätettiin lopettaa vuonna 1885 juuri siitä syystä, että sitä maksoi käytännössä vain noin viisi prosenttia kansasta. Se siis tuotti huonosti ja kohdistui epätasaisesti, Wikström 1985, 44—46; Lappalainen 1999, 19.

¹⁵⁶ Kallenautio 1983, 293.

¹⁵⁷ ASV 1865: 2. luku § 16. Huomautettakoon tässä yhteydessä, että varsinkaan kruununverotuksesta ei ole tehty kovin perusteellista tutkimusta, jonka varassa pystyisi lähestymään kyseistä lähdeyyppiä.

¹⁵⁸ Hjelt 1904, 2—3; Kallenautio 1983, 293; Nummela & Laitinen 1987, 240; Myöhänen 2000, 24. Tulot myös pyörästettiin veroäyriperusteen mukaan tasasummiin, joten sekin vääristää todellisten tulojen suuruutta, Ojala K. 1999, 88—89.

¹⁵⁹ Kaarniranta 2001, 22.

¹⁶⁰ Tarkemmin rippikirjoista, eli papiston pitämistä luetteloista seurakuntalaisten kristinopin tiedoista ja taidoista sekä ehtoolliselle osallistumisesta, ja niiden puutteista sekä lähdekriittisistä reunaehdoista katso esimerkiksi Viikki 1994, 173—175, Karskela 2008, 83—86.

¹⁶¹ Työssä viitataan mikrokvattujen asiakirjojen sivu- tai aukeamanumeroihin, ei mikrokorttien numeroihin.

konkurssin jälkeen, mutta käytännössä niitä henkilöitä, joiden tiedettiin muuttaneen konkurssia seuraavina vuosina paikkakunnalta pois, tutkittiin poismuuttoon asti. Näin ollen toisilla tutkimushenkilöillä tutkittu aika muodostui pidemmäksi kuin toisilla.

Muuttamista tarkasteltiin rippikirjojen lisäksi myös Laukaan kihlakunnan henkikirjoittajan henkikirjojoista.¹⁶² Niihin merkittiin rippikirjojen tapaan henkilöt vuosittain asuinpaikoittain.¹⁶³ Henkikirjoista etsittiin myös tietoja köyhyydestä, eli siitä, oliko henkilö vapautettu henkirahan maksamisesta. Henkikirjoja oli käytettävissä vuodesta 1874 eteenpäin,¹⁶⁴ ja tarkastelua jatkettiin vuoteen 1886 samoin perustein kuin kirkollisen aineiston kohdalla. Vaikka henkikirjat syntyivät veronkeruun välineenä, ne eivät paljasta henkilön varallisuutta tai tuloja, vaan ainoastaan sen, oliko henkilö vapautettu henkirahan maksamisesta. Henkirahaa ei maksettu tuloista vaan nimensä mukaisesti henkilöstä.¹⁶⁵

Myös sanomalehdistön, tarkemmin sanottuna vuonna 1871 perustetun Keski-Suomi -lehden merkitys työlle on suuri. Sen avulla tutkimuskohteista saatiin paljon sellaista yksityiskohtaista tietoa, jota tutkimuskirjallisuus tai viranomaislähteet eivät tarjoa.¹⁶⁶ Sanomalehdistön rajoitteena kuitenkin on, että löydetyn tiedon määrä vaihtelee suuresti tutkimushenkilöittäin. Kyse on tietenkin siitä, että paikallisesti tavalla tai toisella näkyvimmat henkilöt nousivat todennäköisemmin lehtien sivuille. Varsinaisia tutkimushenkilöitä tai heidän konkurssiaan koskevia artikkelimaisia juttuja ei Keski-Suomi -lehdessä esiintynyt, vaan maininnat liittyivät useimmiten esimerkiksi kauppaliikkeen ilmoituksiin tai erilaisiin konkurssia koskeviin tiedonantoihin.

Keski-Suomi -lehteä ei käyty systemaattisesti läpi, vaan koska lehti löytyy Kansalliskirjaston digitoiduista lehdistä ja sen hakutoiminto havaittiin toimivaksi, tehtiin aineiston kerääminen hakutoiminnolla. Tämän vuoksi pystyttiin

---

¹⁶² Rippikirjojen ja henkikirjojen välillä oli tosiaan joitakin pieniä eroja asuinpaikkatiedoissa. Se johtui varmasti siitä, että kyseiset luettelot täytettiin eri aikaan vuodesta, Alamäki 1996, 77. Erot eivät kuitenkaan olleet niin suuria ja merkittäviä, että sillä olisi ollut merkitystä tämän työn tuloksiin.

¹⁶³ Vuoteen 1878 henkikirjoihin merkittiin vain veroa maksava väestö, sen jälkeen kaikki. Myös muista henkikirjojen lähdekriittisistä huomioista Happonen 2009, 37—39.

¹⁶⁴ Sitä edeltäviä en Jyväskylän maakunta-arkistosta onnistunut löytämään.

¹⁶⁵ Happonen 2009, 31.

¹⁶⁶ Keski-Suomi -lehden perustamishakemuksen mukaan lehden tarkoituksena oli edistää suomalaisuuspyrkimyksiä ja sen sisältö tulisi koostumaan uutisista ja mainoksista. Vuoden 1876 ohjelmajulistus linjasi lehden pääaiheiksi Keski-Suomea koskevat asiat ja toisaalta esimerkiksi Amerikan tapahtumat nousivat tärkeään rooliin lehdessä. Vuodet 1871—1877 lehti ilmestyi kerran viikossa lauantaisin ja siitä eteenpäin myös keskiviikkoisin. Käytännössä keskiviikon lehti sisälsi vuodesta 1879 alkaen vain mainoksia. Lehden levikki 1870-luvun loppupuolella oli noin 1000 kappaletta, Tommila 1970b, 108, 111, 119—120, 127, 207.

tarkastelemaan kohtuullisen pitkää aikaa kohtuullisella työmäärällä ja siksi hakuja tehtiin lehden perustamisvuodesta jälleen vuoteen 1886 asti.

Todisteita konkurssin aiheuttamasta köyhyydestä etsittiin myös Jyväskylän kaupungin vaivashoitolautakunnan pöytäkirjoista. Ne käytiin läpi systemaattisesti vuosilta 1870—1885.¹⁶⁷ Samasta syystä erityinen mielenkiinto kohdistui myös perukirja-aineistoon. Käytännössä perukirjatietoja ei kuitenkaan löytynyt kuin kahdelta tutkittavalta henkilöltä¹⁶⁸, vaikka lain mukaan kaikista kuolinpesistä tuli perukirja tehdä. Perukirjojen etsimistä ei kuitenkaan jatkettu niille paikkakunnille, joissa tutkimushenkilöt lopulta kuolivat. Lähdekriittinen huomautus ja eräs tutkimustulos nousee myös siitä tosiasiasta, että köyhimmistä ja varattomista pesistä ei käytännössä välttämättä tehty perukirjaa.¹⁶⁹

---

¹⁶⁷ Alkuvuosi valittiin ensimmäisen tutkitun konkurssin mukaan. Loppukohdaksi valittiin sopivaksi katsottu, noin kuusi vuotta viimeisen tutkitun konkurssin jälkeen.

¹⁶⁸ Perukirjoja etsittiin vuosilta 1871—1900 sekä Jyväskylän raastuvanoikeuden että Jyväskylän tuomiokunnan arkistoista.

¹⁶⁹ Markkasen mukaan 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa perukirja on olemassa kolmasosasta kuolinpesiä ja sitä edeltävältä ajalta vieläkin harvemmassa, Markkanen 1988, 25, 52, 54. Katso myös Nummela 1995, 78, 87.

2 KONKURSSISSA

2.1 Kymmenen konkurssintekijää

Jo johdannossa mainittujen Tuomas Häggmanin ja Antti Turtiaisen ohella Juho Toivainen ja Antti Poutanen olivat täysivaltaisia kauppiaita, kun taas Juho Viinikainen ja Sergei Dunajeff harjoittivat ruokatavarakauppaa.¹⁷⁰ Aadolf Taipale toimi paitsi ruokatavarakauppiaina, myös ravintoloitsijana ja kestikievaristina. Myös Henry Lundberg oli ravintoloitsija. Aadolf Björkman puolestaan oli käsityöläinen, värjäri. Konkurssin aikaan Björkman tosin oli ehtinyt jo joidenkin vuosien ajan toimia tukkiasiamiehenä. Työssä ei ole tarkastelun kohteena ainoatakaan aivan puhdasveristä käsityöläiskonkurssia, koska myös puuseppä Aadolf Wallenius harjoitti sittemmin myös kauppaa höökarin oikeuksilla.¹⁷¹ Kuitenkin myös parin alun perin käsityöläistäustaisen henkilön valikoituminen tutkimuskohteeksi on työlle rikkaus, koska se mahdollistaa vertaamisen käsityöläis- ja kauppiaskonkurssien välillä.

Kaikista 1870-luvulla Jyväskylässä tehdyistä kursseista kauppiaiden osuus oli liki 60 prosenttia. Virkamiehiin tai säätyläisiin luettavia konkurssintekijöitä oli reilut 16 prosenttia ja käsityöläisten osuus oli vain noin 11 prosenttia.¹⁷² Tutkimuskohteeksi valikoituneiden konkurssien joukko ei siis ole kauppiaiden ja käsityöläisten osuuksien osalta mitenkään poikkeuksellinen verrattaessa konkurssien kokonaismäärään, mutta virkamiehet ja säätyläiset rajautuivat tarkastelun ulkopuolelle.¹⁷³ Ylipäättään Jyväskylän kaupungin asukkaat jakautuivat vuonna 1875 siten, että kaupungin reilusta 1 400 asukkaasta 407 hankki elannon käsityöläisammateilla, 183 kauppiaina ja tehdastyöläisiä lasketaan olleen 67. Virkamiehiin tai säätyläistöön kuului 393 asukasta ja palvelusväkeen

---

¹⁷⁰ Tommila 1970a, 285, 291, 305, 308. Vuoden 1879 elinkeinovapautukseen asti kauppiaat oli jaettu kolmeen ryhmään. Alimpaan ryhmään kuuluivat torikauppiaat, jotka saivat myydä maalaistuotteita. Toisen ryhmän muodostivat ruokatavarakauppiaat eli höökarit, joilla oli oikeus elintarvikkeiden sekä muiden taloustavaroiden myyntiin ja myös niiden ulkomaankauppaan. Ylimpinä arvoasteikossa olivat ”täysivaltaiset” koti- ja ulkomaankauppiaat, joilla oli oikeus kaikkeen vähittäis-, tukku- ja ulkomaankauppaan. Jaottelua sekoittamaan syntyi tosin 1860-luvulla uusi kauppiasluokka, pelkästään tukkukauppiaan keskittyneet kauppiaat, Tommila 1972, 82; Mauranen 1981, 188, 194

¹⁷¹ JyMA JRO KAV 1979 II: Lundberg; Sariola 1930, 102–103, 169; Tommila 1970a, 305, 387, 358.

¹⁷² Kauppiaita oli yhteensä 21, virkamiehiä 6 (mm. pormestari, komissionmaanmittari), käsityöläisiä 4, yhtiöitä 1, ravintoloitsijoita 1 ja muita ammatinharjoittajia (mm. tukkikirjanpitäjä, sahanhoitaja, konttoristi) 3 kappaletta, JyMA JRO TMK 1870–1879.

¹⁷³ Näistä neljän konkurssi oli velallisen kuoleman jälkeen haettu perinnönluovutuskonkurssi ja kahdessa tapauksessa konkurssiakirjoja ei ollut saatavissa JyMA:ssa tai VHO:ssa.

laskettiin kuuluvaksi 224 henkeä. Jyväskylä olikin alkuvuosikymmeninään miltei pelkästään kauppias- ja käsityöammatteihin keskittynyt kaupunki. Vasta lyseon, tyttökoulun ja opettajia kouluttavan seminaarin perustaminen toivat 1860-luvulta alkaen kaupunkiin lehtoriperheitä ja totta kai opiskelijoita. Näin kaupungin sosiaalinen kuva muuttui.¹⁷⁴

Konkurssintekijöistä puhuttaessa on syytä esittää huomio miehistä ja vaimoista. Vaikka työssä puhutaan lähes koko ajan konkurssintekijästä eli miehestä, kulkee mukana kuitenkin ymmärrys siitä, että konkurssi oli koko kotitalouden kokema kriisi. Se vaikutti paitsi mieheen myös yhtä lailla tämän mahdolliseen puolisoon ja lapsiin. Työn keskittyminen mieheen ei tarkoitakaan naisen roolin vähättelyä perheen elämässä ja selviytymisessä.¹⁷⁵ Kyse on siitä, että työssä joudutaan tavallaan tahtomatta toisintamaan tutkittavaa aikakautta, koska tutkittava ilmiö ja siten alkuperäislähteet asettuvat sellaiselle elämänalueelle, jossa nainen ei juuri jäänyt näkyväksi lähteisiin.

2.2 Velkoja ei hae velallistaan konkurssiin

Konkurssihakemuksen jättäminen kaupungin raastuvanoikeuteen aloitti konkurssin.¹⁷⁶ Hakijana saattoi olla niin velallinen itse kuin yksi tai useampi velkojista.¹⁷⁷ Käytännössä velkojahakuinen konkurssi oli 1870-luvun Jyväskylässä harvinaisuus.¹⁷⁸ Kaikki tutkitut konkurssintekijät hakivat itsensä konkurssiin. Muista 27:sta 1870-luvun jyväskyläläisestä konkurssista velkojien alkuun laittamia oli vain kaksi.¹⁷⁹ On siis ilmeistä, että velallisensa hakeminen konkurssiin ei ollut velkojien tapa hakea saamisiaan pois. Syy tähän ei kuitenkaan ollut velkojan velallistaan kohtaan tuntema luottamus, ei empatia tai ystävyys, ei edes luottamus velallisen takaisinmaksukykyyn. Kyse oli todennäköisemmin siitä, mikä oli velkojalle taloudellisesti kannattavinta. Sitä ei suinkaan ollut

---

¹⁷⁴ Tommila 1972, 8081; Laitinen 1988, 133.

¹⁷⁵ Hyvä esimerkki naisen merkityksestä perheen taloudelliseen menestykseen ja selviytymiseen on kirjailija ja liikemäinen Minna Canthin tarina, katso Nummela 2004.

¹⁷⁶ Konkurssi saattoi raueta esimerkiksi hakijan varattomuuteen tai velkojan tahdon vuoksi, Havansi 1992, 151, 156, 157–158; Rautiainen 1994, 11.

¹⁷⁷ KS 1868: 1 luku § 1, 6.

¹⁷⁸ 1920—1930-lukuihin sijoittuneessa työssään myös Matti Rautiainen toteaa konkurssin hakijan olleen yleensä itse velallinen, mutta Rautiainen ei tarkemmin pohdi syitä siihen. Puolestaan Kim Kaarnirannan väite, että velkojat hakivat velallisensa ajoissa konkurssiin välttääkseen luottotappioita, on kyseenalainen, koska ei selviä, perustaako hän väitteensä alkuperäislähteeseen vai oletukseen, Rautiainen 1994, 10; Kaarniranta 2001, 108.

¹⁷⁹ JyMA JRO TMK 1870–1879. Velkojan hakemat konkurssit olivat suutari Matti Hartmanin ja Jyväskylän Höyrysaha Osakeyhtiön konkurssit, joissa molemmissa piirinlääkäri Wolmar Schildt oli hakija, JyMA JRO 20.1.1879; JyMA JRO 29.9.1879.

konkurssiprosessi, joka kulutti paljon velkojan aikaa ja resursseja ja josta lopulta saattoi jäädä käteen vain murto-osa alkuperäisen velkasumman määrästä. Konkurssin oikeusprosessin kesto vaihteli tietenkin tapauskohtaisesti, mutta vähimmilläänkin prosessi kesti muutaman kuukauden.¹⁸⁰

Käytännössä näin lyhyessä ajassa ei ainakaan nyt tutkituissa konkurseissa selvitty: keskiarvo oikeusprosessin kestolle oli kuusi ja puoli kuukautta lyhyimmän käsittelyajan ollessa noin neljä ja pisimmän noin kahdeksan kuukautta.¹⁸¹ Tuomiosta tilanteeseen, jossa konkurssipesästä alettiin jakaa osuuksia eli varoja velkojille näiden velkojen maksamiseksi saattoi tämän jälkeen kulua vielä kuukausia. Pesän tilien ja osuuksien laskeminen ja maksaminen olivat pesän toimitsijamiesten tehtävä ja oli heistä kiinni, missä ajassa he työn saivat päätökseen.¹⁸²

Velkojan resursseja konkurssiprosessi kysyi, koska velkaa oli pakko vaatia konkurssipesästä henkilökohtaisesti tai valtakirjan ja asiamiehen avulla oikeudenkäynnin paikalletulopäivänä.¹⁸³ Jos lisäksi halusi varmistaa oman velkansa etusijan muihin velkoihin nähden, oli oikeudenistuntoon osallistuttava myös esiinhuudoissa. Tuolloin oli kiistettävä omaa velkaa vastaan mahdollisesti tehdyt huomautukset ja toisaalta taistella toisia velkavaatimuksia vastaan, mikäli katsoi sen aiheelliseksi.¹⁸⁴ Konkurssioikeudenkäyntiin sisältyi siten paljon muutakin kuin vaatimusasiakirjojen jättäminen oikeudelle, ainakin jos halusi varmistaa saamisensa pesästä, ja tämä luonnollisesti vaati perehtymistä muiden velkojien vaatimuksiin. Oikeudenkäynnit eivät kuitenkaan olleet ainoa velkojan läsnäoloa vaativa osa konkurssiprosessia vaan lisäksi tulivat

---

¹⁸⁰ Konkurssisäännön mukaan kaupungeissa ensimmäinen kuulustelu konkurssihakemuksen jättämisen jälkeen tuli pitää kahden viikon kuluttua ja siitä aikaisintaan kahden kuukauden päästä pidettiin paikalletulopäivä. Tästä ensimmäinen esiinhuuto tapahtui kolmen viikon jälkeen ja toinen huuto kaksi viikkoa tämän jälkeen. Tuomio asiassa oli annettava kahden kuukauden kuluessa toisesta esiinhuudosta, KS 1868: 2. luku § 13, 19, 35; 7. luku § 94, 98.

¹⁸¹ Konkurssihakemuksesta tuomioon: Viinikainen 24.5.1870–21.1.1871 (sairastelu ja sen vuoksi poissaolo pidensi käsittelyä), Wallenius 28.3.1874–? (Walleniuksen tuomio on ilmeisesti niiden pöytäkirjojen joukossa, jotka kyseisestä tuomiokirjasidoksesta on merkitty puuttuviksi), Taipale 14.11.1877–13.5.1878, Häggman 5.10.1878–12.5.1879, Turtiainen & Häggman & Co 9.11.1878–21.6.1879, Björkman 10.7.1879–2.2.1880, Poutanen 11.8.1879–15.12.1879 (konkurssi loppui sovintoon paikalletulopäivänä), Lundberg 25.8.1879–22.3.1880, Dunajeff 28.8.1879–15.3.1880, JyMA JRO TMK 1870–1871, 1874, 1877–1880.

¹⁸² Toimitsijamiesten tilinteolle ja jako-osuuksien laskemiselle oli konkurssisäännössä kuitenkin omat määräyksensä, KS 1868: 7. luku § 101–102, 105–106.

¹⁸³ Paikalletulopäiväksi kutsuttiin oikeudenistuntoa, johon kaikkien velkojien tuli saapua joko henkilökohtaisesti tai valtakirjalla ilmoittamaan ja valvomaan saatavaansa sillä uhalla, että jos näin ei menetellyt, menetti oikeuden vaatia velkaansa maksettavaksi konkurssissa, KS 1868: 2 luku § 19.

¹⁸⁴ KS 1868: 2. luku § 19, 24, 27, 35.

velkojainkokoukset.¹⁸⁵ Näissä kokouksissa konkurssipesän uskotut -ja toimitsijamiehet antoivat velkojille tietoja pesän tilasta. Niissä myös neuvoteltiin mahdollisista sovintoehdotuksista sekä pesänhoidosta. Velkojat, jotka eivät tulleet paikalle, joutuivat tyytymään tehtyihin päätöksiin.¹⁸⁶

Konkurssiprosessin velkojalta vaatiman ajan ja paneutumisen, vapaaehtoisen tuki, lisäksi suurin syy velkojien haluttomuuteen hakea velallista konkurssiin oli silti luultavasti konkurssista saadun maksun suuruus. Koska oikeus myönsi velalliselle oikeuden hakeutua konkurssiin, tarkoitti se tämän varojen olleen riittämättömät kaikkien velkojen maksuun. Koska pesän varat eivät riittäneet kaikkien velkojen täysimääräiseen maksuun, yksittäiselle velkojalle se tarkoitti luottotappioita. Vaikka velallisen tuli maksaa myöhemmin hankkimistaan varoista velkoja, joihin konkurssipesän varat eivät riittäneet, ei konkurssi näyttänyt velkojan kannalta ihanteelliselta ja etenkin varmalta ja nopealta tavalla saada täysimittaisesti velkansa takaisin maksetuksi.¹⁸⁷ Sen vuoksi väitän, että velkojalle oli edullisempaa hakea velkansa takaisinmaksua ja ulosottoa laillisen prosessin kautta joko läänin kuvernööriltä tai alioikeudelta, vaikka nämäkin oikeusprosessit saattoivat olla kimurantteja ja kestää pitkään. Tuolloin oikeudessa käsiteltiin vain tietyn velkojan saamista, joten todennäköisyys sille, että velkoja sai takaisin velkansa täysimääräisenä kaikkine kuluineen, oli suurempi ja siten kannattavampi.

2.3 Konkurssihakemus keskeyttää ulosoton

Konkurssin alkaminen useimmiten velallisen omasta hakemuksesta ei oikeastaan ole sen ihmeteltävämpi asia kuin velkojien haluttomuus laittaa konkurssia vireille. Konkurssitilan alettua keskeytyivät näet kaikki velallista uhkaavat ja jo toimeenpannut ulosotot sekä velkavankeus.¹⁸⁸ Oli taloudellisten vaikeuksien

---

¹⁸⁵ Velkojainkokouksen pöytäkirjoja ei ole tutkituista konkurssitapauksista säilynyt paria mainintaa enempää. Ei vaikka kokouksista velvoitettiin pitämään pöytäkirjaa, KS 1868: 5. luku § 81.

¹⁸⁶ KS 1868: 5. luku § 60–61, 66, 71. Uskotut miehet valittiin ensimmäisessä oikeudenistunnossa joko velkojien tai oikeuden edustajan toimesta ja toimitsijamiehet puolestaan valittiin konkurssipesän hoitajiksi paikalletulopäivänä. Molempien tehtävänä oli ottaa konkurssipesä hallintaansa ja hoitaa sitä parhaalla mahdollisella tavalla, KS 1868: 5. luku § 51–52, 62, 70.

¹⁸⁷ Jos velkojat eivät antaneet velalliselle helpotusta velkojen maksusta, oli heillä valta konkurssin jälkeenkin periä ennen konkurssin alkua syntyneitä saamisiaan velalliselta. Häntä ei kuitenkaan saanut tällaisten velkojen tähden laittaa velkavankeuteen tai sovittamaan velkaa työllä, ellei hän ollut toiminut vilpillisesti ja salannut joitakin konkurssipesän varoja. Tuolloin velalliselta ei myöskään saanut ulosmitata sitä, mitä hän tarvitsi omaksi ja perheensä elatukseen, KS 1868: 6. luku § 85, 90.

¹⁸⁸ KS 1868: 1. luku § 10–11.

takana sitten mitkä syyt hyvänsä, kuitenkin vasta ulosoton uhka tai sen alle joutuminen oli tekijä, joka lopulta sai velkataakan alla pinnistelevän ihmisen hakeutumaan konkurssiin. Näin voidaan väittää tutkittujen 1870-luvun konkurssien perusteella, joissa kukin konkurssintekijä haki pesänsä konkurssiin vasta siinä vaiheessa, kun häntä uhkasi vähintään yksi tai useampi ulosotto.¹⁸⁹ Juho Toivaisen vasta-alkanut kauppiasura muuttui konkurssiksi hakemuksella, jossa hän kirjoitti huomanneensa

...mahdottomaksi tällä kertaa voida suorittaa velkani, joista muutamia nyt oikeuden kautta uloshaetaan ja yksi jo on ryöstön alla... kuin ihan viimeiseen toivoin saada asiani paremmalle kannalle ja nyt ryöstön alla olevan velkani suoritetuksi.¹⁹⁰

Kauppias Antti Poutanen taas ilmoitti konkurssihakemuksensa syyksi, ettei voinut suorittaa velkojaan, ”joista osa nyt jo on hakemuksen ja ryöstönkin alla”.¹⁹¹ Höökari Sergei Dunajeffin hakemus puolestaan vaikutti kirjoitetun ärtyneessä mielentilassa.

Koska yksi saamamiehistäni vallan itsepintaisesti kovistaa minua saamisestansa ja uhkaa panettaa minut velkavankeuteenkin, vaikka hän kyllä hyvin tietää että minulla on omaisuutta kylliksi velkojeni suorittamiseksi, vaikka en sitä omaisuuttani, joka on velka- ja kauppakirjoissa, nyt vielä, ennen kun määräaikojen kuluttua, voi rahaksi muuttaa, niin täytyy minun, välttääkseni mainitun uhkauksen toteuttamista, vallankin nykyaikana, jolloin yleinen mieli on tälläistä rangaistustapaa ihan vastaan, anoa, että saisin jättää koko pienen omaisuuteni kaikkien saamamiesteni yhteiseksi hyväksi.¹⁹²

Konkurssin hakijalle oli myös ilmeisen tärkeää tuoda ilmi, että velkaantuminen ei ollut tapahtunut tahallaan vaan kaikenlaisten itsestä riippumattomien vaikeuksien vuoksi. Juho Viinikainen oli esimerkiksi kertomansa mukaan kohdannut suuria

---

¹⁸⁹ Tieto ulosoton uhkasta tai toteutumisesta löytyy kaikkien kohdalla velkojien oikeudelle esittämistä velkavaatimuksista ja toisilla myös konkurssihakemuksista.

¹⁹⁰ JyMA JRO KAV 1979 I: Toivaisen konkurssihakemus 2.1.1879.

¹⁹¹ JyMA JRO KAV 1979 II: Poutasen konkurssihakemus 11.8.1879.

¹⁹² JyMA JRO KAV 1979 II: Dunajeffin konkurssihakemus 27.8.1879.

tappioita murtovarkauksien myötä ja sairastelu oli estänyt häntä hoitamasta isoa maatalaansa, joka sen vuoksi jäi tappiolle.¹⁹³

Ulosoton uhka tarkoitti, että velkoja oli hakenut saatavaansa maksuun ja voittanut kanteensa.¹⁹⁴ Tällöin velalliselle annettiin velkatyypistä riippuen tietty maksuaika velan hoitamiseksi. Jos maksua ei pystynyt suorittamaan, velkoja saattoi hakea ulosottoa toimeenpantavaksi.¹⁹⁵ Konkursstentekijöiden ryöstöksi kutsuma ja kokema ulosotto käytännössä sitä olikin, koska ulosotossa kaupunginvouti otti haltuunsa velallisen irtainta ja tarvittaessa kiinteää omaisuutta ja möi sen julkisella huutokaupalla.¹⁹⁶ Vaikka ulosottoon joutunut henkilö oli jo käytännöllisesti katsoen velkansa vanki, saattoi maksamattomasta velasta joutua myös oikeaan velkavankeuteen. Jos velallisen omaisuus ei riittänyt velan maksamiseksi ja velkoja halusi, vaikkapa pelätessään velallisen pakenevan omaisuus mukanaan, velallinen voitiin määrätä velkavankeuteen.¹⁹⁷ Vaikka velkavankeus ei ilmeisesti harvinainen syy Jyväskylän vankilassa istumiseen ollutkaan¹⁹⁸, ei vankeuteen joutuminen tehnyt hyvää miehen maineelle puhumatta liiketoimista ja elinkeinonharjoittamisesta, joiden hoitaminen vankilasta käsin ei ollut mahdollista.

Tätä vasten konkurssiin hakeutuminen näyttäytyy vihoviimeisenä keinona ripustautua toivoon paremmasta tulevaisuudesta. Kun velallisen taloudellinen tilanne oli pisteessä, jossa ensimmäinen ulosotto oli pistetty täytäntöön, mitä olisikaan seurannut seuraavan velkojan maksuvaatimuksesta? Yksitellen kaikkien velkojien takaisinmaksuvaatimuksiin vastaaminen ulosmittaamalla irtainta ja lopulta kiinteää omaisuutta olisi saattanut johtaa lopputulokseen, jossa omaisuus oli ulosmitattu ennen kuin kaikki velkojat olivat saaneet maksunsa. Edessä olisi ollut paitsi rutiköyhyys, myös mahdollisesti velkavankeus, josta käsin elämän uudelleen aloittaminen olisi ollut vaikeaa, ellei mahdotonta. Konkurssi, jossa omaisuus jaettiin velkojille heidän osuuksiensa mukaan ja josta ei seurannut vankeutta, näyttäytyi siten parempana vaihtoehtona.¹⁹⁹ Konkurssin läpikäyneellä

---

¹⁹³ VMA VHO VAK 1871 S–W: Viinikaisen konkurssihakemus 24.5.1870.

¹⁹⁴ Yksinkertaistettuna ulosoton saaminen vaati velkojan oikeudessa esittämää *selkeää ja kieltämätöntä* maksupäivän ohittanut velkakirjaa, RVL 1734: Ulosottokaari: 4 luku § 2.

¹⁹⁵ RVL1734: Ulosottokaari: 2. luku § 2, 4; 3. luku § 1; KVS 29.3.1858: 13. luku § 83.

¹⁹⁶ RVL 1734: Ulosottokaari: 5. luku § 1–7. Kiinteän omaisuuden ulosottoon mentiin vain siinä tapauksessa, että velallisella ei ollut rahaa tai irtaimistoa velan maksamiseksi, RVL 1734: Ulosottokaari: 5. luku § 8.

¹⁹⁷ RVL 1734: Ulosottokaari: 5. luku § 10; 8. luku § 1–; Hemmer 1968, 184–185.

¹⁹⁸ Brummer 1916, 371–372.

¹⁹⁹ Vankeutta konkurssissa saattoi saada vain jos oli toiminut petollisesti, kavalasti, vilpillisesti tai huolimattomasti velkojia kohtaan, KS 1868: 6. luku § 86–88.

oli vielä se etu ulosottotoimiin nähden, että jos velallinen ei ollut toiminut rikollisesti velkojiaan kohtaan, ei hänen tarvinnut konkurssin jälkeen vastata veloistaan sillä omaisuudella, jonka hän tarvitsi itsensä, vaimonsa ja ala-ikäisten lastensa elatukseksi.²⁰⁰

2.4 Konkurssi keino aloittaa uudelleen?

Kauppias Antti Poutasen konkurssitapaus vaikutti monin tavoin poikkeavalta muihin tutkittuihin konkursseihin nähden. Poikkeavalta se vaikutti siksi, että Poutanen kykeni maksamaan ennen konkurssin oikeuskäsittelyn alkua häneltä oikeusteitse maksuun haetut velat.²⁰¹ Lisäksi Poutasen omaisuus olisi ainakin paperilla riittänyt kattamaan konkurssissa vaaditut 12 245,57 markan velat: hänen omaisuutensa arvo oli 12 546,09 markkaa, josta kiinteää omaisuutta oli 5 000 markan arvoinen talo ja tontti nro 45 Jyväskylän kaupungissa.²⁰² Luultavasti osittain tämän vuoksi Poutasen konkurssi päättyi hänen kannaltaan suosiollisesti 60 prosentin akordiin²⁰³, ei tuomioon. On selvää, että akordi osoittaa Poutasen nauttineen melkoista luottamusta velkojiansa taholta vielä konkurssiin ajaututtuaan. Sitä ei osoittanut vain velkojien suostuminen tähän Poutaselle suotuun etuoikeuteen tai heidän luottamuksensa maksun saamiseen ilman oikeuden tuomiota. Osa velkojista myös sitoutui henkilökohtaisesti takaamaan Poutasen puolesta akordin alaiset velat.²⁰⁴

Lähempi tutustuminen Antti Poutasen konkurssiin nostaa esiin kysymyksen konkurssin käyttämisestä uuden alun saamiseen. Tästä tuskin kuitenkaan oli kyse. Konkurssi oli Poutaselle pakko siinä missä muillekin tutkituille, ei keino putsata pöytä ja aloittaa alusta.

Perimmäinen syy Poutasen poikkeavaan konkurssiin saattoi olla siinä, että hän *luuli* taloutensa olevan heikommassa kantimissa kuin se todellisuudessa oli. Väitettä puoltavat Poutasen konkurssihakemuksessaan ilmoittamat velat, joiden

---

²⁰⁰ Konkurssisääntö 1868: 6. luku § 85.

²⁰¹ Väitettä tukee se, että Poutasen konkurssin velkojista yksikään ei konkurssioikeudenkäynnin aikana esittänyt velkansa tueksi minkäänlaista todistusta siitä, että velka olisi jo tuomittu maksuun oikeudessa. Tällaisia velkoja Poutasella kuitenkin oman ilmoituksensa mukaan oli, JyMA JRO KAV 1979 II: Poutasen velkojien vaatimuskirjeet (jatkossa vk:t), konkurssihakemus 11.8.1879.

²⁰² JyMA JRO KAV 1979 II: Poutasen vk:t ja pesäluettelo 23.8.1879.

²⁰³ Poutasen velkojat suostuivat siihen, että Poutanen vapautettiin konkurssitilasta ja hän maksoi velkojilleen kullekin 60 prosenttia alkuperäisestä velkasummasta, JyMA JRO 15.12.1879. Akordi tarkoitti velallisen ja kaikkien velkojien ennen konkurssituomiota tehtyä yksimielistä sopimusta, jossa velalliset antoivat osan velkasummasta anteeksi. Käytännössä akordin saaminen oli kuitenkin harvinaista, Havansi 1992, 232–233; Rautiainen 1994, 11, 13. Akordista tarkemmin esimerkiksi Havansi 1992, 391—395.

²⁰⁴ JyMA JRO 15.12.1879, § 1434.

yhteissumma nousi 17 656,96 markkaan.²⁰⁵ Poutasen käsitys omista veloistaan oli yli 5 000 markkaa suurempi kuin se summa, joka todellisuudessa konkurssissa velottiin. Syytä tällaiseen väärään käsitykseen on tietenkin vaikea tietää, mutta ylipäätään nyt tutkituissa konkurseissa velallisen itsensä ilmoittamat velat vastasivat melko huonosti niitä velkoja, joita konkurssissa lopulta vaadittiin. Niistä 37:stä eri tahosta, jotka Antti Poutanen nimesi velkojikseen, vain yhdeksän vaati saamisiaan konkurssista.²⁰⁶ Ravintolanpitäjä Henry Lundbergin konkurssissa taas ainoastaan kuusi kuudestatoista Lundbergin itsensä velkojikseen nimeämistä tahoista esitti vaatimuksensa konkurssipesän varoista.²⁰⁷ Kauppias Aadolf Taipaleen suhdeluku oli 9/22, Juho Toivaisen 27/41 ja Sergei Dunajeffin puolestaan 6/19.²⁰⁸ Parhaiten velat kohtasivat ruokakauppias Juho Viinikaisen konkurssissa, jossa suhdeluku oli 14 velkaa 17:sta.²⁰⁹

Se että velkoja ei ilmaantunut vaatimaan saamistaan konkurssista, ei useinkaan johtunut tietämättömyydestä. Konkurssiin ajautuneen henkilön velkojikseen nimeämille Suomessa oleskeleville henkilöille tiedotettiin konkurssista henkilökohtaisesti niin pitkälti kuin se oli mahdollista.²¹⁰ Esimerkiksi värjäri Aadolf Björkmanin konkurssista henkilökohtaisen ilmoituksen kautta tiedon olivat saaneet lähes kaikki hänen nimeämistään 28 velkojasta, mutta silti konkurssissa saamisiaan haki vain kaksi velkojaa.²¹¹ Henkilökohtaisen tiedonvälityksen lisäksi konkurssista tuli antaa julkinen haaste kolmesti sekä suomen- että ruotsinkielisen virallisen lehden sivuilla. Näin oli tarkoitus saavuttaa ne velkojat, joita velallinen ei itse ollut nimennyt.²¹² Ennemmin velan määrä kuin tietämättömyys selitti velkojien haluttomuutta osallistua konkurssiin. Jos velkasumma oli vain muutaman tai joitakin kymmeniä markkoja, velka saatettiin kuitata luottotappioksi ilman, että sitä lähdettiin konkurssista valvomaan.²¹³ Esimerkiksi värjäri ja tukkiasiamies Aadolf Björkmanin ilmoittamista veloista,

---

²⁰⁵ JyMA JRO KAV 1979 II: Poutanen, luettelo velkojista 11.8.1879 ja pesäluettelo 23.8.1879.

²⁰⁶ JyMA JRO KAV 1979 II: Poutasen velkojien vk ja luettelo saamamiehistä 11.8.1879.

²⁰⁷ JyMA JRO KAV 1979 II: Lundbergin velkojien vk ja luettelo velkojista 22.8.1879.

²⁰⁸ JyMA JRO KAV 1877: Taipaleen velkojien vk ja luettelo velkojista 20.11.1877; JyMA JRO KAV 1979 I: Toivaisen velkojien vk ja luettelo velkojista 13.1.1879; JyMA JRO KAV 1979 II: Dunajeffin velkojien vk ja luettelo velkojista 27.8.1879.

²⁰⁹ VMA VHO VAK 1871 S–W: Viinikaisen velkojien vk ja luettelo velkojista 24.5.1870; JyMA JRO KAV 1874: Walleniuksen velkojien vk ja luettelo velkojista 23.3.1874.

²¹⁰ KS 1868: 2. luku § 20.

²¹¹ Tieto tästä sisältyy Björkmanin konkurssiakirjoihin liitettyihin luetteloihin, joissa velkojat ovat kuitanneet saaneensa konkurssista tiedon sekä oikeudelle toimitettuihin erillisiin tiedoksiantoihin samasta asiasta, VMA VHO VAK 1880 B, G – L: Björkman.

²¹² KS 1868: 2. luku § 19.

²¹³ Kuten todettu, konkurssiprosessi nieli aikaa, vaivaa ja varojakin.

joita ei konkurssissa valvottu, 11 oli suuruudeltaan alle 10 markkaa, 11 alle 50 markkaa ja alle sadan markan jäi neljä velkaa.²¹⁴ Pienten velkojen jättäminen luottotappioksi selittyy myös toisella tapaa. Velkoja suojeli tällöin omaa sosiaalista pääomaansa suhteissa muihin liikekumppaneihinsa, kun ei ryhtynyt toimenpiteisiin mitättömien summien vuoksi.²¹⁵

Kuitenkin myös suurempaa kokoluokkaa olevia velallisen ilmoittamia velkoja jäi valvomatta. Esimerkiksi Antti Poutanen oli ilmoituksensa mukaan entiselle työnantajalleen kauppaliike Häggman & Co:n konkurssipesälle velkaa yli tuhat markkaa, paikalliselle kauppias Ville Wessmanille reilun sata markkaa, joensuulaiselle kauppias U. Mustoselle liki 440 markkaa ja pietarilaiselle kauppias Dummlerille samoin yli 400 markkaa velkaa.²¹⁶ Eroa velallisen ilmoittamien ja konkurssissa valvottujen velkojen välillä voikin selittää myös kirjanpidon aikaviiveellä ja ammattitaidolla. Aikaviive syntyi kauppiaiden keskinäisestä kaupankäynnintavasta, luotolle myymisestä. Kauppatavara myytiin merkitsemällä se tilikirjaan puolin ja toisin ja tilit tasattiin yleensä vasta vuoden lopussa.²¹⁷ Näin ollen konkurssiin joutuneen ja tilikirjoista velkasuhteitaan selvittäneen velkojan tilit eivät välttämättä vastanneet todellisuutta. Mitä tulee ammattitaitoon, ainakin kauppiaan ammattia harjoittaessa kirjanpito- ja kirjoitustaidoista, jo aikalaiset katsoivat kauppiaskunnan ammattitaidon olevan paikoin onneton.²¹⁸ Vaikka en työssä muutoin otakaan kantaa konkurssiin joutuneiden henkilöiden kykyihin tai konkurssin syihin, voi tässä yhteydessä esittää, että suuret eroavaisuudet itse ilmoitetuissa ja konkurssissa valvotuissa veloissa saattoivat jossakin määrin olla osoitus myös puutteellisista kirjanpidon taidoista. Siten käsitys talouden tilasta ei ollut riittävä.

Käsitystä tukee Juho Viinikaisen suhdeluku 14 velkaa 17:sta. Kukaan muu tutkituista ei päässyt lähellekään vastaavaa lukua, ja Viinikaisen muista tutkituista erottava tekijä oli hänen liikkeenharjoittajan uransa ajankohta. Viinikainen sai torikauppiaan oikeudet 29.11.1862 ja höökäarin oikeudet neljä vuotta myöhemmin, joten hän ehti harjoittaa itsenäistä liiketoimintaa noin kahdeksan vuotta aikana,

---

²¹⁴ VMA VHO VAK 1880 B, G – L: Björkmanin omaisuusluettelo 9.7.1879 ja vk:t.

²¹⁵ Katso Nummela 2004, 183.

²¹⁶ JyMA JRO KAV 1979 II: Poutasen pesäluettelo 23.8.1879.

²¹⁷ Keskinen 2008, 161.

²¹⁸ Esimerkiksi August Hjelt soimasi Itä-Suomen maakauppiaita paitsi pääoman ja moraalin puutteesta, myös kirjanpidon heikosta taidosta, Hjelt 1893, 6–8.

jolloin torikauppiaalta vaadittiin porvarin oikeuksien saamiseksi luku-, kirjoitus- ja laskutaitoa ja höökareilta myös kirjanpitotaitoa.²¹⁹ Mutta ei asia toki näin suoraviivainen ollut. Esimerkiksi Aadolf Taipale toimi höökarina ja sittemmin enemmän ravintoloitsijana seitsemän vuoden ajan ennen konkurssiaan, mutta hänen suhdelukunsa ei yltänyt lähellekään Viinikaisen vastaavaa.²²⁰

Elämäkokemusta oli kertynyt myös alun perin käsityöläisinä itsensä elättäneille värjäri ja tukkiasioitsija Aadolf Björkmanille sekä puuseppä ja höökari Aadolf Walleniukselle siinä vaiheessa kun he luovuttivat pesänsä konkurssiin.²²¹ Pisimpään liiketoimintaa ennen konkurssiaan ehti harjoittaa Tuomas Häggman, joka antoi kauppiaan valansa joulukuussa 1856 ja ajautui konkurssiin 5.10.1878. Muodollisista kauppiaksi pääsyn vaatimuksista huolimatta Häggmanin kirjanpitotaito tai -into oli ilmeisesti hieman niin ja näin. Paikkakunnan porvarit eivät hyväksyneet Häggmanin ensimmäistä porvarinanomusta vedoten huonoihin kirjanpitotaitoihin ja konkurssioikeudenkäynnissään Häggman sai tuomion juuri kirjanpitovelvollisuuden laiminlyömisestä.²²²

Toisaalta Juho Toivaisen suhdeluku oli lähimpänä Viinikaisen 82 prosenttia: Viinikaisen itse ilmoittamista velkojista 65 prosenttia valvoi saamistaan konkurssissa. Jos ero nyt sitten ylipäättään johtui ammattitaidosta, taisi siihen vaikuttaa enemmän henkilökohtainen kyvykkyys kuin lainkirjaimen mukainen muodollinen oppipätevyys. Juho Toivainen näet oli ollut itsenäinen kauppias vain kymmenen kuukauden ajan ennen konkurssiaan.²²³ Toivaista lyhyemmän aikaa kauppiana Jyväskylässä ehti toimia ainoastaan Sergei Dunajeff, joka sai ruokakauppiaan oikeudet neljä kuukautta ennen konkurssiaan ja vasta vuoden 1879 elinkeinonvapautuksen jälkeen. Myös Antti Poutasen, Tuomas Häggmanin entisen apukaupanhoitajan, kauppiaan ura kesti vain noin vuoden ja seitsemän

---

²¹⁹ Tommila 1970a, 308; Tommila 1972, 82. Viinikaisen konkurssi alkoi 24.5.1870, VMA VHO VAK 1871 S–W: Viinikaisen konkurssihakemus 24.5.1870.

²²⁰ Taipale sai porvarinoikeudet 27.11.1869 ja meni konkurssiin 14.11.1877; JyMA JRO KAV 1877: Taipaleen konkurssihakemus 14.11.1877; Tommila 1970a, 305.

²²¹ Björkman sai porvarinoikeudet 19.8.1865 ja hakeutui konkurssiin 10.7.1879. Wallenius taas astui porvarisluokkaan puuseppänä 24.4.1843 ja höökarin oikeudet hän sai 4.11.1861. Konkurssinsa alkoi 28.3.1874, JyMA JRO KAV 1874: Walleniuksen konkurssihakemus 28.3.1874; VMA VHO VAK 1880 B, G – L: Björkmanin konkurssihakemus 10.7.1879; Tommila 1970a, 358, 386.

²²² JyMA JRO 26.10.1878, § 1035, 17.3.1879, § 297; Tommila 1970a, 291. Häggmanilta emme pysty suhdelukua laskemaan, koska hänen asiakirjansa eivät olleet käytettävissä. Myöskään Antti Turtiaiselta ei löytynyt omia ilmoituksia velkojista. Antti sai porvarinoikeudet 6.10.1877 toimittuaan ennen sitä Häggmanin kauppa-apulaisena, Tommila 1970a, 291, 305.

²²³ Toivainen työskenteli ennen kauppiaan uraansa todennäköisesti kauppapalvelijana ja kauppiaan oikeudet hän sai 23.2.1878, Tommila 1970a, 305.

kuukautta ennen vararikkoa.²²⁴ Ravintoloitsija Henry Lundberg kuului myös nopeasti elinkeinon harjoittamisen jälkeen konkurssiin ajautuneisiin, sillä hän aloitti kirjakauppias Heikki Helmisen omistaman ravintola Uuden Seurahuoneen ravintoloitsijana vuonna 1876 ja jo kolmen vuoden päästä hän hakeutui konkurssiin.²²⁵ Uuden yritystoiminnan riskit myös Jyväskylässä taisivat siis olla suuret.²²⁶

2.5 Tuskinpa konkurssiin kevyin perustein patriarkalisessa yhteiskunnassa

Edellisen luvun kysymys puhtaalta pöydältä aloittamisen halusta johdattaa pohtimaan, millaisia arvostuksia konkurssille 1870-luvun Suomessa annettiin. Arvostuksiin viitataan tässä sillä, millaista vastaanottoa konkurssintekijä saattoi odottaa hakemuksensa jälkeen. Ja viimeistään nyt sopii esittää, että konkurssiin ei varmasti hakeuduttu kevyin perustein tai halusta aloittaa alusta vaan se oli viimeinen vaihtoehto. Konkurssi merkitsi näet täysin vastakkaista toimintaa siihen normaalitilanteen ihanteeseen nähden, joka noudatti patriarkalaisen maailmanjärjestyksen lakeja. Vaikka patriarkalaisuuden perusteisiin vahvasti liittynyt uskonnollisuus menetti ehkä jo 1800-luvun loppua kohden merkitystään, ei lainsäädäntö leskiä lukuun ottamatta mahdollistanut naiselle nousua miehen rinnalle taloudellisissa ja oikeudellisissa asioissa.²²⁷ Nainen oli edelleen naimattomana isänsä tai holhoojansa vallan alainen ja aviovaimona aviomiehensä edusmiehisyyden alainen. Aviomies sai esimerkiksi käyttää sekä yhteistä että vaimon yksityistä omaisuutta, ja naisella ei ollut mahdollisuutta suoran poliittisen vallan käyttöön.²²⁸

Vaikka 1870-luku edusti tietyllä tapaa liberalisoitumista myös naisia koskevassa lainsäädännössä²²⁹, virallisten rakenteiden ohella patriarkaliseen järjestykseen vaikuttivat myös epäviralliset arvostukset. Naisen paikka oli perinteisesti kotitalouden piirissä ja vaikka aviovaimon merkitys esimerkiksi

---

²²⁴ Dunajeff sai kauppiaan oikeudet 21.4.1879 ja Poutanen 19.1.1878, Tommila 1970a, 285, 302.

²²⁵ JyMA JKL KSRK pää- ja rippikirjat 1871—1881, aukeama 199; JyMA JRO KAV 1979 II: Lundbergin konkurssihakemus 22.8.1879; Keski-Suomi 19.8.1876, s. 2.

²²⁶ Vertaa Ericsson 1988, 69; Kaarniranta 2001, 105—106; Keskinen 2008, 149.

²²⁷ Karonen 2004, 141. Normien merkityksestä katso Karonen 2002, 14. Patriarkalaisuudesta leskien ja lasten muodostamissa kotitalouksissa katso Toivanen 2002.

²²⁸ Pyllkkänen 1991a, 94—95; Pyllkkänen 1991b, 106; Häggman 1994, 137; Karonen 2002, 22.

²²⁹ Vuona 1868 säädettiin laki pesäerosta ja esimerkiksi vuoden 1879 elinkeinoasetus mahdollisti aviovaimolle elinkeinon harjoittamisen miehensä luvalla, Alanen 1957, 361—362.

Pesäeroasetuksen tarkoitus oli suojella vaimoa, joka oli miehensä edusmiehisyyden alaisena heikommassa asemassa. Pesäerossa puolisoitten välinen yhteys lakkautettiin jakamalla pesä tilanteissa, joissa puolison yksityinen omaisuus tulisi muutoin käytetyksi sellaisen velan maksamiseen, josta kyseinen omaisuus ei ollut lain mukaan vastuussa, Hemmer 1954, 44.

kauppaliikkeelle saattoi olla huomattavakin, tapahtui aviovaimon vaikutus kulisseyksissä.²³⁰ Miehen tehtävä oli toimia kotitalouden ulkopuolella julkisissa toimissa ja ennen kaikkea elättää perheensä, hankkia hyvä koti ja huolehtia palkollistensa toimeentulosta.²³¹ Joonas Liliequistin mukaan miehen auktoriteetti ja nauttima kunnioitus isäntänä, aviopuolisona ja isänä olivat patriarkaalisuuden ydin ja tuon auktoriteetin saattoi kadottaa, jolloin jopa koko miehisuus asetettiin kyseenalaiseksi.²³²

Konkurssiin hakeutuminen merkitsi patriarkaalisten ihanteiden romuttumista, sillä konkurssin alettua mies ei ollut enää isäntä talossaan: ensimmäisen konkurssioikeuden kuulustelun jälkeen koko hänen omaisuutensa otettiin pois hänen hallinnastaan ja annettiin ensin uskottujen miesten ja myöhemmin toimitusmiesten hallintaan.²³³ Tämän jälkeen velallisen rooli konkurssipesässä rajoittui pesää koskevien tietojen antamiseen pesänhoitajille. Tietojen pimittäjää uhattiin velkavankeusrangaistuksella.²³⁴ Uskottujen ja toimitusmiesten tuli hoitaa pesää kuin omaansa ja jos velallinen oli ennen konkurssia harjoittanut sellaista elinkeinoa, jota velkojat pystyivät jatkamaan, saattoivat he sen tehdä.²³⁵ Velallisen kanssa neuvoteltiin ainoastaan omaisuuden myymisestä: jos velkojat eivät halunneet myydä omaisuutta julkisella huutokaupalla, tuli siihen olla velallisen suostumus.²³⁶ Myös tuomion jälkeiseen velkojainkokoukseen velallisen tuli osallistua. Tuolloin käytiin läpi tilit pesän hallinnosta ja tehtiin ehdotus varojen jakamisesta velkojien kesken.²³⁷

Konkurssin aikana rajoitettiin myös velallisen liikkumista. Aikana konkurssihakemuksen jättämisestä siihen, kunnes velallinen vahvisti ensimmäisessä oikeuden kuulustelussa pesäluettelonsa oikeellisuuden valalla ja luovutti pesänsä uskottujen miesten hallintaan, velallinen ei saanut lähteä

---

²³⁰ Häggman 1996, 62; Karonen 2004, 143. On tosin huomautettu, että jako ei ollut näin suoraviivainen vaan suurimmalle osalle niin miehistä kuin naisistakin kotitalouden hyvinvointi oli yhteinen huolenaihe, jossa normatiiviset työnjaot miesten ja naisten välillä menettivät merkityksensä, Karonen 2002, 17.

²³¹ Häggman 1994, 59, 194; Eilola 2002, 101.

²³² Liliequist 2002, 76.

²³³ KS 1868: 4. luku § 51, 53, 61, 65.

²³⁴ KS 1868: 5. luku § 82.

²³⁵ KS 1868: 4. luku § 57, 5. luku § 70,

²³⁶ Tällä epäilemättä suojeltiin velallista konkurssiprosessin venymiseltä, sillä omaisuuden myymistä ei muutenkaan saanut venyttää pitkään, KS 1868: 5. luku § 71.

²³⁷ KS 1868: 7. luku § 101. Toki velallisella oli sen jälkeen myös mahdollisuus moittia oikeudelle tapaa, jolla pesää oli hoidettu, mutta ainakaan nyt tutkituissa konkurseissa näin ei käynyt, KS 1868: 7. luku § 107—108.

asuinpaikastaan muualle kuin oikeuteen ja jumalanpalvelukseen.²³⁸ Tämän jälkeen matkustaa poistua kahdeksan päivämatkan päähän, kunhan velallinen ilmoitti olinpaikkansa uskotuille miehilleen. Jos velallista ei löydetty tarvittaessa sieltä, missä hänen piti olla, uhkasi häntä taas velkavankeus.²³⁹ Omaisuus, joka velallisella ja hänen perheellään oli konkurssipesästä käytettävissä, rajoittui välttämättömiin pito -ja petivaatteisiin. Elatusta velallinen sai konkurssipesästä paikalletulopäivään asti.²⁴⁰ Elannon hankkiminen ei tosin tarkoittanut entisen elinkeinotoiminnan harjoittamista, koska esimerkiksi kauppaliike kuului konkurssipesään. Konkurssiin joutuneen asumisesta konkurssilaki ei määrännyt erikseen.

Velallisen elämästä välittömästi konkurssiin hakeutumisen jälkeen eivät lähteet kerro oikeastaan mitään. Siten on vaikea tietää, millaisissa oloissa velallinen perheineen eli ja kuinka he jatkoivat arkeaan konkurssin aikana. Todennäköisesti he kuitenkin asuivat edelleen entisessä kodissaan, mutta kuin vieraina, koska eihän se heidän hallinnassaan enää ollut. Miten sitten perheen sisäiset valtasuhteet muuttuivat konkurssin aikana, tai muuttuivatko lainkaan, sitä on vaikea sanoa. Voihan olla, että kriisin hetkellä patriarkaalisen järjestyksen ja säädyn mukainen elämä ei enää ollut pääasia. Vaikka näin ei tainnut ainakaan Aadolf Taipaleen kohdalla olla asianlaita:

...tähän liitetty luettelo näyttää, itselleni, vaimolleni ja lapsilleni tulis konkurssimassasta päältä eroitetuksi ja että konkurssin ajalla saisimme säätymme mukaisen ylöspidon samasta massasta.²⁴¹

Oikeudelle esitetty pyyntö saada ottaa tavaraa konkurssipesästä ei sinänsä ollut erikoinen, koska näin tekivät myös useat muut konkurssintekijät. Oikeus ei pyyntöihin kuitenkaan suostunut, koska laki ei menettelyä mahdollistanut.²⁴² Erityistä Aadolf Taipaleen pyynnössä oli kuitenkin sen suuruus ja sisältö. Taipaleet anoivat tavaraa yhteensä 907,87 markan edestä, joka oli suuri summa suhteutettuna koko heidän irtaimen omaisuutensa arvoon.²⁴³ Samoin se oli suuri

---

²³⁸ KS 1868: 3. luku § 39. Oikeuden ensimmäinen kuulustelu tuli kaupungissa järjestää kahden viikon kuluttua konkurssihakemuksen jättämisestä, KS 1868: 2. luku § 13.

²³⁹ KS 1868: 3. luku § 37, 39.

²⁴⁰ KS 1868: 3. luku § 42.

²⁴¹ JyMA JRO KAV 1877: Taipaleen konkurssihakemus 14.11.1877.

²⁴² Myös Turtiainen, Viinikainen, Lundberg, Toivainen ja Häggman esittivät saman anomuksen, JyMA JRO 21.1.1871; 12.5.1879; 21.6.1879; 9.8.1879; 22.3.1880.

²⁴³ JyMA JRO KAV 1877: Taipaleen vk 20.11.1877.

verrattuna muiden tutkittujen pyyntöihin.²⁴⁴ Taipaleiden koti oli kyllä ennen konkurssia mukava, hyvin toimeentulevan henkilön koti. Kodista löytyi lukuisia pehmustettuja tuoleja, nojatuoleja sekä sohva. Seinille oli nostettu liki kolmekymmentä taulua ja ruokapöytään pystyttiin kattamaan hopeiset aterimet.²⁴⁵ Niiden tavaroiden joukossa, jotka Taipaleet halusivat pesästä itselleen saada, olivat myös nämä 29 seinätaulua ja saman verran kukkapurkkeja, joten kaiketi Taipaleet halusivat saada entisestä kotitaloudestaan mukaansa paitsi elämälle välttämättömimmät esineet, myös rippeet siitä elintasosta ja statuksesta, johon he olivat tottuneet.

Paitsi että konkurssi rikkoi patriarkaaliseen järjestyksen harmonian siten, että mies ei pystynyt tarjoamaan perheelleen ja alaisilleen elantoa ja suojelusta, rikkoi se myös sitä kunniakäsitystä, joka vaikutti ainakin liike-elämään osallisena olevien miesten toimintamahdollisuuksiin. Vaikka kauppiaiden kunniakäsitys oli muuttunut jo uuden ajan alussa yhteisöllisestä yksilölliseksi, se ei tarkoittanut, ettei kunnia olisi ollut kauppiaille tärkeää. Vakavammin he suhtautuivat loukkauksiin silloin, jos heidän kunniansa asetettiin kyseenalaiseksi taloudellisissa asioissa. Vaikka 1800-luvulla yritysjohtajat eivät mukaan enää joutuneet kunniansa puolustamaan julkisesti, ei kunnian merkitys silti kadonnut.²⁴⁶ Eikä kunnianloukkauksesta oikeuteen haastaminen 1800-luvun loppupuolen Jyväskylässäkään mahdottomuus ollut. Aadolf Taipale oli ilmeisen tarkka kunniastaan, sillä hän veti oikeuteen useamman kuin yhden kunniansa loukkaajan.²⁴⁷ Vuonna 1873 Taipale esimerkiksi syytti Jyväskylän raastuvanoikeudessa hankasalmelaisen talollisen Juho Puhakan vahvassa humalatilassa haukkuneen Taipaletta keskellä katua varkaaksi ja Taipaleen kotitaloutta varkaan pesäksi. Puhakan kimpaantumisen taustana oli kuulemma sen punssiryypyn kalleus, jonka hän oli ostanut Taipaleen ravintolasta. Se oli Puhakan mielestä hävyttömin ravintola, jossa hän oli koskaan käynyt.²⁴⁸

---

²⁴⁴ Esimerkiksi Antti Poutanen anomuksen arvo oli 200 mk ja se sisälsi piirongin, sängyn, neljä tuolia, pöydän, lapsen kätkyet, pesupunkan, höyhen polsterin, parin lakanoita, kolme höyhentyynyä ja kolme paitaa. Turtiaisen pyytämien tavaroiden, joiden sanoi olleen osaksi vanhoja ja osaksi huonoja, arvo oli myös suuri 819,90 markkaa, mutta hänen omaisuutensakin oli suurempi, kauppavaraston arvo oli 36 000 markkaa, JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiaisen ja Häggman & Co:n vk ja kauppaliiikkeen omaisuusluettelo 23.11.1878; JyMA JRO KAV 1979 II: Poutasen vk 25.8.1879.

²⁴⁵ JyMA JRO KAV 1877: Taipaleen pesäluettelo 20.11.1877. Irtaimen omaisuuden arvo oli 2 113,25 markkaa ja se koostui pelkästään kotitalouden irtaimesta.

²⁴⁶ Karonen 2000, 60, 63; Karonen 2004, 142, 147,—152.

²⁴⁷ JyMA JRO 16.4.1872 § 113, 23.5.1870 § 156, 7.2.1876, § 32.

²⁴⁸ JyMA JRO 31.3.1873, § 86.

Myös Antti Poutanen tuli raastuvanoikeuteen kunnian palauttaminen mielessään. Poutanen syytti leipuri Aabraham Saleniuksen väijyneen häntä kauppias Kuntsin puodissa ja hyökänneen hänen kimppuunsa. Eipä Salenius olisi voinut Poutasta juuri pahemmin nimitellä, — vieläpä useiden kaupunkilaisten läsnä ollessa — sillä Salenius oli painanut Poutasen pään jalkoväliinsä ja haistattanut tällä takapuoltaan. Poutanen oli hänen mielestään ”helvetin rakki, lurkki ja lurjus”.²⁴⁹ Syyksi hermostumiseensa Salenius kertoi, että Poutanen kirjoitteli nimimerkin takaa koko paikkakuntaa ja Saleniusta itseään loukkaavia kirjoituksia Päijänne -lehteen.

Kauppiaalle kunnia oli elintärkeä, sillä kunniaton mies ei voinut olla hyvämaineinen. Ja hyvää mainetta menestyksellinen liiketoiminta edellytti. Ja kuten johdannossa jo todettiin, kaikkien yritystoimintaa harjoittaneiden tuli sisäistää saman yrittäjäkulttuurin moraalinormisto voidakseen toimia menestyksellisesti liike-elämässä. Se näet takasi viime kädessä luottamuksen osapuolten välillä ja määritteli hyväksytyt rajat. Norminmukainen, maineeltaan hyvä yrittäjä oli luonut maineensa kunniallisena, sanansa pitävänä miehenä ja oli vakavarainen.²⁵⁰ Kauppiaskunnia ja kotitalouden piiriin kuulunut patriarkalisuus eivät olleet erillisiä asioita: tuskin miestä, joka ei pystynyt täyttämään velvoitettaan pitää alemmistään huolta, voitiin pitää luotettavana liikekumppanina.

Kauppaliike Häggman & Co:n ainoan osakkaan, kauppias Antti Turtiaisen kirje raastuvanoikeudelle konkurssinsa alettua kertoi ehkä juuri yrityksestä vakuuttaa velkojat omasta kunniallisuudestaan ja siten säilyttää maine liikemiehenä. Kirjeessään Turtiainen pyysi päästä vapaaksi kauppaliike Häggman & Co:n velkojien tulevista vaatimuksista.²⁵¹ Vaatimustaan hän perusteli sillä, että vaikka hän joutui toimeensa kauppahuone Häggman & Co:n osakkaana tunnustamaan vekseleitä nimellään, ne eivät olleet hänen henkilökohtaisia velkojaan. Päinvastoin, Antti halusi tähdentää, että hän oli kaikissa muissa toimeensa, esimerkiksi Jyväskylän Tupakkatehtaan osakkaana ja Palovakuutus asioimiston pitäjänä hankkimansa varat laittanut kauppaliikkeen hyväksi. Mielestään hän ei myöskään ollut tuhlannut tai muuten menetellyt laittomasti kauppahuoneen omaisuuden kanssa toisin kuin entiset yhtiökumppaninsa Tuomas

---

²⁴⁹ JyMA JRO 6.5.1882, § 377; JyMA JRO 12.6.1882, § 410. Vertaa Vilkuna 2010, 105—110.

²⁵⁰ Kallioinen 2002, 118—120.

²⁵¹ Siis siitä, että velallinen joutui konkurssin jälkeen vastaamaan tulevaisuudessa hankkimallaan omaisuudella niistä veloista, joille ei riittänyt maksua konkurssipesän varoista.

Häggman ja Eemil Sarlin²⁵². Heidän Turtiainen syytti käyttäneen osan yhtiön voitoista omaksi hyödykseen siinä missä hän itse oli uhrannut kauppaalikeelle paitsi aikansa ja varansa, nyt myös terveytensä ja siksi Antti katsoi, että ”niin lienee tämä rasitus jo minun osakseni riittävä”.²⁵³

2.6 Velallisen rooli konkurssioikeudenkäynnissä

Jos ei vararikkoon ajautuneelle velalliselle annettu konkurssisäännössä kovin suurta roolia, ei sitä ollut tarjolla itse konkurssin käsittelyissä oikeudessakaan.

Raastuvanoikeuden pöytäkirjoja lukiessa ei voi välttyä ajatukselta, että velallinen oli oikeuden istunnoissa pääosin sivullinen, joka seurasi sivusta näytelmää, jonka keskushahmo hän itse kuitenkin oli — vähän samalla tavalla kuin hän konkurssin alettua oli ulkopuolinen kodissaan entisen omaisuutensa keskellä muiden ihmisten sitä hoidellessa. Konkursivelallisen rooli oikeudessa jäi useimmiten erilaisten omaisuutta koskevien luetteloiden ja selvennysten oikeudelle toimittamiseen sekä valan vannomisiin.²⁵⁴ Esimerkiksi Juho Toivaisen ensimmäisessä kuulustelussa Juhon osa oli todeta, että hänellä ei ollut vastaan väitettävää niihin velkavaatimussummiin, joita tuolloin paikalla olleet velkojat oikeudelle esittivät. Hän myös pyysi saada tulevaisuudessa korjata omaisuusluetteloja, jos niistä jotakin puuttui. Tällainen pyyntö oli hyvin tavallinen samoin kuin pyyntö saada konkurssisäännön mukaisesti vahvistaa luettelot velallisen valalla.²⁵⁵

Paikalletulopäivän käsittelyyn Toivaisella ei ollut lisättävää eikä häneltä vaadittu lisätietoja, mutta ensimmäisessä esiinhuudossa hän jätti oikeuteen kirjallisen täydennyksen pesäluetteloonsa. Tuolloin oikeudessa oli paikalla myös Toivaisen vaimo Selma, joka velkojien vaatimuksesta antoi valan siitä, että pesäluettelo piti paikkansa.²⁵⁶ Toisessa huudossa Juho Toivainen anoi oikeudelta saada ottaa pesästä tavaroita sekä vastasi erääseen kauppias Ville Wessmanin esittämään väitteeseen.²⁵⁷ Jos taas velka-asiasta kiistely vaati henkilötodistajia, ei

---

²⁵² Eemil Sarlin jatkoi kauppafirmassa Turtiaisen kanssa, kun Tuomas lähti siitä 29.9.1877. Sarlin puolestaan jätti firman jo 26.4.1878, JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiainen ja Häggman & Co, Häggman & Co:n omistussuhteita koskeva sopimus 29.9.1877 ja 26.4.1878.

²⁵³ JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiainen ja Häggman & Co, Turtiainen JRO:lle 23.11.1878.

²⁵⁴ Katso esimerkiksi JyMA JRO 17.3.1879, § 298, 8.9.1879, § 1014, 26.7.1879, § 806, 29.12.1879, § 1471; KS 1868: 2. luku § 13, 15, 17, 24.

²⁵⁵ JyMA JRO 16.1.1879, § 28.

²⁵⁶ JyMA JRO 5.5.1879, § 513, 26.5.1879, § 599.

²⁵⁷ JyMA JRO 9.6.1879, § 646. Velallisen ei lain mukaan tarvinnut osallistua henkilökohtaisesti kuin ensimmäiseen oikeuden kuulusteluun ja paikallatulopäivään, ei esiinhuutoihin, KS 1868: 2. luku § 13, 24.

velallinen tietenkään itse voinut asiassa todistaa vaan tuolloin paikalle kutsuttiin ulkopuoliset todistajat.²⁵⁸

Jos velallisen rooli tutkituissa konkurssissa oli useimmiten Toivaisen kaltainen, velkojien osa oli hyvin erilainen. Esiinhuudot, joita pidettiin kaksi, olivat velkojien tilaisuus taistella omalle velalleen paras mahdollinen maksu. Velat tuli ilmoittaa oikeudelle jo paikalletulopäivänä, jotta ensimmäisessä esiinhuudossa kaikilla oli tieto konkurssissa valvotuista veloista ja niihin pystyi reagoimaan. Konkurssien kiivaimmat keskustelut käytiinkin esiinhuudoissa ja nimenomaan velkojien välillä. Vaikka velallinen usein osallistui esiinhuutoihin, oli harvinaista, että velkoja kohdisti huomautuksensa tai kiistämisensä velalliselle. Se johtui arvatenkin samasta syystä kuin se, että itse velallinen ei esittänyt velkojia kohtaan väitteitä. Oikeudessa eivät näet olleet vastakkain velallinen ja hänen velkojansa vaan velkojat ja konkurssipesä, ja konkurssipesän puolesta oikeutta kävivät pesän hoitajat, ei velallinen. Konkurssipesän hoitajina toimineiden tehtävä oli pysyä ajan tasalla velkojien vaatimuksista suhteessa siihen tietoon, joka heillä veloista oli velallisen antaman tiedon perusteella. Aadolf Taipaleen konkurssissa pesän hoitajat esittivät oikeudelle huomautuskirjelmän, jossa he tekivät huomautuksia kaikkiaan yhdestätoista velkavaatimuksesta, kun valvontaja oli kaikkiaan 17. Jotakin velkaa vastustettiin sen etuoikeusvaatimuksen osalta lakiin perustumattomana, toista taas siksi, että se oli osoitettu maistraatille eikä raastuvanoikeudelle. Talollisen Topias Ristonmaan kaksi valvontaa olivat puolestaan pesänhoitajien mielestä

aivan ansiottomat ensiksikin saaman minkäänlaista etu-oikeutta ja toiseksi on se vaatimus, joka perustuu velkakirjaan 27 ptä joulukuuta 1876, aivan perätöin, koska se jo on maksettu Janhusen velkakirjalla osaksi, ja muuten tilissä kuitiksi tehty.²⁵⁹

Konkurssipesän hoitajat tuli valita mieluiten asianomistajien joukosta.²⁶⁰ Useimmiten pesän hoitajaksi valittiin menestyksekkäs kauppias. Esimerkiksi maineikas kauppias ja myöhempi teollisuusyrittäjä Janne Parviainen toimi sekä

---

²⁵⁸ Esimerkiksi Juho Viinikaisen konkurssissa Matti Kahilainen toi kahdeksan todistajaa todistamaan kiistettyä velkaansa, että hän oli työskennellyt Juhon tilalla myllärinä ja muissa toimissa vuoden ajan, JyMA JRO 7.11.1870, § 437, 21.11.1870, § 453. Katso myös 1.4.1878, § 286.

²⁵⁹ JyMA JRO KAV 1877: Taipale, Kuntsi ja Turtiainen JRO:lle 11.3.1878.

²⁶⁰ KS 1868: 5. luku § 51.

Antti Turtiaisen että Juho Viinikaisen konkurssissa ja Antti Poutasen toisessa konkurssissa pesänhoitajana.²⁶¹ Tuomas Häggman ehdotti häntä myös oman konkurssinsa uskotuksi miehiksi, mutta hänen ei katsottu voivan ottaa tointa vastaan. Se oli näet ristiriidassa sen kanssa, että Parviainen hoiti jo Antti Turtiaisen ja kauppafirma Häggman & Co:n pesää, jonka kanssa Häggmanin konkurssipesällä oli ”erityisiä riitoja”.²⁶² Myös kauppias Kristian Lindh toimi kahdessa konkurssissa pesänhoitajana, sillä hän huolehti sekä Turtiaisen että Juho Toivaisen konkurssipesistä.²⁶³

Poikkeuksellista ei ollut myöskään kruunun viranomaisen toimiminen pesänhoitajana. Varakihlakunnantuomari Alfrid Aejmelaus toimitti molempien Anttien, Poutasen sekä Turtiaisen, konkurssseja.²⁶⁴ Juho Viinikaisen konkurssipesää hoiti omalta osaltaan raatimies Kustaa Girsén, kun taas kruununkasööri Backman oli Sergei Dunajeffin konkurssin toimitsijamies.²⁶⁵ Uskotuksi miehiksi saattoi saada myös henkilön, jota velallinen itse ehdotti tehtävään. Siinä onnistui juuri Dunajeff, jonka ehdotusta kauppias Juho Poikolinista ei kukaan vastustanut.²⁶⁶ Ristesivätpä nyt tutkitut konkurssit ja niiden tekijätkin pesänhoidollisissa asioissa: Antti Turtiainen toimi Aadolf Taipaleen pesän hoitajana koko Taipaleen konkurssin ajan. Valittaessa Taipaleen uskottuja miehiä Aadolf Taipaleen veli Matti Taipale ehdotti, että velallinen itse saisi hoidettavakseen konkurssiin luovutetun omaisuuden. Velkoja Topias Ristonmaa kuitenkin katsoi, että Antti Turtiainen oli paitsi suurin velkoja, myös sopivin toimeen.²⁶⁷

Vaikka Aadolf Taipaleelle ei suotu mahdollisuutta toimia oman pesänsä uskottuna miehenä, ei se kuitenkaan mahdotonta ollut, vaikkakin harvinaista. Tuomas Häggmanin esittäessä tällaisen pyynnön oikeus ja muut velkojat suostuivat siihen. Tuomas esitti, että hän toimisi uskottuna miehenä, koska hänellä itsellään oli paras tietämys konkurssipesän asioista. Häggmanin rinnalle uskotuiksi miehiksi valittiin lehtori Rafael Hårdh ja kirjakauppias Heikki Helminen. Häggmanin valinnan puolesta käyttivät puheenvuorot leipuri Fritiof

---

²⁶¹ JyMA JRO 13.6.1870, § 176, 9.11.1878, § 1079, 17.3.1879, § 298, 10.10.1881, § 834.

²⁶² JyMA JRO 26.10.1878, 1035.

²⁶³ JyMA JRO 16.1.1879, § 28, 5.5.1879, § 513.

²⁶⁴ JyMA JRO 25.8.1879, § 945.

²⁶⁵ JyMA JRO 17.6.1870, § 176, 22.12.1879, § 1460.

²⁶⁶ JyMA JRO 8.9.1879, § 1015. Poikolin ei kuitenkaan toiminut enää toimitsijamiehenä, koska piika Eeva Simolin ja velkoja Aarne Koskisen edustaja Alfrid Aejmelaus ehdottivat toimeen kruununkasööri Backmania, JyMA JRO 22.12.1879, § 1460.

²⁶⁷ JyMA JRO 26.11.1877, § 836.

Salenius sekä raatimies Lars Widbohm.²⁶⁸ Tuomaksen pääseminen uskotuksi mieheksi ja hallitsemaan omaa pesäänsä oli melkoinen luottamuksen osoitus velkojilta. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että tuossa kokouksessa, jossa uskotut miehet valittiin, oli edellä mainittujen velkojien lisäksi paikalla ainoastaan posteljooni Kalle Oittinen. Seuraavassa oikeuden käsittelyssä oli paikalla suurin osa velkojista ja Häggmania ei enää valittu toimitsijamieheksi. Ei hän sitä tosin edes ollut vaatimassa, koska oli poissa oikeudesta.²⁶⁹

Velallinen osallistui siis normaalitilanteessa oikeussalin keskusteluun hyvin vähän. Tilanne kuitenkin muuttui, jos oli syytä epäillä velallisen toimineen velkojien etuja vastaan tai syyllistyneen jopa konkurssirikollisuuteen.

Kun yleinen syyttäjä Jakob Edvard Sandelin esitti, että Antti Turtiainen tulisi tuomita konkurssilain mukaan siitä tavasta, jolla hän toimi Tuomas Häggmanin jättäessä kauppafirman, eivät Turtiaisen puolesta puhuneet pesänhoitajat vaan hän vastasi itse syytteeseen. Saman konkurssin ensimmäisessä oikeuden kuulustelussa erään ulkomaisen velkojan edustajana toiminut Alfrid Aejmelaesus ja syyttäjä Sandelin esittivät muiden velkojien siihen yhtyessä, että myös Tuomas Häggman ja Eemil Sarlin olivat kauppafirman omistajia siinä missä Turtiainenkin. Sen vuoksi myös heidän tulisi luovuttaa omaisuutensa kauppafirman velkojen maksuun. Oikeuspöytäkirjan mukaan tähän Antti Turtiainen ei puolestaan vastannut mitenkään.²⁷⁰

Vasta toisessa esiinhuudossa, jossa syyttäjä esitti syytteensä siitä, että Turtiainen ei ollut kuuluttanut Tuomas Häggmanin firmasta poislähtemisestä asianmukaisella tavalla, Turtiainen tunnusti laiminlyöneensä kuuluttamisen. Turtiainen puolustautui toimineensa niin siksi, että kaikkia velkoja siltä ajalta, kun Häggman kuului firmaan, ei ollut vielä maksettu. Syyttäjä jatkoi väittämällä, että Turtiainen ei kuuluttanut asiasta, koska näin hän nautti suurempaa luottamusta liiketoimissaan ja sai siten valheellisesti velkaa. Turtiainen oli sitä mieltä, että hän itse nautti vähintään yhtä suurta, ellei suurempaakin luottamusta kuin Häggman, sillä hän oli osallistunut firman hoitoon enemmän kuin Tuomas. Eemil Sarlinin lähdöstä Turtiainen puolestaan oli sitä mieltä, että toimenpide oli vain hyvä, sillä Sarlin vietti hänen mielestään irstasta elämää. Velkojat eivät syyttäjän väitteitä oikeudessa kommentoineet vaan heidän keskustelunsa koski lähinnä Eemil

---

²⁶⁸ JyMA JRO 16.10.1878, § 1035.

²⁶⁹ JyMA JRO 10.2.1879, § 149.

²⁷⁰ JyMA JRO 9.11.1878, § 1079.

Sarlinin isän Konstantin Sarlinin valvomaan 20 000 markan velkaa, jota vastaan oli esitetty huomautuksia.²⁷¹

Raastuvanoikeuden tuomio oli lopulta suosiollinen niin Konstantin Sarlinille kuin Turtiaisellekin: ensin mainittu sai velkansa tuomituksi maksuun pesän varoista ja Turtiainen ei saanut konkurssirikostuomiota.²⁷² Ehkä niin kävi sen vuoksi, että kukaan velkojista ei vaatinut hänen saattamistaan vastuuseen rikoksesta.

Tuomas Häggmanin perustamastaan yhtiöstä irtautuminen nousi tietenkin keskusteluun myös hänen konkurssioikeudenkäynnissään. Toisin kuin Turtiaisen konkurssissa, nyt asiasta nousi laaja keskustelu, johon osaa ottivat useat velkojat. Häggman puolustautui syytöksiä vastaan kertomalla jättäneensä kirjallisen ilmoituksen ja Turtiaisen kanssa tehdyn erosopimuksen pormestari Mikko Dunajeffille. Velkojista Janne Parviainen piti tätä riittämättömänä, koska ilmoitus erosta olisi tullut antaa maistraatille eikä pormestarille. Useat velkojat yhtyivät Parviaisen lausumaan, mutta pisimmälle meni kauppias Ville Wessman, joka väitti Tuomas Häggmanin jättäneen ilmoituksen firmasta lähdistään yksityisesti pormestarille sen jälkeen, kun kauppafirman talous oli huonontunut. Talollinen Topias Könkkölä ja tilanomistaja Fritiof Törnroos vaativatkin Häggmanin asettamista lailliseen vastuuseen huolimattomuudesta ja piittaamattomuudesta velkojiaan kohtaan.²⁷³

Topias Könkkölä syytti myös Häggmanin menetelleen petollisesti häntä kohtaan luotonannon yhteydessä, jossa Könkkölä lainasi Häggmanille 12 000 markkaa vuonna 1878 kiinteistökiinnitystä vastaan. Könkkölä väitti Häggmanin peittäneen häneltä sen, kuinka monta velkaa kyseistä kiinteistöä todellisuudessa rasitti. Todistuksen kiinteistöön kohdistuneista rasitteista oli antanut samainen pormestari Dunajeff. Tuomas Häggmanin vastaus oli vähintäänkin epämääräinen, sillä hän vetosi pormestarin antaman todistuksen viitanneen nimenomaan vain kahteen ensimmäiseen kiinnitykseen.²⁷⁴

Häggmania ei kuitenkaan tästä syytöksestä lopulta tuomittu. Tuomio tuli kirjanpitovelvollisuuden rikkomisesta, josta osa velkojia ja yleinen syyttäjä vaativat Häggmania vastuuseen. Kauppiaan tuli pitää kirjaa liiketoimistaan ja ajantasaiset tilikirjat tuli toimittaa oikeudelle konkurssiin ajaututtaessa. Tuomas

---

²⁷¹ JyMA JRO 21.4.1879, § 445.

²⁷² JyMA JRO 21.6.1879 (ei §).

²⁷³ JyMA JRO 17.3.1879, § 297.

²⁷⁴ JyMA JRO 17.3.1879, § 299.

Hägman pystyi ne toimittamaan vain vuosilta 1857, 1870—1873, ja vaikka hän anoi toisessa huudossa lisääikaa tilikirjojen loppuun saattamiseen, näin ei koskaan käynyt vaan raastuvanoikeus katsoi kirjanpitovelvollisuuden rikkoneen velkojien oikeutta ja etua ja tuomitsi Hägmanin konkurssisäännön 88 pykälän perusteella kolmeksi kuukaudeksi vankeuteen.²⁷⁵

Velkojien suhtautuminen velalliseen näyttäytyy tuomiokirjoissa pääosin ymmärtäväisenä ja välinpitämättömänäkin. Kielenkäyttö oli hillittyä ja mustamaalaaamista ei tapahtunut. Osittain se johtui siitä, ettei oikeudessa voinut pilkkaamaan ryhtyä tai muuten sai itse vastata kunnianloukkaussyytteeseen.²⁷⁶ Vaikutuksensa oli luultavasti myös sillä, että oikeudenkäynnin lisäksi konkurssissa oli myös toinen tapahtumisen taso, velkojainkokoukset. Koska myös niissä käsiteltiin velallista ja konkurssia, oikeuden edessä käsiteltäväksi jäi vain osa asioista. Oikeastaan muuten ei voi selittää sitä, kun velkoja Törnroos ja toimitusmies Otto Boije oikeudessa huomauttivat, että Tuomas Hägman ei ilmoittanut varojensa joukossa omistamaansa tukkisahaa, syytöksen kohteena olevan vastaukseksi riitti, että hän luovutti sen kauppaneuvos Ahlqvistille. Että asiasta ei vaadittu lisäselvityksiä tai herännyt keskustelua voi tietenkin kertoa kirjurin tavasta kirjata asiat, mutta toisaalta siitä, että asia oli useimpien läsnäolijoiden kesken ennestään tunnettu ja jo selvitetty.²⁷⁷

Se että velkojat eivät oikeudessa mustamaalanneet tai syyllistäneet velallista niissäkään tapauksissa, joissa saattoi olla aihetta epäillä velallisen toimineen huolimattomasti tai muutoin laittomasti velkojia kohtaan, johtui kahdesta tekijästä. Ensinnäkin oli hyödyllisempää osoittaa puutteita muissa velkojissa ja heidän velkavaatimuksissaan kuin mustamaalata velallista, joka oli jo konkurssissa. Tämä ei kuitenkaan koskaan vapautuisi niiden velkojen maksusta, jotka konkurssituomiossa maksuun katsottiin olevan oikeutetut. Toisekseen, vaikka vararikko rikkoi vakavaraisuuden ja sanansa pitämisen hyveitä, ei velkasuhde välttämättä ollut ainoa velallisen ja velkojan välejä määrittävä tekijä. Velkojien joukossa oli niitä, joille vararikkoinen oli sukulainen, ystävä tai tuttava.

Tuttuuteen perustuneista suhteista vihjeitä lähteistä löytyy. Esimerkiksi lapsen kummisuhde yhdisti joitakin velallisia ja velkojia. Ja vaikka näitä

---

²⁷⁵ JyMA JRO 17.3.1879, § 299, 12.5.1879 (ei §).

²⁷⁶ Vilkuna 2010, esimerkiksi 106—107, 140

²⁷⁷ Yhdessäkään tutkittujen konkurssien oikeudenkäyntipöytäkirjoista ei ole mainintoja siitä, että velallisen vihjattaisiin piilottaneen tai hukanneen omaisuuttaan esimerkiksi antamalla sitä pois tai siirtämällä vaikkapa vaimolle.

velkasuhteita, joiden osapuolten välillä oli kummilapsisuhde jompaankumpaan suuntaan, ei ollut kovin montaa, osoittavat ne todeksi edellä esitettyä siitä, että puhdas liike- tai velkasuhde ei ollut välttämättä ainoa suhdetta määrittävä tekijä. Antti Poutasella oli velkojansa ja pesänhoitajansa Aatami Kukkosen kanssa molemminpuolinen kummilapsisuhde. Poutanen ja vaimonsa Eeva olivat Aatamin lapsen kummit ja Aatami oli puolestaan Poutasten pojan Toivon kummi.

Myös Juho Viinikaisella oli tällainen molemminpuolinen kummilapsisuhde erääseen velkojaansa, Juho Hermannin Laaksoseen. Aadolf Taipale taas toimi Antti Nählstedtin lapsen kummina. Taipaleen lasten kummeista myös hänen velkojiaan olivat kauppiat Tuomas Häggman ja Tuomas Kuntsi, olkoonkin, että velkojana konkurssissa toimi Häggman & Co:n konkurssipesä. Itse Tuomas Häggmanilla oli molemminpuolinen kummisuhde jopa kolmen velkojansa kanssa: raatimies Magnus Forsblomin, kihlakunnan henkikirjoittaja Kustaa Rönnebergin sekä Rafael Hårdhin kanssa. Tämän lisäksi hän itse oli velkojiensa, kauppiaiden Janne Parviaisen, Tuomas Kuntsin ja J. H. Michelssonin, lasten kummi. Lehtori Petter Hällfors oli puolestaan Häggmanin tyttären Signen kummi.²⁷⁸

Konkurssioikeudenkäynnit selvitettiin omin voimin, harvoin turvauduttiin asianajajiin. Konkurssioikeudenkäyntien luonne kirjallisena ja siviilioikeudellisena oli sellainen, jossa asianajajia olisi kuitenkin voinut ajatella käytettävän.²⁷⁹ Vaikka jotkin velkojista käyttivät apua kirjallisten todistustensa laatimisessa, itse konkurssioikeudenkäynneissä asianajajan käyttö ei ollut tavallista.²⁸⁰ Myöskään velalliset eivät turvautuneet asianajajaan (procurator, advokat), edustajaan (ombud, fullmaktige) tai oikeudenkäyntiavustajaan (rättegångsbittråde).²⁸¹

Niissä tapauksissa, joissa itse velallinen oli sairas tai kuollut ja vaimo osallistui konkurssioikeudenkäynteihin, ei vaimollakaan ollut apunaan asianajajaa

---

²⁷⁸ JyMA JKL KSRK, syntyneiden ja kastettujen luettelot 1841—1886, MKO 1—7.

²⁷⁹ 1600-luvun asianajajalaitoksen kehittymistä tutkinut Pia Letto-Vanamo sanoo asianajajia käytetyn etenkin jutuissa, joissa käsittely oli kirjallista. Se ei johtunut tarpeesta, vaan siitä, että sellaisissa käsittelyissä edustajan käyttäminen oli mahdollista, Letto-Vanamo 1989, 233. Pihlajamäki taas katsoo asianajajia käytetyn 1800-luvulla juuri siviiliasioissa, koska niissä oli todennäköisemmin maksukykyisempiä ihmisiä, joiden intressit olivat suuret ja asiamiehelle maksaminen oli näin ollen kannattavampaa, Pihlajamäki 2009, 99.

²⁸⁰ Katso esimerkiksi VMA VHO VAK 1871 S–W: Viinikainen, Sipilän vk 15.10.1870.

Asianajajien käyttöön vaikutti tietenkin myös, että asianajoa ainoana ammattinaan harjoittaneita, koulutettuja asianajajia oli esimerkiksi vuonna 1879 vain noin pari kymmentä koko maassa, Pihlajamäki 2009, 84, 88.

²⁸¹ Velallisen ei tarvinnut lähettää edustajaa oikeuteen edes silloin, kun ei päässyt itse paikalle, kuten Lundbergin tapaus osoittaa, JyMA JRO 19.1880, § 27, 2.2.1880, § 76.

tai edustajaa.²⁸² Velkojia puolestaan edustivat usein oikeudessa edustajat, mutta kyse ei tuolloin ollut varsinaisesta asianajotoimesta, sillä he edustivat poissaolevia velkojia heidän puolestaan valtuutettuina.²⁸³ Luonnollisesti valtuutettuja edustajia käyttivät etenkin ulkomaiset ja muut kauempana asuvat velkojat.²⁸⁴ Asianajo- ja edustustoimi oli tutkitulla ajalla vielä valtiollista: valtuutettuina edustajina 1870-luvun jyvaskyläläisissä konkurssissa toimivat etupäässä kruunun virkamiehet, kaupunginviskaali ja konkurssien yleinen syyttäjä Jakob Edvard Sandelin sekä varakihlakunnantuomarit Alfrid Aejmelaeus ja Otto Boije. Myös kaupunginvouti Artturi Pettersson ja kruununvouti Waldemar Rönneberg toimivat jonkin verran velkojien edustajina.²⁸⁵ Toinen huomattava ryhmä, joka lähetti edustajan puolestaan oikeuteen, olivat talolliset ja muut maataloudesta elantonsa saaneet, kuten rengit ja torpparit.²⁸⁶ Lesken toimiminen velkojana sen sijaan ei välttämättä tarkoittanut edustajan palkkaamista oikeuteen.²⁸⁷

Kaiken kaikkiaan tutkituissa konkurssissa tavattiin vain kaksi sellaista tapausta, joissa velkoja oli itse paikalla oikeudessa niin, että hänellä oli apunaan myös oikeusoppinut avustaja. Tällaista oikeudenkäyntiavustajaa käyttivät Juho Viinikaisen konkurssissa mylläri Matti Kahilainen Jyväskylästä, jonka vajaan 180 markan velkavaatimuksen toiset velkojat kiistivät, sekä Antti Poutasen konkurssissa värjäri Aatami Kukkonen.²⁸⁸ Hänen oikeudenkäyntiavustajanaan toimi ensimmäisessä esiinhuudossa kirjuri Ludvig Forstén ja toisessa yleinen syyttäjä Sandelin.²⁸⁹ Tapaus on sikäli mielenkiintoinen, että Kukkonen oli paitsi velkoja, myös Poutasen konkurssipesän hoitaja ja he olivat Poutasen kanssa toistensa lasten kummeja.

---

²⁸² Esimerkiksi JyMA JRO 13.6.1870, § 176.

²⁸³ Edustajan ja asianajan eroista katso Letto-Vanamo 1989, 135, 143, 148—150.

²⁸⁴ Esimerkiksi Turtiaisen konkurssista katso JyMA JRO 23.11.1878, § 1147.

²⁸⁵ Asianajon valtiollisuus tarkoittaa sitä, että aina 1880-luvulle asti asianajotoiminta oli etupäässä valtion virkamiesten sivutoimintaa. Kaupunginviskaalin toiminen edustajana olikin yleistä tutkitulla ajalla. Asianajo professionalisoitui 1880-luvulta alkaen, Pihlajamäki 2009, 78, 95—97, 100—101, 115, 127.

²⁸⁶ Esimerkiksi Häggmanin konkurssissa kruununvouti Joutsen edusti talollinen Elias Leppästä, muonarenkejä Juho Pekkarista ja Taavetti Hirvosta sekä torppari Antti Muhosta, JyMA JRO 3.3.1879, § 221.

²⁸⁷ Leski Maria Pakkalinia edusti Aadolf Taipaleen konkurssissa J. Sandelin, mutta Poutasen konkurssissa leski Loviisa Ahlbom puolestaan ei edustajaa käyttänyt, JyMA JRO 18.2.1878, § 122, 15.12.1879, § 1434.

²⁸⁸ JyMA JRO 7.11.1870, § 437. Oikeudenkäyntiavustajia aletaan tavata 1860-luvulta alkaen, Pihlajamäki 2009, 95.

²⁸⁹ JyMA JRO 31.10.1881, § 934, 14.11.1881, 985.

3 VELALLINEN JA HÄNEN VELKOJANSA

3.1 Sosiaalinen pääoma sijaitsee velkasuhteessa

3.1.1 *Velkojat*

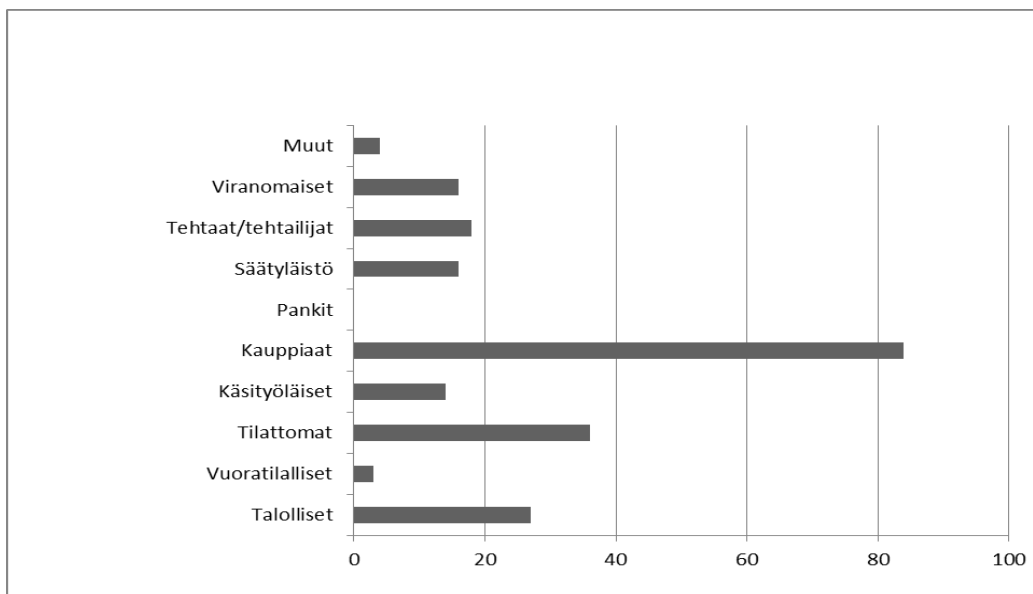
Tässä pääluvussa tarkastellaan lähemmin konkurssivelallisen velkoja ja velkojia. Siten päästään käsiksi konkurssiin joutuneen henkilön taloudellisiin suhteisiin ja asemaan. Velkasuhteiden analysointi paljastaa myös sitä sosiaalista pääomaa, jota velallinen kerran nautti.²⁹⁰ Tarkasteltaessa kaaviosta 1 kaikkien tutkimushenkilöiden velkojien sosiaalista ryhmää, nousevat kauppiaat tärkeimmäksi velkojaryhmäksi.²⁹¹ Kauppiaiden suuri osuus velkojista, liki 39 prosenttia, on toki luonnollinen seuraus heidän keskeisestä toimijuudestaan 1800-luvun lopun liike-elämässä. Seuraavaksi suurimman ryhmän, tilattomien, 16 prosentin osuus selittyy sillä, että tilattomiin laskettiin paitsi piiat, rengit, loiset ja mökkiläiset, myös kaikki muut työläiset, jotka eivät muihin ryhmiin sopineet. Toiseksi, vaikka ryhmä määrällisesti on toiseksi suurin ryhmä, se ei ole sitä rahamääräisesti mitattuna, sillä ryhmän velkavaatimukset olivat usein pieniä summia maksamattomia palkkoja.

---

²⁹⁰ Vaikka kuten Ojala ja Luoma-Aho huomauttavat, kontaktien lukumäärä ei sinänsä kerro mitään niiden laadusta ja laatu taas ei välttämättä perustu luottamukseen vaan pakkoon, Ojala & Luoma-Aho 2008, 138.

²⁹¹ Työssä käytetty sosiaaliluokitus perustuu Kim Kaarnirannan tekemään jaotteluun, mutta siihen on tehty joitakin työn tarpeet huomioivia lisäyksiä: ”tilattomiin” lasketaan mukaan myös sekalaiset työntekijät ja muut itsensä muulla kuin maan tuotolla elättävät ja mukaan omana ryhmänään on otettu ”viranomaiset” (kruunu, kunta, kirkko) sekä ”tehtaat ja tehtailijat”, Kaarniranta 2001, 111.

Kaavio 1. Velkojat sosiaaliryhmittäin.²⁹²

Lähde: JyMA JRO yhteiset varsinaisasiain pöytäkirjat 1870–1880; JyMA JRO KAV 1870–1879; VMA VHO VAK 1871, 1880.

Merkillisintä kaaviossa 1 on pankkien puuttuminen velkojista.²⁹³ Jyväskylässä näet oli pankkeja. Säästöpankki oli perustettu vuonna 1842 ja vaikka sen kyky lainoittaa kaupunkilaisia ei ollut suuri, rahoitustilanne parani edelleen, kun Suomen Yhdyspankki avasi konttorinsa kaupunkiin vuonna 1864 ja Pohjoismaiden Pankki kymmentä vuotta myöhemmin.²⁹⁴ Pankkien poissaolo velkojien joukosta on merkillepantavaa myös siksi, että itse Tuomas Häggman oli aikoinaan hankkimassa Yhdyspankin konttoria kaupunkiin ja oli sen asiakas alusta pitäen.²⁹⁵ Selitys löytyy pankkien vaatimuksista luotonottajalle. Esimerkiksi Yhdyspankki antoi lainoja enintään kuuden kuukauden laina-ajalla ja vain varmaa

²⁹² Ellei toisin mainita, kaavioissa ja käsittelyssä eivät ole mukana Poutasen ja Dunajeffin toisten konkurssien velat ja velkojat. Lisäksi ellei toisin mainita tarkastelun kohteena ovat kaikki konkurssioikeudenkäynneissä velkojaan vaatineet velkojat ja velat huolimatta siitä, hyväksyttiinkö ne raastuvanoikeuden tuomiossa oikeutetuiksi saamaan maksua konkurssipesän varoista vai ei. Ratkaisua perustellaan sillä, että useinkaan raastuvanoikeuden hylkäämistä velkavaateista ei pysty sanomaan, oliko velkaa todella olemassa vai ei, sillä hylkäämisen perusteeksi sanottiin useimmiten jonkin muutoseikan toteuttamatta jättäminen. Toki se, ettei velkoja esimerkiksi vahvistanut velkaansa asianmukaisesti oikeudessa, vihjaa velassa olevan jotain epäselvää. Koska taustoja ei kuitenkaan voi todella tietää, otetaan tässä kanta, että jos velkaa on konkurssista vaadittu, osoitti se *todennäköisen* velkasuhteen osapuolten välillä. Velkoja myös käsitellään kaavioissa lukumääräisesti.

²⁹³ Kuopiossa vuosina 1882–1886 sattuneissa vararikoissa pankit muodostivat jopa kolmasosan velkojista, Nummela 2004, 187. Vertaa myös Rautiainen 1994, 108 ja Mauranen 1990, 164. Toki pankkeja ja heidän asiamiehiään jonkin verran myös nyt tutkituissa konkurssioikeudenkäynneissä velkojia saataviaan mutta tällöin kyse oli vekseleistä, jotka oli jätetty pankille velottavaksi. Pankki ei siis ollut alkuperäinen luoton antaja vaan vekseli oli siirretty pankille. Näissä tapauksissa velkaantumisen tapahtui siis luotonantajalle, ei pankille. Katso esimerkiksi JyMA JRO KAV 1879 I, Turtiainen ja Häggman & Co, Alfrid Aejmelauksen vk 17.3.1879.

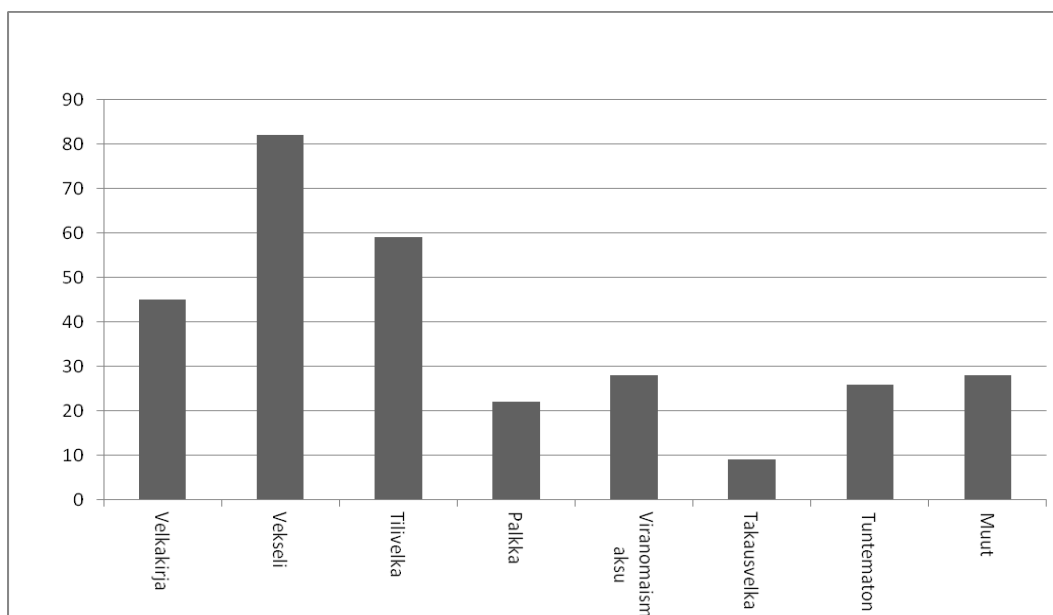
²⁹⁴ Brummer 1916, 200, 204–205; Tommila 1972, 196–197.

²⁹⁵ Jämsén 1984, 11.

panttia tai kiinnitystä vastaan, joka saattoi olla kultaa, hopeaa tai vaikkapa obligaatioita.²⁹⁶ Talousvaikeuksiin joutunut henkilö ei enää saanut pankilta lainaa, etenkin Jyväskylän kokoisessa kaupungissa.²⁹⁷ Koska konkurssiin hakeuduttaessa velallisen talouden tulehtunut tila oli täytynyt jatkua jo pidemmän aikaa, pankkilaina ei välttämättä ollut mahdollista enää useisiin kuukausiin, ellei vuosiin ennen konkurssia.

Konkurssiin ajautuneen ihmisen velkaantumisen tarkastelussa on syytä erottaa toisistaan niin sanotut puhtaat luotonantoon perustuvat velkasuhteet ja maksamatta jättämiset. Ensimmäisillä tarkoitetaan velkoja, jotka ovat syntyneet normaalin velaksi ostamisen ja luotonannon seurauksena. Jälkimmäiset puolestaan viittaavat velkoihin, joihin ei liity edellisen kaltaista velallinen-velkoja -suhdetta, joka perustui yhteiseen sopimukseen velan määrästä ja luottamukseen sen takaisin maksusta. Maksamatta jättämiseksi tässä työssä tulkitaan esimerkiksi erilaiset kruunun-, kaupungin ja kirkollismaksut sekä palkat, siis velat, jotka velallisen osaksi koituivat, halusi hän tai ei. Kaaviossa 2 velkojaryhmän viranomaiset alle onkin koottu juuri kruunun, kaupungin ja kirkon maksut ja verot.²⁹⁸

Kaavio 2. Konkursseissa velottujen velkojen tyypit.

Lähde: JyMA JRO yhteiset varsinaisasiain pöytäkirjat 1870–1880; JyMA JRO KAV 1870—1879; VMA VHO VAK 1871, 1880.

²⁹⁶ Jämsén 1984, 20. Rasila tosin huomauttaa, että käytännössä laina-aika saattoi olla pidempi, koska lainoja voitiin uusia, Rasila 1982, 108.

²⁹⁷ Myös Kaarniranta havaitsi pankkien pienen merkityksen luotottajana Pohjois-Karjalassa 1870-luvulla, Kaarniranta 2001, 112.

²⁹⁸ Taulukossa puhutaan erillisistä velkojista. Jos joltakin velkojalta oli useampi velka, on se laskettu vain yhden kerran.

Vaikka kaikissa kymmenessä konkurssissa viranomaisvelkoja oli lukumääräisesti laskettuna vain reilu yhdeksän prosenttia, merkillepantavaa on, että tutkituista henkilöistä ainoastaan värjäri ja tukkiasiamies Aadolf Björkman ja kauppias Antti Poutanen eivät olleet velkaa millekään viranomaistaholle. Esimerkiksi Tuomas Häggman oli kyllä kirkollismaksunsa maksanut moitteetta, mutta kruunun- ja kaupunginkasöörien sekä kruununvoudin vaatimukset nousivat konkurssissa yhteensä yli 470 markkaan.²⁹⁹ Myös Antti Turtiainen oli kyennyt maksamaan veronsa aina vuoteen 1877 asti, mutta seuraava vuosi toi tullessaan paitsi konkurssin myös kyvyttömyyden maksaa viranomaisten keräämiä maksuja. Siten kaupungin- kuin kruununkasöörit valvoivat konkurssista yhteensä 587,87 markan velkoja.³⁰⁰

Pääosin rästiin jääneet viranomaisten vaatimat maksut olivat konkurssiin joutumisvuoden maksuja, eivät siis vanhoja. Vanhimmillaankin vaadittiin pari vuotta vanhoja maksuja, mutta nämä Aadolf Walleniuksen maksamattomat kunnallis- ja kirkollismaksut olivat jo ennen konkurssia joutuneet ulosoton alle.

Vuoden 1873 kunnallisasetus kaupungeissa määräsi, että kaupungin maistraatin tuli neljän kuukauden kuluessa siitä, kun rahatoimikamari toimitti sille rästiluetellon maksamattomista kunnanveroista, toimittaa niistä ulosotot.³⁰¹ Ehkä kuluvan ja etenkin edellisen vuoden rästiin jääneet viranomaismaksut olivat siten merkittäväkin syy velalliselle hakeutua konkurssiin. Vaikka viranomaiset olivat perinteisesti pitkämielisimpiä maksujensa saamisessa, kyllä kruunu lopulta piti huolen saatavistaan. Sen takasi ainakin konkurssitapauksessa viranomaisten saataville laissa taattu erityinen asema. Siinä missä muiden velkojien piti konkurssioikeudenkäynnissä vahvistaa valalla, että velka oli oikea ja syntynyt ennen konkurssin alkua ilman petosta ja kavaluutta, olivat kruunu ja sen alaiset laitokset valasta vapaat.³⁰² Tämän lisäksi kruunun-, kirkon- ja kaupunginmaksut kuuluivat siihen velkojen joukkoon, jotka tuomittiin maksettavaksi etuoikeudella pesän varoista. Käytännössä tämä tarkoitti, että pesän varoista jaettiin maksu ensisijaisesti näille etuoikeuden saaneille veloille, jollei varoja ollut kaikkien velkojen täydelliseen maksuun. Etuoikeutettujen velkojen joukko ei ollut kovin

---

²⁹⁹ JyMA JRO 12.5.1879 (ei §).

³⁰⁰ JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiainen ja Häggman & Co, Backmanin vk 6.1.1879; Kahelinin vk 17.3.1879.

³⁰¹ AKH 1873: 5. luku § 63—65.

³⁰² KS 1868: 2. luku § 25.

suuri, joten enemmistö konkurssissa valvotuista veloista jäi sen ulkopuolelle.³⁰³ Siten kruunun ja muiden viranomaisten maksujen rästiin jääminen tarkoitti konkurssitilanteessa joka tapauksessa ulosmittausta niiden maksamiseksi.

Viranomaisvelkojen ohella myös palkat luettiin konkurssituomiassa etuoikeutettuihin velkoihin. Kuten kaaviosta 2 käy ilmi, lukumääräisesti laskettuna palkat muodostivat vain noin seitsemän prosentin osuuden kaikista erillisistä velkavaatimuksista. Markkamääräisesti palkkojen osuus kaikista konkurseissa vaadituista veloista oli vielä tätäkin pienempi: suurimmillaan rästiin jääneet palkat kattoivat noin puolitoista prosenttia koko velkasummasta. Liki samaan osuuteen näiden Antti Turtiaisen rästien kanssa nousivat Juho Toivaisen ja Aadolf Taipaleen maksamattomat palkat. Ravintoloitsija Lundbergilla, Sergei Dunajeffilla, Tuomas Häggmanilla ja Juho Viinikaisella palkat jäivät markkamääräisesti mitattuna alle puoleen prosenttiin konkurssissa vaadituista veloista.³⁰⁴ Maksamattomien palkkojen merkityksellisyys ei kuitenkaan ole niiden rahallisessa arvossa vaan niiden maksamatta jääminen tai jättäminen korosti sitä huonoa taloudellista tilaa, johon konkurssiin ajautunut henkilö oli joutunut. Paitsi perheestään, oli mies vastuussa myös kotitalouteensa kuuluvista palkollisista. Maksamattomat palkat reingeille, piioille ja kauppa-apulaisille merkitsivät, että miehen maine luotettavana työnantajana oli mennyttä ja tämä ei enää kyennyt täyttämään velvollisuuttaan vastata vastuullaan olevien ihmisten toimeentulosta ja elannosta.

3.1.2 Merkitykselliset velkakirjalainat

Maksamatta jättämisten ohella konkurssin tehneiden henkilöiden velkataakka koostui puhtaista lainaamistapauksista. Velkojen tyyppejä kuvaavassa kaaviossa 2 puhtaita luottosuhteita edustavat velkakirjat, vekselit ja tilivelat. Kaikista tutkituista konkurseista vaadittiin lukumääräisesti eniten vekselivelkoja.

---

³⁰³ Ensimmäisen etusijan sai velkoja, jonka omaisuutta oli jäänyt konkurssipesään, toiseksi maksun sai irtaimen pantin omistaja ja sen jälkeen maksettiin mm. vaivaisrahat, palkollisten palkat ja huoneiden vuokrat. Tämän jälkeen etusijalla oli kiinteästä omaisuudesta johtuvat verot ja maksut niin kunnalle, kruunulle kuin yksityisellekin taholle, kuitenkin niin, että kruunun etuoikeus oli suurempi kuin yksityisen. Sen jälkeen seurasivatkin muut *yleiset ja kunnan ulosteot*, jotka eivät perustuneet kiinteään omaisuuteen. Loput määräykset etuoikeudesta koskivat kiinteää omaisuutta ja kiinnityksiä, AVO 1868: § 1–13.

³⁰⁴ JyMA JRO 12.5.2879 (ei §); JyMA JRO KAV 1870—1880; VMA VH VAK 1871 S–W. Värjäri ja tukkiasiamies Aadolf Björkmanilla, puuseppä ja höökari Aadolf Walleniuksella ja kauppias Antti Poutasella ei ollut maksamattomia palkkoja. Tilanne oli kuitenkin muuttunut siihen mennessä, kun Poutanen joutui parin vuoden kuluttua toiseen konkurssiin: tuolloin maksamattomia palkkoja vaadittiin häneltäkin, JyMA JRO KAV 1874: Wallenius, 1879 II: Poutanen; VMA VHO VAK 1880 B, G – L: Björkman.

Tilivelkoja³⁰⁵ oli noin 20 prosenttia ja velkakirjoihin perustuvia velkoja noin 15 prosenttia, kun taas tuntemattomiksi tyyppiltään jäi reilu kahdeksan prosenttia veloista.

Tässä luvussa tarkastellaan tarkemmin velkakirjavelkoja. Vihje niiden merkityksellisyydestä tutkittavalle aiheelle saadaan katsottaessa tarkemmin konkurssissa valvottujen velkojen ikiä. Pääasiassa velat olivat nimittäin uusia, alle kaksi vuotta ennen konkurssin alkamista syntyneitä. Kahta vuotta vanhempia velkoja oli kaikista valvotuista veloista vain noin viisi prosenttia.³⁰⁶ Kuten liitteeseen 3 koottujen tutkimushenkilöiden yli kaksi vuotta vanhempien maksuun hakemattomien velkojen lähempi tarkastelu paljastaa, olivat ne pääasiassa velkakirja- ja takausvelkoja. Merkillepantavaa on, että suurimmalla osalla ei kahta vuotta vanhempia velkoja edes ollut. Ravintoloitsija Lundberg ja kauppiaat Poutanen ja Toivainen olivat olleet liiketoiminnassa mukana vasta vähän aikaa ennen konkurssiaan. Vanhimmat velat olivat pisimmät ja menestyksekkäimmät kauppiasurat tehneillä Häggmanilla, Turtiaisella, Viinikaisella ja Taipaleella, vaikka eivät nekään kovin vanhoja olleet. Vanhin oli Tuomas Häggmanin maksettavaksi jäänyt takausvelka maisteri Hugo Rönnebergin puolesta vuodelta 1869 ja muutoin velat olivat korkeintaan vain kolme—neljä vuotta vanhoja. Tästä huolimatta on tarpeen tarkastella lähemmin velkakirjavelkaa velkatyyppinä.

Velkakirjalla lainattiin rahaa ja se tuli tehdä kahden todistajan läsnä ollessa, nimensä mukaisesti kirjallisena. Velka tuli maksaa määrättyinä päivinä tai jos sitä ei ollut nimetty, velkojan vaatiessa takaisin maksua. Velkakirja voitiin myös uudistaa molempien osapuolten tahdosta. Jos velallinen taas ei maksanut velkaa eräpäivään mennessä ja velkoja ei halunnut uudistaa velkakirjaa, sai velkoja hakea velkaa maksettavaksi joko läänin kuvernöörin luona tai oikeusistuimessa.

---

³⁰⁵ Tilivelka syntyi, kun kauppiaat möivät toisilleen tai asiakkailleen tuotteita velaksi. Velka merkittiin kauppiaan tilikirjaan ilman, että siitä tehtiin erillistä velkakirjaa tai vekseliä. Tilille ostaminen oli 1800-luvun kaupankäynnissä normaali käytäntö ja kauppiaat tapasivat tasata tilinsä yleensä noin kerran vuodessa. Vuoden 1734 Ruotsin valtakunnan laissa kauppiaan tilikirjalle annettiin juridisesti vahva merkitys: tilivelan perintätalanteessa se katsottiin täydeksi todistukseksi velasta, jos kauppias vahvisti valalla tilikirjojen sisällön. Silloin velasta ei tarvittu erillistä velkakirjaa, tilikirjassa ei tarvinnut olla velallisen allekirjoitusta tai edes tunnustusta velasta, Nousiainen 1991, 297; Keskinen 2008, 161.

³⁰⁶ Kun jätetään pois konkurssituomiossa hylätyt, tutkimatta jätetyt ja huomiotta jätetyt velat, tutkituissa konkurssissa valvottiin yhteensä 277 erillistä velkaa. Kahta vuotta vanhempia velkoja, taas vain tuomiossa hyväksytyt velat huomioiden, oli yhteensä 16 kappaletta. Lukumäärissä on pieni virheen mahdollisuus siksi, että joissakin tapauksissa lähteistä on mahdoton sanoa, koostuuko vaadittu summa kuinka monesta erillisestä velkatapauksesta, JyMA JRO KAV 1870—1880.

Velkojan oli tehtävä tämä kymmenen vuoden sisällä velkakirjan kirjoittamisesta tai muutoin hän menetti oikeutensa vaatia velkaa maksettavaksi.³⁰⁷

Aikaa velkakirjavelan perintään saattoi kulua pitkään, sillä velalliselle annettiin kaksi mahdollisuutta saapua läänin kuvernöörin luo vastaamaan velkojan esittämään velkakirjaan. Jos velallinen anoi aikaa velan maksamiseksi, hänelle myönnettiin sitä enintään kolme kuukautta. Velallinen saattoi myös riitauttaa asian, jolloin asian ratkaisu siirtyi tuomioistuimen ratkaistavaksi. Jos velallinen vetkutteli eikä saapunut ajallaan vastaamaan velastaan, velkojalle kyllä tuomittiin ulosotto velallisen omaisuudesta mutta hänen täytyi asettaa pantti sitä vastaan.³⁰⁸ Laillisen esteen tapauksessa jutun käsittelyä siirrettiin. Luvaton poissaolo ei estänyt velkojaa voittamasta riita-asiaa, mutta silti velallisella oli mahdollisuus kuukauden sisällä hakea takaisinvoittoa asiassa.³⁰⁹ Siinä tapauksessa, että velkaasiasta oli alioikeuden päätös ja asiasta valitettiin vielä hovioikeuteen, velallinen sai takavarikoida tarvitsemansa summan velallisen omaisuutta tai asettaa velallisen velkavankeuteen, jonka kustannukset tosin itse joutui kustantamaan.³¹⁰

Velkakirjassa lainanantajan ja -ottajan välinen suhde oli aidoimmillaan, solmittiinhan ne kasvokkain ja velan ottajan täytyi herättää luottotajassa sellaista luottamusta, että hän uskoi saavansa rahansa takaisin sovittuna aikana ja sovitus suuruisena. Luottamusta voitiin vahvistaa vaatimalla lainalle takaajia. Korolla sen sijaan ei oikein voinut pelata: laki määräsi sen korkeintaan kuuteen prosenttiin ja korkoa koron päälle kasvattaminen oli kiellettyä.³¹¹ Kuuden prosentin korkokatto oli voimassa vuoteen 1882 asti.³¹² Käytännössä velkakirjalainojen korko oli kaikilla tutkituilla henkilöillä joko viisi tai kuusi prosenttia.

Eniten viiden prosentin korolla annettuja luottoja oli kauppias ja ravintolanisäntä Aadolf Taipaleella. Kuten liite 4 osoittaa, Taipaleen velkasuhteet perustuivat ensisijaisesti velkakirjoihin. Ne muodostivat hänen velkataakastaan 27 prosentin osuuden. Taipaleen kaikki velkakirjalainat olivat lähinnä Jyväskylän pitäjältä kotoisin olleiden talollisten antamia. Velkakirjasuhteet kertovat Taipaleen nauttineen luottamusta näiden luottotajien taholta mutta ne kertovat myös liiketoiminnan myötä luonnollisesti syntyneistä suhteista ja verkostoista lähialueen talollisiin. Velkakirjaveloistaan Taipale sai neljä ilman takaajaa ja

³⁰⁷ RVL 1734: Kauppakaari: 9. luku § 1, 2, 4, 7, Ulosottokaari: 2. luku § 1; AVV 1868: § 1.

³⁰⁸ RVL 1734: Ulosottokaari: 2. luku § 2, 4—5.

³⁰⁹ RVL 1734: Oikeudenkäymiskaari: 12. luku § 3—4.

³¹⁰ RVL 1734: Ulosottokaari: 3. luku § 4, 6, 7. luku § 13.

³¹¹ RVL 1734: Kauppakaari: 9. luku § 6.

³¹² Autio 1996, 9—10.

niistä kolme oli annettu vain muutamia kuukausia ennen konkurssiin joutumista. Loputkin hän sai saman vuoden 1877 alussa. Lainasummat olivat suuruudeltaan sadasta markasta korkeimmillaan 600 markkaan. Ainoastaan talollinen Topias Rälsi vaati Taipaleelta takaajan sadan markan lainaansa helmikuussa 1877, ja takaajaksi Taipale sai kauppias J. Eberleinin Jyväskylästä.³¹³ Lainanannon perustumisesta sukulaissuhteisiin ja tuttuuteen on vaikea löytää aukottomia viitteitä mutta yksi Taipaleen velkakirjaveloista oli veljeltä Matti Taipaleelta. Hän väitti konkurssioikeudenkäynnissä lainanneensa veljelleen samana päivänä 600 markkaa velkakirjan kanssa ja 200 markkaa ilman velkakirjaa.³¹⁴

Kuten Aadolf Taipale, myös ruokakauppias Juho Viinikainen oli harjoittanut kauppaa Jyväskylässä jo pidemmän aikaa ennen konkurssiaan. Vaikka hänen luottosuhteensa perustuivat ensisijaisesti vekseleihin, oli hänellä myös muutamia velkakirjalainoja. Jyväskyläläinen kauppias Christian Lindh lainasi Viinikaiselle helmikuussa 1869 kuuden prosentin korolla ilman takuita 1 000 markkaa ja antoi sille neljän vuoden takaisinmaksuajan. Viinikaiselta ei myöskään vaadittu takaajaa siihen lukkari A. Jantusen konkurssissa valvomaan 230 markan lainaan, jonka Viinikainen oli alun perin saanut eräältä Antti Taalikalta maaliskuussa 1870. Sen sijaan mylläri Juho Puttonen ei vuotta aiemmin antanut 1 200 markan lainaansa ilman takaajaa.³¹⁵ Suurin Juho Viinikaisen velkakirjasitoumuksista oli 7.2.1869 syntynyt 60 000 markan laina porvoolaiselle kauppaneuvos Sneckeströmille. Velka syntyi Viinikaisen lainatessa häneltä rahat ostaakseen Lohikosken myllytilan samaiselta Christian Lindhiltä.³¹⁶ Viinikainen antoi kymmenen vuoden laina-ajan vakuudeksi kauppaneuvokselle kiinnityksen tontilla numero 40 sijainneeseen taloonsa.³¹⁷

Vaikka Tuomas Häggmanin velkatyypeissä on paljon tuntemattomia, on silti mielenkiintoista tarkastella myös hänen velkakirjasitoumuksiaan. Ne muodostivat

---

³¹³ JyMA JRO KAV 1877: Taipale, Ristonmaan vk 18.2.1878, Mannilan vk 16.2.1878, Puttosen vk 18.2.1878, Sihvosen vk 18.2.1878, Rälsin vk 18.2.1878.

³¹⁴ JyMA JRO KAV 1877: Taipale, Taipaleen vk 18.2.1878; JyMA JRO 1.4.1878, § 286, 13.5.1878, § 394.

³¹⁵ VMA VHO VAK 1871 S–W: Viinikainen, Lindhin vk 8.2.1869, Jantusen vk 17.10.1870, Puttosen vk 14.10.1870.

³¹⁶ Kankaan ja Koskenpään tiloista muodostunut alue oli siirtynyt kaupassa Lindhille Sneckenstömiltä itseltään vuotta aiemmin ja Viinikaisen konkurssista kauppaneuvos osti tilat jälleen itselleen, netoten kaupoista loppujen lopuksi sievoisen voiton. Ei ollut kuitenkaan Juho Viinikainen ainoa, joka Lohikosken myllyn kanssa ajautui vararikkoon: ensimmäisen kerran tilat ostaessaan Sneckenström osti ne konkurssipesältä ja vuonna 1879 tilojen silloinen omistaja, kauppaneuvoksen vävy, joutui perustamansa Kankaan paperitehtaan kanssa konkurssiin, Ahvenainen 1972, 18–39.

³¹⁷ VMA VHO VAK 1871 S–W: Viinikainen, Sneckenströmin vk (ei päiväystä).

lukumääräisesti kaikista hänen veloistaan samansuuruisen osuuden kuin Viinikaisella, noin 14 prosenttia. Häggman oli osa kaupungissa pitkään vaikuttanutta, menestynyttä ja yhteiskunnallisesti aktiivista kauppiaskuntaa. Kuten Taipaletta myös Häggmania rahoittivat velkakirjoilla talolliset. Häggmanin 12 velkakirjalainasta yhdeksän oli talollisilta, yksi tilanvoudilta ja yksi vajaan parin tuhannen markan velka Tuomaksen vaimon sukulaismieheltä lehtori Petter Hällforsilta. Eräs velkakirjalla velkojista oli kauppias Janne Parviainen, joka haki sekä Turtiaisen että Häggmanin konkurseista maksua 20 000 markan luotolleen. Häggmania velkakirjoilla luotottaneet talolliset lainasivat suuria summia talon ja tontin numero 35 kiinnitystä vastaan. Samoin kuin Taipaletta myös Häggmania useat luotonantajat lainoittivat pitkään, hyvin lähelle lokakuussa 1878 alkanutta konkurssia. Esimerkiksi Topias Könkkölä lainasi vuoden 1878 maaliskuussa 7 000 markkaa, Juho Ruokonen 6 000 markkaa saman vuoden kesällä ja Topias Ristonmaa samoin saman vuoden toukokuussa 5 700 ja 1 900 markkaa. Edellisenä vuonna hän sai eräältä Aabraham Horkarilta 10 500 markan lainan ja ostaessaan maaliskuussa 1877 Muuttokanta-nimisen torpan Päijänteeltä Häggman jäi myyjälle velkaa 5 000 markkaa.³¹⁸

Tarkasteltaessa vasta toimintansa aloittaneita kauppiaita huomataan, ettei Juho Toivaisella ollut lainkaan maksamattomia velkakirjavelkoja. Suurehkoa liikettä pitäneen Antti Turtiaisen veloista velkakirjoja oli kuusi, mikä muodosti lukumääräisesti laskettuna vain noin kahdeksan prosentin osuuden veloista. Turtiaisen velkakirjoista kaksi liittyi todennäköisesti kauppafirma Häggman & Co:n sisäisiin järjestelyihin, kuten Turtiaisen osakkaaksi tuloon ja tilanteeseen, jossa Tuomas Häggman jäi pois firmasta ja Turtiainen yhdessä Eemil Sarlinin kanssa jatkoi kauppatoiminimen toimintaa.³¹⁹ Muut kaksi olivat kauppiailta, toinen 689 markan velka paikalliselta kauppias Kristian Lindhiltä ja toinen

---

³¹⁸ JyMA JRO 12.5.1879 (ei §).

³¹⁹ JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiainen ja Häggman & Co, Häggmanin konkurssipesän vk 25.2.1879, Sarlinin vk 17.3.1879. Ensin mainittu velka löytyy myös liitteestä 3, jossa ovat vanhimmat velat. Antti lainasi Tuomas Häggmanille 20 000 markkaa vuonna 1875, mutta ilmeisesti raha ei vaihtanut omistajaa vaan Antti sai Tuomakselta velkakirjan pantiksi ja rahaksi hän muutti sen vuonna 1878, kun hän möi sen kauppias Juho Parviaiselle. Häggmanin konkurssipesä haki tuon velan perusteella maksua Turtiaisen pesästä ilmeisesti siksi, että velkakirjaa käytettiin vuonna 1875 Turtiaisen ja Häggmanin yhteisen Pohjoismaiden Osakepankin kassakrediivilainan takauksena. Viitasaaren kanttori Konstantin Sarlin puolestaan lainasi firmalle Häggman & Co yhteensä 20 000 markkaa 11.1.1878, kun Tuomas oli jättänyt firman ja osakkaina toimivat nyt Turtiaisen lisäksi kanttorin poika Eemil. Sekä Antti että Eemil toimivat lainan takaajina henkilökohtaisesti. Kassakrediiveistä Korpisaari 1923, 36, 88—89 ja *Pohjoismaiden Osakepankista Kauppaa ja Teollisuutta varten* Korpisaari 1930, 335.

helsinkiläiseltä N. Wawulinilta, suuruudeltaan 2 000 markkaa.³²⁰ Kumpikaan ei vaatinut takaajia velkansa vakuudeksi.

Kauppias Antti Poutasella velkakirjavelat muodostivat noin neljänneksen kaikista veloista, mutta niiden tarkempi tarkastelu osoittaa kahden kolmesta olleen samalta sukulaiselta. Hatuntekijän leski Loviisa Ahlbom, Poutasen anoppi lainasi ensin 500 markkaa huhtikuussa 1878 ja 2 500 markkaa saman vuoden lokakuussa. Jälkimmäinen syntyi siitä, kun Poutanen osti talon ja tontin numero 40 anopiltaan maksamatta sitä kerralla. Talosta tuli maksaa 300 markkaa vuodessa ja korkoa velka kasvoi viisi prosenttia vuodessa.³²¹ Kolmannessa velkakirjavelassaan Poutanen lainasi värjäri Aatami Kukkoselta 3 000 markkaa seitsemän kuukautta ennen konkurssiaan tammikuussa 1879.³²² Kumpikaan, anoppi tai värjäri ei vaatinut Poutaselta takaajia lainojensa vakuudeksi, vaan he saivat kiinnitykset Poutasen nyt omistamaan taloon. Kun Poutanen haki toisen kerran konkurssia kesäkuussa 1881, olivat kaikki kolme velkakirjavelkaa edelleen maksamatta, ja uusia velkakirjavelkoja ei tuolloin ollut.³²³

Edellisiin verrattuna uusilla tulokkailla ruokakauppias Sergei Dunajeffilla ja ravintoloitsija Henry Lundbergilla oli poikkeuksellisen paljon velkakirjavelkoja. Sergei Dunajeff muutti vuoden 1877 heinäkuussa Jyväskylästä Orimattilaan ja ryhtyi siellä maakauppiaksi.³²⁴ Uudella kotiseudullaan Dunajeff onnistui saamaan luottoa velkakirjoilla. Nämä neljä erillistä velkakirjavelkaa muodostivat noin liki kolmanneksen Dunajeffin veloista. Orimattilalainen piika Eeva Simolin lainasi Dunajeffille 193,50 markkaa viiden prosentin korolla ja ilman takaajia. Eläkeläisrusthollari Lahdesta, Gabriel Ylöstalo lainasi Dunajeffille vielä helmikuussa 1879 ilman takaajaa ja kuuden prosentin korolla 420 markkaa. Orimattilalaiselta talolliselta Fredrik Alimäeltä Sergei sai kaksi eri velkakirjaa, ensimmäisen 100 markan lainan toukokuussa 1877 ja toisen, 500 markan velan tammikuussa 1878. Alimäki asetti lainoille kuuden prosentin koron ja vaati takaajat molempiin velkoihin.³²⁵ Kun Sergein pesä hakeutui vuonna 1883

---

³²⁰ JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiainen ja Häggman & Co, Lindhin vk 17.3.1879, Wawulinin vk 19.2.1879.

³²¹ JyMA JKL KSRK pää- ja rippikirjat 1871—1881, aukeama 105; JyMA JRO KAV 1979 II: Poutanen, molemmat Ahlbomin vk 15.12.1879.

³²² JyMA JRO KAV 1979 II: Poutanen, Kukkosen vk 11.12.1879.

³²³ JyMA JRO 12.12.1881 (ei §).

³²⁴ JyMA JKL KSRK pää- ja rippikirjat 1871—1881, aukeama 80.

³²⁵ JyMA JRO KAV 1979 II: Dunajeff, Ylöstalon vk 6.12.1879, Alimäen vk 13.12.1879, Simolinin vk 22.12.1879.

toistamiseen konkurssiin, ei vaadittujen velkojen joukossa ollut enää yhtään velkakirjavelkaa.³²⁶

Myös ravintoloitsija Henry Lundberg oli hankkinut velkakirjavelkansa entiseltä kotipaikkakunnaltaan Tukholmasta. Ne muodostivat lukumääräisesti laskettuna yli 40 prosenttia hänen veloistaan. Marraskuun viimeisenä päivänä vuonna 1878 hän lainasi teollisuuden työntekijä A. Ekströmiltä ja kaakeliuunintekijä Petter Nordlundilta yhteensä 10 000 kruunua eli 13 890 markkaa. Ensin mainittu lainasi kolmella eri velkakirjalla Lundbergille 3 600 kruunua ja jälkimmäinen neljällä velkakirjalla 6 400 kruunua kuuden prosentin korolla. Velkojensa vakuudeksi he saivat kiinnitykset Lundbergin Kronobergin läänissä sijaitsevaan taloon.³²⁷ Mihin lienee Henry Lundberg rahoja tarvinnut, sillä vain muutamaa kuukautta aiemmin hän luopui ravintolatoimestaan myytyään sen irtaimistoinen majatalonisäntä Carl Conrad Schytzelle 29 739,35 markan kauppasummasta.³²⁸

Jos velkakirjojen käsittelyn taka-ajatuksena edellä oli, että niiden olemassa olo edellytti mainetta vakavaraisena ja luotettavana henkilönä, Aadolf Walleniuksen kohdalla tuskin voidaan velkakirjavelalle tällaisia merkityksiä antaa. Walleniukselta valvottiin konkurssissa ainoastaan maksamattomia kunnallis- ja kruununveroja ja kirkonrahoja sekä yhtä velkakirjavelkaa.³²⁹ Varmaankin Wallenius nautti velkakirjalainan saamisen aikaan lainanantajan, kauppias Juho Rängmanin luottamusta, koska lainamäärä oli 1 000 markan suuruinen. Laina syntyi jo vuonna 1865 eikä syy lainan ikään ollut takaisinmaksuajan pidentäminen vaan se, että lainasta puolet meni ensin takaajan, satulantekijä Juho Berggrénin maksettavaksi. Tämän jälkeen Berggrén yritti turhaan usean vuoden ajan saada maksamaansa takaussummaa Walleniukselta oikeuden kautta, mutta asia venyi ja venyi, koska joko Wallenius ei saapunut oikeuteen tai häneltä ei köyhyyden vuoksi saatu ulosmitattua tarpeeksi omaisuutta.³³⁰ Walleniuksen viimeinen yritys välttyä maksamasta entiselle takuumiehelleen noin 400 markan suuruista puuttuvaa lainasummaa oli hakea

---

³²⁶ JyMA JRO 9.6.1884 (ei §).

³²⁷ JyMA JRO KAV 1979 II: Lundberg, Ekströmin vk 1.12.1879, Nordlundin vk 4.12.1879.

³²⁸ JyMA JRO KAV 1979 II: Lundberg, kauppakirja Lundberg Schytzelle 6.6.1878.

³²⁹ JyMA JRO KAV 1874: Walleniuksen velkojien vk.

³³⁰ JyMA JRO KAV 1874: Wallenius, Berggrénin vk 6.7.1874. Berggrén katsoi, että ei ollut suostunut velkakirjaa tehtäessä vastaamaan kuin puolesta lainamäärästä, sillä Wallenius oli luvannut hankkia kauppias Albrecht Leisténin takaamaan toisesta puolesta velkaa. Näin ei kuitenkaan ollut käynyt vaan Leistén oli mennyt vain täytetakaukseen, eli suostui takaajaksi ainoastaan siinä tapauksessa, että Berggrén ei pysty vastaamaan takaustarpeeseen ja tähänkin sitoutui vain vuodeksi lainan ottamisesta.

Vaasan hovioikeudelta purkua tuomiolle, jonka perusteella kruunun nimismies Alexander Gejtel oli ulosmitannut vuonna 11.9.1873 Walleniusten omaisuutta. Hovioikeuteen valittivat itse asiassa Walleniuksen lapset, koska he katsoivat ulosmitatun omaisuuden kuuluvan heille. Vaasan hovioikeuden päätös oli kielteinen, ja pian sen jälkeen Wallenius luovutti pesänsä konkurssiin.³³¹

Siinä missä kaikki velat huomioituna suurimman velkojaryhmän muodostivat kauppiaat, velkakirjoilla luotottaminen näyttää olleen talollisten tapa. Kun velkakirjavelkoja kaikissa konkurseissa valvottiin yhteensä 46 kappaletta, oli niiden velkojina seuraavanlaisiin nimikkeisiin kuuluvia henkilöitä³³²: kauppaneuvos, mylläri, tuntematon, lehtori, tilanvouti, kanttori, värjäri, hatuntekijän leski, teollisuustyöntekijä, kaakeliuunintekijä, piika, entinen rusthollari, 7 kauppiasta ja 12 talollista. Kauppiaiden lukumäärään sisältyy kaksi mainintaa Juho Parviaisesta, joka anoi konkurssissa yhtä ja samaa velkakirjalainaa niin Häggmanilta kuin Turtiaiseltakin, sekä Christian Lindhistä, joka oli myöntänyt velkakirjaluoton sekä Viinikaiselle että Turtiaiselle. Sukulaisia velkakirjalla luotottaneista olivat ainakin hatuntekijän leski, lehtori, kanttori ja yksi talollinen. Kun talollisia oli kaikkien velkojien joukossa yhteensä 27, melkein puolet heistä perusti vaatimuksensa velkakirjasaatavaan. 1860-luvun katovuosista toivuttuaan talollisilla oli nyt varoja toimia luotottajina.³³³

Velkakirjalainojen voi sanoa osoittaneen lainoittajan luottamusta velallistaan kohtaan. Vaikka osa velkakirjalainoista kieli niiden olevan talonpoikaisten luotottajien ja sukulaisten tapa rahoittaa lainan tarvitsijaa, keskittyi velkakirjalainoitus näiden tapausten ulkopuolella pääasiassa liike-elämässä pisimpään ja menestyksekkäästi toimineille konkurssintekijöille. Kyse oli riskin, tunteen ja rationaalisen päätöksenteon sekoituksesta, jossa uutta tulokasta kohdeltiin eri tavalla kuin vanhaa liiketuttavaa.³³⁴ Kun luottamuksensa ansainneeseen liiketuttavaan luotettiin kenties tunteen pohjalta ja liian pitkään, uuden kauppiaan rahoituspäätöksissä ratkaisuja tehtiin ehkä enemmän riskiin ja järkeen perustuen. Velkakirjalainojen perusteella ainakin Aadolf Taipale, Tuomas

---

³³¹ JyMA JRO KAV 1874: Wallenius, konkurssihakemus 28.3.1874; VHO:n ptk ote 4.3.1874.

³³² Velkojen ja velkojien määrä ei täsmää sen vuoksi, että velkojalla saattoi olla useampi velka velottavana samalta henkilöltä.

³³³ Talolliset rikastuivat 1860-luvun nälkä- ja katovuosien jälkeen, kun maataloutta ryhdyttiin uudistamaan, voin vienti kasvoi ja metsien arvo kohosi puutavaran kysynnän kasvun vuoksi, Virrankoski 2001, 528—531.

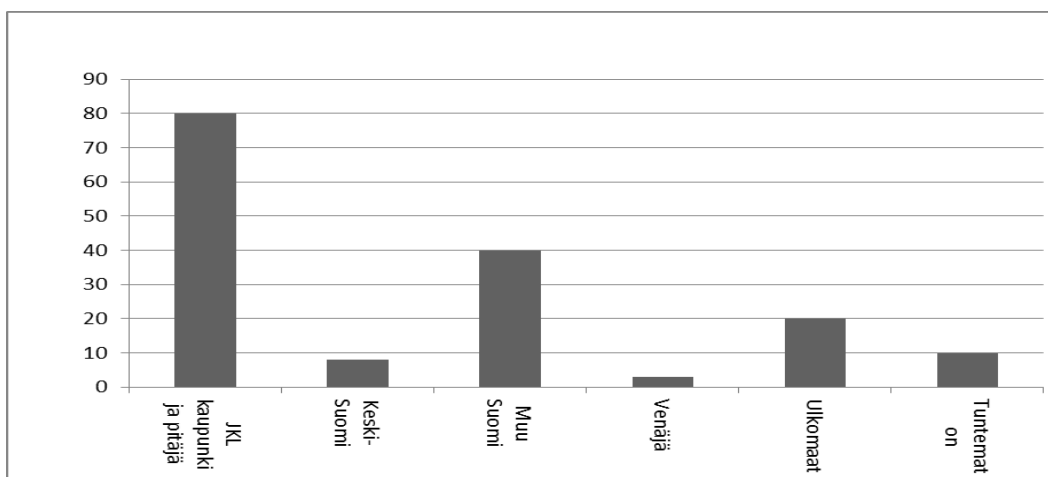
³³⁴ Tuttuudesta, henkilökohtaisista suhteista ja rationaalisesta toiminnasta taloudellisissa suhteissa sekä näiden vastakkainasettelusta katso Granovetter 1985, erityisesti 489—494 ja Coleman 1988, 96—97.

Häggman ja Juho Viinikainen nauttivat ennen vararikkojaan luottamusta taloudellisissa suhteissaan, jonka olisi voinut ajatella olevan hyödynnettävissä vaikeuksia kohdatessa.³³⁵ Toisaalta velkakirjavelan edellyttämästä luotettavasta maineesta ovat osoituksena Antti Poutasen ja Sergei Dunajeffin tapaukset. Kummaltakin velottiin vielä ensimmäisissä konkursseissa velkakirjavelkoja, mutta toisissa korkeintaan enää edellisestä konkurssista maksamatta jääneitä.

3.1.3 Luottosuhteiden maantieteellinen jakautuminen

Kaaviosta 3 ilmenee, että tutkimuksen kohteena olevista konkursseista saatavia anovista velkojista hieman yli puolet oli Jyväskylän kaupungin tai pitäjän asukkaita.³³⁶ Muualta Keski-Suomesta³³⁷ velkojia oli noin viisi prosenttia lopun Suomen osuuden ollessa neljännes. Emämaa Venäjän puolelta velkojia oli vain muutama. Ulkomaisten velkojien osuus näissä konkursseissa oli noin 16 prosenttia, ja tuntemattomaksi asuinpaikka jäi kymmenen velkojan kohdalla.³³⁸

Kaavio 3. Velkojien asuinpaikat³³⁹

Lähde: JyMA JRO yhteiset varsinaisasiain pöytäkirjat 1870–1880; JyMA JRO KAV 1870—1879; VMA VHO VAK 1871, 1880.

³³⁵ Tästä on kyse siitä, kun sosiaalisesta pääomasta voidaan puhua vain silloin, kun resurssi, esimerkiksi luottamus, tulee hyödynnettäväksi. Vertaa esimerkiksi Coleman 1988, 98, 101; Lin 2001, 24–25, 40; Ojala & Luoma-Aho 2008, 125.

³³⁶ Kaupungista ja pitäjistä olevat velkojat esitetään sen vuoksi samassa nipussa, että alkuperäislähteistä on paikoin mahdotonta erottaa, onko velkojan asuinpaikka Jyväskylän kaupunki vai pitäjä. Tämä johtuu paitsi ylöskirjaamistekniikasta, myös siitä, että moni velkoja asui kaupungin virallisen rajan ulkopuolella mutta vaikutti ja toimi elinkeinonharjoittajana kaupungissa.

³³⁷ Käsite Keski-Suomi on rajattu tässä työssä entisen Keski-Suomen läänin rajojen mukaan, koska näin tehty raja on hieman anakronistisenakin yksiselitteinen. Keski-Suomen läänin alue myös vastasi hyvin pitkälti Jyväskylän kauppa-alueella 1800-luvulla, Tommila 1972, 106–111, Jokipii 1999, 446.

³³⁸ Vertaa Nummela 187, 187.

³³⁹ Mukana eivät ole Häggmanin velkojien asuinpaikat, koska tuomiokirjoista ne eivät usein käy ilmi.

Tutkittujen konkurssitekijöiden taloudellinen toiminta oli siten ensisijaisesti paikallista. 1800-luvulla kauppaa käytiin ja rahoitusta hankittiin ensisijaisesti sukulaisten ja ystävien kesken, jolloin luottamuksen takaajana toimi henkilökohtainen vuorovaikutus.³⁴⁰ Jyväskylän kokoisessa kaupungissa moni velkasuhteista oli luultavasti syntynyt ennestään tuttujen miesten välille. Ainakin toisesta osapuolesta oli helposti saatavilla ensikäden tietoa, jonka pohjalle luottosuhteen saattoi perustaa.³⁴¹

Tutkituista konkurssintekijöistä Aadolfit Wallenius ja Björkman olivat velkaa ainoastaan jyväskyläläisille.³⁴² Kun molempien käsityöläistaustan ja vähäisten velkojen määrän lisäksi otetaan huomioon, että Walleniuksen maineeseen varmasti vaikuttivat paitsi tuomio luvattomasta viinanmyynnistä, myös väitteet epämääräisten henkilöiden suosimisesta³⁴³, ei liene väärin sanoa, että toisella ei varmaan ollut edes tarvetta ja toisella taasen mahdollisuuksia hankkia liikesuhteita kovin kaukaa omasta elämämpiiristä.

Myös kauppias Juho Viinikaisen velat olivat yli 90-prosenttisesti jyväskyläläistä perää. Edellisiin verrattuna hän oli kuitenkin taloudelliselta asemaltaan suhteellisen menestynyt, sillä konkurssiin hakeutuessaan hänen omaisuutensa arvo oli yli 73 000 markkaa.³⁴⁴ Viinikaisella oli vain ruokatavarakauppiaan oikeudet, mikä kenties selittää hänen Jyväskylään keskittyneen lainarakenteensa.³⁴⁵ Aadolf Taipaleen tilanne oli hyvin samankaltainen kuin Viinikaisen: hän oli ruokatavarakauppias ja ravintoloitsija, hänen velkasuhteensa keskittyivät Jyväskylän ympäristöön, ja konkurssipesässäkin oli omaisuutta yli yhdentoistatuhannen markan edestä.³⁴⁶

Höökari Sergei Dunajeffin konkurssin velkojen asuinpaikkatarkastelu vahvistaa ruokatavarakauppiaiden velkasuhteiden maantieteellisen läheisyyden. Puolet Dunajeffin velkojista olivat kotoisin Orimattilasta ja Lahdesta ja 30 prosenttia Jyväskylästä ympäristöineen. Koska Dunajeff asui Orimattilassa näiden velkojen syntymisen aikaan, nekin ovat luettavissa maantieteellisesti läheisten

---

³⁴⁰ Ojala 1999, 283, 311–312; Kallioinen 2002, 84, 112, 139; Keskinen 2008, 147, 150.

Sukulaisuuden merkityksestä liiketoiminnan rahoittamisessa katso Ojala 1999, 288–300.

³⁴¹ Kallioinen 2002, 11–12.

³⁴² JyMA JRO KAV 1867–1878: Walleniuksen vk:t; VMA VHO VAK 1880 B, G – L: Björkmanin vk:t.

³⁴³ Tommila 1970a, 358.

³⁴⁴ VMA VH VAK 1871 S–W: Viinikaisen pesäluettelot 24.5.1870 ja vk:t.

³⁴⁵ Tommila 1970, 308.

³⁴⁶ JyMA JRO KAV 1877: Taipaleen pesäluettelo 20.11.1877 ja vk:t; Tommila 1970a, 305.

velkojasuhteiden tuotoksiksi.³⁴⁷ Käänteisesti sama ilmiö toistuu myös ravintoloitsija Henry Lundbergin velkasuhteissa, joista liki 70 prosenttia oli peräisin Ruotsin puolelta, jossa hän asui ennen Jyväskylään muuttamistaan.³⁴⁸

Korkeimpaan, täysvaltaisten kauppiaiden luokkaan kuuluvilla, Turtiaisella ja Poutasella sekä Toivaisella, velkasuhteiden maantieteellinen jakauma oli edellisistä poikkeava. Antti Turtiainen kävi firmansa Häggman & Co:n kautta tutkituista laajamittaisinta ulkomaankauppaa.³⁴⁹ Hänen velkojistaan ainoastaan 36 prosenttia oli peräisin Jyväskylän kaupungista tai pitäjästä. Liki saman verran velkojia oli muualta Suomesta, ja ulkomaisia velkojia oli yli kuudennes.³⁵⁰ Juhon Toivainen oli konkurssin koittaessa vuonna 1879 toiminut itsenäisenä kauppiana vasta vajaan vuoden, mutta ilmeisenä pyrkimyksenä hänellä oli kauppiasluokkansa etuoikeuksien mukaisesti pitää laajaa liikettä. Lyhyen kauppiasuransa aikana hän oli velkaantunut emämaa Venäjää ja ulkomaita myöten. Toki hänen velkasuhteensa olivat 65-prosenttisesti paikallisia, mutta ottaen huomioon lyhyen kauppiana toimimisajan ennen konkurssia, Toivainen oli ehtinyt laajentaa kauppaa- ja velkasuhteitaan kotipitäjää kauemmas.³⁵¹

Kauppias Antti Poutasen veloista taas puolet oli peräisin lähiseudulta ja puolet muualta Suomesta ja Venäjän puolelta. Vaikka Poutasella oli vain kahdeksan velkojaa, Poutasen tapaus on mielenkiintoinen verrattaessa sitä vajaan kaksi vuotta myöhemmin tapahtuneeseen toiseen konkurssiin. Tuolloin Poutasella oli velkojia 11 enemmän, mutta velkojien asuinpaikkojen suhde oli kallistunut paikallisten hyväksi, joita oli velkojista jo yli 75 prosenttia.³⁵²

Paitsi paikallista oli konkurssintekijöiden velkataakka myös kotimaista. On silti otettava huomioon, että konkurssiasiakirjat lähteenä kertovat ainoastaan niistä luotto- ja liikesuhteista, joiden sitoumuksia henkilö ei pystynyt hoitamaan. Toisaalta kaikilla tutkimushenkilöillä ei edes ollut tarvetta rahoitukseen tai kaupankäyntiin kauempaa, ulkomaista puhumattakaan. Aiempi tutkimus jyväskyläläisten 1800-luvun kauppayhteyksistä on keskittynyt ulkomaankauppaa

---

³⁴⁷ JyMA JRO KAV 1979 II: Dunajeffin vk:t.

³⁴⁸ JyMA JRO KAV 1979 II: Lundbergin vk:t.

³⁴⁹ Tuomas Häggmanin konkurssissa veloutuissa veloissa näyttäisi olevan myös jonkin verran ulkomaista velkaa, mutta velkojien asuinpaikkojen selvittäminen Tuomaksen konkurssin oikeuspöytäkirjojen perusteella on hankalaa, ellei mahdollista, joten hänet on jätetty pois tästä tarkastelusta.

³⁵⁰ JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiaisen ja Häggman & Co:n vk:t.

³⁵¹ JyMA JRO KAV 1879 I: Toivaisen vk:t; Tommila 1970, 305.

³⁵² JyMA JRO KAV 1879 II: Poutasen vk:t; JyMA JRO 10.10.1881 ja 12.12.1881. Poutasen toisesta konkurssista ei ole saatavilla asiakirjavihkoa ja tämän vuoksi käytettävissä ei ole velkojien vaatimuskirjeitä, joista asuinpaikkatiedot kävisivät ilmi. Hänen velkojiensa joukko on pääosin tuttu muista yhteyksistä ja tutkimuskirjallisuudesta, joten analyysi niiden pohjalta voidaan tehdä.

enemmän kotimaiseen ja Pietariin suuntautuneeseen kauppaan, joten vertailutietoa ulkomaankaupasta ei juuri ole saatavilla.³⁵³ Tutkittujen konkurssintekijöiden ulkomaiset velkasuhteet suuntautuivat useimmiten Saksaan, etenkin Lyypekkiin ja Hampuriin.³⁵⁴ Tutkimuskirjallisuudessa Jyväskylän tärkeimmiksi pääoma- ja tavaranhankintasuunniksi 1800-luvun lopulla nimetään Porvoon ja Helsingin lisäksi Pietari.³⁵⁵ Eniten muualle Suomeen ulottuneita velkasuhteita omanneilla Turtiaisella ja Toivaisella liikekumppanit olivat kuitenkin suurimmaksi osaksi helsinkiläisiä, vaikka joitakin velkasuhteita oli muodostunut myös Pietarin ja Porvoon kauppiaiden kanssa.³⁵⁶ Sitä vastoin länsirannikon suuriin kauppahuoneisiin ei tutkituilla henkilöillä, kuten yleisesti muillakaan jyväskyläläisillä kauppiaille, näytä olleen liikesuhteita.³⁵⁷

Ulkomaiset liikesuhteet pystyivät harvoin perustumaan henkilökohtaiselle kanssakäymiselle ja tuttuudelle. Niiden rakennusaineena toimi maine ja sosiaalinen pääoma. Ennen kuin liikesuhdetta solmittiin kaukaisen tai tuntemattoman toimijan kanssa, tästä hankittiin tietoja toisen käden informaation kautta. Siten merkitykselliseen asemaan nousi henkilön aikaisempi toiminta ja sen kautta muodostunut maine.³⁵⁸ Hyvämaineinen ja norminmukainen toiminta omassa yhteisössään, tässä tapauksessa Jyväskylässä, oli ehdoton edellytys ulkomaisten liikesuhteiden solmimiselle.

3.2 Luottamuksen loppu

3.2.1 Maksuun haetut velat

Velkoja, joiden takaisinsaamiseksi velkojat olivat ennen konkurssia ryhtyneet oikeustoimiin, nimitetään työssä maksuun haetuiksi veloiksi. Ne voidaan nähdä osoituksena luottamuksen lopusta. 1800-luvun liiketoiminnalle luotonsaanti oli

---

³⁵³ Esimerkiksi Sariola 1940, 106–120; Jokipii 1999, 425–426.

³⁵⁴ Vertaa Ojala 1999, 284.

³⁵⁵ Sariola 1940, 111–116.

³⁵⁶ JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiaisen ja Häggman & Co:n vk:t; JyMA JRO KAV 1979 II: Poutasen vk:t. Erityisesti hankolainen Karl Boström ja helsinkiläinen Oskar Lindblad toimivat tutkimushenkilöiden laivaajina ja tukkukauppiaina. Lindblad laivasi Suomeen esimerkiksi Häggman & Co:n berliiniläiseltä kauppafirma Gebrühe Kühneltä hankkimia erilaisia valaisimia sekä hampurilaiselta kauppias Georg Bröchenilta tilaamia pukineita, JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiaisen ja Häggman & Co, Georg Buschonin vk 17.3.1879, Georg Bröchenin vk 17.3.1879 ja F. W. Cowalskyn vk 17.3.1879. Katso myös JyMA JRO KAV 1979 I: Toivainen, Karl Boströmin vk 30.4.1879.

³⁵⁷ Rannikon kauppahuoneiden puuttuminen velkojien joukosta on sikäli yllättävää, että esimerkiksi Kallioinen osoittaa turkulaisen Dahlströmin kauppahuoneen käyneen laajaa sisämaahan yltänyttä kotimaankauppaa, Kallioinen 2002, 18, 138.

³⁵⁸ Keskinen 2008, 151–152; Kallioinen 2002, 111–112.

tärkeää siksi, että hyvin harva pystyi rahoittamaan liiketoimintansa omilla varoillaan ja tavarakauppakin toimi pitkälti velaksi myynnillä.³⁵⁹ Liiketoiminnassa pyrittiin ensisijaisesti pitkäkestoiisiin ja henkilökohtaisiin suhteisiin, sillä uusien luottamuksellisten liikesuhteiden luominen kysyi aina aikaa ja varoja.³⁶⁰ Luottamus oltiin kuitenkin koska vain valmiita kyseenalaistamaan, koska näin pyrittiin välttämään luottotappioita. Avain luottotappioiden minimoimiseen oli paitsi liikesuhteiden tarkka valikointi, myös sellaisista liikekumppaneista eroon hankkiutuminen, jotka eivät hoitaneet liiketoimintaansa hyvin.³⁶¹

Luotonantajat olivat hyvin perillä velallistensa taloudellisesta tilasta ja lopettivat luotonannon kokiessaan riskinsä nousevan liian suureksi. Toisaalta tilanteissa, joissa velallinen oli toiminut pitkään kauppiaana ja oli maineeltaan selviytymiskykyinen, luottotajat saattoivat kärsiä luottotappioita luottaessaan liian pitkään velallisansa selviytymiskykyyn.³⁶²

Tutkituissa jyväsyläläisissä konkurseissa velkojan haluttomuus pidentää takaisinmaksuaikaa tai myöntää uutta luottoa vanhan velan maksamiseksi johti siis velan viemiseen oikeusistuimen ratkaistavaksi, ei konkurssihakemukseen. Tällainen tilanne kieli velallisen näkökulmasta myös siitä, että hän ei pystynyt enää saamaan rahaa muista lähteistä maksaakseen oikeusteitse perintään menneitä luottoja. Luotonantajat kyseenalaistivat siis velallisen kyvyn selviytyä, ja hän ei enää nauttinut luottamusta liikekumppanina.³⁶³

Ruokakauppias Juho Viinikainen hakeutui konkurssiin viisi päivää sen jälkeen, kun kauppias Karl Valtosen 605,98 markan vekselilainan maksamiseksi määrättiin toimeenpantavaksi ulosotto.³⁶⁴ Viinikaisella oli myös muita saman kesän aikana maksuun erääntyviä vekseleitä, puhumattakaan valtavasta 60 000 markan velkakirjalainasta, jolla oli toki maksuaikaa aina vuoteen 1879 asti.³⁶⁵ Myös kauppiaiden Tuomas Häggmanin ja Antti Turtiaisen konkurssiin hakeutumisia edelsivät pääasiassa vekselivelkojen erääntyminen maksettavaksi ja ulosottotuomioiden alle. Häggmanilla näitä jo oikeuteen asti edenneitä velkoja oli

---

³⁵⁹ Sariola 1940, 164, 167; Ojala 1999, 279–280, 312; Keskinen 2008, 147–151. Vertaa Seligman 1997, 32–44 ja Ilmonen & Jokinen 2002, 14

³⁶⁰ Ojala 1999, 31, 247–248, 311–312; Kallioinen 2002, 10–11, 84; Keskinen 2008, 164.

³⁶¹ Kallioinen 2002, 116. Vertaa Lin 2001, 158, 161.

³⁶² Kaarniranta 2001, 108–109. Philip Scranton katsoo, että luottamuksen väheneminen on tapauskohtainen prosessi, joka perustuu kunkin luottamustilanteen olosuhteisiin. Luottamus sen sijaan johtaa vakauteen ihmissuhteissa. Se edellyttää luotettavuutta ja vähentää toimijoiden levottomuutta epävarmoissa tilanteissa, Scranton 2008, 30.

³⁶³ Vertaa Sariola 1940, 98. Katso myös Keskinen 2008, 152.

³⁶⁴ VMA VHO VAK 1871 S–W: Viinikainen, Kalle Valtosen vk 17.10.1870.

³⁶⁵ VMA VHO VAK 1871 S–W: Viinikaisen vk:t; Fredrik Sneckenströmin vk (päiväämätön).

15 kappaletta. Niistä ainakin kuusi, todennäköisesti useampi, oli vekseleitä.³⁶⁶ Kaikkiaan maksuun haetut velat muodostivat yli 20 000 markan osuuden Häggmanin velkataakasta. Verrattuna konkurssissa kaikkiaan valvottuun 218 495 markkaan summa ei näytä isolta, mutta asettaa Häggmanin ratkaisun hakeutua konkurssiin ymmärrettävään valoon, varsinkin kun odotettavissa oli lisää erääntyviä luottoja.³⁶⁷

Häggmanin entinen kauppapalvelija ja myöhempi yhtiökumppani, Antti Turtiainen oli myös muutaman kuukauden ajan ennen konkurssiin hakeutumistaan saanut tottua oikeudelta saapuviin haasteisiin ja kaupunginpalvelijan esittämiin vekseliprotesteihin³⁶⁸. Loppukesä vuonna 1878 näyttää olleen käännekohta: ulosoton voittaneita tuomioita ja protesteja kerääntyi lukuisia etenkin heinä- ja elokuussa, mutta myös pitkin syksyä. Vuoden 1878 kesä merkitsi Turtiaiselle kesää, jolloin pääomat eivät enää riittäneet kattamaan maksuun erääntyneitä velkoja, eikä hän toisaalta saanut hankituksi uutta luottoa entisten maksamista varten.

Turtiaisen konkurssissa valvotuista 125 731,70 markasta maksuun vaadittuja velkoja oli yhteensä 19, joiden yhteissumma kohosi 42 317,27 markkaan. Ulosottotuomioita näistä oli yhdeksällä yhteensä 14 000 markan arvoisella velalla. Loput olivat vielä protestivaiheessa tai tuomittu maksettavaksi ilman ulosottoa.³⁶⁹ Kauppafirma Häggman & Co:n 36 090,01 markan kauppatavaravarastosta pelkästään jo näiden velkojen ulosmittaukset olisivat lohkaisseet suuren osan.³⁷⁰ Syyskuun alussa toimeenpantu ulosotto paikallisen kauppias Tuomas Kuntsin 3 000 markan velan kuittaamiseksi vielä peruuntui. Viipurilaisen kauppayhtiö Mielck & Co:n reilun 2 900 markan velan tähden 5. marraskuuta 1878 toteutetun ulosoton ja irtaimen omaisuuden takavarikoinnin

---

³⁶⁶ JyMA JRO 12.5.1879. Nuo kuusi ovat velkoja, joiden voi varmuudella sanoa olevan vekseleitä. Epävarmuus Häggmanin velkojen tyypeistä johtuu konkurssi asiakirjojen puuttumisesta. Myöskään tietoa Häggmanin omaisuuden arvosta ei ole kirjattu käytettävissä oleviin lähteisiin. Kiinteää omaisuutta hänellä kuitenkin konkurssin alkaessa oli: talo ja tontti nro 35 Jyväskylän kaupungissa ja Muuttokanta -niminen torppa pitäjän puolelta, Keski-Suomi 3.5.1879, s. 2.

³⁶⁷ Häggmanin konkurssista valvottiin myös samoja velkoja kuin Antti Turtiaisen ja kauppafirma Häggman & Co:n konkurssista silloin, jos niiden maksamiseen ei Turtiaisen pesästä riittänyt varoja. Kun nämä velat otetaan pois Häggmanin valvotuista veloista, jää kokonaisuudeksi 196 283,81 markkaa, JyMA JRO 12.5.1879.

³⁶⁸ Vekseliprotesti tarkoitti, että jos vekseliä ei maksettu eräpäivänä, oli vekselin haltija veloitettu hakemaan sille protestia kaupungissa käytännössä pormestarilta. Protestissa pyrittiin etsimään vekselivelallinen, esittämään hänelle maksamaton vekseli ja antamaan mahdollisuus sen suorittamiseksi. Jos maksua ei saatu, tavattiin velallista tai ei, protestista tehtiin pöytäkirja ja velkoja sai hakea vekseliä maksuun oikeusteitse, KVS 1858: 10 luku § 70–73.

³⁶⁹ JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiaisen ja Häggman & Co:n vk:t.

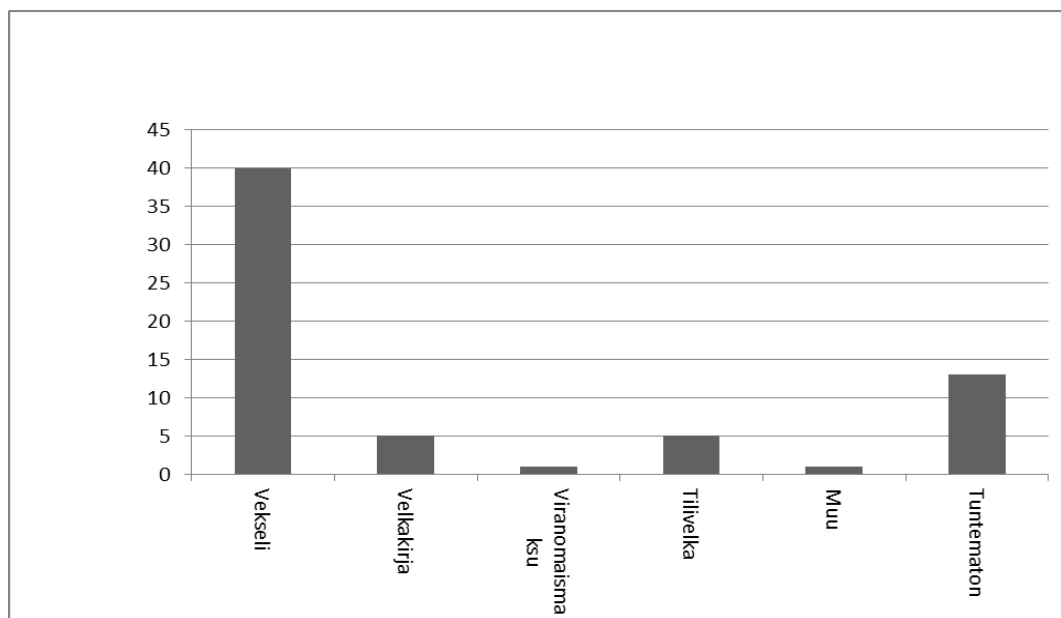
³⁷⁰ JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiaisen Häggman & Co:n luettelo kauppatavaroista 28.11.1878. Tietoa Turtiaisen henkilökohtaisesta omaisuudesta ei käytettävissä olevista lähteistä löytynyt.

jälkeen kului vain vajaa viikko, kun Turtiainen haki itsensä ja omistamansa kauppaliikkeen konkurssiin.³⁷¹

Samankaltainen oli tarina myös nuoren kauppiaan Juho Toivaisen kohdalla. Tammikuinen konkurssihakemus vuonna 1879 oli päätepiste niille ulosottotuomion voittaneille tai protestiin menneille vekseliveloille, joita edellisen vuoden marraskuusta alkaen oli kerääntynyt kahdeksan kappaletta. Näiden yhteensä 10 038,73 markan lisäksi konkurssin jo alettua haettiin vielä kolmea yhteensä 3 035 markan vekselivelkaa protestiin ja raastuvanoikeuden ratkaistavaksi.³⁷² Toivaisen omaisuudesta ei olisi jäänyt paljoa jaettavaa kaikille muille konkurssissa vaatimuksia esittäneille velkojille, jos ulosotot edellisten velkojen maksamiseksi olisi toimitettu loppuun asti. Omaisuus koostui näet 20 141,75 markan arvoisista kauppataavaroista, 4 580,20 markan koti-irtaimistosta sekä 2 118,43 markan saatavista. Konkurssissa vaadittujen velkojen määrä oli lopulta yhteensä 26 829,07 markkaa.³⁷³

Kuten edellisestä saattaa jo aavistaa ja kaaviosta 4 näkyy, ennen konkurssia oikeudessa maksuun haetuista veloista suurin osa, 35 velkaa 58:sta, oli vekselivelkoja.

Kaavio 4. Maksuun haettujen velkojen tyypit

Lähde: JyMA JRO yhteiset varsinaisasiain pöytäkirjat 1870–1880; JyMA JRO KAV 1870—1879; VMA VHO VAK 1871, 1880.

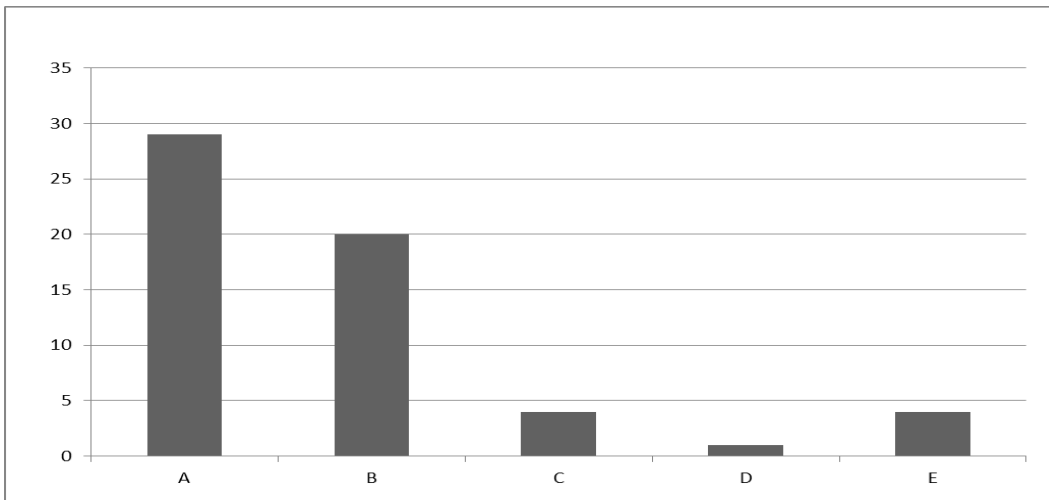
³⁷¹ JyMA JRO KAV 1879 I: Turtiaisen ja Häggman & Co, Kutsin vk 16.3.1879; F. W. Mielck & Co:n vk 15.3.1879.

³⁷² JyMA JRO KAV 1879 I: Toivaisen vk:t ja konkurssihakemus 2.1.1879.

³⁷³ JyMA JRO KAV 1879 I: Toivaisen vk:t, luettelo irtaimistosta 15.1.1879 ja luettelo saamisista 13.1.1879.

Koska tavallisimmat vekselin laina-ajat olivat joko 3–6 kuukautta tai 9–12 kuukautta³⁷⁴, ei ole yllättävää, että suurin osa maksuun haetuista veloista oli iältään nuoria, useimmiten alle puoli vuotta ennen konkurssia syntyneitä, kuten oheinen kaavio 5 osoittaa:

Kaavio 5. Maksuun haettujen velkojen ikä

A= Laina annettu puolen vuoden sisällä ennen konkurssin alkua, B = Laina annettu puoli vuotta - 1 vuosi ennen konkurssia, C= Laina annettu 1 vuosi - 2 vuotta ennen konkurssia, D= Laina annettu 2 vuotta - 3 vuotta ennen konkurssia, E= Lainan antamisesta on enemmän kuin 3 vuotta.

Lähde: JyMA JRO yhteiset varsinaisasiain pöytäkirjat 1870–1880; JyMA JRO KAV 1870—1879; VMA VHO VAK 1871, 1880.

Maksuun haettujen velkojen nuoruus kertoo mielestäni konkurssiin ajautuneiden ihmisten taloudellisen tilanteen nopeasta romahduksesta. Tämä puolestaan näyttää liittyneen vahvasti vekselivelkaan. Siksi onkin aiheellista kysyä, eikö velallisen luottamuksen loppu ollutkaan siinä, kun hänet haastettiin oikeuteen vastaamaan veloistaan vaan jo siinä hetkessä, jolloin velallisen velkasitoumukset muuttuivat velkakirjoista ja tiliostoista vekseleihin.

3.2.2 Vekselivelat osoituksena luottamuksen murenemisestä?

Tutkituista kymmenestä konkurssista vaadittiin siis lukumääräisesti eniten vekselivelkoja. Kuten liitteestä 4 ilmenee, vain Aadolf Walleniuksen kohdalla yksikään veloista ei perustunut vekseliin.³⁷⁵ Kaikista konkurseista valvotuista

³⁷⁴ KVS 1858: 6. luku, § 32; Keskinen 2008, 155.

³⁷⁵ Esimerkiksi kauppias Tuomas Häggmanin ja höökari Sergei Dunajeffin ensimmäisessä konkurssissa valvotuista veloista vekselioiden osuus lukumäärällisesti laskettuna oli viidennes, Aadolf Björkmanilla kolmannes ja Henry Lundbergilla vekseleitä oli kymmenesosa kaikista veloista, olkoonkin, että velkojen määrät niin rahallisesti kuin lukumääräisesti olivat kaikilla neljällä hyvin erilaiset (Häggman 82, Dunajeff 14, Björkman 3 ja Lundberg 18 kappaletta), JyMA

veloista vekselit muodostivat lukumääräisesti laskettuna noin 27 prosentin osuuden. Suhteellisesti vekselivelan osuus oli siten huomattavasti suurempi, noin 62 prosenttia, maksuun haetuissa veloissa kuin velallisten kokonaisvelkataakoissa. Siksi ei ole liioittelua esittää vekselivelan kerääntymisen ja erääntymisen ja konkurssiin joutumisen välillä olleen yhteys.

Tätä yhteyttä ei kumoa edes ruokakauppias ja ravintoloitsija Aadolf Taipaleen tapaus, vaikka Taipaleen konkurssissa vaadittiin maksuun ainoastaan yhtä vekselivelkaa (liite 4). Taipaleen konkurssissa valvotusta 22 velasta kuusi oli velkakirjavelkoja. Tilivelkoja oli neljä, ja muu velkataakka koostui rästiin jääneistä viranomaismaksuista, palkoista ja eräästä takausvelasta. Taipale ei siten ollut velkaantunut vekseleillä. Silti tuo ainoa vekselivelka oli lopulta merkityksellinen Aadolf Taipaleen kamppailussa taloudellisia vaikeuksia vastaan.

Tuo alun perin 500 markan arvoinen rahassa saatu³⁷⁶ vekseli erääntyi maksettavaksi syyskuussa 1877, ja koska Taipale ilmoitti olevansa kykenemätön maksamaan sitä, ulosmitattiin Taipaleen omaisuutta 6. päivä marraskuuta 553 markan edestä. Tavarointa ei kuitenkaan ehditty pakkohuutokaupata Taipaleen 14. päivä aloittaman konkurssitilan keskeyttäessä ulosottoimet. Yksin vekselivelan erääntyminen ei Taipaleen konkurssiin ajanut, mutta olisiko se ollut viimeinen vaikutin, sillä saman syksyn aikana raastuvanoikeudessa Taipale oli määrätty maksamaan takaisin kolme muutakin velkaansa. Kuitenkaan kaksi näistä, 418 ja 100 markan velkakirjalainat, eivät olleet edenneet ulosottoon asti. Kauppiaan lesken Maria Pakkalinin maksuun hakemat 801,50 markan maanvuokra- ja tilioستovelat olivat kyllä jo heinäkuussa tuomittu ulosottoon, mutta Taipaleen valitettua hovioikeuteen tilanne oli vielä konkurssin aikaan auki.³⁷⁷

Jotta vekselivelan merkityksen tai erityisyyden korostaminen näyttäytyisi mielekkäänä, on syytä tarkastella lähemmin, mistä vekseleissä ja vekselivelassa oli kyse. Vekselit olivat ulkomaankaupan tarpeisiin syntyneitä lainvoimaisia maksusitoumuksia, jotka olivat levinneet myöhemmin myös muuhun kaupankäyntiin.³⁷⁸ Vekselijärjestelmän perustavana ajatuksena oli, että kaupankäynnissä tavaroiden ostajan ei tarvinnut maksaa hankintojaan käteisellä

JRO KAV 1979 I: Häggmanin velkojen vk; JyMA JRO KAV 1979 II: Dunajeffin ja Lundbergin velkojen vk; VMA VHO VAK 1880 B, G – L: Björkmanin velkojen vk.

³⁷⁶ Vekseli voitiin merkitä rahassa tai tavarassa saaduksi sen mukaan oliko vekseliä vastaan raha vai tavara vaihtanut omistajaa.

³⁷⁷ JyMA JRO KAV 1877: Taipaleen vk:t, Topias Ristonmaan vk 18.2.1878, Mikko Sihvosen vk 18.2.1878, Henrik Nyströmin ja leski Fagerlundin vk 18.2.1878, Maria Pakkalinin vk 30.4.1877.

³⁷⁸ Korpisaari 1923, 100–102; Keskinen 2008, 149.

vaan tavaroiden myyntiarvoa vastaavalla vekselillä, jonka hän antoi tavaroiden myyjälle. Kun ostaja edelleen möi hankkimansa tavarat, hän pystyi maksamaan eli lunastamaan asettamansa vekselin.³⁷⁹ Historiantutkimuksessa vekseli nähdään yleensä pelkästään hyväksyjän³⁸⁰ *velkasitoumuksena*, jolloin vekseli rinnastuu mihin tahansa muuhun velkakirjalainaan. Tällöin vekseliä ajatellaan ainoastaan keinona ulkomaankaupan maksujärjestelmässä ja joustavana maksutapana liike-elämässä.³⁸¹ Huomiotta on kuitenkin jäänyt, että käytännössä vekseliä voitiin käyttää asettajan³⁸² antamana *maksuosoituksena*.

Ero näiden kahden käyttötavan välillä on paitsi käytännöllinen, myös mentaalinen eikä eroa aina edes pysty itse vekselistä havaitsemaan, vaan se on tulkittavissa ikään kuin rivien välistä. Kun vekseliä ajatellaan hyväksyjän velkasitoumuksena, oletus on, että vekselin asettaja luotti velanottajan takaisinmaksukykyyn ja velallinen sai vekselillä maksuaikaa siihen, kunnes myi hankkimansa tavaraerän. Asettajan antamaksi maksuosoitukseksi vekseli voidaan mielestäni tulkita tilanteessa, jossa luotonantaja ei antanut velalliselle muunlaista kuin vekselivelkaa. Käytännössä tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että velkoja muutti velallisen tilivelan vekseliksi, joka oli maksettava tarkan määräajan kuluessa sen sijaan, että tilit olisi tasattu normaaliin tapaan vuoden lopussa tai vasta konkurssissa tai perunkirjoituksessa.³⁸³ Ja mikä tärkeintä, osoitus vekselin nurjasta puolesta oli mahdollisuus kirjoittaa velalliselle vekseli maksamattomista muunlaisista veloista – esimerkiksi juuri näistä tiliostoveloista – ilman velallisen hyväksyntää tai allekirjoitusta vekselin asettamiseltä.³⁸⁴ Velalliselle ei lain mukaan edes tarvinnut ilmoittaa tällaisen vekselin asettamisesta.³⁸⁵

---

³⁷⁹ Kallioinen 2002, 140; Keskinen 2008, 155.

³⁸⁰ Vekselin hyväksyjä (tunnustaja) tarkoittaa velallista, siis henkilöä, jonka tulee vekseli maksaa, Korpisaari 1923, 68.

³⁸¹ Esimerkiksi Virrankoski 2001, 527; Kallioinen 2002, 140; Keskinen 2008, 155–161.

³⁸² Vekselin asettaja on henkilö, jolle velka tulee maksaa, toisin sanoen lainanantaja, Korpisaari 1923, 68.

³⁸³ Conto kurant oli asiakirja, jonka kauppiaat lähettivät toisilleen vuoden alussa ja josta kävi ilmi, miltä heidän keskinäiset tilinsä silloin näyttivät. Koska tilit eivät juuri koskaan täysin täsmänneet, niiden lopullinen selvittely tapahtui joko peru- tai konkurssi asiakirjoissa, Keskinen 2008, 161.

³⁸⁴ Katso esimerkiksi VMA VHO VAK 1871 S–W: Viinikainen, Parviaisen vk 17.10.1870.

³⁸⁵ Korpisaari 1923, 69. Vekselissä sanat ”ilmoituksella” tai ”ilmoituksetta” osoittavat, aikooko vekselin asettaja ilmoittaa vekselin asettamisesta sen maksajalle vai ei. Esimerkiksi kauppiaanrouva Maria Pakkalin kirjoitti värjäri Aadolf Björkmanille 84 markan vekselin ilmoittamatta siitä Björkmanille. Vekselistä ei selviä, miten velka oli syntynyt, mutta kyseessä täytyi olla jokin aiempi velka, esimerkiksi tilivelka, koska Pakkalin pystyi sen muuttamaan vekselin muotoon ilman Björkmanin tietoa. Pakkalin ei myöskään suonut vekselille kuin yhden kuukauden maksuajan, VMA VHO VAK 1880 B, G – L: Björkmanin konkurssi, Erik Määttäsen vk 1.12.1879.

Vekseleiden suosion kasvuun vaikutti alun perin vekselilainsäädännön samankaltaisuus useimmissa suomalaisten kanssa kauppaa käyvissä maissa. Siten ongelma- ja takaisinperintätilanteessa maksun saanti oikeusistuimen kautta onnistui hyvin.³⁸⁶ Vekseli oli varmin keino silloin, kun oli olemassa mahdollisuus tai epäily velallisen luotonmaksukyvyn heikkenemisestä.³⁸⁷ Siksi vekseli oli velkatyyppinä velkojalle turvallisempi vaihtoehto kuin perinteinen velkakirjalaina: sen takaisinmaksuprosessi oli vetoamisineenkin nopeampi ja armottomampi velallista kohtaan eikä takaisinmaksuajassa ollut joustoa.³⁸⁸ Vekselisääntö myös takasi vekseliveloille paremman oikeuden suhteessa muihin velkatyyppeihin.³⁸⁹ Se ei antanut velalliselle minkäänlaista lisäaikaa maksuun, eikä velallisen vitkuttelu tai poissaolo oikeudesta aiheuttanut viivästystä tuomion saamiseen. Sen takaama välitön ulosotto ja velkavankeus oli myös tehokas keino estää takaisinmaksun lykkääminen. Vekselisäännön velkojaa velvoittavat tiukat määräykset ja aikarajat estivät myös neuvottelut laina-ajan pidentämisestä.³⁹⁰

3.2.3 Ensimmäisenä lakkaa luottamasta paikallisyhteisö

Koska suurin osa tutkittujen henkilöiden velkataakasta oli pääasiassa paikallista tai vähintäänkin kotimaista ja yleisin velkatyyppi oli vekselivelka, antaa se olettaa vekselivelkaa kertyneen myös paikallisilta liikekumppaneilta. Sosiaalista pääomaa, tai tässä tapauksessa ennemminkin sen menettämistä, etsittäessä on siten syytä tutkia tarkemmin, päteekö edellinen olettaja. Voisi tietysti olettaa, että ulkomaisten kauppakumppanien kanssa tavaravaihdon välineenä olisi käytetty vekseleitä, onhan jo osoitettu niiden kätevyys ulkomaankaupassa. Tällöin olisi myös luonteva ajatella, että paikkakuntalaisten liiketuttavien kesken olisi

---

³⁸⁶ Rasila 1982, 105; Kallioinen 2002, 140.

³⁸⁷ Rasila 1982, 105.

³⁸⁸ Jos velkoja halusi, haaste vekseliasiaista oli annettava samaksi päiväksi, kun hän vei vekseliasian läänin kuvernöörille tai alioikeuteen. Velallisen poissaolo ei estänyt oikeutta ottamasta asiaa tutkittavaksi. Jos oikeus tuomitsi jutun kantajan hyväksi, velallinen määrättiin maksamaan velka välittömästi tai hän joutui ulosoton ja velkavankeuden alaiseksi. Mikäli juttu ei ratkennut ensimmäisellä istutokerralla, oli velallisen asetettava velkaansa vastaava rahapantti tai mentävä velkavankeuteen odottamaan jutun ratkeamista. Alioikeuden tuomio pantiin täytäntöön, vaikka siitä vedottiin hovioikeuteen. Kotimaisille vekseliveloille laki kuitenkin antoi myönnytyksen, että ulosottoa ei saanut laittaa täytäntöön ennen kuin kolme päivää oli kulunut siitä, kun velalliselta oli todistustasi vaadittu velan maksamista oikeuden tuomion jälkeen, KVS 1858: 2. luku § 7, KVS 1858: 6. luku § 32, 13. luku § 81—84, 88.

³⁸⁹ KVS 1858: 14. luku § 93. Paremmen oikeuden velkoja saattoi menettää laiminlyömällä vekseliasetuksen ehtoja, esimerkiksi jos ei hakenut protestia säädettyssä ajassa. Silti velan takaisinmaksua sai hakea kuten tavallisissa velkomisasiossa.

³⁹⁰ Kun aikaa haastaa velkakirjavelallinen oikeuteen oli kymmenen vuotta, vekselien kohdalla aikaa oli vain kolme vuotta, KVS 1858: 11. luku § 74.

pelkkä tilikirjaan perustuva velkasuhde ollut riittävä, sillä kauppiaat turvautuivat keskinäiseen tilivelkaan.

Juho Toivaiselle osoitetuista 43 velkavaatimuksesta 18, yli 40 prosenttia, oli vekselivelkaa. Vajaa kolmannes oli tilivelkoja, loppujen velkojen ollessa rästiin jääneitä palkkoja, viranomais- ynnä muita maksuja.³⁹¹ Koska Toivaiselta ei vaadittu yhtään velkakirjalla annettua velkaa, voi kaikei todeta hänen tuoreen kauppiasuransa edenneen vekseliveloin. Suurin osa Toivaisen vekseleistä oli tavaravekseleitä, joten ne eivät voineet olla Toivaisen keino hankkia rahallista pääomaa uutta liiketoimintaansa varten. Paikallisista velkojista 13 perusti vaatimuksensa vekseliin ja ainoastaan seitsemän tilivelkaan.³⁹² Venäjän puoleisista liikekumppaneista yksi velkoi Toivaisen konkurssissa niin tili- kuin vekselivelkaakin ja toinen vekselivelkaa.³⁹³

Ulkomaisista veloista puolestaan toinen oli vekselisaatava ja toinen perustui tilikirjaan ylöskirjattuun velkaan. Jaakko Länkelä vaati konkurssissa Pohjoismaiden Osakepankin edustajana alun perin ranskalaisen kauppaliike Alphons Bellat & Co asettamaa 804,85 frangin (804,85 mk, katso liite 2) vekseliä. Toivaiselle oli kirjoitettu kuuden kuukauden maksuajan sisältänyt vekseli ostamiaan kauppatavaroita vastaan.³⁹⁴ Lyypekkiläinen kauppias Christian Wehr taas oli myynyt kauppa-agenttinsa Arthur Holmin kautta Toivaiselle kauppatavaroita, muun muassa puseroita, matkalaukkuja, peilejä ja hajuvesiä, 2 878 Saksan markan (3 554,33 mk) arvosta ja lisännyt ne Toivaisen velaksi tilikirjaansa. Kauppatavarat saapuivat Saksasta Hankoon ja edelleen Toivaisen haltuun vuoden 1878 joulukuun lopulla, vain kymmenen päivää ennen kuin Toivainen haki itsensä konkurssiin. Tieto Toivaisen huonontuneesta maksukyvyistä ei ollut kiirinyt Christian Wehrin tietoon, sillä hän oli lähettänyt kauppatavarat hyvässä uskossa ilman, että arvoa oli siirretty edes vekselille. Kaupankäynnissä oli totta kai tunnustettava riskin olemassaolo, mutta siitä

---

³⁹¹ Konkurssissa vaadittiin yhteensä 39 902,80 markan edestä saamisia. Niistä tuomioissa maksuun hyväksyttiin 35 268,35 mk, JyMA JRO 9.8.1879; JyMA JRO KAV 1979 I: Toivaisen vk:t.

³⁹² JyMA JRO KAV 1979 I: Toivaisen vk:t.

³⁹³ Pietarilainen Alexander Lesoff ilmoitti konkurssioikeudessa saatavikseen 194,60 ruplan (788,40 mk) vekselin ja 53,16 ruplan (212,64 mk) edestä Toivaisen tilivelkoja. Samoin toinen pietarilainen kauppias Michael Alexandroff velkoi Toivaisen konkurssissa 900 ruplan (3 600 mk) vekseliä, jonka arvon Toivainen oli saanut tavarassa, JyMA JRO KAV 1979 I: Toivainen, Lesoffin vk 5.5.1879 ja Alexandroffin vk 5.5.1879.

³⁹⁴ JyMA JRO KAV 1979 I: Toivainen, Länkelän vk 5.5.1879.

huolimatta kauppias Wehr katsoi Toivaisen tehneen väärin ottaessaan vastaan kauppatavarat tietäessään tilansa olevan heikko ja johtavan konkurssiin.³⁹⁵

Juho Toivaisen ja Christian Wehrin liikesuhde osoittaa epätäydellisen informaation ja siitä syntyvän riskin kuuluneen kaupankäynnin luonteeseen.³⁹⁶ Tiedä sitten, miten Toivainen oli Wehrin kanssa liikesuhteen alun perin muodostanut, mutta ainakaan se ei voinut olla vielä pitkäikäinen.³⁹⁷ Ilmiselvästi Wehr kuitenkin luotti Toivaiseen liikemiehenä, koska oli tämän kanssa kauppoihin ryhtynyt. Hidas tiedonkulku Jyväskylästä Lyypekkiin antoi Toivaiselle pelivaraa, mutta johti Wehrin luottotappioon, sillä siinä missä Wehr vielä möi kauppatavaraa Toivaiselle tilivelaksi, valtaosa Toivaisen paikallisista kauppakumppaneista antoi hänelle maksuaikaa enää vekseleillä.³⁹⁸

Myös Antti Turtiaisen ja Häggman & Co:n konkurssissa velotuista 22 vekselistä peräti 13 eli 76 prosenttia, oli velkojilta Jyväskylästä tai sen lähiympäristöstä. Henkilötiliin velkavaatimuksensa perusti ainoastaan neljä paikkakuntalaista velkojaa. Päinvastoin kuin paikalliset liikekumppanit, muualta Suomesta peräisin olevat velkojat velkoivat Turtiaiselta pääasiassa henkilötiliin perustuvia saamisia: näitä oli 17 kappaletta neljää muun Suomen vekseliä vastaan. Myös ulkomaille Turtiainen oli useammalle velkaa henkilötilin kuin vekselin kautta. Edellä mainitulla perusteella saamisiaan haki seitsemän ulkomaista liikekumppania.³⁹⁹ Vekseleihin vaatimuksensa perusti ainoastaan kaksi ulkomaista velkojaa, nimittäin lyypekkiläinen kauppahuone Halterman & Brattström sekä hampurilaiset Julius Rohde & Luis Rohde, joiden velka tosin oli siirtynyt Pohjoismaiden Osakepankin velottavaksi. Kauppafirma Halterman & Brattströmin velkomat kolme erillistä vekseliä perustuivat kaikki alun perin kauppataliin⁴⁰⁰, jonka yhteensä 3 269,38 Saksan markan (4 037,68 markan) sisältö

³⁹⁵ JyMA JRO KAV 1979 I: Toivainen, Christian Wehrin vk 5.5.1879.

³⁹⁶ Ojala 1999, 31, 247—251; Kallioinen 2002, 10—11, 84.

³⁹⁷ Kallioisen mukaan liikesuhde voitiin luoda kolmella tavalla: joko matkustamalla tapaamaan haluttua liikekumppania, lähestymällä tätä kirjeellä tai kolmannen osapuolen suosittelun kautta. Liikesuhteen synty vaati hyvää mainetta, joka saattoi syntyä joko henkilökohtaisen vuorovaikutuksen kautta tai välittyä verkostoa pitkin, Kallioinen 2002, 90, 113—114.

³⁹⁸ Tiedonkulusta ja sen hitaudesta 1800-luvulla katso Kallioinen 2002, 46—71.

³⁹⁹ Haetut summat olivat suuruudeltaan 660,76 mk (Berliini), 2 192,62 mk (Hampuri), 1 467,18 mk (Hampuri), 143,50 mk (Hampuri), 1 473,36 mk (Lyypekki), 227 mk (Ekenäs) ja 477,33 mk (Saksa, paikkakunta tuntematon), JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiainen, Georg Buschonin vk 17.3.1879, Georg Bröchenin vk 17.3.1879, Wilhelm Albrechtin vk 17.3.1879, H. W. Stahl & Co:n vk 28.2.1879, F. W. Cowalskyn vk 17.3.1879, Ekenäsin oluttehtaan vk 6.3.1879, Emil Hederslutin vk (päiväämätön).

⁴⁰⁰ Väite perustuu siihen, että vekselien sanamuoto, ”valuta i räkning”, osoittaa kauppafirman siirtäneen Turtiaisen tilin sisällön, räkningin, vekseleille, jotka on taas otettu huomioon tilissä.

kirjoitettiin vekseleille vuoden 1878 maaliskuussa ja toukokuussa. Tuolloin vekseleille asetettiin kolmen, neljän ja viiden kuukauden laina-ajat, ja vekseleiden asettamisesta ei Turtiaista erikseen tiedotettu. Vekseleiden asettamisen aikaan Turtiaisen vanhin velka Halterman & Brattströmille oli vuodelta 1877.⁴⁰¹ Samoin kauppafirma Julius Rohde & Luis Rohde:n asettamat yhteisarvoltaan 1 126,70 markan vekselit oli asetettu toukokuussa 1878 ja maksuaikaa niille oli annettu kolme ja toiselle viisi kuukautta.⁴⁰²

Kun kauppaliikkeet alkoivat turvata saamisiaan viimeistään toukokuussa 1878, Turtiaisen suhteet muihin ulkomaisiin velkojiinsa näyttävät pysyneen aina konkurssiin asti luottamuksellisina, koska he eivät asettaneet vekseleitä tilivelkojensa maksuksi saati alkaneet hakea velkoja maksuun oikeusistuimen kautta.⁴⁰³ Suunnilleen samoihin aikoihin, kun ensin mainitut liikekumppanit asettivat vekseleitä Turtiaisen tunnustettavaksi, lakkasivat myös Turtiaisen itsensä tekemät ostot tilivelkoja konkurssissa valvovilta kauppakumppaneilta.⁴⁰⁴ Koska Turtiaisen ja kauppakumppaneiden välisestä kommunikaatiosta ei ole jäänyt lähteitä, ei siten ole jäänyt tietoa siitäkään, yrittikö Turtiainen käydä kauppaa vielä tämän jälkeen heidän kanssaan.

Ruokakauppias Juho Viinikaisen velkojajoukko oli siten edellisistä poikkeava, että yhtä lukuun ottamatta kaikki hänen velkojansa olivat Jyväskylän kaupungista tai sen välittömästä läheisyydestä eikä hänellä ollut ulkomaisia velkoja. Silti myös hänen veloistaan reilu kolmannes oli vekselivelkaa. Henkilötiliin perustuvia velkavaatimuksia oli vain kymmenisen prosenttia.⁴⁰⁵ Luvun alussa esitetty hypoteesi, että maantieteellisesti läheisten liikekumppanien kanssa luotonanto olisi perustunut tilikirjoihin ja kaukaisempien kanssa vekselihin, ei siten pidä paikkaansa. Paikallisyhteisössä hankittu sosiaalinen pääoma mahdollisti ulkomaisten tai muuten kaukaisten liikesuhteiden solmimisen mutta samalla se oli myös ensimmäisenä kyseenalaistamassa henkilön luotettavuuden ja taloudellisen toimintakyvyn ongelmatilanteissa. Väitettä tukee myös kaavio 6 velkaa maksuun hakeneiden asuinpaikkakunnista.

Turtiaiselle on täten annettu maksuaikaa tilivelkansa kuittaamiseen vekseleissä määrätyn ajan verran, ei siis enää siihen asti, kun kauppiaat tasasivat molemminpuoliset tilinsä.

⁴⁰¹ JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiainen, Halterman & Brattströmin vk 17.3.1879.

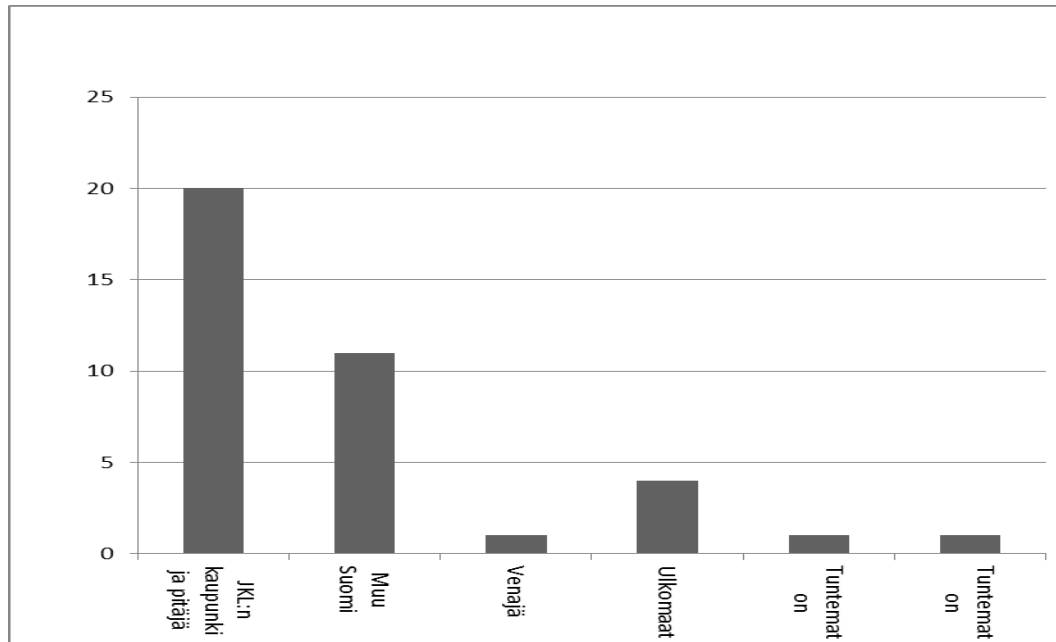
⁴⁰² JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiainen, Alfrid Aejmelauksen vk 17.3.1879.

⁴⁰³ Velkasummat vaihtelivat reilusta 140 markasta yli 2 000 markkaan, JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiaisen velkojien vk.

⁴⁰⁴ Ostojen voidaan tässä olettaa päättyneen viimeistään sinä päivänä, jolloin myyjä osapuoli päiväsi ostajan henkilötilin tilikirjassaan, sillä sen jälkeen näissä tapauksissa ei uusia ostoja ollut merkitty, katso esimerkiksi JyMA JRO KAV 1979 I: Turtiainen, Georg Bröchenin vk 17.3.1879.

⁴⁰⁵ VMA VHO VAK 1871 S-W: Viinikaisen vk:t.

Kaavio 6. Velkaa maksuun hakeneiden velkojien asuinpaikat.⁴⁰⁶

Lähde: JyMA JRO yhteiset varsinaisasiain pöytäkirjat 1870–1880; JyMA JRO KAV 1870–1879; VMA VHO VAK 1871, 1880.

Paikallisyhteisö pystyi siis sekä luomaan että vähentämään sitä sosiaalista resurssia, jota henkilö pystyi hyödyntämään taloudellisessa toiminnassaan. Esitänkin, että paikallisyhteisön havaitessa vaikeuksia yksilön taloudellisessa tilanteessa luottamuksen horjumisen näkyi yksilön maksukykyyn näkyi tililuotonannon vähenemisenä ja vekseleiden kirjoittamisen lisääntymisenä. Velkakuorman muuttuminen vekseliperusteiseksi alkoi siis maantieteellisesti läheisimmistä liikekumppaneista. Maantieteellisesti kauempana sijainneiden muun Suomen ja ulkomaisten liikesuhteiden muuttumista vekseliperusteiseksi suojeli välimatka ja tiedonkulun hitaus.⁴⁰⁷ Siten voidaan sanoa, että muutoin negatiiviseksi ja liiketoiminnan kustannuksia kasvattavaksi mielletty epätydellinen informaatio suojeli ainakin jonkin aikaa taloudellisiin vaikeuksiin joutunutta henkilöä.⁴⁰⁸

Luottamuksen mureneminen paikallisyhteisöstä alkaen oli luonnollista, etenkin jos ajatellaan kaupunkiyhteisöä lukuisien erilaisten sulkeutuneiden verkostojen sumana, jollaisen esimerkiksi jotkin kauppiaat saattoivat muodostaa. Sulkeutuneisuus tarkoitti, että verkoston jäsenet tunsivat kaikki toisensa, jolloin paitsi hyvä maine myös velallisen maksukyvyttömyys kulkeutui muiden

⁴⁰⁶ Ei sisällä Häggmanin konkurssin velkojia.

⁴⁰⁷ Keskinen 2008, 152.

⁴⁰⁸ Ojala 1999, 31, 247. Kyse oli varmaan myös maantieteellisesti kaukaisen, toisen käden lähteille perustuvan tiedon luotettavuudesta verrattuna ensikäden tiedon luotettavuuteen, Kallioinen 2002, 12.

verkoston jäsenien tietoon.⁴⁰⁹ Sulkeutuneisuus ei tarkoita, ettei tieto voinut kulkea eri verkostojen välillä, vaan että epätoivotut teot hyvin mahdollisesti tulivat velkojien tietoon. Maantieteellisesti kaukainen velkoja taas saattoi jäädä tätä tietoa vaille, koska hän ei kuulunut tällaiseen suljettuun verkostoon. Näyttääkin, että vakavaraisuuden hyve ylitti hyvän ja kunniallisen maineen merkityksen, koska nekään eivät lopulta suojelleet luoton loppumiselta.⁴¹⁰ Vakavaraisuuden ja muiden yrittäjäkulttuurin mukaisten normien noudattamisen sekä sosiaalisen pääoman hankkimisen vaikeus näkyivät myös markkinoille pyrkivien kauppiaiden velkatyypeissä.⁴¹¹ Kuten Juho Toivaiselta, myös Antti Poutaselta valvottiin konkurssissa eniten juuri vekseleitä, joiden osuus oli reilut 60 prosenttia heidän veloistaan.⁴¹²

---

⁴⁰⁹ Sosiaalinen rakenne on sulkeutunut, kun yhteisön sisäiset sosiaaliset verkostot ovat tiheät. Tuolloin tieto kulkee kaikkien verkostoon kuuluvien henkilöiden välillä siten, että toimija A saa tietää toimijan B toimijaan C kohdistaman epätoivotun toimen, koska toimijat A ja C kuuluvat samaan verkostoon. Jos taas toimijat A ja C eivät tunne toisiaan tai kuulu samaan verkostoon, toimijaa B ei voida sanktioida, sillä tieto vääryydestä ei välity kahden muun toimijan välillä. James S. Colemanille sosiaalisen pääoman olemassaolo edellyttää tällaista suljettua rakennetta, koska se mahdollistaa toisten tarkkailun ja yhteisistä normeista poikkeavan henkilön sanktioinnin. Normien olemassa olo ja sanktioinnin mahdollisuus puolestaan synnyttävät luottamusta, jota ilman ei myöskään sosiaalista pääomaa voi olla. Sanktio normin vastaisesta toiminnasta voi olla esimerkiksi maineen tai luottamuksen menettäminen, Coleman 1989, 104—108. Vertaa Granowetter 1973, 1373—1376.

⁴¹⁰ Vakavaraisuus oli erityinen hyve, koska se viittasi yhtä lailla luottamukseen — vakavarainen kauppias selvisi aina veloistaan — kuin taloudellisen menestyksen kautta syntyneeseen arvostukseen, Kallioinen 2002, 118—119..

⁴¹¹ Katso esimerkiksi Kallioinen 2002, 90; Keskinen 2008, 149—151.

⁴¹² JyMA JRO KAV 1979 II: Poutasen vk:t.

4 KONKURSSIN JÄLKEEN

4.1 Välittömät vaikutukset

4.1.1 Varattomuus

Lähtökohdat konkurssin jälkeiseen elämään eivät olleet kaikilla konkurssintekijöillä samanlaiset. Tilanne oli heikoin Tuomas Häggmanilla, joka oli raastuvanoikeudessa vankeusrangaistukseen tuomittu mies. Siten hän oli myös työntekovelvollisuuden alainen niistä veloista, joihin ei konkurssipesän varoista riittänyt maksua. Häggman joutui myös maksamaan velkojaan takaisin kaikella tulevaisuudessa hankkimallaan omaisuudella. Muut konkurssintekijät saivat käyttää tarvittavan määrän tuloistaan itsensä ja perheensä elatukseen, ja siitä osasta ei voitu ulosmitata varoja ennen konkurssia syntyneiden velkojen maksuun.⁴¹³

Liitteessä 5 esitetään tutkimushenkilöiden konkurssin alkaessa omistaman omaisuuden ja konkurssituomiossa maksuun tuomittujen velkojen suhde. Jos suhdeluku on 1, olivat omaisuus ja velat samansuuruiset. Alle yhden olevat luvut viittaavat puolestaan velkojen olleen omaisuutta suuremmat ja päinvastoin. Ensimmäisenä huomio kiinnittyy saataviin ja niiden vaikutukseen. Erityisesti Sergei Dunajeffilla, Henry Lundbergilla ja Aadolf Taipaleella oli paljon saatavia. Usein saatavat saattoivat kuitenkin olla epävarmoja eli niiden takaisinmaksuaika ei ollut vielä käsillä tai konkurssiin ajautuneen velallinenkin oli maksuvaikeuksissa. Saatavat olivat spekulatiivisia: jos henkilö ei olisi antanut niin paljon luottoa muille tai jos hän ei olisi myynyt niin paljon velaksi, olisiko hän ajautunut konkurssiin.⁴¹⁴ Kun velaksi myynti vielä oli kaupankäynnin tapa, saatavien kertymistä ei voinut vältellä.

Esimerkiksi Aadolf Taipaleen pää- eli tilikirjan mukaan näiden pelkästään velaksi myynnistä syntyneiden saatavien summa oli yli 6 400 markkaa ja velkasummat vaihtelivat muutamista joihinkin satoihin markkoihin.⁴¹⁵ Sergei Dunajeffin 45 saatavasta ainoastaan kuusi olivat suuruudeltaan joitakin satoja

---

⁴¹³ JyMA JRO 12.5.1879 (ei §). Täytyy muistaa, että Häggman valitti senaatin oikeusosastoon asti, joten emme tiedä, jäivätkö hänen tuomionsa päteviksi.

⁴¹⁴ Saatavien vaikutuksesta konkurssiin ajautumiseen on tutkimuskirjallisuudessa sekä puoltavia että kieltäviä näkemyksiä. Esimerkiksi Kim Kaarniranta osoittaa, että saatavien merkitys oli tosiasiallisesti pieni Itä-Suomen maakauppiaiden konkurssiin ajautumisessa, Kaarniranta 2001, 109—110. Vertaa Maijala 2005, 159 ja Mauranen 1990, 167.

⁴¹⁵ JyMA JRO KAV 1877: Taipaleen saatavaluettelo 20.11.1877.

markkoja loppujen ollessa alle kymmenen markan pieniä, todennäköisesti kauppatiliin perustuvia tilivelkoja.⁴¹⁶ Vaikka konkurssipesän hoitajat pyrkivät saamaan mahdollisimman paljon konkurssipesään kuuluvia saamia takaisin, niiden epävarmaa luonnetta lisäsi kannattamattomuus lähteä oikeudessa perimään aivan pieniä summia.⁴¹⁷ Henry Lundbergin saatavista puolestaan yli 21 000 markkaa muodostui hänen Kööpenhaminassa sijainneen entisen talonsa maksamattomasta kauppahinnasta.

Kun konkurssintekijöiden omaisuuksista erotetaan epävarmat saatavat, omaisuuden ja velan suhdeluku huononee kaikilla muilla paitsi Aadolf Björkmanilla ja Aadolf Walleniuksella, joilla kummallakaan ei ollut saatavia. Jos saatavia ei oteta huomioon omaisuudessa, ainoastaan Björkmanille ja Juho Viinikaiselle näytti jäävän jonkinlaista omaisuutta velkojen maksun jälkeen, ensin mainitulle alle sata markkaa ja jälkimmäiselle muutama tuhat. Muilla konkurssintekijöillä omaisuus ei riittänyt kaikkien velkojen täysimääräiseen maksamiseen, joten konkurssi merkitsi myös 1870-luvun Jyväskylässä köyhyyttä välittömästi konkurssin jälkeen.⁴¹⁸ Koska konkurssisääntö ei suonut vapautusta sen velan maksamisesta, johon konkurssipesän varat eivät riittäneet, olivat Aadolf Walleniuksen, Aadolf Taipaleen ja Juho Viinikaisen anomukset velan maksusta vapautumiseksi hyödyttömiä.⁴¹⁹

Kun Tuomas Häggman anoi neljä kuukautta konkurssituomionsa jälkeen Jyväskylän raastuvanoikeudelta oikeutta valittaa konkurssituomiostaan senaatin oikeusosastoon, ilmoitti hän omaisuutensa määräksi 440 markkaa. Velkoja hänellä oli tuolloin vielä 595 markan edestä. Tuomas sanoikin olevansa varaton, jonka vuoksi pyysi saada vedota senaattiin ilman nostorahan maksamista.⁴²⁰

Myös Juho Viinikaisen perukirja osoittaa, kuinka totaalista köyhyyttä konkurssi saattoi taloudelle merkitä. Juho kuoli huhtikuussa 1871 43-vuotiaana häntä jo konkurssin aikana koetelleeseen keuhkotautiin ja perukirjan mukaan jätti

---

⁴¹⁶ JyMA JRO KAV 1979 I: Dunajeffin saatavaluettelo 30.8.1879.

⁴¹⁷ Juha Majjala tosin esittää Kalajokilaakson 1920- ja 1930- lukujen pakkohuutokauppoja käsittelevässä tutkimuksessaan, että konkurssi ei merkinnyt kauppalaskujen kuittaantumista vaan konkurssipesän hoitajat velkoivat niitä jopa konkurssin tehnyttä kauppiasta tarmokkaammin, Majjala 2005, 159. Myös Nummela 2004, 55—56. Maksamattomia velkoja pyrittiin saamaan konkurssipesään ensisijaisesti sanomalehti-ilmoituksilla, katso esimerkiksi Keski-Suomi 15.6.1878, s. 4, 19.6.1878, s. 4 ja 22.6.1878, s. 4.

⁴¹⁸ Vertaa Kaarniranta 2001, 108.

⁴¹⁹ VMA VHO VAK 1871 S–W: Viinikaisen konk. hak. 24.5.1870; JyMA JRO KAV 1874: Walleniuksen konk. hak. 28.3.1874; JyMA JRO KAV 1877: Taipaleen konk. hak. 14.11.1877.

⁴²⁰ JyMA JRO 15.9.1879. Raastuvanoikeuden tuomiosta valittamisesta katso RVL 1734: 25. luku § 15, 30. luku § 1—23. Senaatista katso esimerkiksi Vahtola 2003, 182

jälkeensä 48,01 markan arvoisen omaisuuden.⁴²¹ Leskelle ja neljälle alaikäiselle lapselle jäi jäljelle oikeastaan vain sänky ja muutamia kirjoja.⁴²² Siten edellä arvioitu, konkurssissa velottuihin velkoihin ja omaisuuteen perustuva muutaman tuhannen suuruinen omaisuus konkurssin jälkeen ei käytännössä pitänyt paikkaansa. Aadolf Björkmanin vaimon Vilhelmiinan kuollessa vuonna 1887 Björkmanien 408,20 markan arvoinen omaisuus oli lähes samansuuruinen kuin konkurssin alkaessa vuonna 1879.⁴²³ He eivät olleet rutiköyhiä, mutta toisaalta heillä oli ollut myös enemmän aikaa toipua konkurssista. Tosin kun verrataan Björkmanien omaisuutta Jyväskylän käsityöläisten keskimääräiseen perukirjavarallisuuteen vuosien 1878—1882 välillä, joka oli 11 900 markkaa, oli heidän omaisuutensa toki pieni.⁴²⁴

Konkurssin alkaessa ainoastaan Juho Viinikaisella, Antti Poutasella ja Tuomas Häggmanilla oli omistuksessaan kiinteää omaisuutta. Myös Antti Turtiainen ja Aadolf Taipale olivat olleet talonmistajia vain hieman ennen konkurssiansa alkua. Taipale möi muutaman vuoden kotinansa toimineen talon ja tontin numero 40 Jyväskylän kaupungista Antti Turtiaiselle helmikuun 1877 alussa, yhdeksää kuukautta ennen konkurssiin hakeutumistaan.⁴²⁵ Antti Turtiainen puolestaan möi talon edelleen kauppias Ville Wessmannille 38 000 markasta vuoden kuluttua sen ostamisesta ja samoin yhdeksän kuukautta ennen oman konkurssinsa alkua. Ravintolanpitäjä Henry Lundberg taas realisoi omaisuuttaan myymällä ravintolanpito-oikeutensa jo vuosi ennen konkurssinsa alkua.⁴²⁶ Aadolf Walleniuksen irtaimen omaisuuden arvo taas oli konkurssin alkaessa enää 45 markkaa, koska hänen irtaimestaan oli ennen konkurssia ulosmitattu tavaraa yhteensä 328,71 markan arvosta.⁴²⁷

Konkurssin jälkeinen aika näytti siis köyhältä, olihan kaikki tai lähes kaikki omaisuus mennyt huutokaupattavaksi velkojen maksuun. Konkurssin kokenut henkilö perheineen sai seurata omaisuutensa leviävän uusille omistajille

---

⁴²¹ JyMA Jyväskylän kaupunkiseurakunnan arkisto, kuolleiden luettelot, vuosi 1871 (internet-lähde: SSHY/kuva nro 21). Erkki Markkanen jakoi kuolinpesät ryhmiin niiden nettovarallisuuden mukaan seuraavasti: köyhät (varat alle 50 mk), vähävaraiset (60-200mk), keskivarakkaat (210-3000mk), varakkaisiin (3010-15 000 mk) ja rikkaisiin (yli 15 000 mk), Markkanen 1977, 185.

⁴²² JyMA JRO Perukirjat, Juho Viinikaisen perukirja 2.1.1872.

⁴²³ Velkaa oli perukirjan mukaan 244,59 mk. Jakokirjassa omaisuus jaettiin puoliksi Adolfin ja hänen lastensa kesken, koska Aadolf aikoi uusiin naimisiin, JyMA JRO Jakokirjat, Vilhelmiina Björkmanin jakokirja 6.4.1888; Markkanen 1988, 33.

⁴²⁴ Nummela 1995, 106.

⁴²⁵ JyMA JRO KAV 1877: Taipaleen konkurssihakemus 14.11.1877; Keski-Suomi 3.2.1877, s. 2; Valjakka 1971, 263.

⁴²⁶ JyMA JRO KAV 1879 I: Lundbergin ja Schytzen välinen kauppakirja 6.6.1878.

⁴²⁷ JyMA JRO KAV 1874: Wallenius, Berggrenin vk 6.7.1874.

ympäröivään kaupunkiin ja miksei kauemmaksikin. Julkisia irtaimen tavaran huutokauppoja pidettiin niin kauan kuin konkurssipesässä oli maksamatonta velkaa ja jotakin myytävää riitti. Omaisuuden myymisessä ja siten koko konkurssitilanteessa saattoi kestää melko pitkään, kuten Tuomas Häggmanin tapaus osoittaa. Häggman hakeutui konkurssiin lokakuun 1878 alussa, ja vasta seuraavan vuoden maaliskuussa konkurssiprosessi oli edennyt vaiheeseen, jossa velkojainkokouksessa päätettiin Häggmanin kiinteän ja irtaimen omaisuuden myymisestä. Ensimmäinen huutokauppa pidettiin siten maaliskuun lopulla. Huutokaupassa halukkaille tarjottiin mahdollisuutta ostaa Häggmanien huonekaluja, kauppatavaroita, puotirakennus Haapakosken sahalta sekä Häggmanin vuonna 1877 hankkima höyrylaiva Ahti.⁴²⁸ Omaisuuden myynti jatkui aina vuoden 1880 heinäkuuhun asti, jolloin kaupattiin muun muassa tukkipuita, epävarmoja saatavia sekä Häggmanin vaimon vaatteita.⁴²⁹

4.1.2 Muuttamisen pakko

Konkurssi merkitsi siis kiinteän omaisuuden joutumista kauppatavaraksi. Tämä merkitsi sekä Juho Viinikaiselle että Tuomas Häggmanille kotitalon katon lähtemistä pään päältä. Edessä oli muutto ja uuden asuinpaikan etsiminen.

Toukokuuisessa huutokauppatilaisuudessa jämsäläinen talollinen ja Häggmanin velkoja Topias Könkkölä huusi itselleen Tuomaksen neljätoista vuotta aikaisemmin rakennuttaman kaupungin ensimmäisen kivitalon 48 000 markalla.⁴³⁰ Tämän jälkeen Häggmanit jäivät entiseen taloonsa asumaan hetkeksi vuokralle, kunnes viimeistään vuonna 1881 he muuttivat kaupungin ruutukaava-alueen reunamalle kortteliin 18 (katso liite 6). Muuttaminen kauemmas konkurssia edeltäneestä kotiseudusta ei jäänyt tähän, vaan pian perhe ilmoitti henkikirjoittajalle asuvansa kaupungin ulkopuolella.⁴³¹ Asuinpaikan muutos oli suuri, koska kaikkien niiden vuosien ajan, jonka he olivat asuneet kivitalossaan torin laidalla, tontilla numero 35 kaupungin kolmannessa korttelissa, olivat he asuneet kaupungin arvostetuimmalla ja parhaalla alueella. Jo Jyväskylän kaupungin perustamisesta lähtien keskikaupungin tontit olivat menneet etupäässä kauppiaille, ja nimensä mukaisesti kauppiat sijoittuivat niin tontin omistajina

---

⁴²⁸ Keski-Suomi 12.2.1879, s. 2 ja 8.3.1879, s. 4.

⁴²⁹ Keski-Suomi 24.7.1880, s. 4.

⁴³⁰ Keski-Suomi 14.5.1879, s. 1; Jäppinen ja Fredriksson 1995, 16.

⁴³¹ JyMA Laukaan henkikirjoittajan arkisto, henkikirjat 1879 aukeama 5, 1881 aukeama 17, 1882 aukeama 25; Valjakka 1971, 258.

kuin talon vuokraajinakin mieluiten Kauppakadun varrelle.⁴³² Näiden kaupungin kalleimpien tonttien vastapainona olivat jo kaupungin asemakaavaa suunniteltaessa varattomammille sekä käsityöläisille tarkoitettujen pienemmät reuna-alueiden tontit. Myös itse talojen koossa oli eroja: kauppiaiden kansoittamalla Kauppakadulla talot olivat suurempia kuin kaupungin reunamilla.⁴³³

Myös Juho Viinikainen perheineen oli asuttanut Kauppakadun varrella, viisi tonttia Häggmania alempana, kaupungin toisessa korttelissa sijainnutta taloaan useita vuosia ennen konkurssia. Konkurssin seurauksena Juhon perhe löysi uuden asunnon kaupungin ulkopuolelta.⁴³⁴ Antti Poutanen puolestaan sai pitää Kauppakadun alapäästä omistamansa talon ja tontin numero 45 vielä ensimmäisen akordiin päättyneen konkurssinsa jälkeen, mutta toisesta konkurssista Antti ei enää talonomistajana selvinnyt. Talo ei kuitenkaan ollut Poutasen koti, vaan hän asui perheineen sitä lähes vastapäätä sijainneella tontilla numero 49, josta tie vei toisen konkurssin jälkeen vuokralaiseksi Tuomas Häggmanin entiseen kivitaloon. Pitkään eivät kuitenkaan Poutaset enää toisen konkurssin jälkeen Kauppakadun varressa asuneet, sillä jo seuraavana vuonna he löysivät itsensä asumasta laitakaupungin pienellä tontilla numero 140.⁴³⁵

Vaikka kauppias Antti Turtiainen ei konkurssiin ajautuessaan omistanut kiinteää omaisuutta, ei hänkään säästynyt muuttamiselta konkurssin jälkeen. Tuomas Häggmanin kauppapalvelijana ja liikekumppanina hän asui Häggmanin talossa vuodesta 1876 asti. Konkurssia seuranneena vuonna 1879 hänet kuitenkin tavattiin asumasta paria korttelia alempana Kauppakadun varrella tontilla numero 51, ja lopulta parin vuoden päästä tuosta Turtiainenkin oli osa kaupungin ulkopuolella tai tuntemattomassa paikassa asuvaa konkurssintekijöiden joukkoa.⁴³⁶

Konkurssintekijöiden tiet myös ristesivät paikoitellen kaupungissa, koska Juho Toivainen ja Antti Turtiainen asuivat hetken aikaa samassa talossa numero 51. Tuolloin Turtiainen oli jo kokenut konkurssin, kun taas Toivaisella se oli vielä

---

⁴³² Valjakka 1971, 61–62; Tommila 1972 29, 40, Jäppinen 2005, 41. Liike-elämä sijoittui kaupungin syntyajoista lähtien etupäässä Kauppakadun yläpään kauppiaille merkityksellisten asioiden kuten sataman, torin, kirkon ja läpikulkuliikenteen mahdollisuuksien vuoksi. Siitä painopiste siirtyi hiljalleen alaspäin Kauppakatua 1880-luvulta alkaen, Jäppinen ja Fredriksson 1995, 26; Jäppinen 2005, 50.

⁴³³ Jäppinen 2005, 41, 52—53.

⁴³⁴ JyMA Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkonkirjat, rippikirjat, vuodet 1875—1871, aukeamat 79, 308.

⁴³⁵ JyMA JKL KSRK RK, vuodet 1871—1881, aukeama 83, 115; JyMA Laukaan HK 1879 aukeamat 6, 7; HK 1881, aukeamat 6, 7; HK 1882 aukeama 23; Keski-Suomi 21.1.1882, s. 4.

⁴³⁶ JyMA JKL KSRK RK, vuodet 1871—1881, aukeama 81, 83; JyMA Laukaan HK 1879 aukeamat 7, 1881 aukeama 8, 1882 aukeama 25.

edessä. Konkurskinsa jälkeen Juho Toivainen muutti vuokralle puolestaan Turtiaisen entiseen asuintaloon, taloon numero 35. Ei Toivainen kuitenkaan pitkään Häggmanin talossa asunut: parin vuoden päästä matka jatkui taloon numero 81 ja siitä edelleen taloon aivan ruutukaava-alueen laidalle.⁴³⁷

Aadolf Taipale puolestaan asui vaimonsa Karoliinan ja viiden alaikäisen lapsensa kanssa Kauppakadulla toisessa korttelissa tontilla numero 40 eli talossa, jonka oli myynyt joitakin kuukausia aiemmin. Aadolfin kuoltua jo ennen konkurssituomion julistamista 31-vuotiaana maaliskuussa 1878 muu perhe joutui jättämään kotitalonsa ja muuttamaan ensin viidenteen kortteliin, käyden välillä toisessa korttelissa ja palaten jälleen viidennen korttelin taloon numero 19. Karoliina ja lapset pysyivät kuitenkin koko tutkitun ajanjakson ajan kaupungin ruutukaava-alueella.⁴³⁸

Aadolf Björkman oli käsityöläistaustaisena elänyt koko elämänsä kaupungin itälaidan tonteilla ja viettänyt muutenkin melko muuttavaista elämää. Konkursin aikaan hän asui Kauppakadun alapäässä, eikä hän jättänyt asuinpaikkaansa välittömästi konkurssin jälkeen. Pari vuotta sen jälkeen Björkman kuitenkin tavattiin asumassa kaupungin ulkopuolella, josta matka jatkui lukuisten eri asuinpaikkojen kautta lopulta entisen kodin naapuriin tontille numero 47. Tähän hän jäi asumaan vaimonsa ja kahden tyttärensä kanssa pysyvämmiin.⁴³⁹ Myös käsityöläistaustainen Aadolf Wallenius asui kaupungin ulkopuolella jo ennen konkurssiaan. Pari vuotta konkurssin jälkeen Walleniukset muuttivat kaupunkiin tontille numero 88, mutta palasivat takaisin kaupungin ulkopuolisiksi asukkaiksi jo vuonna 1877.⁴⁴⁰ Walleniusten muuttosuunta oli siten muihin verrattuna päinvastainen. Lähtökohdat tosin eivät olleet niin korkeat kuin muilla.

Liikkuvaisesti elämänsä vietti myös Sergei Dunajeff. Hän muutti vuonna 1877 Orimattilaan isänsä kauppias Fredrik Dunajeffin talosta kaupungin neljänneistä korttelista, ja sieltä palattuaan hän ajautui nopeasti konkurssiin vuonna 1879. Sen jälkeen Dunajeff jatkoi matkustelevaista eloa, sillä vuonna 1880 hän muutti vaimonsa kanssa Kuopioon, ja seuraavan kerran he palasivat Jyväskylään

---

⁴³⁷ JyMA JKL KSRK RK, vuodet 1871—1881, aukeama 119, 276; JyMA Laukaan HK 1879 aukeama 5, 1881 aukeama 12, 1884 aukeama 27.

⁴³⁸ JyMA JKL KSRK RK, vuodet 1871—1881, aukeama 92, 40, 102; JyMA Laukaan HK 1877 aukeama 3, 1878, aukeama 3, 1879 aukeama 6, 1881 aukeama 7, 1882 aukeama 9, 1883 aukeama 4; JyMA Jyväskylän kaupunkiseurakunnan arkisto, kuolleiden luettelot, vuosi 1878 (internet-lähde: SSHY/kuva nro 38).

⁴³⁹ JyMA JKL KSRK RK, vuodet 1871—1881, aukeama 8. 113, 270, 169, 280; JyMA Laukaan HK 1881 aukeama 23, 1883, aukeama 25, 1884 aukeama 11.

⁴⁴⁰ JyMA JKL KSRK RK, vuodet 1871—1881, aukeama 307; JyMA Laukaan HK 1874 aukeama 15, 1875 aukeama 15, 1876 aukeama 11, 1877 aukeama 15, 1878 aukeama 17.

vuonna 1882 Amerikasta ja Viipurista. Ennen Amerikkaan uudelleen muuttamista — tai karkaamista — vuonna 1883 myös Dunajeff perheineen asui entisessä Häggmanin talossa. Siten talo numero 35 tarjosi asunnon useammalle konkurssintekijälle.⁴⁴¹ Ravintoloitsija Henry Lundbergin muuttamisten seuraaminen on puolestaan haastavaa, sillä kaupunkiseurakunnan muuttaneiden luettelotkaan eivät vastaa sitä, milloin Lundberg muiden lähdesarjojen, kuten kruunun- tai kaupunginverojen, mukaan oleskeli Jyväskylän kaupungissa. Konkurssinsa aikaan hän asui kuitenkin talossa numero 90, jossa hän toimi ravintoloitsijana kirjakauppias H. F. Helmisen Uusi Seurahuone-nimisessä ravintolassa. Välillä Lundberg muutti takaisin Tukholmaan ja ainakin vuodet 1880—1881 oleili taas Jyväskylässä talossa numero 51 kymmenennessä korttelissa.⁴⁴²

Vaikka jätettäisiin huomiotta Henry Lundbergin ja Sergei Dunajeffin ilmeisen Jyväskylään juurtumaton luonne, paikkakunnalta tyystin pois muuttaminen ei ollut poikkeuksellista nyt tutkittujen konkurssintekijöiden parissa.⁴⁴³ Tuomas Häggman lähti ensimmäisenä, vuonna 1882 Alavudelle. Seuraavana vuonna Tuomaksen entinen liikekumppani Antti Turtiainen muutti Tampereelle. Häggmanin toinen entinen kauppa-apulainen, kauppias Antti Poutanen muutti myös Alavudelle vuoden 1886 alussa.⁴⁴⁴ Jokseenkin kuvaavaa on, että kauimmaksi Jyväskylästä muuttivat juuri kyseiset herrat. He olivat aikanaan melko merkittäviä tekijöitä kaupungin kauppiaspiireissä ja nauttivat ilmeisen laajaa luottamusta.

Kun otetaan huomioon Aadolf Taipaleen ja Juho Viinikaisen varhaiset poismenot, kovin moni konkurssintekijä ei vaikuttanut Jyväskylässä pitkää aikaa konkurssinsa jälkeen. Jäljelle jäivät ainoastaan nuori Juho Toivainen ja Aadolf Björkman, koska Walleniuskin asui lopulta kaupungin ulkopuolella. Toivaisen elämä tosin päättyi jo kuusi vuotta konkurssin jälkeen.⁴⁴⁵

---

⁴⁴¹ JyMA JKL KSRK RK, vuodet 1871—1881, aukeama 80, 83, 272; JyMA JKL KSRK sisään muuttaneet 1879 nro 90; JyMA JKL KSRK ulos muuttaneet 1880 nro 64; JyMA JKL KSRK sisään muuttaneet 1882 nro 39; JyMA Laukaan HK 1883 aukeama 8.

⁴⁴² JyMA JKL KSRK RK, vuodet 1871—1881, aukeama 199, 201; JyMA JKL KSRK sisään muuttaneiden luettelot 1877 nro 19; JyMA JKL KSRK ulos muuttaneet 1878 nro 33; JyMA Laukaan HK 1881 aukeama 8; JyKA JKL ylöskantokirja (YKK) 1881 aukeama 15; 1882 aukeama 16.

⁴⁴³ Vertaa Möller 1954, 275—276 ja Aunola 1967, 394—395. Kuten Raimo Viikki huomauttaa, muuttaneiden luettelot ovat 1800-luvun lopulle saakka epätäydellisiä, koska muuttokirjoja ei aina otettu seurakunnasta pois muutettaessa, Viikki 1994, 176.

⁴⁴⁴ JyMA JKL KSRK ulos muuttaneet 1886 aukeama 65; Tommila 1970a, 291, 302, 305.

⁴⁴⁵ Tommila 1970a, 305.

4.2 Paikallisyhteisön jäsenenä

4.2.1 Ehtoolliselle on edelleen tervetullut

Tutkimusajalla oli edelleen voimassa ehtoollispakko, jonka mukaan seurakuntalaisen tuli osallistua ehtoolliselle vähintään kerran vuodessa.⁴⁴⁶ Siitä huolimatta seuraavassa tarkastellaan, osallistuivatko konkurssintekijät ehtoolliselle samassa määrin konkurssin jälkeen kuin ennen sitä. Jos ehtoollisella käyminen loppui, voisi se osoittaa konkurssin merkinneen sellaista leimaa paikallisyhteisössä, että konkurssintekijä ei ollut kelvollinen — joko omasta tai seurakunnan mielestä — osallistumaan ehtoollisen nauttimiseen.

Taulukosta 10 ilmenee konkurssintekijöiden ehtoolliselle osallistuminen ennen ja jälkeen konkurssia. Suluissa oleva luku kuvaa vuosia, jotka henkilöllä oli mahdollisuus nauttia ehtoollista Jyväskylässä. Niissä tapauksissa, joissa henkilö oli iäkkäämpi tai asunut pitkään paikkakunnalla, tutkimusjakso kattaa 10 vuotta ennen konkurssia. Tarkastelu jatkuu siihen asti, kunnes henkilö joko muutti pois paikkakunnalta, kuoli tai konkurssista oli kulunut viisi vuotta.

Taulukko 1. Konkurssintekijöiden ehtoolliselle osallistuminen ennen ja jälkeen konkurssin.

Konkurssintekijä	Ehtoollisia ennen (mahdollisia vuosia)	Ehtoollisia jälkeen (mahdollisia vuosia)
Juho Viinikainen	4 (10)	1 (1)
Aadolf Wallenius	6 (10)	2 (7)
Aadolf Taipale	6 (8)	1 (1)
Tuomas Häggman	10 (10)	3 (4)
Antti Turtiainen	2 (3)	1 (5)
Juho Toivainen	4 (9)	5 (6)
Aadolf Björkman	6 (10)	5 (6)
Antti Poutanen	4 (5)	4 (8)
Henry Lundberg	0 (3)	1 (6)
Sergei Dunajeff/Aleksi Wirtamo	0 (ortodoksi)	1(luterilaiseksi kääntynyt)

Lähde: JyMA JKL KSRK pää- ja rippikirjat 1860—1886.

⁴⁴⁶ KL 1869: 8 luku § 64, 12 luku § 91.

Taulukko osoittaa, että kokonaisuudessaan konkurssin tekeminen ei merkinnyt ehtoollisella käymisen lopettamista. Esimerkiksi kauppiaat Viinikainen ja Taipale ehtivät ennen aikaisesta poismenostaan huolimatta osallistua ehtoolliselle kerran konkurssiensa jälkeen.⁴⁴⁷ Juho Toivainen, Aadolf Björkman, Antti Poutanen ja Henry Lundberg jatkoivat ehtoollisen nauttimista kutakuinkin samalla innokkuudella tai innottomuudella kuin ennen konkurssiakin. Björkmanin ehtoollisella käynti oikeastaan tiheni konkurssin jälkeen, ja Poutanenkin jätti ehtoolliset väliin vasta kolmena viimeisenä paikkakunnalla asumistaan vuosista. Heti konkurssiaan seuranneina vuosina hän sen sijaan nautti ehtoollisen vuosittain.⁴⁴⁸

Tarkempi tarkastelu osoittaa, että kaikki edellä mainitut Lundbergia lukuun ottamatta osallistuivat ehtoolliselle myös konkurssintekovuotenaan.⁴⁴⁹ Niin ei kuitenkaan ollut asian laita kaikkien muiden tutkittujen kohdalla. Tuomas Häggman, joka oli sekä ennen konkurssia että sen jälkeen tunnollinen ehtoollisella kävijä, ei konkurssintekovuotenaan osallistunut ehtoolliselle.⁴⁵⁰ Myös Antti Turtiainen ja Aadolf Wallenius jättivät ehtoollisen väliin konkurssiin joutumisvuotenaan, ja heidän kohdallaan ehtoolliselle osallistuminen väheni selkeästi konkurssin jälkeen.⁴⁵¹ Huolimatta lain velvoittamasta ehtoollispakosta myös Jyväskylässä kirkollisessa yhtenäiskulttuurissa oli jo säröilyä 1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä: kinkereillä, jumalanpalveluksissa ja ehtoollisella eivät varsinkaan ylempien yhteiskuntaryhmien jäsenet käyneet entiseen tapaan.⁴⁵² Oliko kyse sitten maallistumisesta vai jostakin muusta, mutta Antti Turtiaisen ja Aadolf Walleniuksen ehtoollisella käymättömyyden perusteella ei kuitenkaan tohdi esittää, että konkurssin tekeminen 1870-luvulla olisi vaikuttanut ihmisen oikeuteen ja hyväksyttävyyteen nauttia ehtoollista tai johtanut henkilön ulossulkemiseen paikallisyhteisön silmissä.

---

⁴⁴⁷ JyMA JKL KSRK pää- ja rippikirjat 1854—1871 aukeama 79; 1871—1881 aukeama 92.

⁴⁴⁸ JyMA JKL KSRK pää- ja rippikirjat 1871—1881, aukeamat 83, 111, 115, 294; 1881—1890 aukeama 447.

⁴⁴⁹ JyMA JKL KSRK pää- ja rippikirjat 1871—1881, aukeamat 8, 19, 133, 169, 201, 270, 280; 1881—1890 aukeama 343.

⁴⁵⁰ Konkurssintekovuoden 1878 lisäksi Tuomas jätti ehtoollisen nauttimatta vain vuosina 1872 ja 1880, JyMA JKL KRSK pää- ja rippikirjat 1871—1881 aukeamat 81.

⁴⁵¹ JyMA JKL KSRK pää- ja rippikirjat 1854—1871 aukeama 85; 1871—1881, aukeamat 307, 81, 83; 1881—1890 aukeama 485.

⁴⁵² Toiviainen 1975, 12, 14; Mönkkönen 1988, 468.

4.2.2 *Kummiksi ei enää kelpaa*

Kun tarkastellaan niinkin vaikeasti näkyväksi tehtävää asiaa kuin konkurssin vaikutuksia henkilön sosiaaliseen asemaan ja mahdollisuuksiin paikallisyhteisössään, on selvää, ettei ole olemassa mitään asiasta suoraan kertovaa lähdesarjaa tai -tyyppiä. Ainoa keino päästä käsiksi paikallisyhteisön henkilöön kohdistamiin arvostuksiin on aikakauden rakenteiden ja instituutioiden hahmottaminen, joiden perusfunktion takana vaikuttivat tietyt yleiset vaatimukset.. Näiden reunaehtojen ja rakenteiden havaitsemisen jälkeen voidaan tutkimushenkilöä asetella niihin. Riippuen siitä sopiiko henkilö niihin vai ei, voidaan sanoa jotakin tutkimusajan yleisistä ja itse henkilöön kohdistetuista arvostuksista.

Kummiutta voidaan pitää tällaisena ääneen lausumattomia arvostuksia ja henkilöön kohdistettuja vaatimuksia muassaan kantavana instituutiona. Vaikka kummin valintaan vaikuttivat kirkkolain vaatimukset ja käytännössä kummi valittiin usein lähisukulaisten tai tuttavien joukosta, kummius oli 1800-luvulla myös luottamustehtävä. Sofia Kotilainen katsoo, että kummius oli ritualisoitu yhteisöllinen suhde, jolla voitiin vahvistaa jo olemassa olevia sosiaalisia siteitä kuten sukulaisuutta, yhteiskunnallista asemaa, ammatillista yhteenkuuluvuutta tai taloudellista riippuvuussuhdetta. Vaikka vanhemmat saattoivat pyytää kummiksi kenet halusivat ja jokaiselle lapselle kummi täytyi saada, tuli henkilön mielellään olla sopivana pidetty.⁴⁵³ Mikä tärkeintä, kummius oli Kotilaisen mukaan kummiksi pyydetylle osoitus yhteisöllisestä hyväksynnästä.⁴⁵⁴ Voidaan siis ajatella, että jos henkilö kelpasi kummiksi vielä tekemänsä konkurssin jälkeenkin, ei konkurssi tarkoittanut paikallisyhteisön silmissä kansalaishyveiden ja -luottamuksen menettämistä. Tällainen tulos olisi tosin yllättävä, kun verrataan sitä taloudellisen vakavaraisuuden vaateeseen henkilön luotettavuuden takaajana ja maineen muodostajana.

Kuten liitteestä 7 selviää, useimmiten kummiksi haluttu oli Tuomas Häggman. Hänellä oli yhteensä 18 kummilasta. Heistä yhdeksän oli Häggmanin kanssa saman porvarissäädyn jakavien vanhempien lapsia. Näiden joukossa olivat kaupungin merkittävimpiin kuuluvat kauppiat kuten Janne Parviainen, Magnus Forsblom ja Valtosen veljekset Juho ja Kalle. Lievätkö miehet sitten tutustuneet toisiinsa Wolmar Schildtin vuonna 1865 perustaman seuran *Suomalaisen*

---

⁴⁵³ Kotilainen 2008, 135—137.

⁴⁵⁴ Kotilainen 2008, 234.

Kirjallisuuden Seura Jyväskylän Kaupungissa tapaamisissa, johon kaikki kuuluivat.⁴⁵⁵

Paikallisyhteisön ylempään osaan kuuluivat myös ne säätyläiset ja virkamiehet, joiden lasten kummina Häggman toimi. Kummilapsiin kuuluivat niin kaupungin henkikirjoittajan, komission maanmittarin, kaupungin pastorin kuin kolmen seminaarin lehtorin lapsetkin. Häggmanin konkurssin yleisenä syyttäjänä toimi kaupunginviskaali, jonka pojan kummiksi Häggman oli pyydetty vuonna 1858. Sofia Kotilaisen esittelemät syyt kummien valintaan täydentyvät Häggmanin kohdalla, kun todetaan, että hän oli myös parin pienkäsiyöläisen lapsen kummi.⁴⁵⁶ Häggman alkoi saada kummilapsia lähes heti Jyväskylään muutettuaan, ja kunniatehtäviä suotiin hänelle tasaisesti vuosien 1855 ja 1878 välillä. Viimeiseksi jääneen kummilapsen, kauppias Tuomas Kuntsin tyttären kastajaisia vietettiin 22.4.1878.⁴⁵⁷ Puoli vuotta myöhemmin alkoi Häggmanin konkurssi, jossa Tuomas Kuntsi oli velkojien joukossa. Hän velkoi Häggmanilta hieman yli 1 300 markan vekselivelkaa sekä 12 000 markan velkakirjalainaa, johon oli ryhtynyt takaajaksi kuukautta ennen tyttärensä ristiäisiä.⁴⁵⁸ Tuomas Häggman oli konkurssin tehdessään 53-vuotias, joten ikä tuskin oli esteenä kummina toimimiselle konkurssin jälkeenkin.

Tuomas Häggman ei ollut ainoa, joka ei saanut uusia kummin velvollisuuksia vararikon jälkeen. Ainoastaan Antti Poutanen haluttiin vielä kahdesti kummiksi ensimmäisen konkurssinsa jälkeen. Toisen konkurssin jälkeen tilanne oli kuitenkin toinen.⁴⁵⁹ Aadolf Björkmanin kummilapset taas olivat kaikki syntyneet 1860-luvulla ja olivat käsiyöläisperheiden lapsia. Olipa Björkmanilla ja Aadolf Walleniuksella muutakin yhteistä kuin konkurssin kokeminen. Björkman oli Walleniuksen Oscar-pojan kummi.⁴⁶⁰ Antti Turtiainen puolestaan pyydettiin kauppiaksi ryhtymistään seuraavana vuonna kauppiaiden Tuomas Kuntsin ja Kalle Liimataisen lasten kummiksi.⁴⁶¹

---

⁴⁵⁵ Tommila 1872, 256—258.

⁴⁵⁶ Kotilaisen mukaan, paitsi sukulaisia tai tuttavias, oli tavallista pyytää kummiksi myös itseä ylempisäätyinen henkilö, koska siten toivottiin solmittavan suhteet yli säätyrajojen, Kotilainen 2008, 135, 138.

⁴⁵⁷ JyMA JKL KSRK Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1841—1886, MKO 1, 3—5.

⁴⁵⁸ JyMA JRO 26.10.1878, § 1035; 12.5.1879 (ei §).

⁴⁵⁹ JyMA JKL KSRK Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1841—1886, MKO 5, 7.

⁴⁶⁰ JyMA JKL KSRK Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1841—1886, MKO 1, 3.

⁴⁶¹ JyMA JKL KSRK Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1841—1886, MKO 5—6.

Jotta voidaan esittää tulkintoja kummina toimimisesta, on otettava huomioon mahdollisesti tulkintaa vääristävät tekijät.⁴⁶² Niitä ovat eräiden konkurssintekijöiden varhainen kuolema ja toisten paikkakunnalta pois muuttaminen. Aadolf Björkman oli oikeastaan ainoa, joka jäi paikkakunnalle pysyvämmiin, joten kovin pitkää aikaa tutkittavilla ei ollut päästä kummin rooliin Jyväskylässä konkurssiensa jälkeen.⁴⁶³ Sergei Dunajeff taas ei voinut toimia kummina, koska hän oli ortodoksi. Juho Toivainen pääsi ripille 1869, joten hänellä olisi ollut aikaa toimia kummina samoin kuin konkurssin aikaan 63-vuotiaalla Adolf Walleniuksella. Kummallakaan ei kuitenkaan kummilapsia ollut. Tiedä sitten, vaikuttiko Toivaisen kummilapsien puuttumiseen hänen isänsä kauppias Erik Erikssonin kyseenalainen maine.⁴⁶⁴ Walleniusta ei ainakaan tunnettu kaikkein norminmukaisimmasta elämästä.⁴⁶⁵ Joka tapauksessa kummiudesta kieltäytyminen ei ollut sosiaalisesti hyväksyttävää.⁴⁶⁶ Vaikka nämä tulkintaan vaikuttavat rajoitukset otetaan huomioon, näyttää konkurssintekijän sosiaalinen asema sellaisena, että häntä ei haluttu kummiksi. Vaikka konkurssissa ei tuomittu edes mistään rikolliseksi luokiteltavasta menettelystä, konkurssin myötä joutui syrjään niistä viitekehyksistä, joista kummit valittiin.⁴⁶⁷ Sikäli tulos ei ole merkillinen, kun tiedetään, mihin kummisuhteilla voitiin pyrkiä.⁴⁶⁸

4.2.3 Luottamustoimiin valitaan nyt muut miehet

Mahdollisuuksia tarkastella konkurssintekijän osallistumista paikkakunnan luottamus- ja yhteistoimintaan ennen ja jälkeen konkurssin tarjoavat sekä kaupungin että kirkon hallinnolliset luottamustoimet, yksityiset luottamustoimet⁴⁶⁹ ja yhdistystoiminta. Viimeksi mainitussa on vielä syytä ottaa

---

⁴⁶² Väitän, että tulosta ei varmastikaan väärennä sen mahdollisuus, että henkilöllä olisi ollut muissa seurakunnissa kastettuja kummilapsia, koska Kotilaisen mukaan ainakin maaseudulla tavallisinta oli kummin valitseminen suhteellisen läheltä, Kotilainen 2008, 138—139.

⁴⁶³ Esimerkiksi Henry Lundberg, jolla ei ollut yhtään kummilasta, muutti kaupunkiin joskus vuonna 1877 ja ensimmäisen kerran pois jo seuraavana vuonna, JyMA JKL KSRK muuttaneiden luettelot: sisään muuttaneet 1877, nro 19 ja pois muuttaneet 1878, nro 33.

⁴⁶⁴ Erik tuomittiin Tommilan mukaan milloin luvattoman viinan myynnistä, milloin -vilpillisestä kaupasta, Tommila 1970a, 286.

⁴⁶⁵ Walleniusta syytettiin esimerkiksi luvattomien henkilöiden suosimisesta luonaan ja luvattomasta viinanmyynnistä, Tommila 1970a, 358.

⁴⁶⁶ Kotilainen 2008, 137.

⁴⁶⁷ Vertaa Bourdieu 1986, 246—247.

⁴⁶⁸ Kuten taloudelliseen suojaan, jos lapsen vanhemmille tapahtui jotain. Ylipäätään haluttiin solmima suhteita niihin sosiaalisiin ryhmiin, joihin perhe tahtoi kiinnittyä, Kotilainen 2008, 135, 138.

⁴⁶⁹ Esimerkiksi toimimista uskottuna- tai toimitusmiehenä konkurssissa voidaan pitää tällaisena yksityisenä luottamustoimena. Tuolloin henkilön vastuulle annettiin konkurssiin joutuneen omaisuus ja siitä huolehtiminen.

huomioon, toimiko henkilö rivijäsenenä vai yhdistyksen johtotehtävissä. Yhdistyksiä ei Jyväskylässä ylipäänsä ennen 1870-luvun puoliväliä juuri ollut. Vuonna 1875 perustettu Kauppalaisseura toi kauppapalvelijoille ja kauppiaille mahdollisuuden kokoontua opetuksen, huvittelun ja keskustelun merkeissä.⁴⁷⁰ Seuraavana olivat vuorossa kaupungin käsityöläiset, jotka järjestäytyivät yhdistykseksi vuonna 1877.⁴⁷¹ Myös vuonna 1878 perustettu vapaapalokunta tarjosi mahdollisuuden yhteistoimintaan.⁴⁷²

Ajatus vapaapalokunnan perustamisesta alkoi kaupungissa itää 1870-luvun puolivälissä, ja alusta asti hankkeen puuhamiehenä ollut Antti Turtiainen johti puhetta palokunnan perustavassa kokouksessa vuonna 1878. Saman kuun lopulla hänet valittiin sekä palokunnan varapäälliköksi että ohjesääntöä laatimaan. Varapäällikkö toimi vapaapalokunnan teknillisessä johdossa, ja toimiaika oli yksi vuosi. Tapana oli valita henkilö toimeen aina uudelleen, ellei palokunta ollut heihin tyytymätön. Jos uudelleen valintaa ei tapahtunut, merkitsi se jonkinlaista epäluottamusta. Antti Turtiainen toimi vapaapalokunnan varapäällikkönä ensin ajalla 12.5.1878—20.11.1878 ja taas vuosina 1879—1880. Sammutusosaston varapäällikkönä Turtiainen toimi muutamia vuoden 1879 kesäkuukaudet. Vapaapalokunnan johtokunnan jäsenenä Turtiainen oli vuodet 1878—1879. Kahden vuoden toimiaika oli toimesta tavallinen.⁴⁷³ Käytettävissä olevien lähteiden valossa kuitenkin näyttää siltä, että Antti Turtiainen ei vuoden 1880 jälkeen joko halunnut tai päässyt vapaapalokunnan johtotehtäviin. Joka tapauksessa konkurssin alkamisen kanssa samoihin aikoihin tapahtuneen varapäällikön toimen katkoksen jälkeen Antti Turtiainen valittiin vielä uudelleen toimeen.⁴⁷⁴

Ehkä juuri palokunta-aate yhdisti alun perin Tuomas Häggmanin ja Antti Turtiaisen perustamaan yhteistä kauppaaliikettä. Häggman näet toimi 1850-luvulla

---

⁴⁷⁰ Kauppalaisseuran perustamisen aikaan kaupungissa toimi rouvasväen köyhien lasten kouluttamista ajava yhdistys. Kauppalaisseura perustettiin alkujaan kauppa-apulaisten seuraksi, mutta myös kauppiaita liittyi siihen. Kauppiasyhdistystä yritettiin perustaa myös jo 1870-luvun puolivälin jälkeen, mutta asia konkretisoitui vasta vuonna 1890, Sariola 1940, 223—224; Laukkala 2009, 8—10.

⁴⁷¹ Sariola 1940, 223—224.

⁴⁷² Repo 1978, 32—33.

⁴⁷³ Repo 1978, 27—28, 32—33, 35, 51—52, 59—32.

⁴⁷⁴ Vapaapalokunnan arkisto ei ole säilynyt kattavana, sillä esimerkiksi yleisen kokouksen pöytäkirjoissa oleva aukko ulottuu kokouksesta 12.10.1879 vuoteen 1900. Kuitenkaan vuonna 1880 14. päivä marraskuuta pidetyssä johtokunnan kokouksessa Turtiainen ei ainakaan ollut mukana. Kyseinen pöytäkirja onkin ainoa tutkimusajalle osuva laatuaan, Jyväskylän vapaapalokunnan arkisto, yleisten kokousten pöytäkirjat 1879—1930, 12.10.1879 ja johtokunnan pöytäkirjat 1880—1945.

kaupungin ensimmäisenä palomestarina ja oli 1870-luvun alkupuolella laatimassa kaupungille uutta palosääntöä.⁴⁷⁵ Vapaapalokunnan merkitystä sosiaaliselle hyväksynnälle ei saa liioitella, koska sen toimintaan osallistui tavalla tai toisella suuri joukko kaupunkilaisia.⁴⁷⁶ Vapaapalokunnan käytännön toimintaan olivat kuitenkin konkurssin läpikäyneet henkilöt tervetulleita. Esimerkiksi Tuomas Häggman valittiin vuonna 1881 korjausosaston vahtikomppaniaan ja Juho Toivainen toimi sen päällikkönä vielä pari kuukautta konkurssinsa alkamisen jälkeen. Parin vuoden päästä Toivainen tavataan tosin enää miehistön jäsenenä.⁴⁷⁷ Myös Antti Poutanen oli vanhastaan vapaapalokuntalainen, mutta pastori Kalle Linström vei voiton sekä Toivaisesta että Poutasesta, kun he hakivat kaupungin palokunnan palomestarin virkaan vuonna 1881.⁴⁷⁸

Paitsi vapaapalokuntaa oli Antti Turtiainen perustamassa myös Kauppalaisseuraa. Oli vain luonnollista, että hän toimi seuran ensimmäisenä puheenjohtajana, sillä perustaminen oli tapahtunut hänen johdolla.⁴⁷⁹ Turtiaisen toimintaan Kauppalaisseuran johtokunnassa ei vararikko näytä vaikuttaneen: puheenjohtajasta varapuheenjohtajaksi ja johtokunnan jäseneksi Turtiainen siirtyi jo ennen konkurssiaan ja toimi näissä tehtävissä yhtäjaksoisesti vuoteen 1883 asti.⁴⁸⁰ Turtiaisen lisäksi ainoastaan Tuomas Häggman ja Aadolf Taipale osallistuivat ennen vararikkojaan Kauppalaisseuran toimintaan, ja Tuomas toimi rivijäsenenä ainakin vielä kolme vuotta konkurssinsa jälkeen.⁴⁸¹

Yhdistystoiminnan ohella Antti Turtiainen hoiteli ennen konkurssiin joutumistaan kunnallisia ja yksityisiä luottamustoimia. Pian kaupunkiin muuttamisensa jälkeen hän sai hoidettavakseen kauppiaiden Juho Mannisen ja Aadolf Taipaleen konkurssipesät sekä toimi vuoden 1877 suostuntaverokomitean jäsenenä ja vaivaiskassan tilintarkastajana.⁴⁸² Antti Turtiaisen nopeasti saavuttamat luottamustoimet ja luottamuksellinen maine olivat luultavasti ainakin

---

⁴⁷⁵ Tommila 1870, 291; Repo 1978, 17.

⁴⁷⁶ Katso esimerkki VPK:n toimintaan osallistuneiden kaupunkilaisten määrästä Keski-Suomi 21.5.1881, s. 4.

⁴⁷⁷ Keski-Suomi 22.3.1879, s. 4, 21.5.1881, s. 4.

⁴⁷⁸ Keski-Suomi 19.5.1877, s. 2, 31.8.1881, s. 1.

⁴⁷⁹ Sariola 1925, 9–10, 18; Laukkala 2009, 9

⁴⁸⁰ Puheenjohtajasta varapuheenjohtajaksi siirtymisen ajankohdasta on erilaisia tietoja vaihdellen vuodesta 1877 päivämäärään 23.3.1878, Sariola 1925, 15, 17; Sariola 1950, 78; Laukkala 2009, 11.

⁴⁸¹ Jyväskylän Kauppalaisseuran arkisto, jäsenluettelot 1876, 1881. Seuran alkuvuosilta on säilynyt jäsenluettelot ainoastaan kyseisiltä vuosilta. Seuraava on vuodelta 1895. Myös muuta aineistoa alkuvuosilta on hyvin niukasti, katso esimerkiksi Sariola 1925, 10. Kauppalaisseuran toiminta oli tosiasiaassa hyvin hiljaista 1880-luvun alkupuoliskolla, Laukkala 2009, 12.

⁴⁸² JyMa JRO 26.11.1877, § 836; Keski-Suomi 29.1.1876, s. 4, 26.5.1877, s. 2, 1.12.1877, s. 1.

osittain seurausta työskentelystä ja liikekumppanuudesta Tuomas Häggmanin kanssa. Häggman itse oli kuulunut jo parin vuosikymmenen ajan siihen Jyväskylän kaupunkiyhteisön osaan, josta valittiin esimerkiksi kunnallisten ja kirkollisten luottamustoimien haltijat. Veikko Sariolan mukaan Häggman oli 1860- ja 1870-luvuilla kaupungin eturivin miehiä nauttien yleistä luottamusta ja ”luonteeltaan hän oli hyvä ja hiljainen, käyttäytyi sivistyneesti ja harkitsevasti”.⁴⁸³

Tuomas Häggmanin kipuaminen kaupungin merkittävimpien henkilöiden joukkoon tapahtui sekin nopeasti. Hän muutti Jyväskylään vuonna 1852, ja jo muutaman vuoden päästä hän johti parinkymmenen kauppaporvarin anomusta saada kaupunkiin perustetuksi järjestysoikeuden tilalle raastuvanoikeus ja maistraatti.⁴⁸⁴ Mutta sellainen oli Jyväskylän nuori, liki tyhjästä perustettu kaupunki. Kun kaupungissa ei ollut vanhaa hallitsevaa ryhmittymää, vaikutusmahdollisuudet olivat avoinna uusille tulijoille. Häggman toimi kaupunginvanhimpana vuodet 1863—1873. Kirkollisia luottamustoimia hän hoiti vuosina 1870—1876 kaupunkiseurakunnan kirkkoraadin jäsenenä.⁴⁸⁵ 1870-luvun alkupuoliskolla Häggman toimi vaivaishoitolautakunnassa sekä suostuntavero- ja haminataksakomiteassa. Hänen hoidettavakseen annettiin myös raatimies Kustaa Koskelin- vainajan ja kauppias J. H. Michelssonin konkurssipesät.⁴⁸⁶

Tuomas Häggmanin yhteiskunnallisen aktiivisuuden huippu osui 1870-luvun ensimmäiselle puoliskolle. Kunnallishallinnon luottamustoimien luonne muuttui yleisesti vuonna 1874, kun kaupunkien kunnallishallinnon uudistuksen myötä kaupungin vanhimmat korvattiin kaupunginvaltuustolla ja kunnan asioissa äänioikeus annettiin kaikille veroa maksaville kaupunkilaisille.⁴⁸⁷ Voidaan siis sanoa Tuomas Häggmanin yhteiskunnallisen vaikuttavuuden olleen jo laskusuunnassa konkurssin koittaessa vuonna 1878, mutta siitä huolimatta konkurssiin ajautui yksi kaupungin keskeisistä hahmoista, jonka lähipiiriin kuuluivat useat muut kaupungin eturivin miehet. Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden hiipuminen ei myöskään vähennä sen tutkimustuloksen arvoa, että konkurssin jälkeen Tuomasta ei tavattu enää missään luottamustoimessa.

---

⁴⁸³ Sariola 1940, 35—36.

⁴⁸⁴ Jyväskylää perustettaessa sen järjestyksestä ja hallinnosta vastasi järjestysoikeus sekä kaupunginvanhimmat, koska pienen kokonsa vuoksi se ei tarvinnut raastuvanoikeutta ja maistraattia, jota alettiin senaatilta anoa vuonna 1860, Kuusanmäki 1962, 12—14, 25—28.

⁴⁸⁵ Tommila 1870, 291, 441.

⁴⁸⁶ Jyväskylän kaupungin vaivaishoitokunnan pöytäkirjat, 11.10.1871; JyMA JRO 12.5.1879; Keski-Suomi 22.6.1872, s. 4, 31.5.1873, s. 2, 15.11.1873, s. 2.

⁴⁸⁷ Mauranen 1981, 197—198.

Muiden tutkittujen henkilöiden yhteiskunnallinen vaikuttavuus edes ennen konkurssia ei yltänyt lähellekään Häggmania ja Turtiaista. Juho Viinikainen toimi kyllä eräissä kursseissa pesänhoitajana ja Aadolf Taipale vuonna 1873 vaivahoitolautakunnan jäsenenä, mutta Antti Poutanen, Aadolf Björkman, Juho Toivainen, Aadolf Wallenius, Sergei Dunajeff ja Henry Lundberg eivät näytä toimineen minkäänlaisissa luottamustoimissa.⁴⁸⁸ On tosin otettava huomioon, että Walleniusta lukuun ottamatta heidän aktiivinen toimintansa kaupungissa kauppiaina, käsityöläisenä ja ravintoloitsijana alkoi vasta sen jälkeen, kun porvareiden etuoikeutettu asema oli murentunut.⁴⁸⁹ Vaikuttaa kuitenkin selvästi siltä, että kurssintekijä ei kuulunut siihen paikallisyhteisön osaan, josta valittiin henkilöt hoitamaan paikkakunnan yhteisiä asioita ja luottamustoimia.

4.3 Selviytymiskeinot ja tulojen hankkiminen

4.3.1 Vaivahoidon puoleen kääntyneet leskiä

Juho Viinikaisen ja Aadolf Taipaleen osalle eivät tulleet kurssista selviytymisen haasteet. Edesmenneiden aviomiestensä sijaan kurssin jälkeistä elämää jäivät elämään näiden lesket ja lapset ilman perheen päätä. Keski-Suomi -lehden uutinen Taipaleen itsemurhasta ja siitä, kuinka ”häneltä jäi leski viiden lapsen kanssa köyhään tilaan”⁴⁹⁰, ei ollut väärässä: Karoliina Taipale joutui kääntymään kaupungin vaivahoitolautakunnan puoleen lukuisia kertoja Aadolfin kuolemaa seuranneina vuosina.⁴⁹¹ Vuonna 1879 Karoliina merkittiin köyhäksi henkikirjaan ja hänet vapautettiin henkirahan maksamisesta.⁴⁹²

---

⁴⁸⁸ JyKA JKL vaivahoitolautakunnan ptk 8.12.1873 § 3; JyMA JRO 17.10.1870, § 402; VMA VHO VAK 1871 S–W: Viinikainen, Cristian Lindh:in vk (päivämäärätön), Joonas Särkän vk 10.10.1870.

⁴⁸⁹ Katso esimerkiksi Kuusanmäki 1983, 52–54, 56, 60.

⁴⁹⁰ Keski-Suomi 2.3.1878, s. 2.

⁴⁹¹ JyKA Jyväskylän kaupungin vaivahoitolautakunnan pöytäkirjat 29.12.1880 § 1, 11; 15.11.1881 § 2; 26.10.1882 § 2; 11.10.1883 § 415.10.1884 § 2; 13.10.1885 § 5. Karoliina Taipaleen saama avustus oli suoraa rahallista tukea. Esimerkiksi vuonna 1881 hän sai avustusta 120 markkaa. Avun saaminen rahana ei ollut itsestään selvyys, vaan sitä annettiin myös esimerkiksi tavaroina ja elättihoidon kautta, Pulma 1994, 66.

⁴⁹² JyMA Laukaan henkikirjoittajan arkisto, henkikirjat 1879 aukeama 6, 1881 aukeama 7, 1882 aukeama 9, 1883 aukeama 4, 1884 aukeama 4. Henkiraha tuli maksaa jokaisen yli 16- ja alle 63-vuotiaan maata viljelettömän henkilön. Naisilla henkiraha oli 1 markka ja miehillä 2 markkaa. Köyhyys ei enää automaattisesti taannut vapautusta henkirahan maksamisesta: vapautus vaati sen lisäksi monta huollettavaa lasta tai sen, että joutui turvautumaan vaivahoidon apuun, Orrman 1980.

Juho Viinikaisen leski selviytyi miehensä konkurssista ja kuolemasta kolmen alaikäisen lapsensa kanssa turvautumatta vaivashoidon apuun.⁴⁹³ Kuten liitteistä 7 ja 8 ilmenee, ei Hedda-Stiina Viinikaisellakaan ollut kruunun- tai kaupunginverotuksen mukaan tuloja, mutta jotenkin he selvisivät. Epävirallinen apu harvoin jätti jälkiä lähteisiin, mutta on oletettavaa, että siihen turvauduttiin ensisijaisesti koettaessa jonkinlainen toimeentuloon vaikuttanut kriisi.⁴⁹⁴ Nämä sukulaisuus- ja naapuriavun verkostot nostavat jälleen merkitykselliseen asemaan pulaan joutuneen ihmisen sosiaalisen pääoman, eli sen, millaisia suhteita ja verkostoja hänellä oli, joiden puoleen kääntyä pahan päivän tullen. Epävirallista apua tarjosivat myös hyväntekeväisyyttä harjoittavat rouvainyhdistykset, jollainen myös Jyväskylässä toimi.⁴⁹⁵

Tutkituista konkurssin tehneistä henkilöistä ja perheistä Karoliina Taipaleen ohella ainoastaan Aadolf Walleniuksen vaimo ja sittemmin leski anoi vaivashoitolautakunnalta avustusta.⁴⁹⁶ Ensimmäisellä kerralla, toki jo seitsemän vuotta konkurssin jälkeen, hän sai kuusi markkaa avustusta sairaalle miehelleen. Kun Helena Wallenius leskenä muutamaa vuotta myöhemmin palasi avunpyytäjänä vaivashoitolautakunnan eteen, evättiin häneltä avustus niin pitkään, kun hän vielä omisti huonekalut, lautakunnan mielestä hyvät sellaiset.⁴⁹⁷

Ei ole kovinkaan merkittävää, että konkurssintekijät eivät kääntyneet laajemmin vaivashoidon puoleen. Vuodesta 1852 vuoteen 1879 voimassa ollut vaivashoitoasetus näet velvoitti apua tarvitsevan hakemaan apua ensisijaisesti sukulaisilta. Köyhäinhoidolta apua saaneet joutuivat myös seurakunnan holhouksen alaiseksi eivätkä saaneet muuttaa paikkakunnalta.⁴⁹⁸ Vuoden 1879 vaivashoitoasetus asennoitui vielä jyrkemmin työkykyisten avustamiseen: sen mukaan nyt kunnalliseksi muuttuneen köyhäinhoidon velvollisuus oli auttaa vain työkyvyttömiä ja sairaita sekä vanhuksia ja alaikäisiä. Jos työkykyinen tarvitsi apua, tuli hänet sen vastineeksi sijoittaa työlaitokseen. Avustuksen saaminen tarkoitti nyt myös kunnan holhouksenalaiseksi joutumista ja kaiken omaisuuden

---

⁴⁹³ Jyväskylässä vaivainhoitolautakuntaan kuului vuodesta 1859 alkaen aina kaupungin pappi, pormestari, lääkäri, 2 virkamiestä, 2 kauppiasta ja 2 käsityöläistä, Tommila 1972, 396.

⁴⁹⁴ Maijala katsoo, että epäviralliset sukulaisuus- ja naapuruussuhteiden verkostot olivat Suomessa olennainen keino selviytyä huonojen aikojen yli aina 1950-luvulle asti, Maijala 2005, 132.

⁴⁹⁵ Tommila 1972, 279—180; Jaakkola 1994, 59, 144.

⁴⁹⁶ Kuten Minna Canthin esimerkki selviytymisestä osoittaa, leskeys ei välttämättä tarkoittanut köyhyyteen vajoamista, Nummela 2004, 70—71.

⁴⁹⁷ Katso esimerkiksi JyKA Jyväskylän kaupungin vaivashoitolautakunnan pöytäkirjat 11.12.1883 § 1, 18.1.1884 § 4, 15.10.1884 § 2, 13.10.1885 § 5.

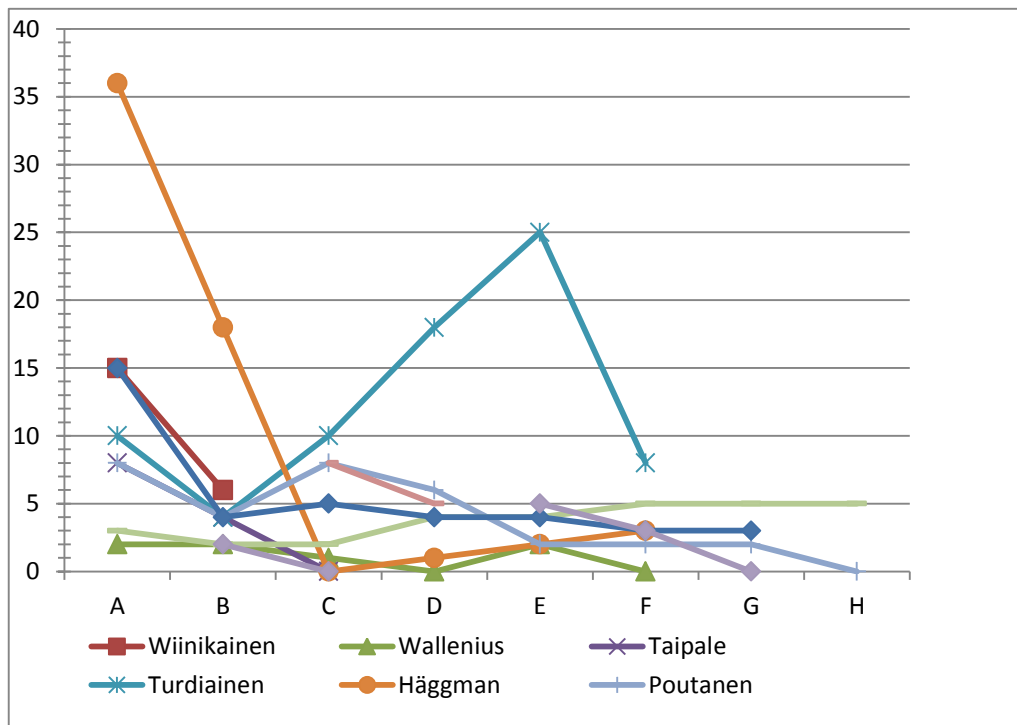
⁴⁹⁸ Pulma 1994, 59—61.

menettämistä kunnalle.⁴⁹⁹ Onneksi elinkeinolainsäädäntö vapautui vaivashoitoasetuksen kiristytessä: se mahdollisti Sergei Dunajeffin puolisolle toimeentulon lähteen, kun hän alkoi kaupata Laitilan oluita aviomiehen Pohjois-Amerikkaan karkaamisen jälkeen.⁵⁰⁰ Kuten liite 8 kaupunginverotuksessa asetetuista äyri-luvuista osoittaa, kaikki muut vararikon tehneet leskiä lukuun ottamatta kykenivät hankkimaan konkurssin jälkeen edes jonkinmoisia tuloja. Siten vaivashoitola-autakunnan puoleen ei edes ollut tarvetta kääntyä.

4.3.2 Vaimot uudessa roolissa

Suurin pudotus tuloissa kohtasi konkurssin jälkeen Tuomas Häggmania. Kuten kaaviosta 7 näkyy, Häggman hankki konkurssia edeltäneenä vuonna 36 äyriä ja konkurssivuotena vielä 18 äyriä arvoiset tulot. Konkurssia seuraavana vuonna 1879 hän ilmoitti kunnallisveron taksoituslautakunnalle jääneensä tyystin ilman tuloja.⁵⁰¹

Kaavio 7. Kaupunginverotuksessa asetetut äyrimäärät vuosituloista.

A = Konkurssia edeltävä vuosi, B = Konkurssiin joutumisvuosi, C = 1. vuosi konkurssin jälkeen, D = 2. vuosi konkurssin jälkeen, E = 3. vuosi konkurssin jälkeen, F = 4. vuosi konkurssin jälkeen, G = 5. vuosi konkurssin jälkeen, H = 6. vuosi konkurssin jälkeen

Lähde: JyKA Jyväskylän kaupungin verotusluettelot 1868—1878; JyKA Jyväskylän kaupungin ylöskantokirjat 1873—1887.

⁴⁹⁹ Pulma 1994, 61—62, Jaakkola 1994, 112—113.

⁵⁰⁰ Keski-Suomi 5.12.1883, s. 2., 31.5.1884, s. 3.

⁵⁰¹ JyKA JKL YKK, 1878 aukeama 44; 1879 aukeama 10; 1880 aukeama 11.

Tuomas Häggmanin elinkeinotoiminnasta ei käytettävissä olevien lähteiden perusteella ole varmaa tietoa, mutta suuria tuloja hän ei konkurssin jälkeen pystynyt hankkimaan. Siinä missä hänen entinen kotitalonsa tunnettiin vielä vuosia entisenä Häggmanin talona ja muiden kauppiaiden puotipaikkana, Häggman itse hankki parhaimmillaankin vain kolmen äyrin suuruisiksi arvioidut tulot ennen paikkakunnalta poismuuttoaan.⁵⁰²

On kuitenkin mahdollista arvioida, mistä Häggmanin pienet tulot konkurssin jälkeen tulivat. Kun vuoden 1868 elinkeinoasetus poisti ammattikunta- ja opinnäytepakon sekä kiellon harjoittaa samanaikaisesti useaa ammattia, käytti Häggman oikeutta hyväkseen vuonna 1871 hankkimalla leipurin oikeudet ja perustamalla kaupungin ensimmäisen leipätehtaan.⁵⁰³ Ennen konkurssiaan Tuomas näyttää kuitenkin siirtäneen leipomon vaimolleen Wendla Hällforssille.⁵⁰⁴ Vaikka toimi vaikuttaa varojen piilottamiselta vaimon taakse ennen konkurssia ja sellaisenaan rikolliselta toimelta, Häggmania ei konkurssioikeudenkäynnissä tällaisesta teosta syytetty.⁵⁰⁵ Leipomon siirtämisen vaimon nimiin voi siksi olettaa tapahtuneen hieman ennen konkurssia, koska konkurssissa sitä ei mainittu osaksi konkurssipesän omaisuutta. Lisäksi ensimmäinen kerta, jolloin Wendla Hällforssilta itsenäisesti kannettiin kaupunginveroja, oli vuonna 1879. Tuolloin hänelle takserattiin 8 äyriä vuoden 1878 tuloista.⁵⁰⁶ Nämä tulot olivat paitsi ensimmäinen, myös ainoa kerta, jolloin hän esiintyi kunnallisveroluetteloissa itsenäisenä verotettavana henkilönä ja leipurina eikä vain verovelvollinen Tuomas Häggmanin vaimona.⁵⁰⁷ Siten Häggmanin pienet tulot konkurssia seuranneina vuosina saattoivat olla peräisin tästä leipomosta, joka kenties siirtyi jossakin vaiheessa konkurssin jälkeen taas aviomiehen hallintaan.

---

⁵⁰² Katso esimerkiksi Keski-Suomi 26.6.1882, s. 4, 20.12.1882, s. 2.

⁵⁰³ Brummer 1916, 249; Hemmer 1968, 61; Tommila 1972, 208—210; Kekkonen 1991, 193—194

⁵⁰⁴ 1800-luvulla puolisoiden varallisuussuhteita koskeva lainsäädännön tavoitteena oli turvata vaimon omaisuus ja toimeentulo miehen ylivelkaisuustilanteissa. Puolisoiden omaisuus koostui yhteisestä ja yksityisestä omaisuudesta ja puolison pesäosa oli vastuusta vapaa, jos velka johtui toisen puolison yksityisestä velasta, joka johtui huolimattomuudesta tai rikoksesta, Hemmer 1954, 43—44; Pyökkänen 1991a, 95.

⁵⁰⁵ Konkurssirikollisuutta olivat toimet, jotka voitiin näyttää todeksi ja joista oli velkojille haittaa. Tällaisia toimia olivat esimerkiksi tavaran omistaminen, jota ei ilmoittanut omaisuusluettelossa tai että myymisen tai lahjan kautta antoi pois omaisuutta, joka olisi kuulunut velkojille tai tahallaan kätki ja salasi omaisuutta, joka konkurssin alkaessa kuului hänelle. Rangaistavaa oli myös, jos velallinen tiesi olevansa kykenemätön velkojensa maksuun ja silti lahjoitti pois omaisuutta, KS 1868, 6. luku § 86—88.

⁵⁰⁶ JyKA JKL YKK, 1879 aukeama 10.

⁵⁰⁷ Esimerkiksi JyKA JKL YKK, 1878 aukeama 44; 1881 aukeama 8. Wendla mainitaan leipuriksi vuodet 1877—1878 sisältävän ylöskantokirjan lopussa, jossa luetellaan henkilöt, joilla on vuoden 1879 kunnallisveroja maksamatta (ei sivunumerointia).

Vaimojen nouseminen estradille osana konkurssista selviytymisstrategiaa on mielenkiintoista, sillä 1800-luvulla aviovaimot olivat miehensä edusmiehisyyden alaisia ja vaimo ei myöskään saanut harjoittaa elinkeinoa ilman aviomiehensä lupaa ennen vuotta 1888.⁵⁰⁸ Kun konkurssi rikkoi muutoinkin ihanteellista miehenkuvaa, saattoivat naiset ilmeisesti ottaa ainakin hetkellisesti heille aikaisemmin vieraamman roolin kotitalouden kriisistä selviytymisessä.⁵⁰⁹ Toisaalta talouden liberalisointi johti elinkeinonvapauteen ja mahdollisti uudella tavalla taloudellisen toiminnan.⁵¹⁰

Antti Poutasen vaimo Eeva anoi maistraatilta lupaa avata kahvila kaupungin läntiseen puistoon, ja ”Esplanaadin” kahvila avasi ovensa kesäkuussa 1882.⁵¹¹ Eeva Poutasen liiketoiminnan mahdollistivat kenties varat, jotka hänelle tuomittiin aviomiehen toisesta konkurssista. Irtainta hän sai yli 2 200 markan edestä ja kiinteästä omaisuudesta yhden kymmenesosan.⁵¹² Poutasten talo ja tontti numero 45 myytiin lopulta puuseppä Kyllöselle 3 700 markan kauppahintaan.⁵¹³ Poutasen toisessa 29.6.1881 alkaneessa konkurssissa lopputulos ei siten ollut yhtä suosiollinen kuin toukokuussa 1880 sopimukseen päättyneessä ensimmäisessä konkurssissa.⁵¹⁴ Samaan aikaan, kun Antti Poutanen esiintyi Keski-Suomi -lehden sivuilla konkurssiinsa liittyvien asioiden tiimoilta, vaimo ilmoitteli ahkerasti kahvilastaan.⁵¹⁵ Huomionarvoista on, että kahvila oli ensimmäisen toimintavuoden aikana nimenomaan Eeva Poutasen.

Kahvila muutettu. Kunn. Yleisölle saan ilmoittaa, että kahvilan liike on jo esplanaadista muutettu rouva Leistenin ylätaloon (entiseen Lindströmin taloon) harjukadun varrelle lähelle Waasan tullia. Ewa Poutanen.⁵¹⁶

Antti Poutasta ei lehtikirjoituksissa mainittu kahvilan yhteydessä.⁵¹⁷ Vuoden päästä kahvilan aloittamisesta tilanne oli kuitenkin jo toinen: kun keväällä 1883

---

⁵⁰⁸ Hemmer 1954, 27; Pylkkänen 1991a, 94; Pylkkänen 1991b, 106.

⁵⁰⁹ Vaimona nainen oli patriarkaalisen valtasuhteen alempi osapuoli, äitinä ja emäntänä taas ylempi, Toivanen 2005, 6

⁵¹⁰ Alanen 1957, 361—363; Kekkonen 1991, 196.

⁵¹¹ Keski-Suomi 20.5.1882, s. 2, 3.6.1882, s. 1, 14.6.1882, s. 2.

⁵¹² Tämä oli mahdollista siksi, että Eevalla ja Antilla oli avioehto ja Eeva anoi toisessa konkurssissa pesäeroa, JyMA JRO 12.12.1881 (ei §)

⁵¹³ Keski-Suomi 8.4.1882, s. 3.

⁵¹⁴ JyMA JRO 5.1.1880, 4.7.1881, 12.12.1881 (tuomio).

⁵¹⁵ Katso esimerkiksi Keski-Suomi 17.6.1882, s. 4, 28.6.1882, s. 2, 29.7.1882, s. 3,

⁵¹⁶ Keski-Suomi 13.9.1882, s. 2.

⁵¹⁷ Vaikka kahvila toimi Eevan nimissä, hän ei silti esiintynyt itsenäisenä verotettavana henkilönä veroaineistoissa, katso esimerkiksi JyKA Jyväskylän kaupungin ylöskantokirja 1883, aukeama 60.

tuli aika anoa maistraatilta uusi lupa kahvilan pitoon, olivat hakijoina molemmat aviopuolisot. Tämän jälkeen Eeva Poutanen hävisi kahvilan ilmoituksista ja ne tehtiin aviomiehen nimissä.⁵¹⁸

4.3.4 Halu jatkaa entisessä elinkeinossa

Tavallisin selviytymiskeinoista oli kuitenkin pyrkimys jatkaa samaa elinkeinoa kuin ennen konkurssia.⁵¹⁹

Parhaat edellytykset kauppaliikkeen jatkamiselle oli Antti Poutasella, joka sai 40 prosenttia veloistaan anteeksi akordiin päätyneen konkurssinsa myötä.⁵²⁰ Joulukuussa 1879, neljä kuukautta konkurssitilassa oltuaan, hän sai velkojiltaan luvan jälleen ottaa haltuunsa konkurssiin luovutetun omaisuuden ja jatkoi oitis kauppaliikkeen pitoa entisessä puodissaan suutari Sirenin talossa.⁵²¹ Poutasen kaupan valikoima käsitti pääasiassa ruokatarvikkeita.⁵²² Kauppa kävi ilmeisesti konkurssia edeltävään malliin, sillä vuonna 1880 Poutasen katsottiin kunnallisverotuksessa hankkineen kahdeksaa äyriä vastaavat tulot eli saman verran kuin konkurssia edeltävänä vuonna 1878.⁵²³ Vuonna 1881 äyriä asetettiin kuuteen, mutta tuolloin Poutanen hakeutui taas konkurssiin, ja sen seurauksena seuraavan vuoden tulot arvioitiin vain kahden äyriä arvoisiksi.⁵²⁴ Toista konkurssia ei sentään Poutasen kauppiasura kestänyt. Vuosien 1883—1884 tulot olivat peräisin palkkatuloista itsenäisen elinkeinon harjoittamisen sijaan.⁵²⁵ Toimeentulonsa hän sai paitsi kahvilasta myös vuokraamalla huoneita

---

⁵¹⁸ Katso esimerkiksi Keski-Suomi 18.4.1883, s. 2, 23.5.1883, s. 2, 18.7.1883, s. 1.

⁵¹⁹ Vertaa Lennersand 2004, 18—22. Maria Lennersand osoittaa, että paikallisyhteisön tasolla noituusoikeudenkäynneistä paikallisyhteisö selvisi valitsemalla jonkin kolmesta selviytymismallista: vaikenemis- tai sovinnonstrategian tai hakemalla oikeutta oikeusistuimesta.

⁵²⁰ Akordissa Antti sitoutui maksamaan neljäsosan veloistaan kuuden kuukauden, toisen neljäsosan yhdeksän kuukauden ja loput vuoden kuluttua sopimuksen allekirjoittamisesta. Maksuhelpotuksen ulkopuolelle jäivät Kukkosen ja Ahlbomin velat, joiden vakuutena oli kiinteistökiinnitys sekä Sirenin valvoma maksamaton vuokra, jotka velkojien mukaan tuli maksaa kokonaan, JyMA JRO 15.12.1879, § 1434.

⁵²¹ JyMA JRO 5.1.1880, § 1; Keski-Suomi 17.12.1879, s. 2.

⁵²² Katso esimerkiksi Keski-Suomi 7.2.1880, s. 4.

⁵²³ JyKA JKL YKK, 1879 aukeama 12; 1881 aukeama 11; 1882.

⁵²⁴ JyKA JKL YKK, 1882 aukeama 11; 1883 aukeama 60. Toisessa konkurssissa oli kolme samaa velkojaa kuin Poutasen ensimmäisessä: värjäri Aatami Kukkosella oli edelleen saamatta sama 3 000 markan lainansa, suutari Eerik Siren haki samaa 500 markan saamistaan ja leski Loviisa Ahlbohm valvoi samoja 400, 500 ja 2 500 markan saamia kuin ensimmäisessä konkurssissa. Loviisa Ahlbohm oli Poutasen anoppi, mikä ehkä selittää pitkämielisyyttä takaisin maksussa, JyMA JRO KAV 1979 II: Poutasen vk:t; JyMA JRO 12.12.1881 (ei §); JyMA JKL KSRK RK, vuodet 1871—1881, aukeama 105.

⁵²⁵ JyKA JKL YKK, 1884 aukeama 36; 1885 aukeama 100. Taksoittaessa tulot jaettiin kolmeen ryhmään: 1. tulot talosta, tontista ja maasta, 2. tulot elinkeinosta ja liikkeestä, 3. tulot palkkaeduista ja eläkkeestä, Kallenautio 1983, 290. Sariola sanoo Poutasen, liukkaana karjalaistyylisen kauppamiehen, siirtyneen rautateiden palvelukseen vuonna 1883, Sariola 1940, 68.

matkalaisille. Ilmeisesti Antti Poutanen toimi myös jonkin aikaa Jyväskylän oluttehtaan myymälän hoitajana Harjukadulla. Lopulta hän haki palkkatyötä kauppiaan ammattitaidollaan:

Palvelusta haluaa! Nuori mies, joka on läpi käynyt täydellisen oppijakson kaksinkertaisessa italialaisessa kirjanpidossa, sekä harjaantunut konttoritoimiin, taitava maamme kumpaakin kieltä haluaa samanlaista tointa, mieluummin kumminkin tehdasliikkeeseen. Palkkavaatimukset vähäiset. Lähempiä tietoja antaa A. H. Poutanen Jyväskylässä.⁵²⁶

Kuten liitteet 7 ja 8 osoittavat, kunnallisverotuksen ja suostuntaveroluetteloiden esittämät määrät henkilöiden tuloista poikkeavat useimmiten toisistaan. Näin käy myös Antti Poutasen kohdalla. Kunnallisverotuksen pohjana olleiksi tuloiksi vuodelta 1882 Poutaselle asetettiin 400 markan tulot, kun taas kruununverotuksessa tulot arvioitiin 600 markan suuruisiksi.⁵²⁷ Siitä määrästä joutui suostuntaveroa maksamaan 100 markan osalta. Oli miten hyvänsä, edellisenä vuonna ennen paikkakunnalta pois muuttoaan Antti jäi tyystin vaille tuloja.⁵²⁸

Myös Juho Toivainen jatkoi lyhytikäistä kauppiaan uraansa jonkin aikaa konkurssinsa jälkeen. Tähän viittaavat kunnallisverotiedot, joissa vuoteen 1884 asti Toivaisen tulolajiksi merkittiin tulot elinkeinosta ja liikkeestä. Tämän jälkeen viimeisenä vuonna ennen kuolemaansa Toivaisen tulot olivat peräisin tukkitoimijan palkasta.⁵²⁹ Vaikka Juholla liitteen 8 mukaan oli konkurssin jälkeen suhteellisen säännönmukaisilta näyttävät, vaikkakin pienet tulot, hakeutui Toivaisen kuolinpesä vuonna 1885 vararikkoon.⁵³⁰ Kummoista uraa kauppiana ei konkurssin jälkeen siten Jyväskylässä pystynyt kukaan tutkituista luomaan.

Saman osoittaa Sergei Dunajeffin tapaus, jonka yritys jatkaa kauppiana oli vähintään yhtä epäonnistunut.⁵³¹ Ensimmäisen konkurssinsa jälkeen Sergei teki kuten tuolloin moni muu: lähti Pohjois-Amerikkaan Michiganiin uutta alkua

---

⁵²⁶ Keski-Suomi 12.1.1884, s. 4.

⁵²⁷ Veroäyriin suuruus vaihteli kaupungeittain, mutta vuoden 1883 jälkeen sen tuli asettua 200 ja 400 markan välille, Kallenautio 1983, 290—293. Nummelan mukaan 1870-luvun lopulla yksi veroäyri vastasi 200 markan tuloja. Kruununverotuksessa Nummelan mukaan tulot päinvastoin arvioitiin tavallisesti alhaisemmiksi kuin kunnanverotuksessa, Nummela 2004, 83, viite 274.

⁵²⁸ JyKA JKL YKK, 1886 aukeama 54; JyMA Jyväskylän kaupunginvoudin arkisto, kruununtilit (KV KT), suostuntaveroluettelo 1883. Pienistä tuloista katso Kallenautio 1983, 292.

⁵²⁹ JyKA JKL YKK, 1881 aukeama 10; 1882 aukeama 25; 1883 aukeama 58; 1884 aukeama 58; 1885 aukeama 47.

⁵³⁰ Tommila 1972, 305.

⁵³¹ Tommila 1972, 285;

hakemaan.⁵³² Siellä Sergei muutti nimensä Aleksiksi Wirtamoksi ja palattuaan Jyväskylään vuoden 1881 lopulla piti kauppaa entisessä Häggmanin talossa.⁵³³ Vuosi 1882 oli Aleksin paras kauppavuosi koskaan Jyväskylässä: hänelle jäi puhdasta, suostuntaveron alaista tuloa 200 markkaa ja kunnallisverotuksessa hänelle asetettiin viisi äyriä.⁵³⁴ Seuraavana vuonna tulot kuitenkin laskivat, ja vuoden 1883 kuluessa Wirtamo karkasi Pohjois-Amerikkaan. Hän jätti raskaana olleen vaimonsa ja parivuotiaan esikoisensa selviytymään veloista, joiden syntymästä vaimolla ei kertomansa mukaan ollut mitään tietoa. Aviomiehen karattua Hilda Wirtamo hakeutui konkurssiin, ja konkurssihakemuksessa kertoi aviomiehen vieneen mukanaan lainaamansa rahat sekä myyneen hänen tietämättään kotitalouden irtainta omaisuutta pakomatkinsa rahoittamiseksi.⁵³⁵ Tämän kaiken teki sama mies, joka joitakin vuosia aiemmin oli esittänyt Uudenmaan kuvernöörille erään velkariidan yhteydessä, että

hän on saanut omaisuudelleni takavarikon, jolla minä olen tullut loukatuksi ja minun liikkeen ja luottamuksen sen tähden seisahtuneeksi...⁵³⁶

Hilda Wirtamolle myönnettiin pesäero ja vapautus miehensä velkojen maksamisesta.⁵³⁷ Aleksin puolestaan tuomittiin vastaamaan veloistaan kaikella tulevalla omaisuudellaan. Tämän lisäksi Aleksin katsottiin syyllistyneen vilpillisyyteen velkojia kohtaan.⁵³⁸ Vankilaan ja veloista vastuuseen Wirtamo tosin ei saatu. Häntä ei tavattu Jyväskylässä enää 1880-luvulla, vaan Keski-Suomi -lehti tiesi kertoa hänen toimivan Amerikassa sanomalehden päätoimittajana.⁵³⁹

Liitteiden 7 ja 8 tarkastelu paljastaa, että käsityöläisen ammatti taisi olla paras turva konkurssista selviytymiseen. Aadolf Björkmanin tulot nousivat jo konkurssia seuranneen vuoden jälkeen asetettujen kunnallisveroäyrien mukaan korkeammiksi kuin konkurssia edeltävänä vuonna. Suostuntaveron perusteena olevaa puhdasta tuloakin hän hankki tutkitulla ajalla joka vuosi lukuun ottamatta vuosia 1879 ja 1881. Vuosina 1882 ja 1883 hän maksoi suostunutta suurimmillaan

---

⁵³² Kero 1986, 92—93, 173.

⁵³³ JyMA JKL KSRK pää- ja rippikirjat 1871—1881, aukeama 272; Keski-Suomi 8.1.1881, s. 1, 13.8.1881, s.4, 20.12.1882, s. 2.

⁵³⁴ JyKA JKL YKK, 1883 aukeama 33; JyMA JKL KV KT, suostuntaveroluettelo 1883.

⁵³⁵ JyMA JRO KAV 1880—1885, Wirtamo, konkurssihakemus 30.7.1883; JyMA JKL KSRK pää- ja rippikirjat 1881—1890, aukeama 498.

⁵³⁶ JyMA JRO KAV 1979 II: Dunajeffin kirje kuvernöörille 30.1.1879.

⁵³⁷ JyMA JRO 4.8.1883, § 540.

⁵³⁸ JyMA JRO 9.6.1884 (ei §). KS 1868, 3. luku § 87.

⁵³⁹ Keski-Suomi 28.10.1886, s. 2; Kero 1986, 166—167.

700 markan puhtaista vuosituloista.⁵⁴⁰ Mahdollisesti Björkman hankki tuloja jatkamalla värjärin ammattiaan, mutta varmasti hän toimi edelleen tukkitoimissa, sillä ainakin vuosien 1884—1886 tulot olivat palkkatuloja ja vuoden 1881 veronkantokirjassa häntä nimitettiin tukkikirjanpitäjäksi.⁵⁴¹ Aadolf Björkman oli muutoinkin lähtökohdiltaan erilaisessa asemassa verrattuna muihin tutkittuihin konkurssintekijöihin. Paitsi että hän oli syntyjään jyvaskyläläinen, oli hänen isänsä asunut paikkakunnalla jo ennen kaupungin perustamista. Isä, värjärimestari Kustaa Aadolf Björkman, oli aikoinaan kaupungin menestynein värjäri ja muutoinkin huomattava käsityöläinen. Vaikka isä muuttikin Viitasaarelle jo vuonna 1866, jäi Björkmanien käsityöläisperheestä Aadolfin lisäksi Jyvaskylään vaikuttamaan myös hänen veljensä, joka oli paitsi menestyksekkäs värjäri hänkin, myös yhteiskunnallista vaikuttavuutta nauttinut käsityöläinen.⁵⁴²

Muilla tutkituista ei ollut takanaan samankaltaista jyvaskyläläisittäin pitkää ja merkittävää historiaa paikkakunnalla. Juho Toivainen syntyi kyllä myös kaupungissa kauppias Eerik Erikssonin poikana, mutta Eriksson oli huonomaineinen ja sanoi irti kauppiaan oikeutensa jo vuonna 1857.⁵⁴³ Kolmas paikkakunnalla syntynyt oli Sergei Dunajeff, joka oli Petroskoista kotoisin olleen kauppias Fredrik Dunajeffin poika.⁵⁴⁴ Kauppiasuransa alussa Fredrik Dunajeff menestyi aivan hyvin, mutta 1860-luvulla hän ajautui konkurssiin ja hänen kuolinpesänsäkin haettiin konkurssiin vuonna 1877. Sergein jyvaskyläläisessä sukulaisverkostossa oli tämän lisäksi ainakin veli, pormestari Mikko Dunajeff sekä sisko, kaupungin ensimmäisenä naisena kauppiaan oikeudet saanut Olga.⁵⁴⁵ Ehkä se oli juuri sukulaisverkoston ansiota, että uuden kauppaliikkeen pito oli Sergei Dunajeffille mahdollista myös konkurssin jälkeen. Melko katalaksi mieheksi Dunajeff kuitenkin paljastui. Yhtä kaikki, muut tutkituista olivat syntyjään muualta kuin Jyvaskylästä.⁵⁴⁶ Vaikka osa heistä oli asunut

⁵⁴⁰ JyMA JKL KV KT, suostuntaveroluettelo 1881, 1883, 1884, 1885.

⁵⁴¹ JyKA JKL YKK, 1881 (aukeama tuntematon), 1884 aukeama 47, 1885 aukeama 27, 1886 aukeama 28.

⁵⁴² Sariola 1930, 19—20, 102—103; Tommila 1970a, 386.

⁵⁴³ Tommila 1970a, 305, 286. Ei Juhon äitikään maineeltaan paras mahdollinen ollut: hänet oli tuomittu tappelusta ja salakapakoinnista, kuten myös aviomiehensä, JyMA JKL KSRK pää- ja rippikirjat 1871—1881, mainetta koskevia muistutuksia, järj. numerot 15 ja 14.

⁵⁴⁴ Tommila ei sano Sergeitä Fredrikin pojaksi, mutta rippikirjasta tällainen maininta löytyy, JyMA JKL KSRK pää- ja rippikirjat 1871—1881, aukeama 80.

⁵⁴⁵ Tommila 1972, 29, 284—285. Mikko Dunajeffin ura pormestarina loppui virasta pidättämiseen. Häntä pidettiin aikaansaamattomana ja joutui hän taloudellisiin vaikeuksiinkin ennen kuolemaansa vuonna 1880, Kuusanmäki 1962, 39—40.

⁵⁴⁶ Viinikainen synt. 17.10.1828 Hankasalmeella, Jkl:ään 1860-l. alussa. Wallenius synt. 6.9.1811 Vihdissä, Jkl:ään 1843. Taipale synt. Jkl:n pitäjässä 26.5.1842, Jkl:ään viim. 1868. Häggman synt. 22.12.1825 Multialla, Jkl:ään v. 1852. Turtiainen synt. 1.4.1847 Kurkijoella, Jkl:ään v. 1875.

paikkakunnalla jo pidemmän aikaa ennen konkurssia, ei heillä ollut sellaista perheen ja suvun tarjoamaa turvaverkostoa, jonka voi uskoa auttaneen kriisistä selviytymisessä.

Tutkituissa jyvaskyläläisissä konkurssissa oli siis tavanomaisinta pyrkimys jatkaa samaa elinkeinoa konkurssin jälkeen kuin ennen sitä.⁵⁴⁷ Aadolf Walleniuksen tulot eivät ennen konkurssia olleet suuret, joten konkurssi ei niihin voinut suurta pudotusta tuoda.⁵⁴⁸ Walleniukselle konkurssin jälkeen takseeratut pienet tulot tulivat kuitenkin elinkeinosta ja liikkeestä, joten ehkä hän jatkoi joko höökäri- tai puusepän toimiaan.⁵⁴⁹ Toisaalla ravintoloitsija Henry Lundbergin tie ravintola Uuden Seurahuoneen ravintoloitsijana loppui konkurssiin, mutta ravintola-alaa hänen ei tarvinnut jättää. Konkurssin tekeminen ei vaikuttanut Antti Turtiaisen mielipiteeseen Lundbergistä, vaan hän anoi kaupungin maistraatilta, että ”ravintoloitsija Henry Lundberg, joka on sekä harjaantunut että hyvin tunnettu ravintoloitsija”⁵⁵⁰, saisi ottaa omalle vastuulle kaupunginkellarin. Turtiainen oli omistanut kaupunginkellarin pito-oikeuden vuoden 1879 maaliskuusta asti, ja kun hän nyt aikoi olla matkoilla vielä seuraavankin vuoden, tarvitsi hän jonkun huolehtimaan kellarista poissaolonsa ajan.⁵⁵¹ Kaupunginkellarin pito oli taloudellisesti kannattavaa: konkurssia seuraavana vuonna 1880 Lundbergin 1 500 markan puhdas tulo oli enemmän kuin kukaan muu nyt tutkituista konkurssintekijöistä pystyi hankkimaan.⁵⁵²

Verrattaessa 1600-luvun alun tapulikaupungeissa sattuneiden konkurssien jälkeisiä elinkeinomahdollisuuksia 1800-luvun jälkipuoliskon vastaaviin löytyy niiden väliltä eräs huomattava ero. Kun Sylvi Möller esittää 1600-luvun alun kauppiaskonkurssintekijöistä useiden siirtyneen joko kruunun tai valtion palvelukseen esimerkiksi voutiksi tai pormestariksi, ei asianlaita ollut samoin

---

Poutanen synt. 1.10.1853 Parikkalassa, Jkl:ään v. 1875, Lundberg synt. 3.3.1847 Tukholmassa, Jkl:ään 1877., Tommila 1970a, 285, 291, 305, 308, 358.

⁵⁴⁷ Vertaa Möller 1954, 275, Aunola 1967, 392 ja Nummela 2004, 64.

⁵⁴⁸ Wallenius sekä hänen vaimonsa Helena oli molemmat tuomittu jo ennen konkurssia salakapakoinnista, siis luvattomasta viinanmyynnistä, JyMA JKL KSRK pää- ja rippikirjat 1871—1881, mainetta koskevia muistutuksia järj. nrot 52 ja 83. Katso myös Sariola 1930, 22.

⁵⁴⁹ Esimerkiksi JyKA JKL VL 1875 sivu 16.

⁵⁵⁰ JyMA JRO 30.5.1881, § 458.

⁵⁵¹ JyMA JRO 30.5.1881, § 458; Keski-Suomi 12.9.1879. Kaupunginkellarista tarkemmin katso Nikula 1981, 243.

⁵⁵² JyMA JKL KV KT, suostuntaveroluettelo 1881. Tämän jälkeen Henry Lundberg häviää niin kruunun- kuin kunnan veronkantoluetteloista. Vuoden 1882 kaupunginveroluettelossa (vuoden 1881 tuloista) esiintyy enää hänen vaimonsa Emelia Cecilia, joka ilmeisesti hoiti aviomiehensä tointa kaupunginkellarissa. Ainakin hänen sanotaan olleen vastuullinen toiminnasta kaupunginkellarissa erään oikeusjutun käsittelyn yhteydessä, JyMA JRO 11.6.1881, § 494; JyKA Jyväskylän kaupungin ylöskantokirja 1882 aukeama 16.

1800-luvun loppupuoliskon Jyväskylässä.⁵⁵³ Huomioon täytyy toki ottaa aikakausien ja maantieteellisten seikkojen eroavaisuus ja nyt tutkittujen konkurssitapausten pieni määrä, mutta sinänsä se on mielenkiintoinen yksityiskohta. Se myös vihjaa kenties niistä muutoksista asenteissa, joita taloudelliselle toimintakyvykkyydelle ja vakavaraisuudelle yhteiskunnassa eri aikoina on annettu.

4.3.5 Yksi ryhtyy ravintoloitsijaksi ja osa sortuu laittomuuksien tielle

Suuren vararikon tehnyt Antti Turtiainen ei siis yrittänyt monen muun tavoin jatkaa kauppiaana.⁵⁵⁴ Jo ennen konkurssituomion saamista Turtiainen päätti hyödyntää samaa pääomaa kuin Antti Poutanen: hän tarjosi opetusta niin yksin kuin kaksinkertaisessa kirjanpidossa, Suomen ja ulkomaan kielissä sekä muissa kauppakirjurille tärkeissä taidoissa.⁵⁵⁵ Ravintoloitsijaksi Antti Turtiainen päätyi saatuaan kaupunginkellarin pito-oikeuden maistraatilta. Tarjouskilvassa oikeuksista Turtiainen voitti kyypäri Rooperti Björkqvistin, vaikka hänen tarjouksensa oli 90 markkaa kilpailevaa tarjousta alhaisempi.⁵⁵⁶ Konkurssin tekeminen ei kaikei vaikuttanut kaupungin virkamiesten uskoon Turtiaisen kykyihin ravintoloitsijana.

Kellarin pito-oikeuden sai kerrallaan kolmeksi vuodeksi ja kun ne tulivat uudelleen haettavaksi vuonna 1882, ei Turtiainen ollut hakijoiden joukossa.⁵⁵⁷ Ei siitäkään huolimatta, että ravintolanpito oli myös hänelle melkoisen kannattavaa ja Turtiainen ansaitsi konkurssinsa jälkeen mukavasti. Vuosina 1879—1881 Turtiainen maksoi suostuntaveroa 800, 600 ja 1 000 markan puhtaista vuosituloista ja kunnallisverotuksessa asetettu äyri-luku kohosi parhaimmillaan 25:een, joka ei ollut aivan mitätön luku.⁵⁵⁸

Liitteitä 7 ja 8 tarkastelemalla voi päätyä vain yhteen lopputulokseen: taloudellisesti mitattuna Antti Turtiainen selviytyi tutkituista konkurssintekijöistä parhaiten.⁵⁵⁹ Tästä huolimatta hän muutti lopulta paikkakunnalta pois. Ehkä syy siihen oli kesäkuussa 1881 päättynyt oikeudenkäynti, jossa hänet tuomittiin 60

---

⁵⁵³ Möller 1954, 275—276.

⁵⁵⁴ Ravintoloitsijaksi siirtyminen ei ollut harvinaista konkurssin tehneiden joukossa, Aunola 1967, 394.

⁵⁵⁵ Keski-Suomi 12.2.1879, s. 2.

⁵⁵⁶ Keski-Suomi 12.3.1879, s. 1

⁵⁵⁷ Keski-Suomi 8.2.1879, s. 4, 24.3.1882, s. 2.

⁵⁵⁸ JyKA JKL YKK, 1882 aukeama 16; JyMA JKL KV KT, suostuntaveroluettelo 1880, 1881, 1882. Vertaa Brummer 1916, 557.

⁵⁵⁹ Katso Sariola 1940, 95.

markan sakkoihin luvattomasta paloviinan myymisestä. Turtiaisella oli lupa tarjoilla ravintolassaan ainoastaan olutta mutta syytteen mukaan ravintola myytiin juomaa nimeltä Kiviporvari. Nimellä yritettiin peittää kyseessä olleen paloviinan, jota myytiin kaiken lisäksi ilman asianmukaista ruokaa seuranaan. Syytettä ei riittänyt kumoamaan edes Turtiaisen puolustautuminen, että hän oli jättänyt vastuun kaupunginkellarista Henry Lundbergille ja tämän vaimolle Emelialle, ja he olivat Turtiaisen mielestä vastuullisia asiassa.⁵⁶⁰

Konkurssin jälkeen harmaalle alueelle ei astunut tai joutunut vain Antti Turtiainen. Myös Antti Poutasta syytettiin oikeudessa laittomien arpajaisten pitämisestä, mutta todisteiden puutteessa Antti vapautettiin syytteistä.⁵⁶¹

Tarina on kuitenkin surullisin Tuomas Häggmanin kohdalla. Kirkonkirjojen mainetta koskeviin muistutuksiin kirjattiin vuonna 1880 merkintä Häggmanin sakkotuomiosta, joka johtui näpistelemisestä ja laittoman oluen myymisestä. Kyse ei sentään ollut mistään näpistelystä henkensä pitimiksi, vaan muutamista sahatukeista, jotka eivät oikeuden mukaan kuuluneet kauppaan vuonna 1878, jossa Tuomas osti talolliselta Otto Pellonpäältä Päijänteen rannalla sijainneen Muuttokannan torpan. Häggmanin mukaan tukit olivat Pellonpään uudisrakennusta varten hankkimia, kun taas kantaja, Haapakosken uitto-osakeyhtiö väitti tukkien olevan sen omaisuutta.

Samassa oikeudenkäyntien sarjassa käsiteltiin myös syytettä luvattomasta oluen myymisestä. Lukuisat todistajat todistivat ostaneensa olutta Häggmanin Haapakosken sahalla sijainneesta kauppapuodista ja kesällä 1879 Muuttokannan torpalla Häggmanilta itseltään sekä tämän kälyltä pastorin leski Laura Stalldingerilta. Aluksi Häggman yritti vierittää synn oluen myymisestä kälynsä ja kauppapalvelija Pekka Valtosen niskoille, mutta viimeisessä oikeudenistunnossa hän luopui väitteistä ja otti itse vastuun tapahtuneesta. Koska Häggmania ei tätä ennen ollut tavattu muista rikkomuksista, tuomittiin hänet maksamaan sakkoa puolet anastettujen tukkien arvosta. Tuon neljän markan viidenkymmenen pennin lisäksi hän sai 30 markan sakot luvattomasta oluen myynnistä.⁵⁶² Tuomas Häggmanin vajoaminen kaupungin merkkihenkilöstä omaisuutensa menettäneeksi ja rikoksista tuomituksi köyhäksi mieheksi oli melko siten surkea kohtalo.

---

⁵⁶⁰ JyMA JRO 30.5.1881, § 458; 11.6.1881, § 494; 27.6.1881, § 538.

Vain joitakin kuukausia ennen syytteen nostamista maistraatti oli kieltäytynyt myöntämästä Turtiaiselle oikeutta tarjoilla ruuan ohessa ruokaryppyjä, Keski-Suomi 26.2.1881, s. 1.

⁵⁶¹ JyMA JRO 24.10.1881, § 906.

⁵⁶² JyMA Jyväskylän tuomiokunnan arkisto, Jyväskylän kärjäkunta 1.10.1878, § 81; 15.3.1879, § 66; 19.3.1879, § 132; 24.9.1879, § 341; 23.2.1879, § 241; 23.2.1880, § 241.

5 PÄÄTÄNTÖ

Konkurssin tekeminen 1870-luvun Jyväskylässä merkitsi muuttamista ja köyhyyttä välittömästi konkurssin jälkeen.

Kun konkurssista oli kulunut hieman aikaa, alkoivat paremmin ja huonommin selviytyneet erottua toisistaan. Raskain kohtalo ja tulojen suhteen niukin elämä oli edessään leskillä, jotka saattoivat joutua turvautumaan köyhäinhoidon apuun konkurssia seuraavina vuosina. Muutoin merkityksellisessä asemassa oli konkurssituomio: konkurssirikostuomio vaikutti selkeän negatiivisesti selviytymisen edellytyksiin. Vaikka takana oli pitkä ja menestyksekkäs ura kauppiana sekä paikkakunnan luottamustoimissa, konkurssin jälkeinen elämä oli köyhää ja vailla mahdollisuuksia jatkaa entistä kauppiain tointa. Muutoin kauppiana jatkaminen saattoi kyllä tulla kyseeseen konkurssin jälkeenkin, mutta — kuten esimerkit osoittavat — ei se kenelläkään tutkituista muodostunut kannattavaksi tai pitkäikäiseksi.

Selviytymiskeinoista erityisen mielenkiintoinen oli aviovaimon käyttäminen tulojenhankkijana. Sen mahdollisti muuttunut lainsäädäntö ja toki myös muuttuneet asenteet. Toisaalta se ei ehkä ollut niin merkillistä tilanteessa, jossa patriarkaalisen järjestyksen ihanne oli jo muutoinkin murtunut miehen joutuessa luovuttamaan pesänsä pois hallinnastaan ja menettäessä konkurssin aikana auktoriteetin omasta omaisuudestaan ja asuinpaikastaan.

Konkurssin jälkeen korkeimpia tuloja pääsivät nauttimaan ravintola-alalla olleet tai sille siirtyneet konkurssintekijät. Toisaalta parhaiten konkurssin jälkeistä selviytymistä näytti tukevan käsityöläisyys tai muu mahdollisuus harjoittaa pääomia vaatimaton elinkeinoa sekä paikkakunnalle juurtuneet läheisten verkostot. Muiden kohdalla konkurssi merkitsi muuttamista keskikaupungilta laitakaupungille tai jopa kaupungin ulkopuolelle ja jatkui useimmissa tapauksissa kokonaan paikkakunnalta pois muuttamisella.

Huomionarvoista kuitenkin on, että kukaan tutkituista ei muuttanut heti konkurssinsa jälkeen vaan vasta joidenkin vuosien kuluttua. Oletettavasti konkurssista pyrittiin ensin selviytymään kotipaikkakunnalla. Konkurssin vaikutukset olivat kuitenkin niin syvät, että joitakin vuosia yritettyään vararikon tehneet totesivat elämän edellytysten olevan ehkä muualla paremmat kuin Jyväskylässä.

Kaiken kaikkiaan henkilön sosiaalinen arvostus ja sosiaalinen pääoma eivät kannatelleet pidempään. Kerran omattu luottamus ja hyvä maine eivät vararikon jälkeen taanneet mahdollisuutta hyödyntää niitä uudelleen sosiaalisissa suhteissa. Sosiaalinen pääoma oli siten hupenevaa. Suuret maksamattomat velat suuressa vararikossa ja vankeustuomio olivat merkityksellisempiä konkurssin jälkeisille mahdollisuuksille kuin aikoinaan nautittu maine luotettavana liikekumppanina ja yhteisten asioiden hoitajana.

Jos hyväksytään, että velkakirjalla annetut sekä vanhat lainat olivat osoitus luotettavasta maineesta ja siten henkilön nauttimasta sosiaalisesta pääomasta, voidaan ainakin osan tutkituista konkurssintekijöistä todeta nauttineen runsaasti molempia. Väite, että ennen konkurssia nautittu sosiaalinen pääoma ei juuri auttanut luomaan konkurssin jälkeen uutta menestyksestä uraa ainakaan Jyväskylässä, saa tukea niiden kauppiaiden tapauksista, jotka ennen konkurssiaan omasivat laajat liikesuhteet ulkomaita myöten, pyörittivät suurta liiketointa ja olivat osallisina monenlaisissa yhdistys- ja luottamustoimissa ja jotka siitä huolimatta eivät jatkaneet kauppiaina konkurssiensa jälkeen. Jotkut kyllä yrittivät pitää uudelleen kauppaliikettä, mutta edes akordiin päättyneen konkurssin jälkeen yrityksestä ei tullut pitkäikäistä. Nekin, jotka konkurssin jälkeen onnistuivat hankkimaan tuloja ihan mukavasti, liittyivät lopulta paikkakunnalta poismuuttaneiden konkurssintekijöiden seurueeseen. Pohjimmiltaan kyse oli varmaankin siitä, että kauppaliikettä tai muuta yritystoimintaa ei perustettu ilman pääomia ja konkurssin tehneen ihmisen luotto ei yksinkertaisesti riittänyt sen hankkimiseen.

Vaikka konkurssin tekeminen ei 1870-luvulla vaikuttanut siten, että tekijä ei ollut tervetullut tai kokenut olevansa tervetullut osallistumaan ehtoolliselle, yhteisön käsityksiin konkurssintekijästä se vaikutti. Tästä osoituksena oli ajautuminen sivuraiteille siitä viitekehuksesta, josta valittiin esimerkiksi kummit sekä luottamustointen haltijat. Koska osallistuminen yhdistysten ja vaikkapa vapaapalokunnan toimintaan oli kuitenkin edelleen mahdollista, ei paikallisyhteisö sulkenut konkurssintekijää ulkopuolelleen. Vararikkoon liitetyt merkitykset ja siten vaikutukset näyttävätkin liittyneen — kuten koko ilmiö — nimenomaan taloudellisiin näkökohtiin sosiaalisten sijaan.

Konkurssin tekeminen ei tehnyt velallisesta omissa sosiaalisissa piireissään hyljeksittyä, mutta mahdollisuudet sellaiseen toimintaan, jossa vaadittiin luottamusta taloudellisesta vakavaraisuudesta, olivat aika pienet. Esimerkiksi

kummiksi valittiin mieluusti vakavarainen henkilö. Loppujen lopuksi ei ole kovin merkillistä, että itsenäisen taloudellisen toiminnan jatkaminen konkurssin jälkeen oli hankalaa, koska yrittäjäkulttuuria määrittivät vakavaraisuudelle ja sanansa pitämiselle annetut arvostukset.

Konkurssin tehneiden henkilöiden tarkastelu tukee niitä menestyjiä koskevissa tutkimuksissa esiin nousseita tutkimustuloksia, että liikesuhteita maantieteellisesti kauas solmittaessa merkitykselliseen asemaan nousi omassa paikallisyhteisössä tai kaltaistensa verkostossa syntynyt maine. Tässä työssä se ilmeni luottamuksen murenemisen suuntaa tarkastelemalla.

Aiempi tutkimus ei kuitenkaan ole kiinnittänyt huomiota siihen, että negatiivisiksi kustannuksia lisääviksi tekijöiksi mielletyt pitkä välimatka ja heikko informaation kulku saattoivat myös suojella taloudellisiin vaikeuksiin joutunutta ihmistä. Näin voidaan katsoa tapahtuneen silloin, kun maantieteellisesti läheiset luotottajat jo turvasivat saataviaan. Tämä tapahtui muuntamalla luotonanto vekseliperusteiseksi tai alkamalla hakea saamia oikeusteitse maksuun. Samaan aikaan maantieteellisesti kaukaisemmat luotottajat jatkoivat liikesuhdetta entiseen tapaan. Velkatyyppien erojen analysointi ja niiden merkityksellisyyden korostaminen ovatkin tässä työssä asioita, joita aikaisemmassa tutkimuksessa ei ole paljoa käsitelty tai ainakaan kirjoitettu auki. Velkojen ja velkojen analysointi oli kuitenkin melko lailla ainoa keino tehdä näkyväksi sitä sosiaalisissa suhteissa piilevää sosiaalista pääomaa, jonka havainnointi on vaikeaa.

Työssä asetettiin sosiaalisen pääoman mittareiksi paitsi luottosuhteiden lukumäärä, myös velkojen tyypit ja niiden maantieteellinen levinneisyys. Vaikka runsaiden maksamattomien velkojen voisi ajatella merkinneen henkilön huonoa taloudenhoitotaitoa, tulkittiin ne tässä työssä kyvykkyydeksi saada luottoa. Jos taas velkoja oli vähän ja henkilö silti ajautui konkurssiin, osoitti se henkilön kyvyttömyyttä saada uutta luottoa edes vähäisten velkojensa maksuun. Näin tulkittuna konkurssintekijät asettuivat hyvin erilaisiin lähtökohtiin aikaisemman menestyksekkyyden suhteen. Toisaalta myös uusien kauppiastulokkaiden velkasuhteet osoittivat, että tuoreella kauppialla oli pitkä tie edessään luotettavan maineen hankkimiseksi. Tämän osoitti uusien tulokkaiden velkaantuminen vekseleillä. Uuden kauppiaan markkinoille tulo tapahtui siten usein melkoisella riskillä, joka tässä tapauksessa erääntyi maksettavaksi.

Konkurssiin hakeutuminen tapahtui 1870-luvun Jyväskylässä lähes aina velallisen itsensä toimesta. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että siihen

hakeuduttiin kevyin perustein tai halukkaasti, saati entisten velkojen kuittaamiseksi ja uuden alun saamiseksi. Velkojaan ei päässyt konkurssin jälkeenkään pakoon. Konkurssiin hakeutuminen merkitsi patriarkaalille ihanteille rakentuvan maailmankuvan rikkoutumista. Sillä oli luultavasti vaikutuksensa myös perheen sisäiseen dynamiikkaan, mutta varsinkaan kunniallisen miehen kuvaan konkurssi ei oikein sopinut. Tuomiokirjalähteiden perusteella velallisen ja velkojien väliset suhteet vaikuttivat neutraaleilta ja konkurssin oikeuskäsittelyssä velallinen näytteli tavallaan sivuroolia.

Velkojien edun mukaista oli taistella muita velkojia vastaan paras mahdollinen takaisinmaksu omalle velalleen, ei pyrkiä mustamaalaamaan ja syyttämään velallista tämän vararikosta. Konkurssioikeudenkäyntiä ei silti pidetty sellaisena, jossa olisi koettu tarvittavan asianajajien tukea. Ei ole merkillistä, että suurin osa velkojista oli kauppiaita, mutta pankkien puuttumista velkojista voi pitää jossain määrin erikoisena. Aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa pankit kuitenkin mainitaan yksityishenkilöiden luottottajina jo 1800-luvun lopulla. Toisaalta työssä tuli kuin varkain esille mielenkiintoinen piirre, että velkakirjoilla luottottaneissa eniten oli talonpoikaisia velkojia. Se kertoo kenties siitä, että vekselit olivat ennemminkin kauppiaiden käyttämä velkamuoto. He pyrkivät herkemmin turvaamaan saataviaan. Kyse oli luultavasti myös talonpoikaisen väestönosan vaurastumisesta pitkään vallinneiden niukkojen aikojen jälkeen, jolloin käytettävissä oli jälleen rahaa luottotoimintaan sijoitettavaksi.

Tutkielman kysymyksenasettelu oli laaja, mutta uskoakseni kaikki tutkitut teemat puolustivat paikkaansa. Kokonaisvaltaista tarkastelua puoltaa etenkin konkurssin vähäinen käsittely historiantutkimuksen piirissä. Työssä haluttiin tarkastella laaja-alaisesti sekä konkurssia että sen kokijaa ja konkurssin vaikutuksia sen tekijälle 1870-luvun Jyväskylässä. Myös velkojien näkökulma oli tärkeä osa työtä, ja mielestäni työn tavoitteet täyttyivät. Työssä käytetyt alkuperäislähteet tarjosivat hyvät edellytykset tutkimuskysymyksiin vastaamiseen ja sosiaalisen pääoman teoria muodosti hyvän selkärangan, jonka ympärille lähteä rakentamaan esitystä. Sosiaalisen pääoman teoria ei työssä lopulta ehkä ole kovin näkyvässä roolissa, mutta lähtökohtien ja tutkimuskysymysten määrittämisessä sillä oli sitäkin olennaisempi sija.

Toisaalta sosiaalisen pääoman teoria vaikuttaa myös siinä kontekstissa, jota vasten analyysi rakennettiin. Uskoakseni työssä on kuvattu tutkituista konkursseista ja niiden tekijöiden konkurssin jälkeisestä elämästä melko kattavasti

kaikki, mitä alkuperäislähteiden perusteella kuvattavissa on. Sen sijaan konkurssintekijän velkasuhteissa riittäisi hyvinkin lisää tutkittavaa. Erilaisella kysymyksenasettelulla jo pelkästään niissä olisi voinut olla riittävästi aihetta pro gradu -työksi. Työtä voisi hyvin jatkaa juuri velkasuhteiden kautta ottamalla tarkasteluun vielä useampia konkursseja sekä vertailemalla niitä taloudellisesti menestyneisiin aikalaisiin. Mikrohistoriallisesta lähestymistavasta huolimatta velkasuhteisiin liittyvää aineistoa voisi myös käsitellä tilastomenetelmin, jolloin laadullisen ja määrällisen tutkimustavan yhdistäminen saattaisi tuoda hedelmällistä uutta tietoa 1800-luvun lopun taloudellisesta toiminnasta.

LÄHTEET

I ALKUPERÄISLÄHTEET

1 Arkistolähteet

Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMA)

Jyväskylän kaupunkiseurakunnan arkisto

Muuttaneiden luettelot 1870—1886.
Mikrokorttijäljenteet.

Pää- ja rippikirjat 1838—1886. Mikrokorttijäljenteet.

Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1841—1886.
Mikrokorttijäljenteet.

Jyväskylän tuomiokunnan arkisto

Jyväskylän kärjäkunta

Varsinaisasiain pöytäkirjat sk 1878, tk
1879, sk 1879, tk 1880.

Jyväskylän raastuvanoikeuden ja maistraatin arkisto (JRO)

Konkurssiasiain asiakirjavihkot (KAV) 1870—1883.

Pesänkirjoitus-, jako- ja perunkirjoituskirjat 1872,
1888.

Yhteiset varsinaisiasiain pöytäkirjat (tuomiokirjat)
1870—1883.

Jyväskylän Kauppalaisseuran arkisto

Jäsenluettelot 1875—1957.

Jyväskylän Vapaaehtoinen Palokunta ry:n arkisto

Yleisten kokousten pöytäkirjat 1979—1930.

Johtokunnan pöytäkirjat 1880—1945.

Laukaan henkikirjoittajan arkisto

Henkikirjat 1874—1884.

Laukaan kihlakunnan kruununvoudin arkisto

Suostuntaveroluettelot 1875.

Jyväskylän kaupunginvoudin arkisto

Jyväskylän kaupungin kruununtilit (KT),
suostuntaveroluettelot 1876, 1879—1885.

Vaasan maakunta-arkisto (VMA)

Vaasan hovioikeuden arkisto

Vararikkoasiakirjat (VAK) S—W 1871.

Vararikkoasiakirjat (VAK) B, G—L 1880.

Jyväskylän kaupunginarkisto (JyKA)

Jyväskylän kaupungin verotusluetteloita (konsepteja) 1870—1878 (VL).

Jyväskylän kaupungin ylöskantokirjat 1878—1887 (YKK).

Vaivaishoitolautakunnan pöytäkirjat 1870—1885.

2 Sanomalehdet

Keski-Suomi 1871—1886. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot osoitteessa <http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/secure/main.html>. Viitattu 21.4.2012.

3 Normiaineisto

KVS 1858. Keisarillinen Vekselisääntö 29.3.1858.

AVV 1868. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus vanhentumisesta velkomis-asioissa sekä vuosihaastosta, annettu 9.11.1868.

AKH 1873. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus kunnallishallituksesta kaupungissa, annettu Helsingissä 8.12.1873.

AVM 1868. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus velan maksamisesta kuoleman tapauksessa sekä perinnönluovutuksesta ja omaisuuden päältäpäin ottamisesta kuolleen puolison pesästä 9.11.1868.

AVO 1868. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus velkojain oikeudesta ja etuudesta toistensa edellä maksos saamiseen konkurssiin luovutetusta omaisuudesta, annettu Helsingissä 9.11.1868.

ASV 1865. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus siitä suostuntaverosta, jonka Suomenmaan Säädyt ovat ottaneet maksaaksensa vuosina 1865- 1866 ja 1867, annettu Helsingissä 2.3.1865.

KS 1868. Konkurssisääntö Suomen Suuriruhtinaanmaalle, annettu Marraskuun 9 p. 1868.

RVL 1734. Ruotsin Waltakunnan Laki. Hyväksytty ja noudatettavaksi otettu waltiopäivillä v. 1734: uusi suomennos. 2. parannettu painos 1867. Helsinki: SKS

KL 1869. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset aina 8. päivään maaliskuuta 1920. Porvoo: WSOY

4 Aikalaiskirjallisuus

Brummer 1916. O. J. Brummer, *Jyväskylän kaupungin historia 1837—1912*. Jyväskylä.

Hjelt 1893. August Hjelt, *Maakaupasta ja krediittiloista Itä-Suomessa*. Porvoo.

Hjelt & Broms 1904. August Hjelt, O. A. Broms, *Kunnallinen tuloverotus ja tulosuhteet Suomessa 1. Kaupungit. Tilastollinen tutkimus*. Helsinki.

5 Internet – lähteet

Jyväskylän kaupunkiseurakunnan arkisto, Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1871, 1878. Käytetty SSHY:n digitoituja aineistoja osoitteessa <http://www.sukuhistoria.fi/sshy/index.htm>. Viitattu 21.4.2012.

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ahvenainen 1972. Jorma Ahvenainen, *Kankaan paperitehtaan historia I. Vuodet 1872—1901*. Jyväskylä: G. A. Serlachius Oy Kangas.

Ahvenainen 2007. Jorma Ahvenainen, ”Jyväskylän talouselämän muutos 1860—1890”. Teoksessa Martti J. Jaatinen (toim.), *Suvaitkaa. Erkki Fredrikssonin juhlakirja*. Jyväskylä. (eikö kustantajaa?)

Alamäki 1996. Päivi Alamäki, ”Rippikirjat lukutaitotutkimuksessa. Esimerkkinä Karstulan kappeliseurakunta”. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela ja Timo Pitkänen (toim.), *Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina*. Jyväskylän historiallinen arkisto 2. Jyväskylä: Jyväskylän historiallinen yhdistys, Jyväskylän yliopiston historian laitos, Jyväskylän maakunta-arkisto.

Alanen 1957. Aulis J. Alanen, *Maakaupan historia*. Jyväskylä: Kauppiaitten kustannus Oy.

Alapuro 1999 (1993). Risto Alapuro, *Laadullinen tutkimus*. 3. painos. Tampere: Vastapaino.

Aunola 1967. Toini Aunola, *Pohjois-Pohjanmaan kauppiaiden ja talonpoikien väliset kauppa- ja luottosuhteet 1765—1809*. Historiallisia tutkimuksia LXXII. Helsinki: SHS. (Onko Helsinki julkaisupaikka?)

Autio 1992. Jaakko Autio, *Valuuttakurssit Suomessa 1864—1991. Katsaus ja tilastosarjat*. Suomen Pankin keskustelunaloitteita 1/91. Helsinki: Suomen Pankki.

Bennett 2006. Judith M. Bennett, *History Matters. Patriarchy and the Challenge of Feminism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Bourdieu 1986. Pierre Bourdieu, “The forms of capital”. Teoksessa John G. Richardsson (toim.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press.

Burt 2001. Ronald S. Burt, “Structural Holes versus Network Closure as Social Capital”. Teoksessa Nan Lin, Karen Cook, Ronald S. Burt (toim.), *Social Theory. Theory and Research*. New York: Aldine de Gruyter, cop.

- Coleman 1988. James S. Coleman, "Social capital in the creation of human capital". *The American Journal of Sociology*. Vol. 94. (Käytetty JSTOR 21.4.2012)
- Eilola 2002. Jari Eilola, "'Cuckoi päällä curjanakin; cana alla armaisnakin'—patriarkaalisuus, puolisoiden välinen suhde ja auktoriteetin muodostuminen". Teoksessa Piia Einonen & Petri Karonen (toim.), *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450—1860)*. Helsinki: SKS.
- Eilola 2003. Jari Eilola, *Rajapinnoilla. Sallitun ja kielletyn määrittelemisen 1600-luvun jälkipuoliskon noituus ja taikuustapauksissa*. Bibliotheca Historica 81. Helsinki: SKS
- Elomaa 2001. Hanna Elomaa, "Mikrohistoria johtolankojen jäljillä". Teoksessa Kari Immonen ja Maarit Leskelä-Kärki (toim.), *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Tietolipas 175. Helsinki: SKS
- Ericsson 1988. Tom Ericsson, *Mellan kapital och arbete. Småborgerligen I Sverige 1850—1914*. Umeå Studies in the Humanities 86. Umeå: Universitet I Umeå.
- Florén 1996. Anders Florén, "Aktörsperspektiv". Teoksessa Stellan Dahlgren, Anders Florén, *Fråga det förlutna. En indroduktion till den moderna historieforskningen*. Lund: Studentlitteratur.
- Forssell 1979. Osmo Forssell, *Kauppa Suomessa 1860-1960 = Finland's domestic trade, 1860-1960*. Kasvututkimuksia 10. Helsinki: Suomen Pankki
- Granovetter 1973. Mark Granovetter, "The Strength of Weak Ties". *American Journal of Sociology*. Vol. 78. (Käytetty JSTOR 21.4.2012)
- Granovetter 1985. Mark Granovetter, "Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness". *American Journal of Sociology*. Vol. 91. (Käytetty JSTOR 21.4.2012)
- Ginzburg 1996. Carlo Ginzburg, *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Tampere: Gaudeamus
- Happonen 2009. Päivi Happonen, *Kaksi todellisuutta? Kirkonkirjat ja henkikirjat Sortavalan kaupungin väestöllisen profiilin kuvaajina 1800-luvun alusta vuoteen 1940*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 96. Arkistolaitoksen toimituksia 8. Joensuu.
- Havansi 1992. Erkki Havansi, *Suomen konkurssioikeus*. Suomen Lakimiesliiton kirjasarja N:o 107. 3. painos. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Heikkinen 1980 (1974). Antero Heikkinen, *Historiantutkimuksen päämäärät ja menetelmät*. Lisäpainos. Helsinki: Gaudeamus
- Heikkinen 1993. Antero Heikkinen, *Ihminen historian rakenteissa. Mikrohistorian näkökulma menneisyyteen*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hemmer 1954. Ragnar Hemmer, *Suomen oikeushistorian oppikirja II, perheoikeuden, perintöoikeuden ja testamenttioikeuden historia*. Hyvinkää

- Hemmer 1968. Ragnar Hemmer, *Suomen oikeushistorian oppikirja I. Oikeuslähteiden, rikosoikeuden, prosessioikeuden ja ulosottotoimen historia pääpiirteittäin*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. B-sarja Nro. 46. 3. painos. Porvoo: WSOY
- Hjerppe 1981. Riitta Hjerppe, ”Käsityöläiset uuden yhteiskunnan murroksessa”. Teoksessa Yrjö Kaukiainen, Per Schybergson, Hannu Soikkanen, Tapani Mauranen, *När samhället förändras - Kun yhteiskunta muuttuu*. Historiallinen Arkisto 76. Helsinki: SHS
- Hjerppe 1989. Riitta Hjerppe, *The Finnish economy 1860–1985. Growth and structural change*. Studies on Finland’s economic growth XIII. Bank of Finland publications. Helsinki.
- Hyrkkänen 1995. Markku Hyrkkänen, ”Merkityksien kontekstit ja kontekstien merkitys”. Teoksessa Markku Ihonen ja Yrjö Vapio (toim.), *Helmi, simpukka, joki: kirjallisuushistoria tänään*. Tietolipas 137. Helsinki:SKS.
- Häggman 1994. Kai Häggman, *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 179. Helsinki: SHS
- Ilmonen 2000. Kaj Ilmonen, ”Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus”. Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.), *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. SoPhi 42. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Ilmonen & Jokinen 2002. Kaj Ilmonen & Kimmo Jokinen, *Luottamus modernissa maailmassa*. SoPhi 60. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Jokipii 1988. Mauno Jokipii, Keski-Suomen synty. Teoksessa Mauno Jokipii (toim.), *Keski-Suomen historia 2. Keski-Suomi maakunta-ajatuksen synnyistä itsenäisyyden aikaan*. Jyväskylä: Keski-Suomen Liitto
- Jokipii 1999. Mauno Jokipii, ”Keski-Suomen vaiheet keskiajalta kunnallishallintoon”. Teoksessa Mauno Jokipii (toim.), *Keski-Suomen historia 1. Keski-Suomen vanhin historia*. Jyväskylä: Keski-Suomen Liitto.
- Jämsén 1984. Asko Jämsén, *Suomen Yhdyspankki Oy:n Jyväskylän konttori 120 vuotta 22.3.1984*. Jyväskylä
- Kaarniranta 2001. Kim Kaarniranta, ”Elämää rahaa käärien ja velkoen.” *Pohjois-Karjalan maaseudun sekatarakauppiat ja heidän velallisensa 1860- ja 1870-luvuilla*. Bibliotheca Historica 70. Helsinki: SKS.
- Kalela 2000. Jorma Kalela, *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kallenautio 1983. Jorma Kallenautio, ”Kunnallistalous, yhdyskuntatekniikka, liikelaitokset ja joukkoliikenne 1875—1917”. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.), *Suomen kaupunkilaitoksen historia 2. 1870-luvulta autonomian ajan loppuun*. Vantaa: Suomen Kaupunkiliitto.
- Kallioinen 2002. Mika Kallioinen, *Verkostoitu tieto. Informaatio ja ulkomaiset markkinat Dahlströmin kauppahuoneen liiketoiminnassa 1800-luvulla*. Historiallisia Tutkimuksia 215. Helsinki: SKS.

- Karonen 2000. Petri Karonen, ””Kunnes kuolema meidät erottaa”. Yhteisö ja ”suunniteltu” henkirikos Turussa vuonna 1643”. Teoksessa Olli Matikainen (toim.), *Rikos historiassa*. Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 5. Jyväskylä (?).
- Karonen 2002. Petri Karonen, ”Johdanto: Moninainen patriarkaalisuus—normien ja käytäntöjen solmukohdat”. Teoksessa Piia Einonen & Petri Karonen (toim.), *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450—1860)*. Helsinki: SKS.
- Karonen 2004. Petri Karonen, *Patruunat ja poliitikot. Yritysjohtajat taloudellisina ja poliittisina toimijoina Suomessa 1600—1920*. Helsinki: SKS.
- Karonen & Tarjamo 2006. Petri Karonen ja Kerttu Tarjamo (toim.), *Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. Helsinki: SKS.
- Karskela 2008. Sirkka Karskela, *Sukututkijan tietokirja*. Vaajakoski.
- Katajala 1994. Kimmo Katajala, *Nälkäkapina. Veronvuokraus ja talonpoikainen vastarinta Karjalassa 1683 – 1697*. Historiallisia tutkimuksia 185. Helsinki: SHS
- Katajala 1995. Kimmo Katajala, ”Historian ja antropologian välimaastossa. Historian näkökulma”. Teoksessa Kimmo Katajala (toim.), *Manaajista maalaisaateliin. Tulkintoja toisesta historian, antropologian ja maantieteen välimaastossa*. Tietolipas 140. Helsinki: SKS.
- Katajala 2002. Kimmo Katajala, *Suomalainen kapina: talonpoikaislevottomuudet ja poliittisen kulttuurin muutos Ruotsin ajalla (n. 1150—1800)*. Historiallisia tutkimuksia 212. Helsinki: SKS
- Kekkonen 2002. Sanna Kekkonen, ”Isällistä oikeutta—Sysmän kartanon patriarkaalinen järjestys 1800-luvun alkupuoliskolla”. Teoksessa Piia Einonen & Petri Karonen (toim.), *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450—1860)*. Helsinki: SKS.
- Kero 1986. Reino Kero, *Suomen siirtolaisuuden historia I. Pohjois-Amerikkaan suuntautuneen siirtolaisuuden tausta, määrä, rakenne, kuljetusorganisaatio ja sijoittuminen päämääräalueelle*. 2. painos. Julkaisuja 10. Turku: Turun yliopiston historian laitos
- Keskinen 2008. Jarkko Keskinen, ”Luotto, luottamus ja maine—1800-luvun liiketoiminnan kulmakivet”. Teoksessa Jarkko Keskinen ja Kari Teräs (toim.), *Luottamus, sosiaalinen pääoma, historia*. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry.
- Keskinen & Teräs 2008. Jarkko Keskinen & Kari Teräs. ”Sosiaalinen pääoma ja luottamus—miten tehdä näkymätön voimavara näkyväksi?”. Teoksessa Jarkko Keskinen ja Kari Teräs (toim.), *Luottamus, sosiaalinen pääoma, historia*. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry
- Kotilainen 2008. Sofia Kotilainen, *Suvun nimissä. Nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulla*. Bibliotheca Historica 120. Helsinki: SKS.

- Kuisma 1992. Markku Kuisma, ”Yrittäjät sääty-yhteiskunnan luokkakuvassa”. Teoksessa Pertti Haapala (toim.), *Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Tampere: Vastapaino.
- Kuusanmäki 1962. Jussi Kuusanmäki, *Jyväskylän raastuvanoikeus ja maistraatti 100 vuotta 1862—1962*. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki.
- Kuusanmäki 1983. Jussi Kuusanmäki, Kunnallisen kansanvallan kehitys ja kunnallishallinnon organisaatio 1875—1917. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.), *Suomen kaupunkilaitoksen historia 2. 1870-luvulta autonomian ajan loppuun*. Vantaa: Suomen Kaupunkiliitto.
- Laitinen 1988. Erkki Laitinen, ”Väestö ja yhteiskunta”. Teoksessa Mauno Jokipii (toim.), *Keski-Suomen historia 2. Keski-Suomi maakunta-ajatuksen synnystä itsenäisyyden aikaan*. Jyväskylä: Keski-Suomen Liitto
- Lappalainen 1999. Jussi Lappalainen, ”Verot verta joivat—vai joivatko? Kehityksen vuosisataiset piirteet”. Teoksessa Jussi T. Lappalainen (toim.), *Verotushistoriaa 1*. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 51. Turku.
- Lappalainen 2005. Mirikka Lappalainen, *Suku, valta, suurvalta: Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Laukkala 2009. Annikki Laukkala, ”Jyväskylän Kauppalaisseura 1975–2008”. Teoksessa Kalevi Ahonen ja Annikki Laukkala, *Puotipojasta tohtoriin: Jyväskylän Kauppalaisseura 1875–2008*. Jyväskylä: Jyväskylän Kauppalaisseuran säätiö 1948–2008
- Lennersand & Oja 2004. Maria Lennersand & Linda Oja, ”Inledning”. Teoksessa Maria Lennersand & Linda Oja (toim.), *När oväsentet tystnad. Efterspelet till uppror och religiösa konflikter 1670—1860*. Opuscula Historica Upsaliensia 32. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Lennersand 2004. Maria Lennersand, ”Tystnad, rättvisa, försoning. Efterspelet till tre häxprocesser i jämförelse”. Teoksessa Maria Lennersand & Linda Oja (toim.), *När oväsentet tystnad. Efterspelet till uppror och religiösa konflikter 1670—1860*. Opuscula Historica Upsaliensia 32. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Letto-Vanamo 1989. Pia Letto-Vanamo. *Suomalaisen asianajalaitoksen synty ja varhaiskehitys. Oikeushistoriallinen tutkimus*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 181. Vammala: Suomalainen Lakimiesyhdistys
- Liliequist 2002. Jonas Liliequist, ”Käänteinen vaimokuri—diskurssi avioliittoon kuuluvasta miehisyydestä, vallasta ja auktoriteetista Ruotsissa uskonpuhdistuksesta 1800-luvun alkuun”. Teoksessa Piia Einonen & Petri Karonen (toim.), *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450—1860)*. Helsinki: SKS.
- Lin 2001. Nan Lin, *Social Capital. A Theory of social structure and action*. Structural Analysis in the Social Sciences 19. Cambridge: Cambridge University Press

- Maijala 2005. Juha Maijala, *Maaseutuyhteisön kriisi. 1930-luvun pula ja pakkohuutokaupat paikallisena ilmiönä Kalajokilaaksossa*. Jyväskylä Studies in Humanities 46. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Markkanen 1977. Erkki Markkanen, *Maaseutuväestön varallisuusolot ja luottosuhteet Sisä-Suomessa elinkeinoelämän murroskaudella v. 1850–1914*. Studia Historica Jyväskyläensia 14. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Markkanen 1988. Erkki Markkanen, *Perukirja tutkimuslähteenä*. Studia Historica Jyväskyläensia 37. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Markkola 1996. Pirjo Markkola, ”Marginaali historian keskipisteessä”. Teoksessa Jarmo Peltola & Pirjo Markkola (toim.), *Kuokkavieraiden pidot. Historian marginaalista marginaalihistoriaan*. Tampere: Vastapaino.
- Mauranen 1981. Tapani Mauranen, ”Porvarista kauppiaksi - kauppiaan yhteiskunnallinen asema 1800-luvun jälkipuoliskolla”. Teoksessa Yrjö Kaukiainen, Per Schybergson, Hannu Soikkanen, Tapani Mauranen, *När samhället förändras - Kun yhteiskunta muuttuu*. Historiallinen Arkisto 76. Helsinki: SHS.
- Mauranen 1990. Tapani Mauranen, ”Kapteenin flyygeli ja muita seurauksia Bruunin kauppahuoneen konkurssista Haminassa 1864”. Teoksessa Matti Peltonen (toim.), *Arki ja murros. Tutkielmia keisariajan lopun Suomesta*. Jyväskylä: SHS.
- Myöhänen 2000. Sami Myöhänen, ”Polveutumista, ideansiirtoja ja harmonisointia. Verojen tulo Suomeen”. Teoksessa Jussi T. Lappalainen, *Verotushistoriaa 2*. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 58. Turku.
- Möller 1954. Sylvi Möller, *Suomen tapulikaupunkien valtaporvaristo ja sen kaupankäyntimenetelmät 1600-luvun alkupuolella*. Historiallisia tutkimuksia XLII. Helsinki: SHS.
- Nikula 1981. Oscar Nikula, ”Kaupunkilaitos 1721—1875”. Teoksessa Päiviö Tommila (Toim.), *Suomen kaupunkilaitoksen historia 1. Keskiajalta 1870-luvulle*. Vantaa: Suomen Kaupunkiliitto.
- Nummela & Laitinen 1987. Ilkka Nummela ja Erkki K. Laitinen, *Distribution of income in Kuopio 1880—1910*. Scandinavian Economic History Review. Vol. XXXV. No 3.
- Nummela 1995. Ilkka Nummela, ”Keski-Suomen varallisuuskuva autonomian ajan lopulla”. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela, Timo Pitkänen (toim.), *Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina*. Jyväskylän historiallinen arkisto 1. Jyväskylä: Jyväskylän historiallinen yhdistys, Jyväskylän yliopiston historian laitos, Jyväskylän maakunta-arkisto.
- Nummela 1996. Ilkka Nummela, ”Väestö- ja sosiaalhistoria”. Teoksessa Mauno Jokipii (toim.), *Paikallishistoria*. Jyväskylä
- Nummela 2004. Ilkka Nummela, Toiselta kantilta. Minna Canth liikenaisena. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 975. Helsinki: SKS
- Ojala 1999. Jari Ojala, *Tehokasta liiketoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa. Purjemerenkulun kannattavuus ja tuottavuus 1700—1800-luvulla*. Helsinki: SHS.

- Ojala 2000. Jari Ojala, "Kerran porvareita. Suomalaisten kauppiassukujen sosioekonomisen aseman muutos". Teoksessa Riitta Oittinen ja Marjatta Rahikainen (toim.), *Keulakuvia ja peränpitäjiä. Vanhan ja uuden yhteiskunnan rajalla*. Helsinki: SHS.
- Ojala 2002. Jari Ojala, "Patriarkan kuolema". Teoksessa Piia Einonen & Petri Karonen (toim.), *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450—1860)*. Helsinki: SKS.
- Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-Aho 2006. Jari Ojala, Tanja Hakoluoto, Vilma Luoma-Aho, "Hyvä paha sosiaalinen pääoma". Teoksessa Pertti Jokivuori, Raija Latva-Karjanmaa, Arja Ropo (toim.), *Työelämän taitekohtia*. Työpoliittinen tutkimus 309. Helsinki: Työministeriö.
- Ojala & Luoma-Aho 2008. Jari Ojala & Vilma Luoma-Aho, "Sidosryhmäsuhteet liiketoiminnan sosiaalisena pääomana merkantilismista globaalitalouteen". Teoksessa Jarkko Keskinen ja Kari Teräs (toim.), *Luottamus, sosiaalinen pääoma ja historia*. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry.
- Ojala K. 1999. Kari Ojala, "Nainen veronmaksajana". Teoksessa Jussi T. Lappalainen (toim.), *Verotushistoriaa 1*. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 51. Turku.
- Orrman 1980. Eljas Orrman, "Henkikirjat henkilöhistoriallisena lähteenä". *Genos*, nro 51, sivut 1—21. Käytetty osoitteessa http://www.genealogia.fi/genos/51/51_1.htm#11, 14.1.2012.
- Peltonen 1992. Matti Peltonen, *Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta*. Tampere: Hanki ja jää.
- Peltonen 1996. Matti Peltonen, "Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus". Teoksessa Carlo Ginzburg, *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Tampere: Gaudeamus.
- Peltonen 1999. Matti Peltonen, *Mikrohistoriasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pihkala 2001. Erkki Pihkala, *Suomalaiset maailmantaloudessa keskiajalta EU-Suomeen*. Tietolipas 181. Helsinki: SKS.
- Pihlajamäki 2009. Heikki Pihlajamäki, *Kansan ja esivallan välissä: suomalaisen asianajajakunnan historia*. Helsinki: Editia
- Pitkänen 1991: Kari Pitkänen, "Kärsimysten ja ahdinon vuosikymmen – 1860-luvun yleiskuva". Teoksessa Antti Häkkinen, Vappu Ikonen, Kari Pitkänen, Hannu Soikkanen (toim.), *Kun halla nälän tuskan toi, miten suomalaiset kokivat 1860-luvun nälkävuodet*. Porvoo.
- Portes & Sensenbrenner 1993. Alejandro Portes & Julia Sensenbrenner, "Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinations of Economic Action". *The American Journal of Sociology*. Vol. 98. (Käytetty JSTOR)
- Pulma 1992. Panu Pulma, "Köyhästäkö kansalainen? — köyhyys poliittisena ongelmana". Teoksessa Pertti Haapala (toim.), *Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Tampere: Vastapaino

Pylkkänen 1991a. Anu Pylkkänen, ”Avioliiton historiaa. Sukujen sopimuksesta kahden kauppaan”. Teoksessa Pia Letto-Vanamo (toim.), *Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Jyväskylä: Gaudeamus.

Pylkkänen 1991b. Anu Pylkkänen, ”Holhouksen historiaa. Edusmiehisyydestä huoltoon”. Teoksessa Pia Letto-Vanamo (toim.), *Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Jyväskylä: Gaudeamus.

Rautiainen 1994. Matti Rautiainen, *Konkurssit Kuopiossa, Joensuussa ja niitä ympäröivissä maaseutukunnissa vuosina 1927—1934*. Taloushistorian pro gradu Jyväskylän yliopiston taloushistorian laitoksella.

Rautiainen 1995. Matti Rautiainen, ”Konkurssi—Apuväline taloushistorian tutkimukseen”. Teoksessa *Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina*. Jyväskylän historiallinen arkisto 1. Jyväskylä: Jyväskylän historiallinen yhdistys, Jyväskylän yliopiston historian laitos, Jyväskylän maakunta-arkisto.

Renvall 1983. Pentti Renvall, *Nykyajan historiantutkimus*. 2. painos. Juva: WSOY.

Repo 1978. Onni A. Repo, *Jyväskylän vapaaehtoinen palokunta (V. P. K.) 1878—1928*. Jyväskylä: Keski-Suomen keskusammattikoulu (tarkasta kustantaja).

Ruuskanen 2001. Petri Ruuskanen, *Sosiaalinen pääoma—käsitteet, suuntaukset ja mekanismit*. VATT-tutkimuksia 81. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus

Schybergson 1992. Per Schybergson, ”Ensimmäiset teollisuuskapitalistit”. Teoksessa Pertti Haapala (toim.), *Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Tampere: Vastapaino

Saarimäki 2006. Pasi Saarimäki, *Avioliitto-odotuksiin kytkeytyvät naimattomien ihmisten seksuaalisuus ja sen seuraukset. Normit, performatiivisuus ja sukupuoli keskisuomalaisessa maaseutuyhteisössä ja käräjillä 1800-luvun jälkipuoliskolla*. Licensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto: Historian ja etnologian laitos.

Sariola 1925. Veikko Sariola, *Jyväskylän Kauppalaisseura 1875—1925*. Jyväskylä

Sariola 1930. Veikko Sariola, *Jyväskylän käsityöläiset 1837—1930*. Jyväskylä.

Sariola 1940. Veikko Sariola, *Jyväskylän kauppiasyhdistys 1890—1940*. Jyväskylä: Jyväskylän kauppiasyhdistys.

Scranton 2008. Philip Scranton, ”Luottamus ja epävarmuus—Verkostot ja innovaatiot kylmän sodan aikana”. Teoksessa Jarkko Keskinen ja Kari Teräs (toim.), *Luottamus, sosiaalinen pääoma ja historia*. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry

Seligman 1997. Adam B. Seligman, *The Problem of Trust*. Princeton: Princeton University Press.

Seligman 2000. Adam B. Seligman, ”Luottamuksen ongelma”. Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.), *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. SoPhi 42. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto

- Sundelin 1925. V. Sundelin, *Jyväskylän kaupunginvaltuusto 1875—1925. 50-vuotiskatsaus*. Jyväskylä.
- Teräs 2009. Kari Teräs, *Yritys ja yhteiskunta. Heikki Huhtamäen verkosto- ja sidosryhmäsuhteet*. Helsinki: SKS.
- Toiviainen 1975. Kalevi Toiviainen, *G. O. Schöneman ja hänen seurakuntansa*. Teoksessa Eira Paunu et al. *Seurakunta kasvavassa Jyväskylässä*. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunkiseurakunta
- Tommila 1970a. Päiviö Tommila, *Jyväskylän kaupungin historia 2 1837—1965*. Jyväskylä.
- Tommila 1970b: Päiviö Tommila, *Keski-Suomen lehdistö 1864—1884*. Jyväskylä: Oy Keski-suomalainen.
- Tommila 1972. Päiviö Tommila, *Jyväskylän kaupungin historia 1 1837—1965*. Jyväskylä.
- Tommila 1996. Päiviö Tommila, ”Paikallishistorian tutkimus eilen ja tänään”. Teoksessa Mauno Jokipii (toim.), *Paikallishistoria*. Jyväskylä.
- Turpeinen 1986: Oiva Turpeinen, *Nälkä vai tauti tappoi? Kauhunvuodet 1866 – 1868*. Helsinki: SHS
- Uotila 2006. Merja Uotila, ”Ammatti käsityöläisten identiteetin rakentajana 1800-luvun alun maaseudulla”. Teoksessa Laura-Kristiina Moilanen ja Susanna Sulkunen, *Aika ja identiteetti. Katsauksia yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen keskiajalta 2000-luvulle*. Historiallinen Arkisto 123. Helsinki: SKS.
- Vahtola 2003. Jouko Vahtola, *Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan unioniin*. Helsinki: Suuri Suomalainen Kirjakerho Oy.
- Valjakka 1971. Sirkka Valjakka, *Jyväskylän kaupungin rakennukset ja asukkaat 1837—1880*. Keski-Suomen Museoyhdistyksen julkaisuja. Keski-Suomi X. Jyväskylä.
- Vares 1995. Vesa Vares, ”Voi voittajia! ”Voittajat” ja ”häviäjät” historiantutkimuksen metodisena ongelmana”. Teoksessa Timo Soikkanen (toim.), *Lähihistoria: teoriaan, metodologiaan ja lähteisiin liittyviä ongelmia*. Turun yliopiston poliittisen historian tutkimuksia 1. Turku: Turun yliopisto.
- Viikki 1994. Raimo Viikki, ”Kirkolliset aineistot”. Teoksessa Elias Orrman ja Elisa Pispala (toim.), *Suomen historian asiakirjalähteet*. Porvoo: Kansallisarkisto.
- Wikström 1985. Kauko Wikström, *Valtion tuloveron rakenne. Tutkimus tuloveron rakenteesta ja sen peruspiirteiden historiallisesta kehityksestä*. Turun yliopiston julkaisuja C-sarja nro 52. Turku: Turun yliopisto.
- Vilkuna 2009. Kustaa H. J. Vilkuna, *Neljä ruumista*. Helsinki: Teos.
- Vilkuna 2010. Kustaa H. J. Vilkuna, *Katse menneisyyden ihmiseen. Valta ja aineettomat elinolot 1500—1850*. Helsinki: SKS.
- Virrankoski 1970. Pentti Virrankoski, *Tuomiokirjojenkäyttö historian tutkimuksessa*. Turun historiallinen arkisto 22. Turku.

Virrankoski 2001. Pentti Virrankoski, *Suomen historia 1*. Helsinki: SKS.

Liite 2. Ulkomaisten valuuttojen muuntaminen markkoiksi

Ulkomaaisessa valuutassa ilmoitettujen velkojen muuttaminen Suomen markkoiksi on tehty Jaakko Aution Valuuttakurssit Suomessa -teoksen perusteella. Työssä tarvittiin seuraavia Suomen kultakannan (1878—1925) aikaisia muuntokertoimia:

Suomi kultakannassa 1878—1925.

Valuutta	Pariteetti	Voimassa
Tukholma mk/100 kruunua	138.8889	1878–1925
Berliini mk/100 Rmk	123.4568	1878—1925
Bryssel mk/100 frangia	100.000	1878—1925

Ruplat päätettiin työssä muuntaa koko tutkimusajan Suomen hopeakannan aikaisella muuntokertoimella, koska Suomen kultakantaan siirtymisen jälkeen vuonna 1878 ruplan arvo heitteli rajusti aina vuoteen 1894 asti. Näin ollen saadut arvot eivät ehkä täysin ole totuudenmukaiset, mutta ruplan arvon heittelyn vuoksi sellaisia oikeanmukaisempia summia olisi ollut muutoinkaan hyvin vaikea saada aikaiseksi.

Suomen hopeakannassa 1865—1877.

Valuutta	Pariteetti	Voimassa
Pietari mk/rupla	4.000	1865–1877

Lähde: Jaakko Autio. *Valuuttakurssit Suomessa 1864 – 1991. Katsaus ja tilastosarjat*. Suomen Pankin keskustelunaloitteita, 1/92. Suomen Pankki, Helsinki 1992, sivut 8—10.

Liite 3. Yli kaksi vuotta ennen konkurssia saadut lainat

Mukaan on otettu vain sellaiset velat, jotka on hyväksytty konkurssituomiassa maksuun sekä joita ei ole alettu hakea maksuun oikeudessa ennen konkurssin alkua (lainanantaja, asuinpaikkakunta, antoaika velan tyyppi)

Juho Viinikainen

- Kauppaneuvos Sneckenström, Porvoo, 30.6.1867, 60 000 mk, **velkakirja**
- Kauppias Tuomas Häggman, Jyväskylä, 3.2.1867—12.8.1867, 86,66 mk, **kauppatili**
- Mylläri Juho Puttonen, Jyväskylä (?), 21.1.1868, 1 200 mk, **velkakirja**
-

Aadolf Wallenius (ei ole)

Aadolf Taipale

- Talollinen Topias Rälsi, Jyväskylän pitäjä, 17.2.1874, 500 mk, **velkakirja**

Tuomas Häggman

- Keisarillisen Aleksanterin Yliopisto Suomessa, Helsinki, 22.1.1869, **takaus** (maisteri Hugo Rönnebergin velkaan)
- Tilanvouti Abraham Ollila, tuntematon, 18.9.1874, 12 000 mk, **velkakirja**
- Kauppias Janne Parviainen, Jyväskylä, 28.8.1875 (Parviaiselle siirtynyt 14.8.1878), 20 000 mk, **velkakirja**
- Suomalaisen siviilivaltion leskien ja orpojen kassa, tuntematon, 17.9.1875, 7 200 mk, **takaus** pormestari Mikko Dunajeffin velkaan

Antti Turtiainen

- Kauppias Tuomas Häggmanin konkurssipesä, Jyväskylä, 28.8.1875 (siirtynyt Juho Parviaiselle 14.8.1878), 20 000 mk, **velkakirja**
- Kauppias N. Wawulin, Helsinki, 13.6.1876, 2 000 mk, **velkakirja**

Juho Toivainen (ei ole)

Aadolf Björkman (ei ole)

Antti Poutanen (ei ole)

Henry Lundberg (ei ole)

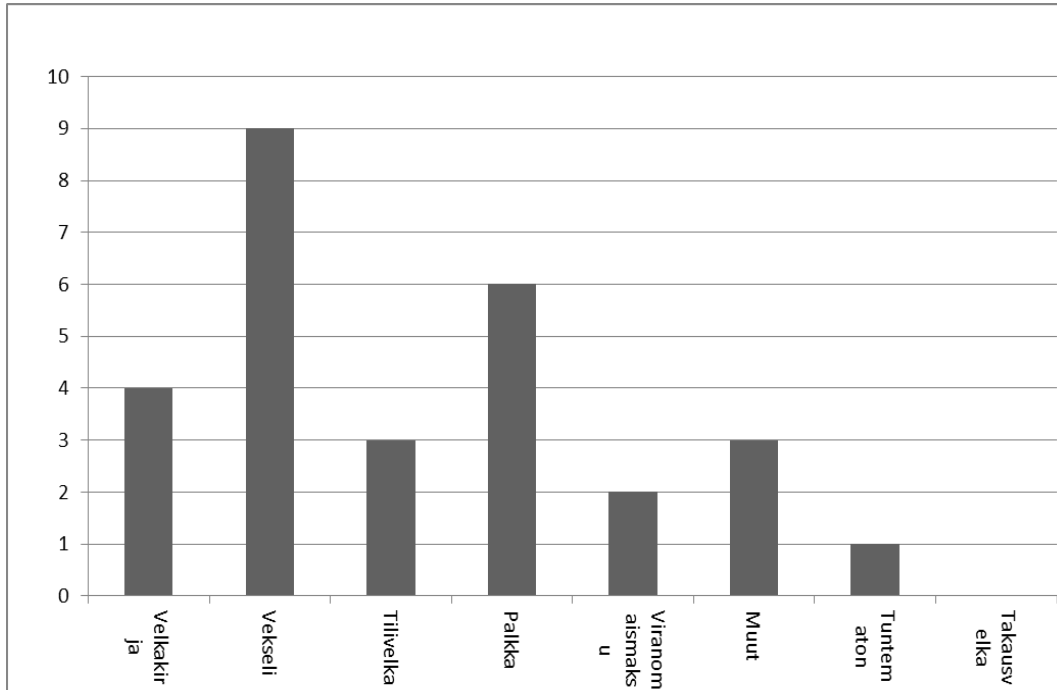
Sergei Dunajeff

Talollinen Fredrik Alimäki, Orimattila, 7.5.1877, 100 mk, **velkakirja**

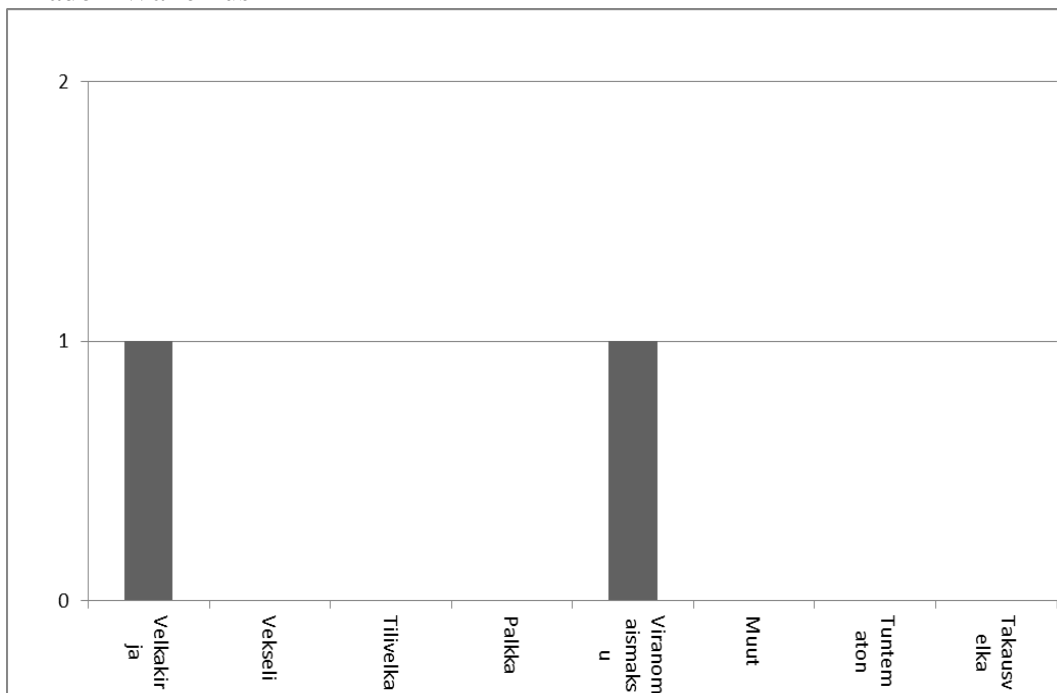
Lähde: JyMA JRO yhteiset varsinaisasiain pöytäkirjat 1870–1880; JyMA JRO KAV 1870—1879; VMA VHO VAK 1871, 1880.

Liite 4. Konkurseissa valvottujen velkojen tyypit henkilöittäin

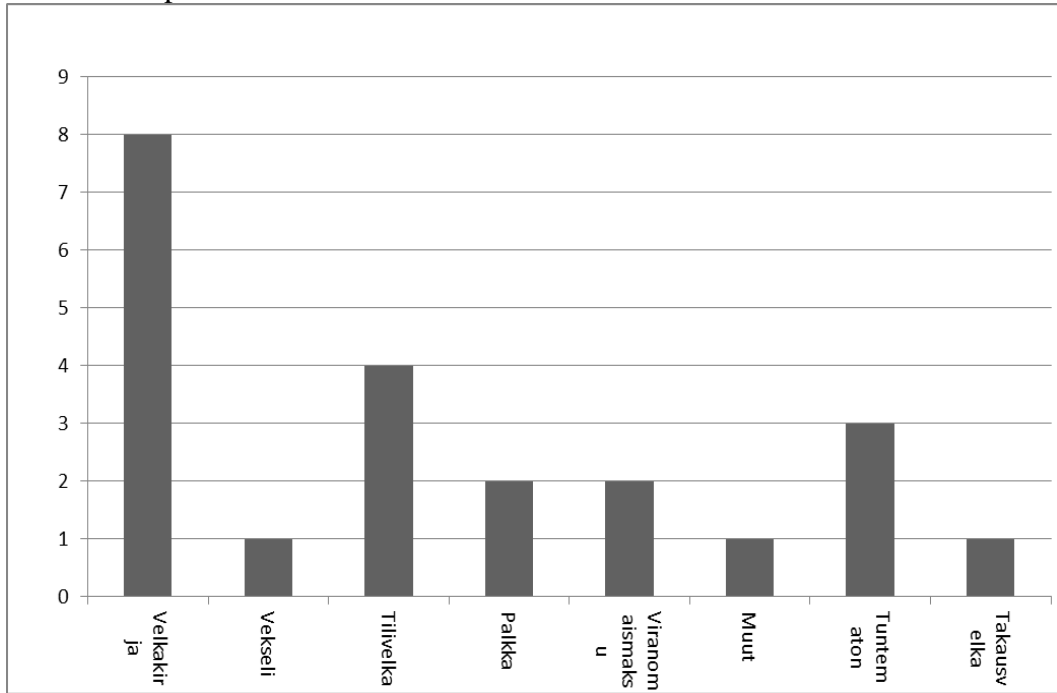
Juho Viinikainen

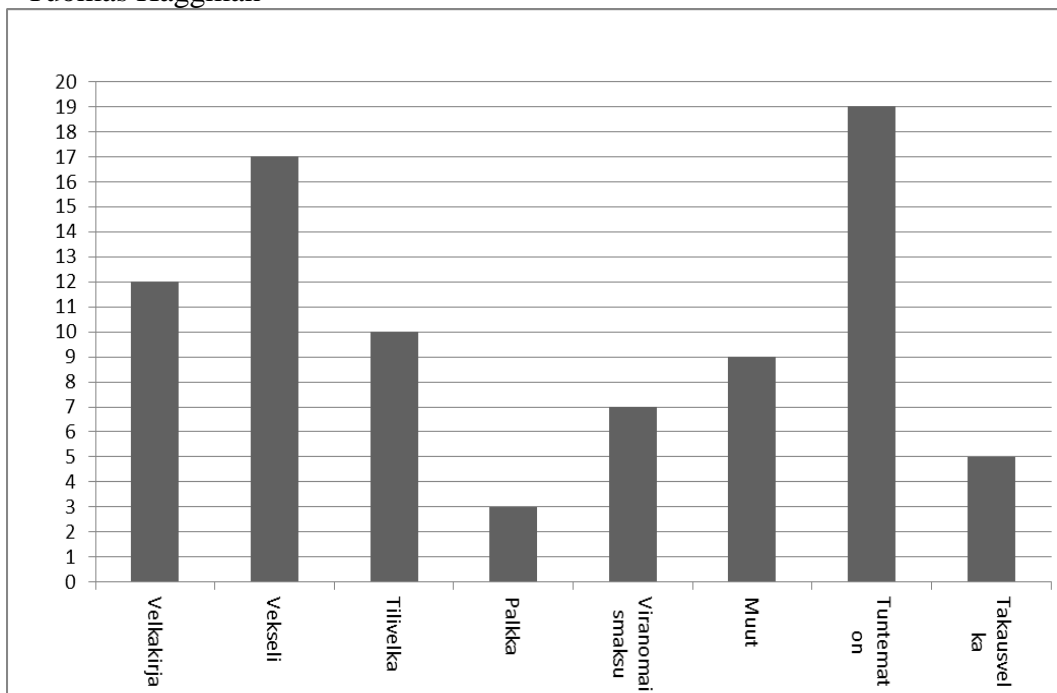
Aadolf Wallenius

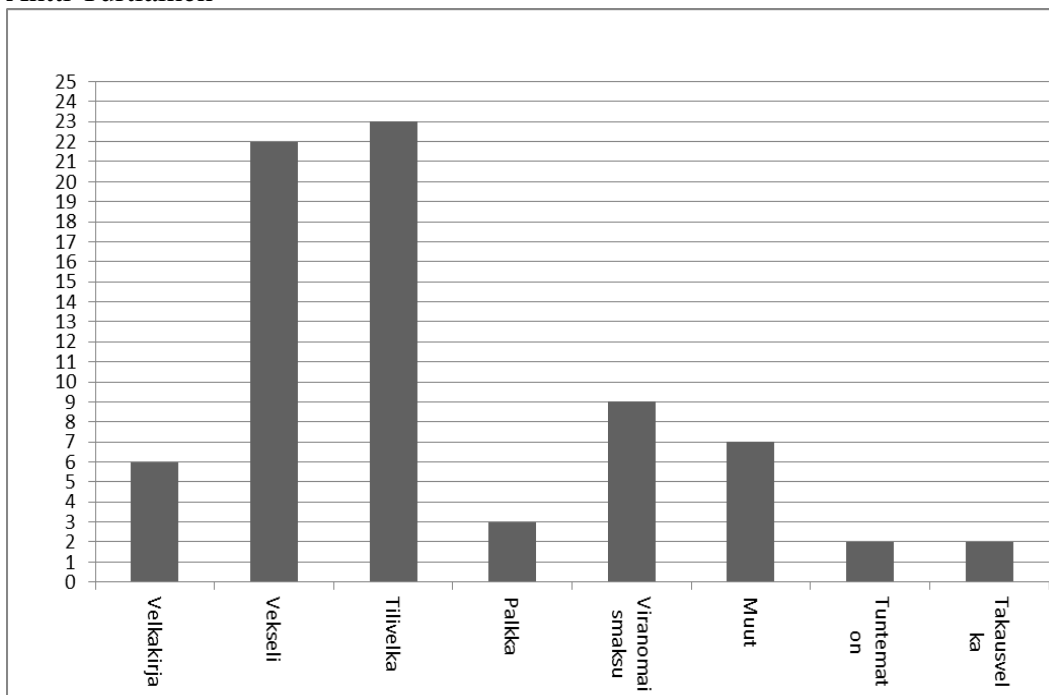
Aadolf Taipale

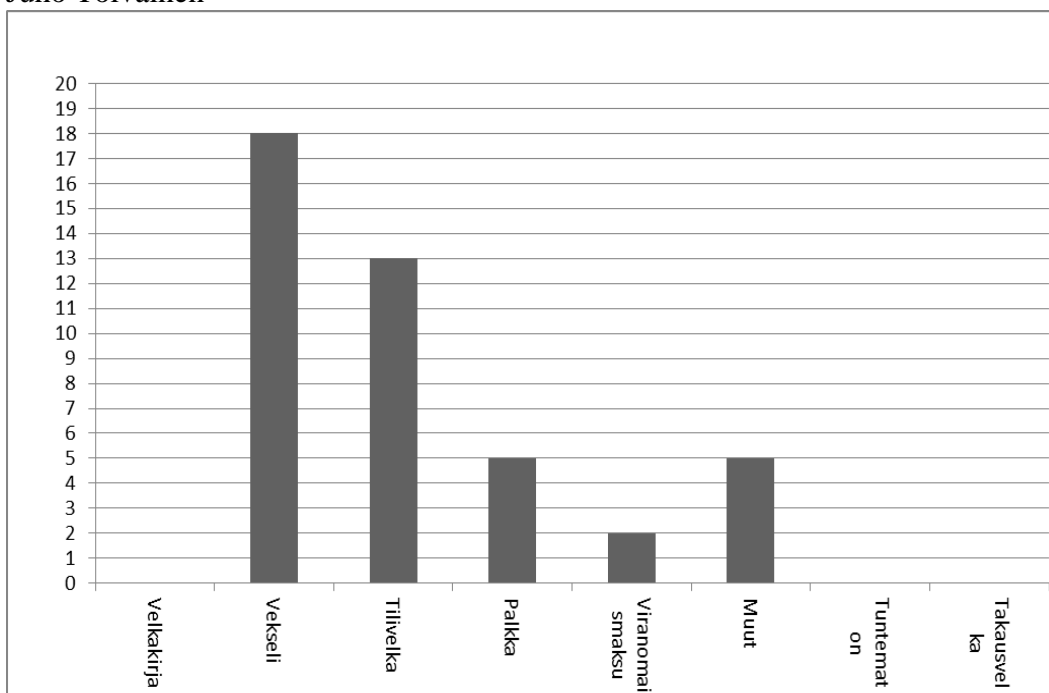
Tuomas Häggman

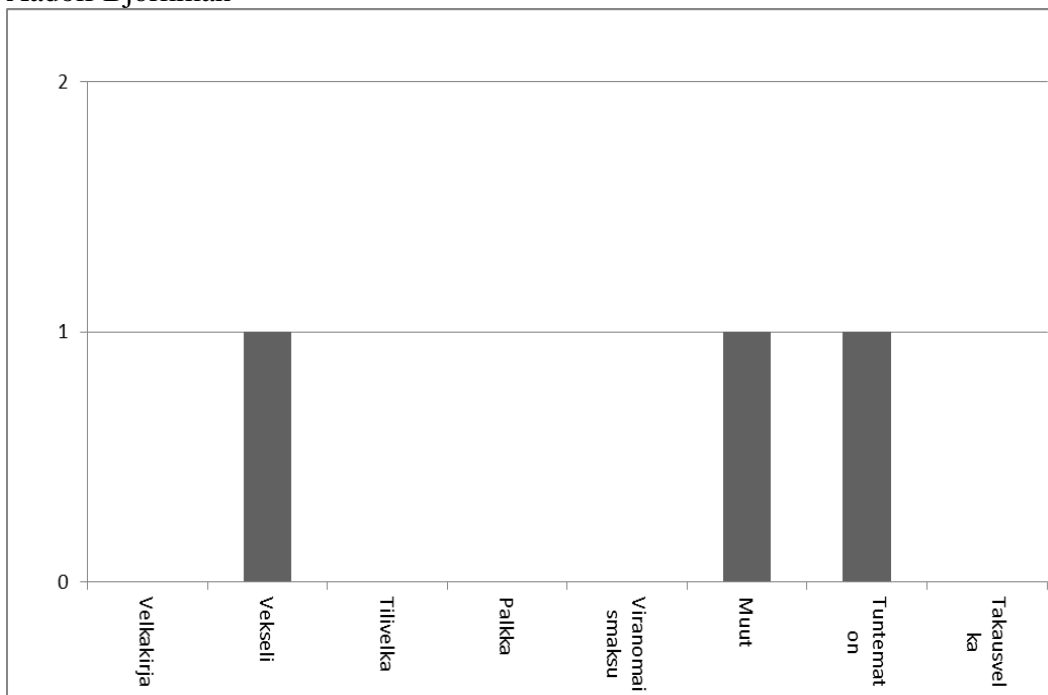
Antti Turtiainen

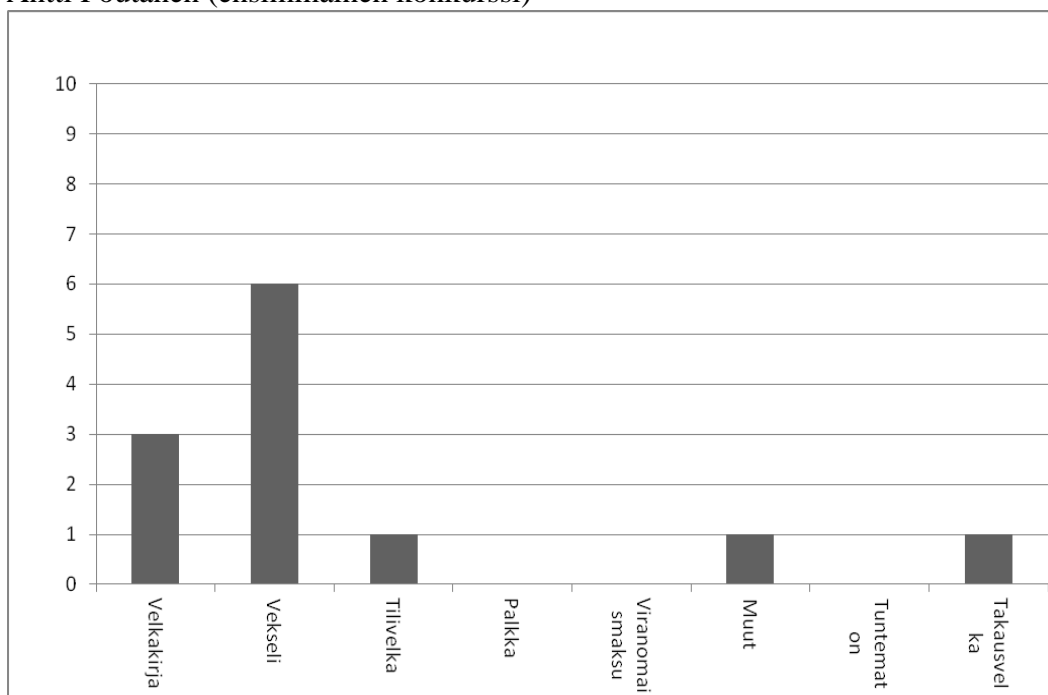
Juho Toivainen

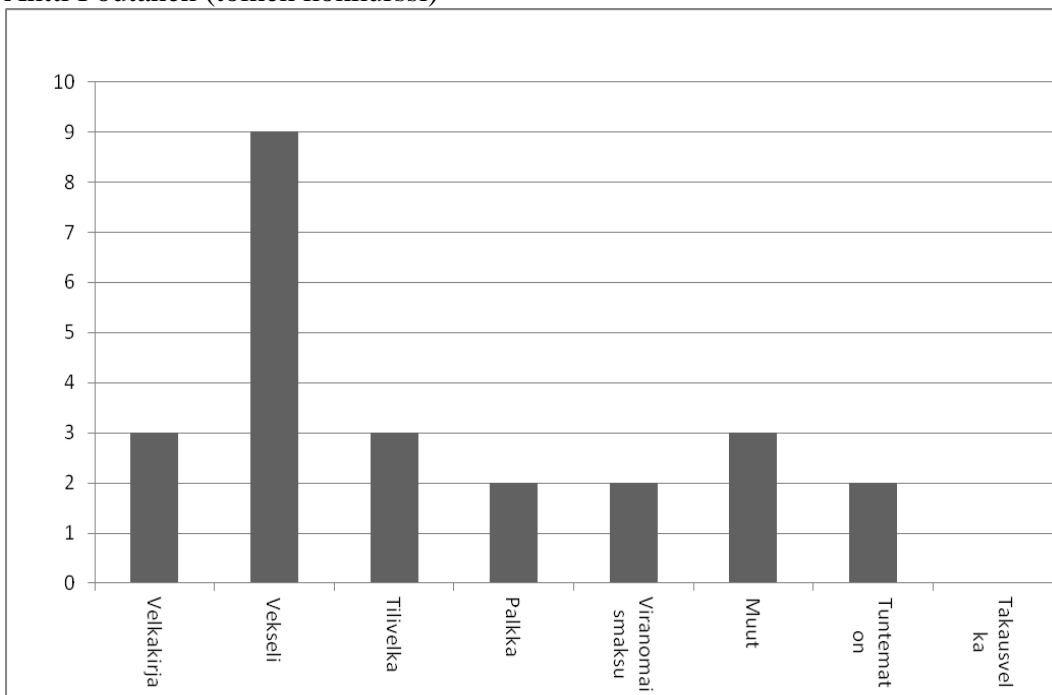
Aadolf Björkman

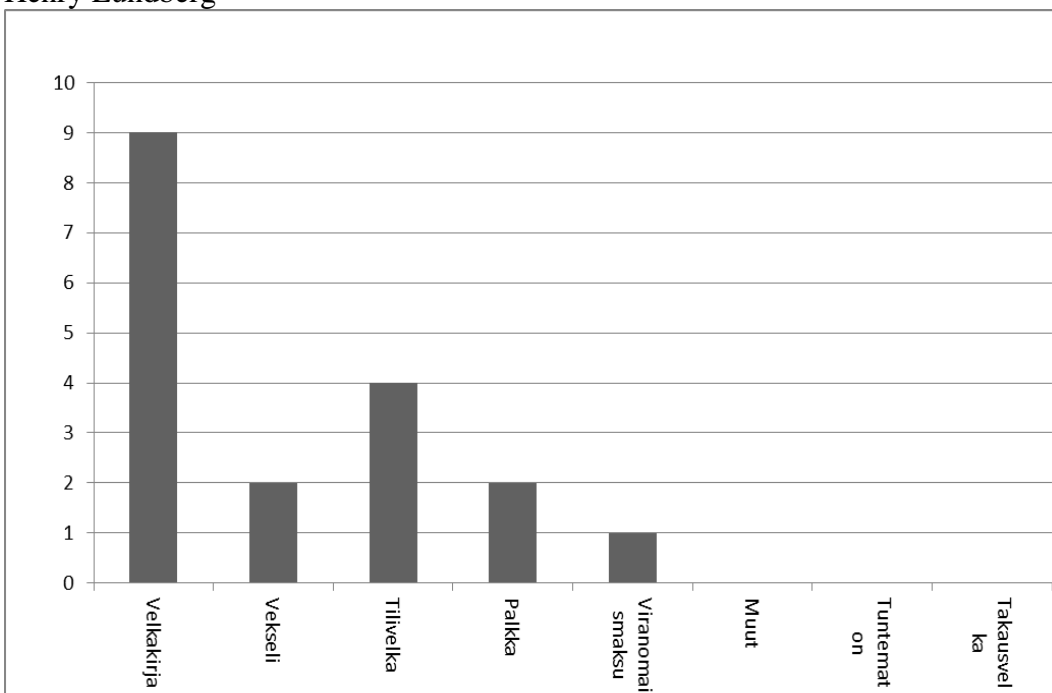
Antti Poutanen (ensimmäinen konkurssi)

Antti Poutanen (toinen konkurssi)

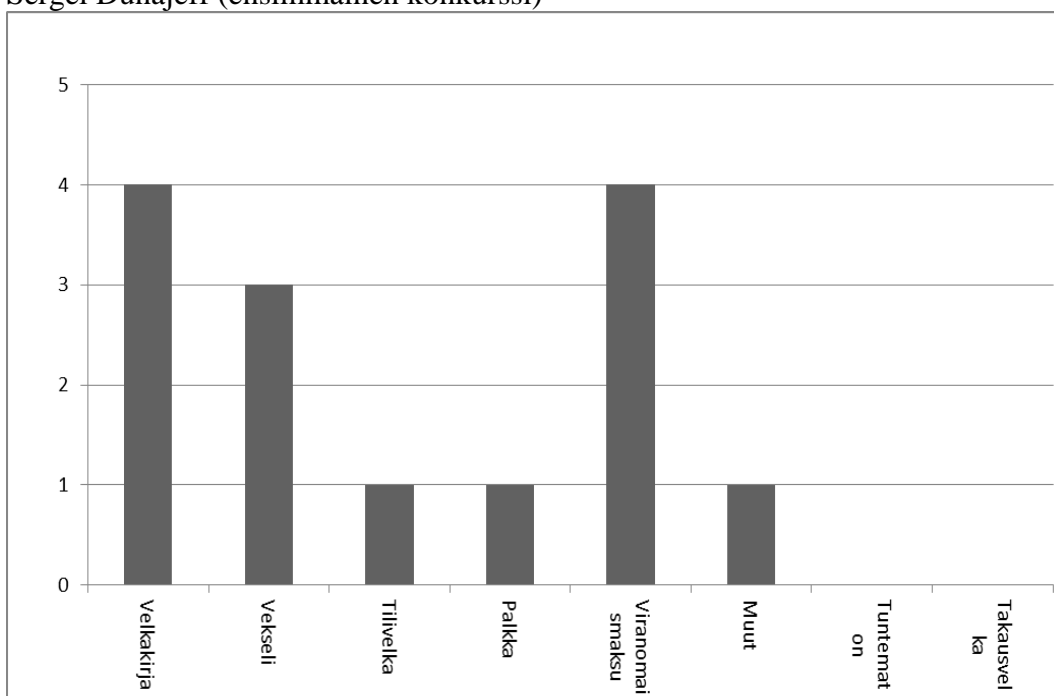

Henry Lundberg

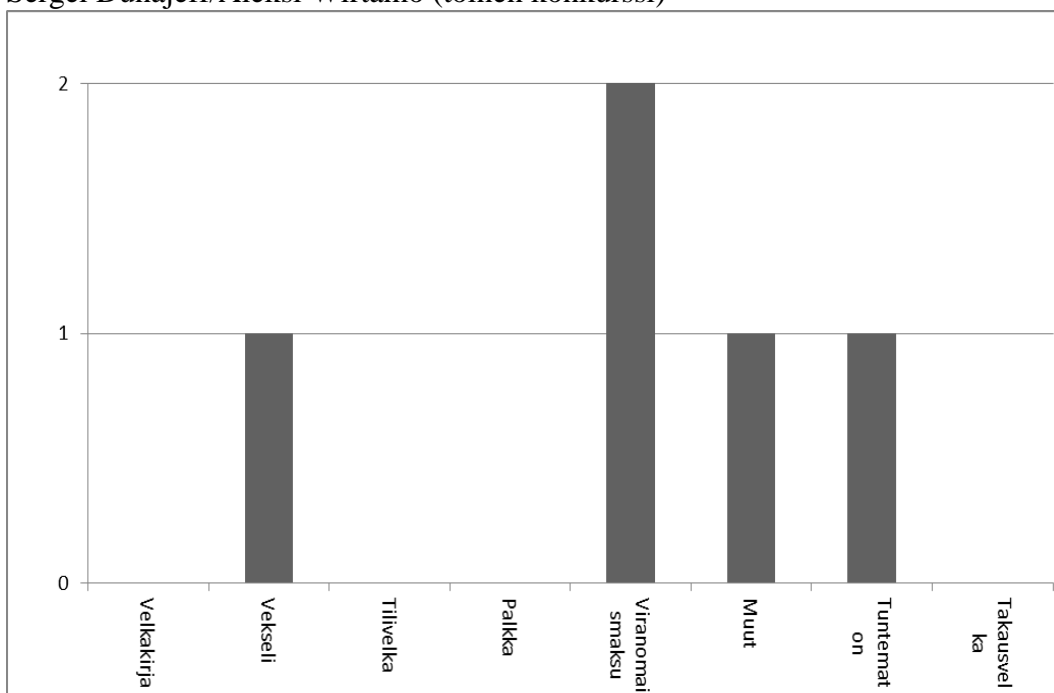

Sergei Dunajeff (ensimmäinen konkurssi)

Sergei Dunajeff/Aleksi Wirtamo (toinen konkurssi)

Lähde: JyMA JRO yhteiset varsinaisasiain pöytäkirjat 1870–1881; JyMA JRO KAV 1870–1883; VMA VHO VAK 1871, 1880.

**Liite 5. Konkurssehtekijöiden omaisuuden ja tuomiossa
maksuun hyväksytyjen velkojen suhde**

Henki- lö	Vaaditut velat	Tuomi- tut velat	Kiinteä omai- suus	Irtain omai- suus	Saata- vat	Yhteen- sä omai- suus (omai- suus ilman saata- via)	A	B
Duna- jeff	5 137,69	5 117,69	—	868,80	3 123, 05	4 009,85 (886,80)	0,78	0,17
Viini- kainen	73 072,6 9	70 472,6 9	66 000	7 176, 57	2 203, 34	75 379,9 1 (73 176, 57)	1,07	1,04
Lund- berg	20 419,3 9	17 374,0 9	—	621	31 518 ,75	32 139,7 5 (621)	1,85	0,04
Pouta- nen*	12 245,2 7	—	5 000	4 998, 58	2 547, 51	12 546,0 9 (9 998,5 8)	1,02	0,82
Taipal e	6 445,86	4 413,91	—	2 113, 25	9 864, 31	11 977,5 6 (2 113,2 5)	2,71	0,48
Toivai- nen	39 902,8 0	35 268,3 5	—	24 721 ,92	2 118, 43	26 840,3 5 (24 721, 92)	0,76	0,70

Hägg- man**	218 495	175 453, 48	(48 00 0 + 7 000)	?	?	?	—	—
Turtiai- nen**	125 731, 70	123 919, 40	—	36 090 ,01	?	(36 090, 01)	—	0,29
Björk- man	157,50	65	—	230,30	—	230,30	3,54	—
Walle- nius*	441,94	?	—	45,25	—	45,25 (45,25)	0,10	0,10

A = koko omaisuuden suhde.

B = omaisuuden suhde ilman saatavia.

* Poutasen ja Walleniuksen tapauksissa, joissa ei tuomioita ja siten tuomittujen velkojen summaa ole ollut saatavilla, suhdeluku on laskettu konkurssissa vaadittujen velkojen summasta.

** Häggmanilta ei ole saatavilla omaisuustietoja ja kiinteän omaisuuden summat muodostuvat siitä hinnasta, joka saatiin Häggmanin talosta sen pakkohuutokaupassa sekä hänen omistamansa torpan ostohinnasta. Turtiaiselta ei puolestaan ole säilynyt tietoja saatavien määrästä ja irtain omaisuus tarkoittaa kauppaliikkeen irtaimiston arvoa.

Lähde: JyMA JRO yhteiset varsinaisasiain pöytäkirjat 1870–1880; JyMA JRO KAV 1870—1879; VMA VHO VAK 1871, 1880.

Liite 7. Konkursseintekijöiden kummilasten vanhemmat Jyväskylän kaupunkiseurakunnassa

Juho Viinikainen (konkurssi alkoi 24.5.1870)

- Värjäri Jaakko Österman ja Eva (kastepäivä 10.12.1854)
- Kirjanpitäjä Juho Hermannin Laaksonen ja Rosa Finne (22.6.1866)

Aadolf Taipale (konkurssi alkoi 17.11.1877)

- Tukkipitkäkirjanpitäjä Carl Gustaf Linne ja Greeta Tuura (12.3.1873)
- Entinen kauppapalvelija Topias Taipale ja Hilda Fagerlang (29.1.1875)
- Ompelijan poika Karl Nählstedt ja Anna Ilmanen (29.12.1875)

Tuomas Häggman (konkurssi alkoi 5.10.1878)

- Kauppias Jonas Michelsson ja Agatha Eliaksentytär (22.1.1855)
- Leipuri Vilhelm (epäselvä) ja Hilda (epäselvä) (20.5.1855)
- Kauppias Aadolf Nyman ja Fanny Broberg (30.9.1856)
- Kaupunginviskaali Jakob Sandelin ja Amanda (28.6.1858)
- Kauppias Magnus Forsblom ja Sofia Weckman (8.4.1860)
- Kauppias Jonas Michelsson ja Agatha Eliaksentytär (3.4.1860)
- Kihlakunnankirjuri Kustaa Rönneberg ja Amalia Ahlqvist (10.7.1860)
- Komissiomaanmittari A. F. Tawastjierna ja Sofia Sandman (8.8.1862)
- Seminaarinopettaja maisteri Johan Ferdinand Canth ja Ulrika Johnson (23.10.1866) 1864–1883
- Kauppias Albrecht Leisten ja Emma Pastén (22.2.1869)
- Kaupungin pappi vt pastori Gustaf Oskar Schöneman ja Fanny (25.2.1870)
- Lehtori Olai Wallin ja Flora Schreck (5.11.1870)
- Kauppias Kalle Valtonen ja Matilda Broberg (25.11.1870)
- Seminaarin lehtori Johan Hårdh ja Selina Dahlström (15.5.1872)
- ompelija Antti Tiiperi ja Vilhelmiina Tammelin (17.10.1873)
- Kauppias Janne Parviainen ja Maria Hedberg (19.8.1874)
- Kauppias Juho Valtonen ja Effia Smalén (12.11.1876)
- Kauppias Tuomas Kuntsi ja Aurora Johansson (22.4.1878)

Antti Turtiainen (konkurssi alkoi 11.8.1879)

- Laivan koneenkäyttäjät Jaakko Krakfors ja Anna (26.9.1874)
- Kauppias Tuomas Kuntsi ja Aurora Johansson (22.4.1878)
- Kauppias Kalle Liimatainen ja Amalia Viinikainen (26.10.1878)

Aadolf Björkman (konkurssi alkoi 10.7.1879)

- Aadolf Wallenius ja Helena Falen (10.2.1861)
- Nahkuri Karl Ahlbohm ja Ida Hellström (17.4.1865)
- Suutari Kustaa Lindqvist ja Emilia Kukanniemi (20.7.1867)
- Maalari Topias Repo ja Otteliana Lindström (16.3.1869)
- Värjärimestari Mauritz Hellsten ja Eva Turali (27.12.1869)

Antti Poutanen (konkurssi alkoi 11.8.1879/II konkurssi alkoi 29.6.1881)

- Suutari Eerik Sironen ja Eva Waldén (pvämäärä epäselvä, vuosi 1878)
- Kauppias Kalle Liimatainen ja Amalia (3.9.1880)
- Värjäri Aatami Kukkonen ja Alma (7.12.1880)

Ei kummilapsia Aadolf Wallenius, Juho Toivainen, Henry Lundberg, Sergei Dunajeff.

Lähde: JyMA Jyväskylän kaupunkiseurakunta, syntyneiden kastettujen luettelot 1841—1886.

Liite 7. Suostuntaveron määräytymisen perusteena oleva puhdas tulo

Taulukossa tulo on asetettu siihen vuoteen, jonka tuloja verotuksessa oikeasti käsiteltiin. Eli esimerkiksi vuoden 1883 suostuntaveroluettelon tieto tulon määrästä on asetettu taulukossa vuoden 1882 tuloksi, koska suostuntaverotus kohdistui edellisen vuoden tuloihin.

	A	B	C	D	E	F	G	H
Viinikainen	Ei	Ei	*	-	-	-	-	
Wallenius	Ei	-	-	-	-	-	-	*
Taipale	-	-	*					
Turtiainen	-	1000	800	600	1000	*		
Häggman	-	500	-	-	-	*		
Poutanen	400	-	-	-	100			
Lundberg	-	200	1500	*				
Björkman	100	-	100	-	200	700	700	
Toivainen	2000	-	-	-	-	600	-	*
Dunajeff	500	-	-	*	200	*		

A = Konkurssia edeltävä vuosi, B = Konkurssiin joutumisvuosi, C = 1. vuosi konkurssin jälkeen, D = 2. vuosi konkurssin jälkeen, E = 3. vuosi konkurssin jälkeen, F = 4. vuosi konkurssin jälkeen, G = 5. vuosi konkurssin jälkeen, H = 6. vuosi konkurssin jälkeen, Ei = tietoa ei ole ollut lähteiden puuttumisen vuoksi käytettävissä, * = Paikkakunnalta poismuutto tai kuolema.

Lähde: JyMA Laukaan kihlakunnan kruununvoudin arkisto, suostuntaveroluettelot 1875; JyMA Jyväskylän kaupunginvoudin arkisto, Jyväskylän kaupungin kruununtilit, suostuntaveroluettelot 1876, 1879—1885.

Liite 8. Kaupunginverotuksessa asetetut äyriluvut tulojen mukaan

Taulukko sisältää tulot sekä elinkeinon harjoittamisesta että palkkatöistä.

Liitteessä 7 selvennetty verotiedon kohdistuminen koskee myös tätä liitetaulukkoa kaupunginverotuksesta.

	A	B	C	D	E	F	G	H
Viinikainen	15	6	0 *	0	0	0	0 *	
Wallenius	2	2	1	0	2	0	?	*
Taipale	8	4	0 *	0	0	0	0	0
Turtiainen	10	4	10	18	25	8	*	
Häggman	36	18	0	1	2	3 *		
Poutanen	8	4	8	6	2	2	2	0
Lundberg	?	?	8	5	*			
Björkman	3	2	2	4	4	5	5	5
Toivainen	15	4	5	4	4	3	3	2 *
Dunajeff		2	0 *		5	3	0 *	0

A = Konkurssia edeltävä vuosi, B = Konkurssiin joutumisvuosi, C = 1. vuosi konkurssin jälkeen, D = 2. vuosi konkurssin jälkeen, E = 3. vuosi konkurssin jälkeen, F = 4. vuosi konkurssin jälkeen, G = 5. vuosi konkurssin jälkeen, H = 6. vuosi konkurssin jälkeen, Ei = tietoa ei ole ollut lähteiden puuttumisen vuoksi käytettävissä, * = Paikkakunnalta poismuutto tai kuolema.

Lähde: JyKA Jyväskylän kaupungin verotusluetteloita 1870—1878; JyKA Jyväskylän kaupungin ylöskantokirjat 1878—1887.